

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

CENGİZ AYTMATOV'UN ESERLERİNDE GEÇEN BOY VE YER
ADLARININ DİL VE KÜLTÜR AÇISINDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Bünyamin ŞAKAR

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Enver KAPAĞAN

Karabük
Ağustos - 2017

TEZ ONAY SAYFASI

Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Bünyamin ŞAKAR'a ait “**Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde Geçen Boy ve Yer Adlarının Dil ve Kültür Açısından İncelenmesi**” adlı bu tez çalışması Tez Kurulumuz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans programı tezi olarak oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

	Akademik Unvanı, Adı ve Soyadı	İmzası
Tez Kurulu Başkanı	: Yrd. Doç. Dr. Mustafa KUNDAKÇI	
Danışman Üye	: Yrd. Doç. Dr. Enver KAPAĞAN	
Üye	: Yrd. Doç. Dr. M. Nurullah CİCİOĞLU	

Tez Sınavı Tarihi : 10.08.2017

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanışında alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

10/08/2017

Bünyamin ŞAKAR

ÖNSÖZ

İnsanoğlu her zaman ileriye dönük bir gelişme sürecini devam ettirmeyi hedefler. Bunu yaparken, her zaman geçmişin maddi ve manevi değerlerinden beslenir. Bahse konu olan değerler; bazen somut eşya, doğa unsurları veya soyut anlamda kavramlar ile halk kitlelerini topluluk ve millet olarak ayırt edici özelliğe sahip olgu ve ifadeler olarak kendini gösterir. Halk geçmişten faydalanırken bilinçli bir kullanımdan ziyade taklit anlayışı ile atadan gördüğünü elinden geldiğince bozmadan devam ettirmenin peşine düşerken, aydınlar daha bilinçli ve düzenli bir şekilde yerli yerinde yaptıkları atıflar veya kullanım yerlerine dikkat ederek kimseyi rahatsız etmeden arzu ettiklerini ifade ederek nesiller arası bağın kuvvetlenmesine yardımcı olurlar.

Toplumunu yönlendirme noktasında kendilerini sorumlu kişiler olarak gören aydınlar, toplumların geleceğini şekillendirirken ellerindeki malzemeyi iyi seçmek zorundadır. Çünkü bilinçli veya bilinçsizce atacakları bir adım veya kullanacakları bir cümle, toplumları peşlerinden sürüklemeye sebep olabileceği için toplumun yanlış yönleneşine de sebep olabilir. Bu yüzden aydınlar, seçtikleri her sözcüğü özenle kullanmak zorundadır. Kullandıkları isimler, yer adları, anlattıkları hikâyeler, başvurdukları örnekler veya benzetmeler, kurgular hepsi kendi içinde bir bütünlük oluştururken fikirlerine ve hitap ettikleri yerel veya evrensel topluma da katkıda bulunma görevini üstlenirler. Bu saydıklarımızı başarabilen az sayıda yazar ve şair vardır. Bunlardan biri de, son yüz yılın yetiştirdiği en ünlü yazarlardan biri olan Kırgız Türklerinden Cengiz Aytmatov'dur.

Aytmatov, yetiştiği dönem itibarı ile birçok zorluk ile boğuşmak zorunda kalmıştır. Babasını, kendisini esir alan rejimin elinde kaybetmesine rağmen yılmadan, idealleri uğruna fikirlerini topluma aktarma görevini yerine getirmiştir. Kendisini her yönü ile sarmış, milli ve manevi değerlerden uzaklaşması için ayağına

pranga haline gelmiş sistemin çarkları arasında el yordamı ve beyin gücü ile çalışmalarını devam ettirmiş ve Kırgız Türk Kültürünün asimile edilmesine karşı en büyük mücadeleyi vermiştir. Bu yüzden rahatlıkla söyleyebiliriz ki, Aytmatov; Türk kültürünü dünyaya tanıtmaya adına önemli çalışmalar yapmış son derece önemli bir isimdir. Eserlerinde, içinde doğup yaşadığı toplumun geleneklerini, inanışlarını, acılarını, sevinçlerini, kültürel deformasyonu, bununla birlikte kendi hayatının da kırılma noktasını oluşturan savaşı, savaşın insanlar üzerinde yaratmış olduğu tahribatı, aynı zamanda aşk, ayrılık, hüznün, kahramanlık, fedakârlık, çevrebilim gibi evrensel konuları eserlerinde ustaca işlemiştir.

Toplumların gelenekleri ile yaşamalarını ve geleceğe emin adımlarla yürümelerini sağlamak için, bir arada yaşamalarını sağlamak gerekir. Bu noktada toplulukların millet olma bilincini ortaya koyan ve devam ettiren çeşitli etiketler vardır. Bunların en başında dil ve dile bağlı öğeler ile coğrafya, maddi kültür unsurları, yaşam biçimleri, emekleri, giyim kuşamları, algıları ve benzeri sayacağımız yüzlerce etken gelmektedir. Özellikle de dil ve kültürün önemli bir taşıyıcısı konumunda olan yer adları ile boy adları toplumsal bir hafıza olarak insanların belleğinde varlığını koruyarak yaşarlar.

Cengiz Aytmatov'un eserlerine de bakıldığında, işlediği konular içinde boy ve yer adları önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle milli bir coğrafya ve Türk insanını ön plana aldığı görmekteyiz. Ele aldığı adlar arasında genel Türk coğrafyasının içinde kalan yerlere değinirken başkalaştığını, bahse konu toprak veya doğa unsurlarının ona diğer milli unsurlar gibi birer ilham kaynağı olduğunu görmekteyiz. Bu nedenle bu konunun bir tez olarak da ele alınması gerekmektedir.

Cengiz Aytmatov'un eserleri üzerine, şimdiye kadar pek çok inceleme yapılmıştır. Yapılan çalışmalarda, hikâye ve romanları değişik açılardan ele alınmıştır. Özellikle eserlerindeki yer ve boy adları üzerine bir çalışma yapılmamış olması, bizim bu konu üzerinde çalışma yapmamızı sağladı. Bu çalışma ile O'nun eserlerinde geçen yer ve boy adları üzerine bir araştırma yaparak, bu adların Aytmatov'un milli kimliğini korumadaki çabalarını ortaya koymaya çalıştık.

Şu bir gerçektir ki, Cengiz Aytmatov'un eserleri defalarca okunabilecek ve her seferinde insanda farklı tatlar bırakabilecek niteliktedir. Ben de O'nun eserlerini ele aldığım bu çalışmayı büyük bir keyif ve istekle yaptım.

Aytmatov'un tüm eserleri tez konusu olabilecek kadar önemli içeriğe sahiptir. Biz, tez konumuz için Aytmatov'un sekiz romanını ve iki hikâyesini inceledik. İncelediğimiz romanları; Toprak Ana, Elveda Gülsarı, Beyaz Gemi, Gün Olur Asra Bedel, Dişi Kurdun Rüyaları, Cengiz Han'a Küsen Bulut, Cassandra Damgası ve Dağlar Devrildiğinde/Ebedi Nişanlı isimli eserlerdir. Eserlerin incelenmesine kronolojik sıra gözetilerek başlanmıştır. Ardından iki hikâye yine kronolojik olarak incelenmiştir. İncelenen iki hikâye ise Cemile ve Sultanmurat'tır. İnceleme, eserlerin Türkiye Türkçesine çevrileri üzerinden yapılmıştır.

Tez çalışmamda bana bana yol gösteren, zaman ayıran ve Cengiz Aytmatov'u keşfetmemi sağlayan kıymetli hocam Sayın Doç. Dr. Enver KAPAĞAN'a; ayrıca hayattaki en büyük destekçim, akıl hocam, abim Recep ŞAKAR'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bünyamin ŞAKAR

İÇİNDEKİLER

Sayfa

DOĞRULUK BEYANI	i
ÖNSÖZ	ii
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AD(İSİM)

AD(İSİM).....	5
1.1. ADIN TANIMI	5
1.2. ADLANDIRMA	6
1.3. AD BİLİMİ	8
1.4. YER ADLARI BİLİMİ(TOPONİMİ).....	11
1.4.1. Yer Ad Biliminin Önemi	17
1.4.2. Yer Ad Biliminin Diğer Bilim Dallarıyla İlişkisi	20
1.4.2.1. Toponimi-Coğrafya İlişkisi	21
1.4.2.2. Toponimi-Tarih İlişkisi.....	22
1.4.2.3. Toponimi-Dil Bilimi İlişkisi.....	23
1.4.2.4. Toponimi-Sosyoloji İlişkisi	23
1.4.3. Dünya’da Yer Adlarıyla İlgili Yapılmış Çalışmalar	25
1.4.4. Türkiye’de Yer Adları İle İlgili Yapılmış Çalışmalar	26
1.4.5. Yer Adlarının Tasnifi	29

İKİNCİ BÖLÜM TARİHTE BOY KAVRAMI

TARİHTE BOY KAVRAMI	33
2.1. TARİH İÇİNDE TÜRKLER	33
2.2. TARİHTEKİ ÖNEMLİ TÜRK TOPLULUKLARI.....	34
2.2.1. Altay Türkleri	35
2.2.2. Başkurt Türkleri.....	35
2.2.3. Batı Trakya Türkleri.....	35
2.2.4. Bulgar Türkleri.....	35
2.2.5. Çiğiller	36
2.2.6. Çuvaş Türkleri.....	36
2.2.7. Hakanlılar	36
2.2.8. Hakas Türkleri.....	36
2.2.9. Karluklar	37
2.2.10. Kırgızlar	37
2.2.11. Kumuk Türkleri	37
2.2.12. Naymanlar	37
2.2.13. Nogay Türkleri.....	38
2.2.14. Oğuzlar	38
2.2.15. Tuva Türkleri.....	38

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM KIRGIZLAR VE KIRGIZ EDEBİYATI

KIRGIZLAR VE KIRGIZ EDEBİYATI	40
3.1. TARİHİN ESKİTEMEDİĞİ TÜRK BOYU: KIRGIZLAR.....	40
3.1.1. Kırgız Adı, İlk Kırgızlar ve Kırgız Türkçesi.....	40
3.2. TARİH İÇİNDE KIRGIZ EDEBİYATI.....	44

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
BOZKIRIN DİLİ: CENGİZ AYTMATOV

BOZKIRIN DİLİ: CENGİZ AYTMATOV	49
4.1. CENGİZ AYTMATOV'UN HAYATI VE SANAT YAŞAMI	49
4.1.1. Cengiz Aytmatov'un Eserleri	58
4.1.1.1. Hikâyeleri.....	59
4.1.1.2. Romanları	59
4.1.1.3. Tiyatro Eseri	59

BEŞİNCİ BÖLÜM
İNCELEMeye ESAS OLAN ESERLER HAKKINDA BİLGİ

İNCELEMeye ESAS OLAN ESERLER HAKKINDA BİLGİ.....	60
5.1. TOPRAK ANA.....	60
5.1.1. Roman Hakkında Bilgi.....	60
5.1.2. Romanın özeti	62
5.1.3. Romanda Geçen Yer Adları	69
5.1.4. Romanda Geçen Boy Adları	70
5.2. ELVEDA GÜLSARI.....	70
5.2.1. Roman Hakkında Bilgi.....	70
5.2.2. Romanın Özeti	73
5.2.3. Romanda Geçen Yer Adları	78
5.2.4. Romanda Geçen Boy Adları	79
5.3. BEYAZ GEMİ.....	79
5.3.1. Roman Hakkında Bilgi.....	79
5.3.2. Romanın Özeti	83
5.3.3. Romanda Geçen Yer Adları	89
5.3.4. Romanda Geçen Boy Adları	89
5.4. GÜN OLUR ASRA BEDEL.....	90
5.4.1. Roman Hakkında Bilgi.....	90
5.4.2. Romanın Özeti	93

5.4.3. Romanda Geçen Yer Adları	102
5.4.4. Romanda Geçen Boy Adları	103
5.5. DİŞİ KURDUN RÜYALARI	104
5.5.1. Roman Hakkında Bilgi.....	104
5.5.2. Romanın Özeti	107
5.5.3. Romanda Geçen Yer Adları	110
5.5.4. Romanda Geçen Boy Adları	112
5.6. CENGİZ HAN'A KÜSEN BULUT	113
5.6.1. Roman Hakkında Bilgi.....	113
5.6.2. Romanın Özeti	115
5.6.3. Romanda Geçen Yer Adları	120
5.7. KASSANDRA DAMGASI	121
5.7.1. Roman Hakkında Bilgi.....	121
5.7.2. Roman'ın Özeti.....	124
5.7.3. Romanda Geçen Yer Adları	129
5.7.4. Romanda Geçen Boy Adları	130
5.8. DAĞLAR YIKILDIĞI ZAMAN /EBEDİ GELİN.....	130
5.8.1. Roman Hakkında Bilgi.....	130
5.8.2. Romanın Özeti	134
5.8.3. Romanda Geçen Yer Adları	139
5.8.4. Romanda Geçen Boy Adları	140
5.9. CEMİLE	141
5.9.1. Hikâye Hakkında Bilgi.....	141
5.9.2. Hikâyenin Özeti	143
5.9.3. Hikâyede Geçen Yer Adları.....	149
5.9.4. Hikâyede Geçen Boy Adları	150
5.10. SULTANMURAT	150
5.10.1. Hikâye Hakkında Bilgi.....	150
5.10.2. Hikâyenin Özeti	152
5.10.3. Hikâyede Geçen Yer Adları.....	157
5.10.4. Hikâyede Geçen Boy Adları	158

ALTINCI BÖLÜM
İNCELEMeye ESAS OLAN ESERLERDEKİ YER VE BOY ADLARININ
DİL VE KÜLTÜR BAKIMINDAN İNCELENMESİ

İNCELEMeye ESAS OLAN ESERLERDEKİ YER VE BOY ADLARININ DİL VE KÜLTÜR BAKIMINDAN İNCELENMESİ	159
6.1. TÜRKLERİN ANA YURDU	159
6.2. TÜRK MİTOLOJİSİ VE AYTMATOV	161
6.3. ESERLERDEKİ YER ADLARININ DİL VE KÜLTÜR AÇISINDAN ÖNEMİ	164
6.3.1. Tabiata Ve Fiziksel Koşullara Dayanan Yer Adları	164
6.3.1.1. Coğrafya Adları	169
6.3.1.1.1. Dağ Adları	169
6.3.1.1.2. Ova/Vadi/Bozkır/Yayla Adları	172
6.3.1.1.3. Göl / Deniz/ Okyanus Adları	174
6.3.1.1.4. Nehir/Irmak/Dere Adları	175
6.3.1.1.5. Kanyon/Boğaz/Geçit Adları	177
6.3.1.1.6. Çeşitli Doğa Unsurlarıyla İlgili Yer İsimler	179
6.3.2. Yerleşim Yeri Adları	180
6.3.2.1. Ülke Adları	181
6.3.2.2. Şehir Adları	184
6.3.2.3. Köy/Kasaba Adları	188
6.3.2.4. Bölge /Kıta Adı	193
6.4. ESERLERDEKİ BOY ADLARININ DİL VE KÜLTÜR AÇISINDAN ÖNEMİ	196
6.4.1. Boy Adları	196
SONUÇ	203
KAYNAKÇA	206
ÖZET	215
ABSTRACT	217
ÖZGEÇMİŞ	220

KISALTMALAR

OTAM : Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Dergisi

TDAY : Türk Dili Araştırmaları Yıllığı

GİRİŞ

Cengiz Aytmatov, Kırgız coğrafyasında, Sovyet rejimi'nin hüküm sürdüğü yıllarda dünyaya gelmiştir. Babası ve amcası, Stalin dönemdeki aydın kıyımında hayatını kaybetmiş binlerce Kırgızdan sadece ikisidir. Bu olay O'nun hayatını en çok etkileyen olayların başında geldiği gibi yaşama dair düşüncelerinin oluşmasında da ilk dönüm noktasını oluşturmuştur. Çünkü uzun yıllar ayrılığın acısına maruz kalmış, küçük yaşta ayrılmak zorunda kalan babasının izini sürmüş ve onun mezarına ancak yıllar sonra ulaşabilmiştir. Kendisini derinden sarsan bu olayın neticesi olarak eserlerinde hep bir ayrılık teması göze çarpar. Ayrıca babasının ihanetle suçlanması nedeniyle Aytmatov, büyük zorluklar yaşamış tüm bu zorluklara rağmen, büyük bir yazar olabilmeyi başarmıştır.

Aytmatov'un hayatındaki bir diğer önemli dönüm noktasını ise İkinci Dünya Savaşı ve bu savaşın insanlığa getirdiği olumsuz etkileri ile geride bıraktığı acılar oluşturmuştur. Aytmatov, savaşın soğuk yüzüyle gençlik yıllarında tanışmıştır. Savaşın etkisi ve babasını çok erken yaşta kaybetmiş olması nedeniyle, yaşından büyük sorumluluklar üstlenmek zorunda kalmıştır. Ancak büyük olumsuzluklara rağmen şartları lehine çevirerek, adını tüm dünyaya duyurmayı başarmıştır.

Her insanın hayatına etki eden önemli olaylar ya da kişiler vardır. İnsanların fikirlerinin yeşermesinde ve yerleşmesinde yetiştikleri çevre büyük öneme sahiptir. Aytmatov'un çocuk yaşta babasından ayrılması ve savaşın gençlik yıllarında kendisine önemli sorumluluklar yüklemesi, O'nun zorluklar karşısında güçlü olmasını sağlarken, babaannesinin varlığı ise sanat yaşamının oluşmasına olumlu etki etmiştir. Çünkü Aytmatov'un küçüklüğü, babaannesinin anlatmış olduğu halk hikâyeleri, masallar ve efsaneleri dinlemekle geçmiştir (Dıykanbayeva, 2015: 170). Bunun etkileri Aytmatov'un neredeyse hemen her eserinde Kırgız sözlü edebiyatının unsurlarına rastlanmasından da anlaşılabilir. Buradan yola çıkarak şunu söyleyebiliriz ki, Aytmatov'un ilk öğretmeni babaanesi olmuştur. Atalarımız, milli

kimliğimizin simgesidir. Aytmatov bu gerçek üzerine hareket etmiş, eserlerindeki olayları milli olandan yana kurgulamıştır.

Aytmatov'un eserlerindeki olayların kendi hayatına etki eden olaylar ile yakından ilişkili olduğunu görmekteyiz. Çünkü romanlar her ne kadar kurgu eseri de olsalar, ele alınan döneme ve yazarların hayatına dair bizlere ışık tutmuştur. Babası halk düşmanı ilan edilen Aytmatov, romanında halk düşmanı ilan edilmeyi de dile getirmiştir (Kapağan, 2015: 208).

Aytmatov'un eserlerinde en sık kullandığı milli unsurlardan yer ve boy adları onun milli hafıza olarak geçmişten gelen Türk olgusu ile Türk coğrafyasına olan bağlılığının bir göstergesidir. Bu yüzden onun eserlerinde Türk coğrafyasına ait her kare ve unsur yaşatıcı ve koruyucu bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine boy adları ise geçmişten geleceğe âdil ve asil bir soyu temsil eder.

Yer adları vasıtası ile yapılan araştırmalardan pek çok bilgiye ulaşılabilmektedir. Bu bilgiler sayesinde bir ülkenin yerleşme tarihine, etnik yapısına ve hatta dil tarihine kadar pek çok konuda bilgi sahibi olabiliriz. Aytmatov'un eserlerindeki yer ve boy adları da bize Kırgız Türkleri tarihi, kültürü ve Kırgızlar hakkında önemli ipuçları vermektedir.

Eserlerini Rusça yazdığı için kimi çevrelerce sert eleştirilere maruz kalan Kırgız yazarın, sadece eserlerinde geçen yer ve boy adlarına bile bakıldığında milli kimliğini ön plana alarak yazdığı anlaşılabilir. Bu yönü ile dili sadece bir vasıta olarak kullanan yazar, eserlerinin içeriğinde milli kültürünü saklamıştır. O'nun eserleri, Kırgız Türkleri tarihine, milli kimliğine, kültürüne ışık tutan birer hazinedir.

Üzerinde durmaya çalıştığımız konu olan yer adları, ülkemizde henüz yeni bir çalışma sahasıdır. Ancak daha eski bilimlerin, yer adları bilimi demek olan toponimiden her geçen yıl daha fazla faydalanması, bu bilim dalının da önemini artırmıştır. Ülkemizde, toponimi alanındaki çalışmalar her ne kadar Avrupa'daki kadar eski olmasa da, son yıllarda bu konuda önemli çalışmalar yapılmıştır. Anavatanı Orta Asya olmakla birlikte, dünyanın pek çok yerine dağılan Türklerin izini sürmek hiç de kolay değildir. Gerek tarihimizi, gerekse özeldede kişilerin yaşadığı coğrafyanın milli kimliğini ortaya çıkarmada, yer adları bilimi büyük önem taşımaktadır.

Cengiz Aytmatov'un sekiz romanı ile iki hikâyesi araştırmamıza konu olmuştur. Araştırmaya konu olan hikâyeler, Sultanmurat ve Cemile'dir. Romanları dışında iki hikâyeyi seçerken oldukça zorlandığımı belirtmeliyim. Bu eserler etkileycilik ve yaşanmışlık öğelerinin daha ağır basması nedeniyle seçilmiştir.

Tez altı bölümden oluşmaktadır. Tezi hazırlarken genelden özele doğru bir sıra izlenmiş ve araştırmacılara faydalı olması için her konu ayrı başlık altında değerlendirilmiştir. Tezin ilk bölümünde genel olarak yer adları üzerinde durulmakla birlikte, adın tanımı, adlandırma, yer ad bilimi ve ülkemizde yer ad bilimi üzerine yapılan çalışmalarla birlikte bu bilim dalının diğer bilim dallarıyla olan ilişkisine yer verilmiştir. Böylece, ülkemizde henüz yeni bir bilim dalı olan toponimi hakkında ayrıntılı bilgi verilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde ise, boy kavramı üzerinde durulmuş, Türk boyları hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. Türklerin göçebe yaşam neticesinde farklı coğrafi bölgelerde yaşaması, onların izlerini takip etmeyi de zorlaştırmıştır. Bu bölümde tarihteki bazı önemli Türk boyları üzerinde durulmuş ve bu boylar hakkında genel bilgiler verilmiştir.

Üçüncü bölümde, Aytmatov'un mensubu olduğu Kırgız Türkleri ve Kırgız edebiyatı hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bölümde önce Kırgızların tarihi üzerinde durulmuş, Kırgız adının nereden geldiği ve bu boyun Türk tarihindeki önemi vurgulanmıştır. Ardından Kırgız edebiyatı kapsamlı şekilde değerlendirilmiştir.

Dördüncü bölümde ise Cengiz Aytmatov üzerinde durulmuş olup, yazarın doğumundan başlayarak, dönemin siyasi ve sosyal özellikleri anlatılmıştır. Aytmatov'un hayatındaki önemli dönüm noktaları olarak ön plana çıkan henüz çocuk yaşta babasının Stalin tarafından öldürtülmesi ve gençlik yıllarına rastlayan İkinci Dünya Savaşı onun eserlerinin içeriğine de etki etmiştir. Bu bölümde, özellikle Sovyet rejimi ve İkinci Dünya Savaşı'nın yazar üzerindeki etkisi anlatılmıştır. Aytmatov üzerinde durulurken, Kırgızistan bozkırından çıkarak evrensel ulaşan yazarın başarısının safhaları anlatılmıştır. Ayrıca yazarın hayatı ve sanat yaşamı ayrı ayrı başlıklar halinde verilmiştir.

Beşinci bölümde, incelemeye tabi eserler ele alınmıştır. Tezde her eser kendi içinde birkaç başlık altında incelenmiştir. İlk olarak roman hakkında bilgi başlığı altında romanın konusu, roman hakkında yapılan değerlendirmeler, Kırgız

edebiyatındaki önemi ve Cengiz Aytmatov'un romanları arasındaki yeri incelenmiş daha sonra romanın özet kısmında; mekân, zaman, dil ve genel özelliklere değinildikten sonra olay örgüsü anlatılmıştır. Ardından, eserde geçen yer ve boy adları ayrı başlıklar halinde listelenmiştir.

Altıncı ve son bölümde ise, incelemeye tabi olan eserlerdeki yer ve boy adları dil ve kültür açısından incelenmiştir. İnceleme esnasında milli kimlik ögesine vurgu yapılmış ayrıca eserlerde geçen yer ve boy adları ile Türk mitolojisi arasında bağlantılar kurulmuştur. Türk mitolojisinde yeri olan bazı dağ, nehir vb.yer adları ile eserlerdeki adlar arasında bağlantılar kurulmuştur.

Araştırma yöntemi olarak, konunun uzman yazarları tarafından kaleme alınmış kitaplar, makaleler incelenmiş yayımlanmış tezlerden faydalanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AD(İSİM)

1.1. ADIN TANIMI

İnsanoğlu, kendisinin ve çevresinin farkına vardığı andan itibaren, canlı ve cansız tüm varlıkları anlamlandırma yoluna gitmiştir. Bu anlamlandırma işini ise adlar vasıtası ile yapmıştır.

Ad ve adlandırma vasıfları, insanlığın varoluşu ile beraber ortaya çıkmasından dolayı her zaman araştırma konusu olarak canlılığını korumuştur. Bununla beraber Türkoloji ve diğer birçok alanda çalışma yapanlar bu sözcükler üzerine kafa yormuş ve bu sözcükleri tanımlama yoluna gitmişlerdir.

Prof. Dr. Tuncer Gülensoy adın tanımını yaparken, isimlerin gerek canlı, gerekse cansız bütün varlıkları ve kavramları tek tek veya bütün olarak karşılayan; varlıkların ve kavramların isimleri olan sözcükler olduğunu ifade ettikten sonra onların kısaca varlıkları bildiren kelimeler olduğunu söylemiştir (Gülensoy, 2005: 385).

Prof.Dr. Doğan Aksan (2003: 85) ise özetle, “doğadaki canlı ve cansız varlıkları düşünce, duygu, olay ve durumları belirlemeye yarayan bu kavramları anlamlandırmamızı sağlayan öğeler için kullanılmıştır”, şeklinde adın tanımını yapmıştır.

Canlı, cansız bütün varlıkların ve kavramların birer ismi vardır. Bu isimler onları tanımlar ve onları ifade etmemizi sağlar, muhayyilemizde canlandırmamıza yardımcı olur (Eker, 2006: 391).

Adın tanımını yapan türkologlardan birisi de Prof.Dr. Zeynep Korkmaz’dır. Ona göre isimler, evrendeki canlı-cansız bütün varlıkları, insanın tasavvur ettiği, beş duyu organı ile algılayabildiğimiz ya da soyut bütün varlıkları kimi zaman tek tek, kimi zaman ise tür olarak karşılayan sözcüklerdir (Korkmaz, 2003: 195).

Gerçekte olan ya da hayalimizdeki bir varlığı karşılayan sözcüklere ad (substantif) denir. Örneğin; kalem, sıra, kitap, Mustafa, umut, sevgi vb. gibi. Bunlardan bazıları duyu organlarımızla algılanabilirken bir gerçekliği olan varlıkların, nesnelere karşılığıdır (kalem, sıra, kitap, Mustafa). Bunlara yoğun adlar(nom concret) denir. Bazıları ise maddi varlıklara, nesnelere değil, algılayamadığımız nesnelere ad olurlar(umut, sevgi, özlem). Bunlara da yalın adlar(nom abstrait) adı verilir (Banguoğlu, 2007: 319).

Dil üzerinde önemli çalışmalara imza atmış olan araştırmacılardan Nurettin Demir ve Emine Yılmaz ise , “Türk Dili El Kitabı” isimli eserde, hem varlıkları hem de kavramları ifade eden isimlerin yer ve zamana göre birtakım değişiklikler gösterebileceğini, isimlerin buldukları yer ve kültürel yapıya göre şekil alabileceğini ifade etmişlerdir. Adların, cümle içerisinde ismin bir ögesi olarak işlev gördüğünü ve çeşitli açılardan sınıflandırılabilirliklerini söylemişlerdir (Demir ve Yılmaz, 2005: 197).

Türk dili üzerine önemli çalışmalar yapmış isimlerden birisi olan Prof.Dr. Muharrem Ergin, adın tanımını yaparken yine varlıkları tanımlama üzerinde durmuş ve gerek canlı gerek cansız varlık ve kavramları tek tek ya da cins cins karşılayan sözcüklerdir şeklinde görüşünü dile getirmiştir (Ergin, 2005: 218).

Netice olarak ad, varlıkları canlı ya da cansız diye ayırt etmeden onları bildiren kelimelerdir. İnsanoğlu, adlar vasıtası ile varlıkları anlamlandırmış ve bunları tanımlama yoluna gitmiştir.

1.2. ADLANDIRMA

Adlandırma, canlı ve cansız tüm varlıklara, özelliklerine göre yapılmaktadır. 1984 yılında düzenlenen Türk Yer Adları Sempozyumunda Habip Karaçetin “Antik Çağda Anadolu’da Tarihi Yer Adları” adlı çalışmasında adlandırmanın, canlı ve cansız her türlü varlık ve kavramı anlatan, onu belirleyen veya bir şeyi diğerinden ayırmaya yarayan bir iş olduğunu ifade etmiştir. İnsanoğlunun varoluşundan bu güne kadar içinde bulunduğu alanda; il, belde, köy, mezra gibi yaşam bölgelerini; ova, plato, düzlük, dağ, tepe, gibi kara parçalarını; çay, göl, ırmak, deniz, gibi suları; sokak, yol, patika ve bunlar gibi yerleri adlandırma ihtiyacı duyduğunu ve

bunların adlandırılarak birbirinden ayırt edilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Karaçetin, 1984: 219).

İnsanoğlu çok eski zamanlardan beri her türlü varlığı adlandırma eğilimi içerisinde olmuştur. Bu neticede canlı ve cansız varlıklara yapısına, şekline veya rengine göre birtakım adlar vermiştir. Herhangi bir varlığın, taşımış olduğu ismi nereden aldığı ve neden bu isimle insanların zihninde var olduğu sorusu her zaman sorulmuş ve bunun cevabı kutsal kitaplarda aranmıştır (Porzig, Çev. Ülkü, 1985: 8). İnsanoğlu daha ilk zamanlardan beri, farkında olduğu her şeyi adlandırma eğiliminde olmuştur. Bu durumu Kadmon (2000: 4), izah etmeye çalışırken kişinin, gördüğü ve tasavvur ettiği her şeyi adlandırma eğiliminde olduğunu, bunun insanın tasavvur etme gücünden kaynaklandığını dile getirmiştir. İnsanların kendisini ve çevresini tanıtırken, bir şeyi başka bir şeyden ayırt etme zorunluluğunu hissettiğini, zamanla edindiği tecrübeler ile konuştuğu dilin malzemesini kullanarak varlıkları farklı şekillerde adlandırdığını söylemiştir. Yunan felsefesinin önemli ismi Platon da adların nesnelere nasıl verildiği sorunsalı üzerinde görüş belirtmiş ve konuda coğrafi nesnelere adların Yunan tanrıları tarafından verildiğini Sokrates'i konuşturarak açıklamaya çalışmıştır (Platon, 1998: 191).

Ad verme geleneğinin ilk olarak ne zaman ve nasıl başladığı konusunda fikir beyan etmek oldukça zordur. Ancak varlıklara ad verme geleneğinin en eski kültürel etkinliklerden birisi olduğu bir gerçektir. Işıl Özkan, ad verme geleneğinin nasıl ortaya çıktığı ile ilgili olarak insanın öncelikle kendisini tanıyıp adlandırma eğilimi içinde olduğunu, ardından çevresine yaklaşp çevresindeki varlıkları adlandırmasının zamanla bir ad verme geleneği oluşturduğunu belirtmiştir. Ad verme geleneğinin insanın merak duygusunun ardından gerçekleştiğini söyleyen Özkan, şüphesiz ki isimlerin ve onun karşıladığı varlıkların bir bütün oluşturduğundan adların anlamlarının nereden geldiği, zarfın mazrufu nasıl, ne kadar yansıttığının insanlar için bir merak konusu olduğunu aktarmıştır. İşte insandaki bu merak duygusu ve öğrenme isteğinin diğer bilimlerin ortaya çıkışında etkili olduğu gibi, adların bilimsel bir yöntemle ele alınıp incelenmesinde de etkili olduğunu söylemiştir (Özkan, 2012: 5). Yapılan araştırmalara göre, adlandırma faaliyeti, iki biçimde ele alınabilir: Bunlardan birincisi, dış veya maddeye dayalı; ikincisi ise iç veya psikolojik ya da felsefidir (Stewart, 1975: 8).

Ad vermenin yukarıda bahsedilen iki boyutunun dışında bir de sosyolojik yönü vardır. Adlandırmanın bu yönünden bahsedilecek olursa eğer, meseleye bu açıdan bakış, adların toplumsal açıdan önemini belirlememizi sağlar. Adlandırma faaliyetinin sosyolojik yönü, eğer gerekiyorsa, yukarıda ele alınan iki yöntemden daha da önem kazanmaktadır. Dolayısıyla aslında sosyolojik yön, her ikisini de kapsar (Kurgun, 2002: 2).

İnsanı diğer tüm canlılardan ayıran en önemli özelliği, düşünme ve anlamlandırma kabiliyetidir. Bu açıdan bakıldığında birey, karşılaştığı soyut ve somut nesnelere anlamlandırma ve ardından adlandırma yoluna gitmiştir. Buna bağlı olarak soyut ve somut nesnelere sahip olduğu kültürel değerler ve konuştuğu dil bağlamında adlandırmalar yapmıştır. Böylelikle ad ve adlandırmalar her toplumun kendi kültürünü yansıtacak şekilde yapılmış, birey kendi amacına uygun bir şekilde kendi kültürel değerlerinden kopmadan varlıkları adlandırmayı, birbirinden ayırmayı ve somutlaştırmayı başarmıştır (Koç, 2016: 12). Kısaca ifade etmek gerekirse, insanoğlu var olduğu andan itibaren yaradılışı gereği, bilme ve anlama içgüdüleriyle hareket ederek yabancı olduğu kavramları çeşitli özelliklerine göre adlandırma eğilime girmiştir. Bunu yaparak nesnelere, kavramları, soyut ve somut varlıkları tanımlamaya ve anlamlandırmaya çalışmıştır. Adlandırma geleneği insanın var oluşuyla gelişmeye başlamış ve günümüze kadar gelmiştir. Adlandırmanın sistemli olarak varlıkların niteliklerine göre yapıldığını, bunun da bilim dünyası için ayrı bir araştırma alanı haline geldiğini görmekteyiz. Günümüzde varlıkların adlandırılmasının nasıl yapıldığı sorunsalı üzerinde önemli araştırmalar yapılmakta olup elde edilen sonuçların toplumların gelişmesine hem kültürel hem de sosyolojik olarak katkı sağlayacağı bir gerçektir.

1.3. AD BİLİMİ

İnsanoğlu, doğa karşısında önce yakın çevresinden başlamak üzere kendi dikkatini çeken özelliklerine bakarak, çevresindeki her şeyi anlamlandırmaya ve ardından adlandırma yolunu seçmiştir. Ad ve adlandırmanın tarihi insanlık kadar eski ve onunla gelişimini sürdüren bir olgudur. Adıyla kendini bir başkasından farklı ayırt eden insanoğlu, çevresini de kendi bakış açısına göre isimlendirmiştir. İnsanlar, hem kendi isimlerinin hem de yer isimlerinin ne zaman ve nasıl oluştuğunu ve anlamını

merak ederek, önce kendi adını, daha sonra da hayatını sürdürdüğü bölgedeki yerleri merak ederek, adları sorgulama yoluna gitmiştir.

Cins adlar dediğimiz tür adları, tüm adların başlangıcını oluşturur. Gerek kişi adı gerekse yer adı ya da başka bir ad olsun, tüm isimler tür adlarından türemiştir. Yalnız tür adı olarak kullanılan sözcükler, başka bir dağa, ovaya ya da bir hayvana verilecek olursa eğer, o zaman bu isimler özel isime dönüşür. Yer adları da benzer özelliklerle ortaya çıkmıştır. Vezirköprü, Çanakkale vb. gibi (Aksan, 1982: 95).

İsimler üzerinde incelemelerde bulunan ve adları köken bilgisi, tarihi gelişme, dil ve kültür özellikleri bakımından ele alan bilim dalına “ad bilimi” diğer adıya “onomastik” adı verilmiştir. Çevremizde gördüğümüz ve kavrayabildiğimiz her şeyin adı, onomastiğin araştırma alanına girer. Etimolojiyle de sıkı bir ilişki içinde olan ad bilimi, hem tür adlarıyla hem de özel adlarla bağlantılıdır. Bu bilim dalında, tarihçiler, sosyologlar, psikologlar, hukukçular vb. kendi alanlarıyla ilgili bölümleri ele alıp çalışmakta ve bazı sonuçları kamuoyuyla paylaşmaktadır. Ad bilimi kavramı farklı dillerde, farklı isimlerle karşımıza çıkmaktadır. Bu kelimeye Fransızlar onomastique, İngilizler onomastics ve Almanlar namenkunde demişlerdir. Bu bilim dalı özellikle kişi adları yine kişilere verilen soyadlar, takma isimler ve yer adları alanlarında gelişme göstermiştir (Çelebi, 2007: 4, 5). Yrd. Doç. Dr. Mustafa Şenel, Elazığ ili Yer Adları Üzerine Bir İnceleme, isimli kitabında ad bilimi anlamına gelen onomastik teriminin farklı kavramlarla yani sciences onomastiques, onomastic sciences, onomastique, onomastics, onomastik ve namekunde adları ile de ifade edilebileceğini söylemiştir (Şenel, 2013: 39).

Ad bilim, Türkiye’de araştırmaların henüz yeni başladığı bir alandır. Yılmaz Kurt, “Sivas Sancağında Kişi Adları” isimli makalesinde onomastik konusunun Türkiye’de yeni olduğu için henüz kişi adları ve yer adları bilim dalları için özel bir terim düşünülmediğini ifade ettikten sonra Türk Dil Kurumunu’nun 1994 yılında çıkacak ‘Terim Özel Sayısı’nda bu iki bilim dalı için de birer terim bulunması gerektiğini söylemiştir. Bu konuda da kişi adları bilimdalı için KİŞBİL; yer adları bilimdalı için YERBİL kavramlarını önermiştir. Bu kelimelerin ilk anda garip gelebileceğini bunların yerine kulağa daha uygun gelen, daha kurallı türetilmiş terimler de bulunabileceğini söylemiştir. Bununla birlikte, antroponimi ve tiponomi

gibi yabancı terimlerin kullanılmasından daha doğru olacağını da sözlerine eklemiştir (Kurt, 1993: 225).

Adları tür adı ve özel ad olmak üzere iki kısma ayırmak mümkündür. Tür adları dediğimiz ve kavramlar dünyasını aydınlatan isimler, adlandırmada en başı çeken isimleridir. Kavramlar dünyasını adlandırırken, ülkenin ekonomik, sosyal, kültürel ya da fiziki şartları büyük önem taşır. Örneğin içinde ‘çam’ kelimesi bulunan yer adlarının yoğun olduğu bir bölgeden ormanlık bir coğrafyaya sahip olduğu mesajını çıkarırız. Ya da isminde ‘ova’ bulunan kelimelerin ağırlıkta olduğu bir coğrafyadan yine o bölgenin düz bir alana sahip olduğunu anlarız. Özel adlar ise, sadece tek bir varlığı karşılayan, benzerlerinden farklı olanı ortaya koymak için verilmiş adlardır. Adlar aynı zamanda bir toplumun düşünce gücünün yansımasıdır. Toplumun hafızasına ışık tutmakla birlikte, insanlardan bile daha çok yaşayan bu adlar, geçmiş ile gelecek arasında köprü görevi görmesi bakımından önemlidir. Adlar sadece varlığa işaret etmezler, aynı zamanda, insanların zihninde çağrıştırdıkları anlamıyla anılırlar. Bu nedenle adını sık sık dile getirmenin doğru olmadığı düşünülen duygu, varlık ya da kavramlar için insanlarda daha hoş duygular çağrıştıracak kelimeler seçilir. Ki buna güzel adlandırma deriz (Çelebi, 2007: 5).

Ad bilimi anlamına gelen onomastik kelimesi Yunanca onomastikos sözcüğünden gelmekte olup;(onoma: ad) adların kökeni ve anlamları ile uğraşan bir bilim dalı olduğu söylenebilir.

Ad bilimi kendi içinde birtakım alt dallara ayrılmıştır. Prof.Dr. Doğan Aksan, ad bilimini üç başlık altında incelemiştir:

- a. Yer Adları :Toponymie
- b. Coğrafya Adları Bilimi:
Akarsu Adları Bilimi: Hydronymie
Dağ Adları Bilimi: Oronymie, gibi alt dalları vardır.
- c. Kişi Adları Bilimi : Anthroponymi (Aksan, 1982: 100)

Onomastik(ad bilimi) konusunda önemli araştırma ve çalışmalara imza atan diğer bir önemli araştırmacı da Prof.Dr. Saim Sakaoğlu'dur. Sakaoğlu, bu bilim dalının alt dallarını şu şekilde sıralamıştır:

- a. Kişi adlarını araştıran bilim dalı: Anthroponimi(Kişi adları bilimi)
- b. Yer adlarını araştıran bilim dalı : Toponimi(Yer adları bilimi)

- c. Coğrafya adlarını araştıran bilim dalı: Oronimi(Dağ adları bilimi)
- d. Göl, nehir, ırmak vb. su adlarını araştıran bilim dalı: Hidronimi(su adları bilimi) (Sakaoğlu, 2001: 11).

Sakaoğlu eserinde, adlarla ilgili Türk ve yabancı araştırmacılar tarafından yazılan eserleri ele almış, DivânU Lügati't- Türk, Evliya Çelebi Seyahatnâmesi ve Kamûsü'l Âlâm'da geçen adlara, eserinde yer vermiştir. Ayrıca Doğu'nun yetiştirmiş olduğu önemli yazarlardan birisi olan Kalkaşandî'nin eserine ve Türklerin nasıl ad koyduklarına, Batı'dan bir yazar olan Annemarie Schimmel'in eserinde ise Türk kişi ad ve soyadlarına yer verildiğini de eserinde dile getirmiştir (Sakaoğlu, 2001: 28).

İnsanoğlunun bilme merakı tarih boyunca devam etmiş, pek çok inceleme alanı içerisinde kendisinin ve çevresinin neden mevcut isimleri ile anıldığı sorusu da araştırma konusu haline gelmiştir. Bu sorunun cevabını bulabilme adına yeni bir bilim dalı oluşturulmuş ve ad bilimi yani onomastik doğmuştur. Bu bilim dalı da kendi içinde alt dallar oluşturmuş ve araştırmacıların merakını cezbeden konular daha detaylı olarak ele alınmaya başlanmıştır. Bu konulardan birisi de bizim konumuzla daha çok ilgili olan yer adları bilimi yani toponimidir.

1.4. YER ADLARI BİLİMİ(TOPONİMİ)

Bilimsel çalışmaların önemli inceleme alanlarından birisi haline gelen yer adları; adlandırılan yerin doğal, sosyal ya da kültürel özellikleri göz önüne alınarak ortaya çıkmış ve çok eski zamanlardan beri insanların dikkatini çekmiştir (Yavuz ve şenel, 2013: 2239).

Yer adlarını inceleyen bilim dalının adı olan 'toponimi' sözcüğu ilk olarak İngilizcede 1876 yılında kullanılmıştır (Oxford English Dictionary: 2010). Ardından diğer dillere yayılmış olup, bu sözcük zamanla "yer ismi" terimi yerine kullanılmıştır.

Toponimi, yer adı demek olan toponimlerin, onların ilk kullanıldıkları hallerinin, anlamlarının, kullanıldıkları yerlerin ve tiplendirmesinin bilimsel manada ele alınması ve incelenmesidir. Toponimi sözcüğu Yunanca *tópos* (τόπος) ('yer') ve *ónoma* (ὄνομα) ('ad') sözcüklerinden meydana gelir. Toponimi bilimi, çoğu zaman etimoloji ile katıştırılmaktadır ancak ondan inceleme sahası olarak ayrılır. Bu bilim

dalı ile uğraşanlara ise toponimist denmektedir.
(<https://tr.wikipedia.org/wiki/Toponimi>)(22.02.2017-Saat:15:30)

Yer adlarını inceleyen bilim dalının adı olan toponimi sayesinde, insanların yaşam tarzları, geçim kaynakları hatta dünyaya bakış açıları bile kestirilebilmektedir. Bu durumu Serdar Yavuz ve Murat Şenel toponim terimlerini ele aldıkları sözlükte şu şekilde dile getirmişlerdir:

Nesneleri birbirinden ayıran en önemli şey, adlarıdır. Ad; bir kimseyi, bir şeyi anlatmaya, tanımlamaya, açıklamaya, bildirmeye yarayan söz, isim anlamındadır. Adlandırma; çağırmak veya anmak için bir canlıya, bir yere, bir şeye ad vermek, ad koymak, ad takmaktır. “İsmi kaybeden cisim, özünü de kaybeder.” diyerek toponiminin önemini vurgulayan Platon toponimi ilmine önem veren ilk şahsiyettir. Platon, cismin özü derken, cismin taşıdığı ilk anlamı, cismin ilk şeklini ifade etmektedir. Verilen bu isimler mutlak manada bir edebi vesika veya tarihi kaynak niteliğindedir (Yavuz ve Şenel, 2013: 2239).

Ad biliminin(onomastik) bir alt kolu olarak kabul edilen toponimi oldukça geniş kapsama sahip bir bilim dalıdır. Prof. Dr. Doğan Aksan, ad bilimi alanında yapılacak olan çalışmalar konusunda bilgi verirken, bu alandaki çalışmalarda en geniş kapsamı yer adlarının alacağını ifade etmiştir. Ayrıca birçok ülkenin, özellikle bu yoldaki çalışmaları geleneğinin var olduğu, kimi Avrupa ülkelerinin, kent, kasaba köy gibi yerleşim merkezlerinin hatta oralardaki cadde, sokak ve meydanların adlarını titizlikle incelendiğini, bu adlardaki değişme ve gelişmelerin tarih kaynaklarından izlenerek göz önüne serildiğini ifade etmiştir. Yer adı vasıtası ile yapılan araştırmalardan pek çok bilgiye ulaşılabileceğini, toponimlerden yalnızca geçmişe ait bilgilere ulaşmakla kalınmayacağını, dil tarihine, yerleşme tarihine ve ülkenin etnik yapısına ilişkin önemli ipuçları da elde edileceğini vurgulamıştır (Aksan, 2003: 101)

Dil bilimi alanında son derece önemli araştırmalara imza atmış olan Prof. Dr. Hasan Eren, henüz yeni bir bilim alanı olmasına karşılık, yer adlarının artık Avrupa’da tek başına bir bilim dalı olacak seviyeye geldiğini ifade etmiştir. Bu yeni bilim koluna Avrupa dillerinde toponimi adı verildiğini aktarmıştır. Ona göre dilbilgisinin bu yeni kolu, yer adlarını çok yönlü olarak açıklamaya çalışmaktadır. Yer adları bilimi için yapılan çalışmalarda, kişilerin yerleşim yerleri adları olan şehir, köy, kasabanın yanı sıra dağ, deniz, ova, göl gibi yer adları da incelenmeye alınmalıdır. Yer adları biliminin kendi içinde bazı dallara ayrılabilceğini söyleyen Eren, bu bilim dalının dağ, tepe gibi isimler üzerinde duran koluna oronimi, deniz, ırmak, çay, göl su adları ile ilgilenen dalına hidronimi adının verildiğini ifade ettikten sonra Türkçede yer adları bilgisi adını verebileceğimizi söylemiştir (Eren, 1965:155).

Yer adlarının önemi büyüktür. Bir yerin coğrafi tarihi ve genel karakterini tanıma ve tanıtma önemli rol oynar. Hatta edebi mizahi yönleri olduğunu da söyleyebiliriz. Yer adları geniş bir konudur. 1/800 000 ölçekli Türkiye haritasında yer adları sayısı 23 binden az değildir. 1/25 000 ölçekli haritaya bakılırsa konunun genişliği anlaşılır. Yer adları konusu yakın tarihlerde ele alınmıştır denebilir. Bunda haritaların, atlasların, nüfus cetvellerinin köy istatistiklerinin kullanma imkânlarının doğru olduğuna şüphe yoktur (Alagöz, 1984: 11). Yer adları başlangıçta özel adların bir kolu olarak ele alınmış ve bağımsız bir alan olarak kabul edilmeyip, dil bilim çalışmalarına dâhil edilmemiştir. Bu dönemde sadece tarihi gerçekleri aydınlatma veya tarihsel kaynak olarak incelemeye alınmıştır. Ancak yapılan araştırmalar ilerledikçe, yer adlarının sadece tarihi gerçeklere ışık tutmadıkları, dil bilimsel anlamda da büyük önem taşıdıkları ortaya konulmuştur. Yer adları üzerine yapılan çalışmalar arttıkça, bu araştırmaların sosyoloji, coğrafya, tarih, dil bilimi, etimoloji vb. bilim dalları içinde önemi fark edilmeye başlanmıştır (Öz, 2007: 22).

Ad biliminin kendine göre birtakım kuralları vardır. Ad bilimi ayrıca bütün adları incelemek üzere kendi alt dallarına ayrılmıştır. Bunlar içerisinde en çok araştırmaya konu olan yer (toponim) ve kişi (antroponim) adlarını inceleyen bilim dalıdır. Çünkü en fazla kullandığımız ad kişi adıdır. Bu kişilerin yaşadıkları yer adları da ikinci sırada yer almaktadır. Daha sonra da coğrafi adlar diye bilinen dağ (oronim) ve su (hidronim) adları gelmektedir. Bu ana dalların kendi içerisinde alt bölümlere ayrılmasının yanı sıra yeryüzündeki bütün nesnelere belirli gruplar altında toplayıp incelediği için, pek çok alt dalı bulunmaktadır. Ayrıca bütün ana ve alt dallar da birbirleriyle yeni alt dallar meydana getirmişlerdir. Örneğin, yer adı (toponim), kişi adı (antroponim), kişi adından oluşan yer adı (antrotoponim) gibi (Çelebi, 2007: 6).

Sosyal ilimler açısından tabiat-kültür ilişkisi oldukça önemlidir. Ancak bu ilişki, ilim dallarının sahasına ve inceleme alanlarına göre farklı şekilde ele alınmaktadır. Son dönemde bağımsız bir bilim kolu olarak ele alınmaya başlayan toponimi de tabiat-kültür ilişkisini ele almıştır. Yer adları dil biliminin de bir kolu olmakla birlikte, ad biliminin bir alt kolu olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte toponiminin başka birçok bilim dalıyla da yakından ilişkisi vardır. Bu bilim dalları

arkeoloji, tarih, folklor, coğrafya, jeoloji, botanik, antropoloji, sosyoloji ve buna benzer diğerk bilimlerdir (Yediıldız, 1984: 25).

Yer adları bilimi demek olan toponymie alanında çalışma yapanlar için kullanılan en yaygın terim toponomist, toponymiste kelimeleridir. Yer adları üzerine yapılan çalışmalar son elli yıl içinde artmış ve dil bilimi (linguistique) metodlarının kullanılmasıyla daha da verimli hale gelmiştir. Bu çalışmaların sonucunda, yer adlarının dilbilgisi kurallarına uyduğu, bütün yer adlarının bir anlama sahip olduğu ve bu adların verilmesinin rastgele değil birtakım kurallar çerçevesinde meydana geldiği ortaya çıkmıştır. Yerleşim yerinin durumu, konumu, çevredeki göl, akarsu ya da yapı, orada bulunmuş ünlü bir kimse, çevredeki yaygın meslekler gibi unsurlar yer adlarının konulmasında etkili olan eğilimler olarak karşımıza çıkmaktadır (Çelebi, 2007: 6,7).

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi insan adlarının yer adı olarak kullanıldığı da olmaktadır. Çeşitli özellikleri açısından dikkati çeken kişinin adını bir yere bağlamak, böylece o kişiyi ebedileştirmek bütün toplumlarda görülmektedir. İnsan adları, bazen ek almadan bazen de ek almak suretiyle yer adları olarak kullanılır. Bu adların bir bölümü, orijinalliğini korumuş, hiçbir şekil araştırmasına yer verilmeyecek bir açıklıkla günümüze kadar gelmeyi başarmıştır. Bazılarında görülen değişiklikler ise, bizi uzun araştırmalara sevk edecek kadar büyüktür (Sakaoğlu, 1984: 259).

Tarih boyunca insanların yerleşim yeri olarak kullandıkları alanlara bakıldığında, bu alanların bazı özelliklere sahip olduğunu görmekteyiz. İnsanların özellikle, güvenli yerleri tercih ettiklerini, sosyal grupların arazi üzerinde yerleşip, mekân tutmalarında coğrafi ve iktisadi zorlamalar yanında, sosyal ve kültürel yapılarla, siyasi ve askeri ihtiyaçların da rol oynadığını görmekteyiz. Onomastik adı verilen, yer ve insan adları bilgisinin, yer adları ile ilgilenen kolu olan toponimi de bu sosyolojik gerçekleri göz önünde bulundurarak araştırmalar yapmaktadır.

Türklerin kullanmış oldukları yer adlarına bakıldığında, adlandırma yapılırken atalarımızın son derece hassas davrandıklarını görmekteyiz. Milli kültür mirasımız bize şunu gösteriyor ki, atalarımız yaşadıkları coğrafyalara isim verirken adeta bir coğrafyacı hassasiyeti ile hareket etmiştir. Sadece yaşadıkları şehir, kasaba ya da köylere değil aynı zamanda dağlara, ovalara, yaylalara, göllere, nehirlere, geçitlere,

küçük arazi parçalarına, son derece anlamlı isimler vermişlerdir. Bu yer adları topluluk vicdanında yaşamış, Akdeniz sahillerinden Karadeniz kıyılarına, Doğu Anadolu'dan Balkanlar'a kadar anlamını bulmuştur. Selçuklu döneminden başlayarak Osmanlı devletinde de yerleşme ve iskân üzerine büyük önem verilmiş ve kayıtlar buna göre oluşturulmuştur (Eröz, 1984: 43).

Türkiye'de her ne kadar yeni de olsa, bilim dünyasının çok daha öncelerde araştırmalarına başlayıp önemli aşamalar kaydettiği şahıs adları (anthroponymie), coğrafya adları (hydronymie ve ononymie) ve yer adları (toponymie/toponomastique) bilim dallarından birisinin 'Türk Yer Adları' adı altında tartışmaya açılması Türkoloji açısından büyük öneme sahiptir. Çünkü yukarıda ifade edilen bu isimler, Türklerin dil, kültür ve tarihi açısından oldukça önemlidir. Yer adları, yerleşme (iskân) tarihi açısından, hem tarihçi, hem de dilciler için, son derece önemlidir. Oldukça köklü bir tarihe sahip olan ülkemizde tarihi arşiv belgelerinin tasnif edilememiş, işlenip bilim adamlarının araştırmalarına sunulamamış olması, Türk tarihi ve dili için büyük bir kayıptır. Bu eksiklikten dolayı da tam bir 'Anadolu yerleşme (iskân) tarihi' yazılamamıştır. Yazılanlar ise, birkaç arşivde bulunan, birkaç devirle ilgili pek az kayda dayandığı için, araştırmacıları yarı yolda bırakmaktadır (Gülensoy, 1984: 149)

Yer adları elbette rast gele seçilmiş isimler değildir. İnsanların düşünme ve anlamlandırma kabiliyetleri yer adlarının çoğu kez belirli şekillerde ortaya çıkmasını sağlamıştır. Yer adları verilirken kimi zaman coğrafi etkenler Düzova, Çukurova vb, kimi zaman tabiatın rengi bu yer adlarının ortaya çıkmasına vesile olmuştur: Sarıçayır, Kızılırmak vb. gibi...

Ad biliminin alt dallarından birisi olan "Toponimi" yani "Yer Adları" biliminin birçok tanımı yapılmıştır. Bu tanımlar genel anlamda birbirine benzese de içeriği ve kapsamı bakımından aralarında küçük farklar bulunmaktadır. Yapılan tüm bu tanımlar ışığında yer adı (toponim)/yer ad bilimi ya da toponimi/toponimist tanımını şu şekilde yapabiliriz: İnsanların, insan topluluklarının yaşadıkları veya bir şekilde gördükleri yerlerin farklı, akılda kalıcı herhangi bir özelliğini dikkate alarak belirtmek, ayırt etmek ya da onu anlamlandırmak için kullanmış oldukları ada yer adı (toponim), yer adı ile ilgilenen bilime yer adı bilimi ya da toponimi, bu bilimle uğraşanlara da toponimist denmektedir.

Son olarak kavramlar arasındaki farklılıkları dile getirmek adına İbrahim Şahin'in "Adbilim" adlı kitabından onomastiğin terimlerini ve bu terimlerin ele almış oldukları inceleme sahasını şu şekilde gösterebiliriz:

1. Anemonim (rüzgar adı) ve Anemonimi (rüzgar adbilim),
2. Antroponim (kişi adı) ve Antroponimi (kişi adbilim),
3. Astronim (yıldız adı) ve Astronimi (yıldız adbilim)
4. Dokümantonim (belge adı) ve Dokümantonimi (belge adbilim),
5. Ergonim (örgüt adı) ve Ergonimi (örgüt adbilim),
6. Etnonim (kök adı) ve Etnonimi (kök adbilim),
7. Fitonim (bitki adı) ve Fitonimi (bitki adbilim),
8. Hrematonim (eser adı) ve Hrematonimi (eser adbilim),
9. Hrononim (zaman adı) ve Hrononimi (zaman adbilim),
10. Kozmonim (uzay adı) ve Kozmonimi (uzay adbilim),
11. Mitonim (mit adı) ve Mitonimi (mit adbilim),
12. Poreyonim (araç adı) ve Poreyonimi (araç adbilim),
13. Pragmatonim (ürün adı) ve Pragmatonimi (ürün adbilim),
14. Planetonim (gök adı) ve Planetonimi (gök adbilim),
15. Toponim (yer adı) ve Toponomi (yer adbilim),
16. Zoonim (hayvan adı) ve Zoonimi (hayvan adbilim) (Şahin, 2015: 7).

Onomastiğin alt dallara ayrılması, bu bilim dalının çok daha derinlemesine inceleme yapma imkânına sahip olmasını sağlamıştır. Bu dallar içerisinde yer alan yer ad bilimi yani toponimi, ülkemizde henüz genç bir bilim dalı olmasına karşın son derece önemlidir. Çünkü oldukça köklü bir tarihe sahip olan Türk milleti için yer adlarının incelenmesi, henüz aydınlatılmamış tarihimize de ışık tutması açısından son derece faydalı olacaktır. Çünkü yer adları sadece anlamlandırma yapmakla kalmayıp bir milletin tarihine ve geleceğine dair önemli ipuçları barındırır. Ülkemizde pek çok yerde Kayı isimli yerleşim yerlerinin olması ve bu yerleşim yerlerinin tarihinin incelenmesi ve burada yaşamış insanların etnik yapısı hakkında bize son derece önemli bilgiler vermektedir.

1.4.1. Yer Ad Biliminin Önemi

Yer adlarının (toponimlerin) ne anlama geldiklerini ve kökenini, yazılış şekillerini, gramer yapısını, oluşma ve gelişme süreçlerini ele alan bilim dalı toponimi olarak adlandırılmaktadır.

Yer adlarının önemi büyüktür. Bir yer adına bakarak o coğrafyayla ilgili pek çok bilgiye sahip olabiliriz. Ad olarak karşımıza çıkan yer adları vasıtası ile o bölgenin tarihi özellikleri, coğrafi yapısı, demografik yapısı, ekonomik yapısı gibi pek çok özelliğe ulaşmamız mümkündür. Yer adları, genel itibariyle somut anlam taşıyan isimlerdir. İnsanoğlu, ilk zamandan beri, yaşadığı coğrafi bölge ile bütünleşme yolunu seçmiştir. Yaşanılan alanı benimsemek için de ilk olarak oraya özelliğine göre bazı adlandırmalar yapmıştır. Bu adlandırmalar vasıtası ile bulunduğu ortamı anlamlandırmış, görünür kılmıştır.

Toponimlere sadece bilimsel bilgi gözüyle bakmak doğru değildir. Yer adları bize pek çok konuda bilgi sağlayan birer araçtır. Yer adları sadece maddi eserlerin, doğal varlıkların karşılıkları değildir elbette. Onlar, aynı zamanda kültürel yapının karşılık bulduğu, ideolojik yapılanmanın tasarlandığı, mevcut yönetimin tasarrufta bulunduğu, dilsel ve bölgesel kimliklerin vücut bulduğu, özel şahsiyetlerin adlarının geleceğe kalması için araç olarak kullanıldığı, başlangıçta Allah'ın (Bakara Suresi, 31. Ayet), daha sonra ise insanoğlunun kendi eliyle oluşturduğu semiyolojik unsurlardır (Yavuz ve Şenel, 2013: 2242).

Toponimlerin, milli tarih ve kültür açısından önemi büyüktür. Yer adları, içinden çıktığı toplumların tarihine ayna tutar. Hatta yer adları, kendilerini oluşturan toplumlardan bile oldukça uzun yaşar. Savaşlar ve bilinçli şekilde yapılan tahribatlar bile Türk yer adlarının silinmesini sağlayamamıştır. Yer adları değişime karşı oldukça dirençlidir. Yer adları vasıtası ile bir toplumun kültürü gelecek kuşaklara taşınır. Burada iş sadece tabelada yazan yer adlarına düşmemekte, toplumun aynası olan, onlara örnek ve önderlik eden aydınlara da büyük görev düşmektedir. Çünkü yazılacak her bir eserde kullanılan yer adları, gelecek kuşaklara kendi milli kültürünü, tarihini öğrenmelerini sağlaması bakımından son derece önemlidir. Özellikle Sovyet Rusya döneminde Ruslaştırma politikasının bir gereği olarak, bütün yer adları şuurulu şekilde değiştirilmeye çalışılmasına rağmen Cengiz Aytmatov, eserlerinde geçen yer adlarının Kırgızca karşılıklarını kullanmaya son derece önem

göstermiştir. Çünkü yer adları, geçmiş ve gelecek arasında bir köprü vazifesi görür. Dil aslında son derece işlektir. Ancak yer adları değişime karşı oldukça dirençlidir. Yani toponimler, milletlerin tarihini, dilini, ekonomik, sosyal ve kültürel hayatını, dünya görüşünü üzerlerinde taşıdıklarından, ait oldukları milletlerin diğer milletlerden ayrılmasında önemli paya sahiptir. Bu açıdan bakıldığında ülkemizin çeşitli bölgelerine ait yer adlarının incelenmesi, milli kültürümüzün henüz açığa çıkmayan yanlarının ele alınması açısından son derece önemlidir (Özkan, 2012: 1).

Yer adlarının coğrafi anlamda, bölgenin bazı özelliklerinin de belirlenmesinde son derece önemli faydası vardır. Bizler yer adları vasıtası ile o bölgenin geçim kaynaklarını, bitki örtüsünü, yaşam koşullarını anlayabiliriz. Öyleki, ismi 'Ayrancı' olan bir bölgenin adı vasıtası ile hayvancılığın yoğun olduğu bir bölge olduğu anlamını çıkarabiliriz. Yine aynı şekilde, Anadolu'nun birçok bölgesinde görülen Çamköy ismi, bize bu bölgenin çam ağacı yoğunluğu olan bir bölge olduğu anlamını çıkarmamıza yardımcı olur (Robert, 1980: 1).

İnsanlık tarihinde toplumu derinden etkileyen iki unsur olduğunu görmekteyiz. Bunlardan birisi medeniyet, diğeri ise kültürdür. Dünyanın genel yapısını incelediğimizde medeniyetin insanları ve insan gruplarını birbirine yaklaştırmaya, kültürün ise farklılığı korumaya çalıştığını görmekteyiz. Bunlardan birincisi tüm insanlığın ortak malıdır ve oluşturulabilir bir niteliğe sahiptir. İkincisi ise bitki gibidir, her yerde değil; kendisi için uygun ortamda hayat bulur. İçinde büyüdüğü ortamın, dolayısıyla insan grubunun özelliklerini bünyesinde barındırır. Bu özellikler, insan gruplarına, dünyanın etnik görünümünde temsil ettikleri "milli karakter" i veya "milli kimlik" i kazandırır. Ancak, söz konusu bu özellikleri statik bir yapıda, değişmez unsurlar olarak düşünmek doğru olmayacaktır. Bununla birlikte, onun yapısında meydana gelen değişimlerin süresini de takvim senelerini bağlayarak değerlendirmemizin mümkün olmayacağını ifade etmekte fayda vardır. Ayrıca Dursun Yıldırım, coğrafya ile vatan kurma arasındaki bağı açıklamaya çalışırken bütün insanlığın aynı gök kubbe, aynı güneş ve ay altında yürüdüğü, birlikte hareket ettiği ve yaşadığı halde, neden farklılaşabiliyorlar, sorusunu sormuştur. Ardından sorusunu daha da derinleştirerek insanların nasıl oluyor da aynı kültüre değil de, farklı kültürlere, dolayısıyla farklı etnik görümlere sahip olduklarını bu farkın nereden kaynaklandığı sorusu üzerinde durmuştur. Tüm bu

soruların cevabının ise, insan gruplarının, yeryüzü yuvarlığı üstünde yaşadıkları coğrafyanın, toprak parçalarının birbirinden ayrı niteliklere sahip olmasında aranması gerektiğini belirtmiştir. Farklılığı ve farklılığın güzelliğini yaratan, insan gruplarının üzerinde yaşayıp, tarihlerini yazdıkları toprak parçaları, coğrafyadır. “Milli kimlik”in, “milli karakter”in veya “kültür”ün doğmasına, büyümesine ve etnik görünümü yansıtmasına bu “toprak parçaları” zemin hazırlar. Bu zeminde, o coğrafyanın sahip olduğu nitelikler yani toprağın nitelikleri, ormanlar ve orman türleri, hayvanlar ve bitki örtüsü, dağlar, ırmaklar, denizler, göller, çöller, tundralar ve iklim insan guruplarının hayat tarzını, yaşayışını, dünya görüşünü şekillendirir. Çünkü bu yer isimleri verilirken insanlar o coğrafyaya büyük ölçüde bağımlı yaşamaktaydı. Dolayısıyla insan gruplarının içinde yaşadıkları veya kendilerini içinde buldukları tabiat ortamı, coğrafya veya toprak parçaları özellikleriyle yönlendirirken, onlar da, bu özellikleri yaşamak için işleyip kullanmışlardır. İkisi de birbirini etkilemiştir. Biri diğerine bir “ hüviyet” kazandırırken diğeri de ötekine yaratıcılığını gösteren mükemmellikler kazandırmaya çalışmıştır (Yıldırım, 1984: 157, 158).

Coğrafi adlar, yakın zamanda ortaya çıkmış isimler değildir. Tarihin bütün dönemlerinde mevcuttur. Bu da eldeki malzemelerin ne kadar eski olduğunu göstermektedir. Yer adları ile ilgili malzemeler çeşitli şekillerle elde edilir. Toponimlerle ilgili bilgiler en eski belgelerden, o bölgede farklı dillerle yazılmış resmi ve özel evraktan ve bölgenin haritaları ile halk arasında yapılacak derlemelerden tespit ve temin edilir. Birbirleri ile adeta ilgisiz gibi duran binlerce yer adının birbiri ile karşılaştırılmasında, bu adların nasıl verildiğinin mantığı da ortaya çıkar. Halkın, içinde yaşadığı coğrafyayı nasıl kavradığını ve bu coğrafyanın özelliklerini bizlere açıklar. Canlı ve cansız nesnelere için yapılan her adlandırmada, dillerin duyusunun, düşünüşünün, zarafetinin zenginliğini görebiliriz. Dolayısıyla yer adları bize pek çok konuda fikir verip, birçok konuda da bilgi sahibi olmamıza yardımcı olur (Yavuz ve Şenel, 2013: 2242).

Ad; varlık ya da kavramın çeşitli niteliklerine göre verilmiş bir kimlik belgesi niteliğindedir. Varlık ya da kavramın adını duyduğumuzda ilk olarak beynimizde birtakım şablonlar harekete geçer. Bu konuyu kişi adları(antroponomi) açısından değerlendirdiğimizde ilk olarak kişinin ait olduğu millet, daha sonra ait olduğu ırk bir

adla tespit edilir. Örnek vermek gerekirse, Michael isminin İngilizlere ait bir isim olduğu, Oğuz isminin Türklere ait, Hans isminin Almanlara, eğer iki ismin ortasında 'van' kelimesi varsa onun Hollandalılara ait olduğu, ismin ilk duyuluşunda anlaşılabilir. Bundan başka isimler, kişinin ailesinin ve kendisinin inanışları hakkında bize birtakım ipuçları verir. Söz konusu Muhammed, Mehmet, Mahmut, Ahmet, Ali vb. isimleri veren ailelerin Müslüman bir topluma ait olduğu, Jesus, Christ, Mary, Miriam vb. isimleri veren ailelerin Hristiyan, İshak, Moses, Benjamin vb. isimleri veren ailelerin ise Yahudi toplumuna ait olduklarını hemen anlayabiliriz. Bu açıdan düşünüldüğünde yer adları da kişiler ve toplumlar hakkında birtakım bilgiler vermesi açısından son derece önemlidir. Bir anlamda yer adları aslında bizim ikinci kimliğimizi oluşturmaktadır. Kendimizi tanıtacağımız zaman öncelikle ismimizden başlarız. Karşımızdakinin bize yöneltmiş olduğu ikinci soru ise 'Nerelisin?' sorusudur. İşte bu soru birçok cevabı barındırır içerisinde. Eğer birisine yaşadığımız çevreden bir hediyeye götürmek istediğimizde ilk tercihimiz çifte kavrulmuş lokum olursa Safranboluluyuz demektir. Yakınlarımız için adlıığımız şeker 'kestane şekeri' ise Bursa'dan geliyor, pastırmasından söz ediyorsak bu yerin Kayseri olduğu canlanır zihnimizde. Kısacası yer adları aynı zamanda, kültürüyle bütünleşmiş, sadece isimler değil aynı zamanda hayat biçiminin de karşılığıdır (Yıldırım, 2006: 7).

Kısacası yer adları toplumların kimliklerinin bir ifadesidir. Yer adlarından yola çıkarak bir toplumun geçim kaynakları, yaşam tarzı, hatta dünya görüşü hakkında fikir sahibi olabiliriz. Söz konusu bir bölgede ova ile ilgili yer isimlerinin fazla olması, o bölgenin geçim kaynakları arasında tarımın başta geldiğini düşündürebilir. Aynı şekilde topluma mâl olmuş bir din büyüğünün adının bir coğrafyaya verilmesi, o toplumun inanışını da ortaya koyar. Yani yer adları bizim kendimizi ifade ediş yollarımızdan birisidir. Bunu da ortaya çıkaran bilim dalının adı toponimdir.

1.4.2. Yer Ad Biliminin Diğer Bilim Dallarıyla İlişkisi

Bilimleri keskin çizgilerle birbirinden ayırmak mümkün değildir. Bir bilim adamı, herhangi bir alanda çalışma yaparken başka bir bilim dalının verilerinden de faydalanır. Bu açıdan bakıldığında yer adlarının; coğrafya, tarih, sosyoloji, dil bilimi, arkeoloji, halkbilimi vb. bilim dalları ile yakından ilişkisi vardır.

Levent Kurgun'a göre yer ad bilimin diğer bilim dalları arasındaki yerini tayin etmek, diğer bilim dalları ile ilişkilerini gözden geçirmek, tasnif konusunda verilecek olanların daha anlaşılır hale gelmesine yardımcı olacaktır. Yer adları, bugüne kadar, amaçları doğrultusunda birçok çalışmaya konu olmuştur. Bilhassa tarih ve coğrafya ile ilgili çalışmalar, olmazsa olmaz unsurlarından olan yer adlarına mutlak surette müracaat etmiştir. Bunun yanında yukarıda ismini zikrettiğimiz bilim dalları da toponimiden zaman zaman faydalanmıştır (Kurgun, 2002: 5).

Yer ad bilimin ilk temsilcileri, yer adlarının araştırılmasında birçok bilimden faydalandığını yahut bu bilim dallarının onları kendilerine inceleme konusu yaptıklarını görmeleri ve ilgili bilim dallarının yöntem, çalışma ve araştırma esaslarının da yardımıyla kendi kurallarının ortaya çıktığını anlamaları sonucu onu tarih, coğrafya ve dilbilim üçgeni içerisinde, malzemesinin de dile dayalı olması nedeniyle, dil bilime daha yakın bir konuma oturtmuşlardır. Ancak yalnızca bu bilim dalları değil, bunların yanı sıra ruhbilim, toplumbilim, arkeoloji, kökenbilim ve halkbilim gibi bilim dalları da yer adbilim ile doğrudan ilgilidir (Karpuz ve Kurgun, 2000: 17).

Toponimi, ilişki içerisinde olduğu bilim dallarına göre genç bir araştırma alanına sahip olmasına karşın, bazı bilim dallarının kesişim noktasında yer alması nedeniyle önemlidir. Şimdi toponiminin diğer bilim dalları ile ilişkisini incelemeye çalışacağız.

1.4.2.1. Toponimi-Coğrafya İlişkisi

Yer adları bilimi (toponimi) ile coğrafya, yakın ilişki içerisinde. Toponimi, yer adlarını incelerken coğrafi bilgilere de sıklıkla başvurur.

Yer adları, bir coğrafyaya verilen adlardır. Bu nedenle bir yere ad verilirken, o yörenin coğrafi özellikleri en belirleyici öğelerden birisi olmuştur. Daha ilk yazılı eserlerimizden itibaren Türkler, yaşadıkları coğrafyaya isim verirken adeta bir bilim adamı hassasiyeti ile hareket etmiş ve yaşadığı coğrafyayı adlandırmıştır. Arazinin ya da bölgenin işleniş tarzı, coğrafi yapısı özelliğinin ortaya konulması, o bölgenin isimlendirilmesinde etkili faktörlerden birisidir. Coğrafyaya bağlı olarak konulmuş isimlerin bulunup ortaya çıkarılması, toponimi açısından oldukça ilgi çekicidir. Türkler için toprak, ayrı bir anlam ifade etmektedir. Üzerinde yaşanan toprak

vatandır. Ve bu toprağı vatan yapan unsurlardan birisi de kendi kültürü, kendi duyuşuna göre adlandırmaktır (Karaboran, 1984: 97).

Ad biliminin alt dallarında incelenen pek çok terim, coğrafya bilimi içerisinde de ele alınır. Örneğın akarsu adları bilimi hydronimi ve dağ adları bilimi oroniminin yer adları içinde büyük önemi vardır.

Yer adları ile coğrafya arasında sıkı bir ilişki mevcuttur. Toponimler, coğrafi nesnelere işaret etmektedir ve bu yönüyle coğrafya biliminin ayrılmaz bir parçasıdır. Kişiler, boylar veya soylardan adlarını almış yerlerin yanında, çok sayıda nesnenin de coğrafi elemanlardan yararlanılarak adlandırıldıkları bir gerçektir. Adında ova ya da dağ olan pek çok yerleşim yeri mevcuttur. Toponimi her ne kadar coğrafyadan faydalaniyorsa da coğrafyacıların da bu konu ile yakından ilgilenmek zorunda oldukları aşikârdır (Doğanay, 1994: 332).

Coğrafya biliminde adlar önemli yer tutar. Beşerî ve fizikî coğrafyada kullanılan haritaların, üzerlerinde onları dillendiren adlar olmadan herhangi bir anlam taşımayacağı açıktır. Bu yüzden coğrafya bilimi de yer adlarından en geniş ölçüde yararlanan bilim dallarından biri konumundadır (Kurgun, 2002: 6).

1.4.2.2. Toponimi-Tarih İlişkisi

Herhangi bir yerin adının ne zaman verildiğı sorusunu tespit etmek için, toponiminin başvuru alanı, tarih bilimi olmaktadır.

Levent Kurgun, tarih çalışmalarında yer adlarının tartışılmaz öneme sahip olduğunu, herhangi bir açıklamaya gerek duyulmadan herkesçe bilindiğini dile getirmiştir. Ona göre yer adları olmadan, tarihî bilgileri yansıtmannın ya da yer adlarına başvurmadan tarihle ilgili bir çalışma yapmanın, yer adlarının toprağı işlenmiş kültür unsurları olmaları sebebiyle, eksik kalacağı açıktır. Bu yüzden tarih bilimi, yer adlarından en fazla yararlanan bilim dallarının başında gelir. Yer adlarıyla tarih bilimi arasındaki bu yakınlık, yer adlarını incelemenin, tarih bilimi sınırları içinde yapılması gerektiğı düşüncesini doğurmuş, buna dayanarak, yer adları uzun süre tarih biliminin ve bu bilim dalı ile uğraşanların malzemesi olarak kabul edilmiştir. Ancak yer adları bilimi toponiminin, tarih biliminin gölgesinde kaldığı düşüncesi çıkarılmamalıdır. Nitekim toponimi günümüzde tarih bilimine yardımcı bilim dallarının başında gelmektedir (Kurgun, 2002: 5).

Toponimi ve tarih bilimi pek çok konuda işbirliği yapmak mecburiyetindedir. Bir yerin adının ne zaman verildiğini hangi olaylar sonucunda bu adı aldığını anlamak için tarih bilimine başvurmak gerekmektedir. Çünkü yer isimleri sadece doğal özelliklerine göre değil tarihte meydana gelen herhangi bir hadise ışığında da verilmiş olabilir. Örneğin ülkemizdeki Kahramanmaraş, Gaziantep, Şanlıurfa şehirlerimizde olduğu gibi. Tarih bilimi açısından değerlendirildiğinde ise, yer adlarının ortaya koymuş olduğu birtakım veriler, o yerde yaşamış topluluklarla ilgili araştırmacıları bazı sonuçlara ulaştırabilmektedir. Bu da bilimlerin, daha kesin sonuçlara ulaşmasını sağlamaktadır (Koç, 2016: 31).

Tarih bilimi her ne kadar geçmişte meydana gelen olayları incelese de, bu olayların geçtiği yer mutlaka belirtilmek zorundadır. İşte bu noktada yer adları ve onun incelemesini yapan yer adı bilimi devreye girmektedir. Başlangıçta başka bilim dallarının içerisinde kendisine yer bulmuş olan toponiminin önemi zamanla anlaşılmiş ve süreç içinde diğer bilim dallarından ayrılarak kendi yolunu çizmiştir dersek, yanlış bir ifadede bulunmamış oluruz sanıyorum.

1.4.2.3. Toponimi-Dil Bilimi İlişkisi

Yer ad bilim, malzemesi itibariyle dilbilimine oldukça yakındır. Toponimi, bir yerin adını, köken, gramatikal diziliş, o yere neden o ismin verildiği sorularını incelerken dil biliminin yöntemlerini kullanır. Ayrıca bir yere verilen ad, o dilin kelime hazinesi içinden çıkmıştır.

Prof. Dr. Tuncer Gülensoy, yer adlarının önemini ifade ederken, toponiminin yerleşme(iskân) tarihi açısından, hem tarihçi, hem de dil bilimciler için, gerçekten bir yol gösterici olduğunu söylemiştir (Gülensoy, 1984: 149).

1.4.2.4. Toponimi-Sosyoloji İlişkisi

Yer adları bilimi demek olan toponimi ile toplum bilimi sosyoloji arasında da önemli bir ilişki vardır. Çünkü var olan sosyal yapı, adlandırma üzerinde son derece etkilidir. Nitekim kişilere verilen adlara baktığımızda, o adlardan yola çıkarak, kişilerin içinde bulunduğu toplum hakkında birtakım sonuçlara ulaşmamız mümkün olmaktadır.

Mehmet Eröz, toponimi ile sosyoloji arasındaki bağı ifade ederken, insanların bir coğrafyada mekan tutarken, o bölgenin coğrafi özellikleri yanında askeri ve siyasi ihtiyaçların da yer tuttuğunu söylemiştir. Bu bakımdan ele alındığında, insanların yaşadıkları vermiş oldukları adların incelenmesi sosyolojinin ilgi alanına girmektedir(Eröz, 1984: 43).

Toplumların şekillenmesinde birtakım faktörler vardır. Sosyal yapı, kültür ve gelenek bunların başında gelir. Her toplum kendi kültürel özelliklerine göre araziye bazı adlandırmalar yapmıştır. Bizim ülkemizde de bu adlandırmalar çeşitli şekillerle yapılmış olup, adlandırma bir gelenek haline gelmiştir. Bu durum sosyoloji ile yer adları biliminin birlikte çalışması zorunluluğunu oluşturmuştur (Yıldırım, 2006: 13).

Yer adları, insanoğlunun araziye yakıştırarak ad koyma hususundaki zenginlik ve zevkinin de bir göstergesidir. Üzerinde yaşanan toprak parçasına verilen isimler, o toprağın vatan haline gelmesinde önemli pay sahibidir. Toponimler, bir coğrafyanın, nasıl vatan haline dönüştürüldüğünün kanıtıdır. Tarihte, yıkılmış devletlerin bile kendisinden sonra devam eden yer adlarının olduğu bir gerçektir. Bu da bize yer adlarının kültürel anlamda taşıyıcılığını gösterir. Yer adları ele almış olduğu konu itibari ile, pek çok bilim dalıyla yakından ilişkilidir. Bu bilim dalları özellikle tarih, sosyoloji, antropoloji, halkbilimi, coğrafya gibi bilimlerdir. En fazla ihtiyaç duyduğu bu dallar, yer adı biliminin eli, ayağı, gözü ve kulağı gibidir. Yani, yer adları bilimi dil bilimden başka ilişkide bulunduğu tüm diğer bilim dallarının yöntemlerinden de yararlanır. Bu konuda B.E. Budarav da, birçok ilimle ortaklaşa çalışan (coğrafya, dilcilik, tarih, etnoğrafya) toponiminin dilbilimsiz adeta dilsiz olacağını, tarih bilimi olmadan kökensiz, coğrafya bilimi olmadan ise yersiz olacaktır, demektedir. Buradan da anlaşılacağı gibi yer adları üzerine çalışan bir araştırmacı dil, coğrafya ve tarih bilimlerini göz ardı etmemelidir (Yavuz ve Şenel, 2013: 2242).

Toponiminin diğer bilim dalları ile yakından ilişkisi olduğunu yukarıda açıklamaya çalışmıştık. Bu noktada dikkat edilmesi gereken nokta, toponiminin başlı başına bir bilim olarak ele alınması gerçeğidir. Yrd. Doç.Dr. Levent Kurgun, doktora tezinde bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

Temelde insan ile toprak arasında iletişimi sağlayan bir köprü olduğu düşünülürse, yer adlarına başka bilim dallarının penceresinden bakmak ve bunlara göre değerlendirmek yerine, yer adının kendiliğinden farkına varmak ve yer adına yer adı olduğu için dikkat etmek gerektiği ister istemez ortaya çıkacaktır. Çünkü yer adları, tarih bilimi gözlüğü ile değerlendirilecek

olsaydı, bunların tarihi belgeler gibi, ilgili tarih araştırmasını aydınlatmaya yarayan, herhangi bir tarihi olayın açıklanmasına yardımcı olan malzemeler olduğu söylenebilecekti. Dolayısıyla yer adlarını görevinin, incelenen olayın tarihine katkıda bulunmaktan ibaret olduğu ifade edilebilecekti. Ancak tarih araştırmalarında yer adlarının leğüistik ve coğrafi yönü dikkate alınmadığında, boy, soy ve kişi adlarından kaynaklanmayan yer adlarının (örneğin Gökpınar, Dereköy, Kartaltepe vs.)durumu ki bunlar da tarihi geçmişe sahip olabilirler, tam olarak açıklanamayacağından ya da yer adında gerçekleşen dil olayları açığa çıkarılamayacağından, çalışmanın sağlıklı olacağını söylemek güç olacaktır.

Eğer değerlendirme coğrafya biliminin gözüyle yapılacak olsaydı, bu sefer de yer adlarının, herhangi bir coğrafi bölge üzerinde nesnelere birbirlerinden ayırma görevi taşıyan unsurlar ve haritaları dillendirmeye yarayan işaretler olduğunun dışında bir görevden söz edilmeyecekti. Bu durumda ise, coğrafi adların tarihi ve kültürel yönü göz ardı edilecek, bu tarz yaklaşım ile yer adları, haritalar üzerinde yer alan rakamlardan farksız, ruhu olmayan birer mekanik vasıta olarak görülecekti.

Nihayet yer adlarına dil bilim açısından bakılıyorsa, bunların dile ait diğer unsurlardan farkı olmayan ve çeşitli nesnelere, kavramları ifade etmeye yarayan kelimeler olduğu söylenebilecekti; yer adlarının oluşumunda, işletilmesinde vs. büyük etkisi olan dil dışı faktörleri dikkate almamak gibi, yer adları incelemeleri için tehlikeli olan bir durum ortaya çıkacaktı.

Bu noktadan sonra yer adının, kendiliğinin ne olduğunu belirlemek gerekmektedir. İfade edildiği gibi, her ne kadar tarihi ve coğrafi vasfı olsa da yer adları yapıldığı dile aittir ve bu bakımdan yer adlarını temel ya da büyük ölçüde bakımlı olarak leğüistik açıdan incelemek en tabii yoldur. Leğüistik elemanlar oldukları için dil incelemeleri ile doğrudan bağlantılı görünen yer adları, bazı önemli özellikler taşımaları sebebiyle farklı bir şekilde ele alınmaktadır. Yer adı olarak ifade edilen dil işaretlerinin dilde bulunan diğer kelimelerden belirgin bir biçimde ayrıldığı noktalar vardır (Kurgun, 2002: 6,7).

Toponimi konusunda yapılan araştırmalar, sadece yer adları konusunda bilgi sahibi olmamızı değil aynı zamanda başka bilim dallarının da gelişmesine katkı sağlamaktadır. Yer ad bilim, başlangıçta başka bilim dallarının içerisinde değerlendirilmiş de olsa günümüzde başlı başına bir bilim dalı olarak kabul edilmekte ve çalışmalarını özgün bir çizgide devam ettirmektedir. Bu bilim dalı ile ilgili çalışmalar ülkemizde henüz yeni olsa da, Dünya’da toponimi ile ilgili araştırmaların tarihi çok daha eskidir.

1.4.3. Dünya’da Yer Adlarıyla İlgili Yapılmış Çalışmalar

Yer adları bilimi toponymie, bilim dalları içerisinde özellikle son yıllarda üzerinde fazlaca araştırma yapılan bir alan haline gelmiştir. Toponimik bilimlerin kurucusu olarak Johann Jakob Egli öne çıkmaktadır (Kurgun, 2002: 13).

Toponimi alanında yapılan çalışmalar son yıllarda hız kazanmıştır. Bu alanda yapılan çalışmalar konusunda araştırma yapan Prof. Dr. Hasan Eren, son elli yıl içinde yer adları konusunda önemli çalışmaların yapıldığını söylemiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda yer adlarının aslında diğer dil alanlarından farklı olmadığı ortaya çıkmıştır. Buna göre, yer adları dilbilgisel metotlara bağlı olarak ortaya

çıkması ve kendisine göre bir takım kuralları olan, belli anlamlar taşıyan kelimeler olduğu ortaya çıkmıştır (Eren, 1965: 155)

Avrupa’da toponimi alanında yapılan çalışmalar hakkında bilgi veren Hasan Eren , “ Yer Adlarımızın Dili” isimli çalışmasında, bu çalışmalar konusunda şu bilgileri aktarmıştır:

Fransa’da önemli araştırmalar yapılmıştır. Houzé, Quicherat, Cocheris, d’Arbois de Jubainville, Auguste Longnon, Albert Dauzat bu araştırmacılar arasında bazılarıdır. 1922’de Ecole des Hautes Etudes’de Longnon’un yerine Dauzat başa geçmiş ve kısa sürede önemli toponimistlerin yetişmesini sağlamıştır. Avrupa’da yer adları bilimi ile ilgili çalışmalar farklı ülkelere icra edilmiştir. Yani bu çalışmalar sadece Fransa ile sınırlı değildir. toponimi alanında çalışmaların yapıldığı ülkelere birisi de Belçika’dır. Belçikalı araştırmacılar aynı zamanda, Fransa’daki yer adları üzerine de çalışma yapmışlardır. Belçikalı toponymistler arasında Vincent’ten başka, Carnoy, Vannerus, Van de Vijver’i de yer almaktadır. 1926’da Belçika’da aynı zamanda bir Toponymie ve Dialectologie komisyonu kurulmuştur.

Toponymie çalışmalarının yapıldığı diğer bir ülke ise İsviçre’dir. Bu ülkede toponimi alanında çalışan araştırmacılar arasında Jaccard ve Les Noms de Lieux Dans Les Langues Romanes (1930) yazarı Ernest Muret’den sonra bugün Aebischer ve Hubschmied gibi seçkin bilim insanları yer almaktadır.

Slav ülkelerinde de önemli çalışmalar yapılmış olup araştırmacılar daha yer adlarının yapı ve anlamları üzerinde durmuşlardır. Yer adları zaman zaman ülkeler arası anlaşmazlıkların çözümü konusunda, araştırmacıların faydalandıkları bir alandır. Son dönemde Romanya ile Macaristan arasında, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra başlayan Transilvanya tartışmaları, toponimiye dayanarak çözülmeye çalışılmıştır (Eren, 1965: 155,158).

Dünya üzerinde, toponimi alanında yapılan çalışmaların tarihine bakıldığında yüz yılı aşkın sürenin geçtiğini görebilmekteyiz. Yapılan çalışmalar, ülkemiz için de bir yol gösterici olmuş ve son yıllarda toponiminin önemi daha da anlaşılmıştır.

1.4.4. Türkiye’de Yer Adları İle İlgili Yapılmış Çalışmalar

Ülkemizde toponimi alanında yapılan çalışmaların çok eskilere dayanmadığını görüyoruz. Son zamanlarda yer adları ile ilgili çalışmaların sayısı artmış olsa da

henüz yeterli seviyeye ulaşmadığını söylebiliriz. Bu durum araştırmacılarımızın da dikkatini çekmiş ve şu ifadelerde bulunmuşlardır:

Türk yer adları üzerine yapılan incelemeler, ne yazık ki, istenilen seviyede değildir. H.Eren, D. Aksan, Ö. Başkan gibi Türkolog ve dilbilimcilerin çalışmalarından sadece birkaçı yer adlarına yönelik olduğu için, bu konuyla ilgili pek çok konu henüz aydınlatılabilmemiş değildir. Türk yer adlarıyla ilgili geniş bir çalışma, H. Scheinhard'ın “Typen Türkischer Ortsnamen, Einführung, Phonologie, Morphologie, Bibliographi”(Heidelberg 1979) adlı eseridir. Scheinhard bu çalışmasıyla Türkolojinin karanlık bir cephesini aydınlatmışsa da meselenin tam manasıyla çözüldüğünü ifade etmek henüz mümkün değildir. Çünkü yer adları üzerine yapılan çalışmalar, sahada yapılan tespitlerden çok masa başı çalışmalarına dayanmaktadır. Masa başı çalışmaları da, komisyonlarca sık sık değiştirilen yer adlarına dayandığı için, sonucun verimli olmadığı ortadadır. Bu nedenle yer adları alanında yapılacak çalışmaların, sahaya inilerek yapılması bir gerekliliktir(Gülensoy,1984:150).

Prof. Dr. Saim Sakaoğlu da “Türk Ad Bilimi” isimli eserinde Türkiye’de yapılan çalışmalar konusunda şu bilgiyi aktarmaktadır: Türkiye’de toponimi çalışmalarının geçmişi çok eskilere gitmemektedir. 1930’lardan sonra başlamış olan bu çalışmalardan bazıları şöyle sıralanabilir: Safvet Bey’in Türk Derneği adlı dergide çıkan yazıları bu alandaki ilk ve önemli çalışmalardan birisidir. Bununla birlikte Besim Atalay’ın çalışmaları bu konuda çıkarmış olduğu makale ve kitapları, Türk Yurdu dergisindeki yazıları, Türk Büyükleri veyahut Türk Adları, Abakay Han, Abka Han adlı yazılarıyla Türk Adları kitabı toponimi açısından son derece önemli kaynaklardır. Toponimi ile ilgili, ülkemizde önemli toplantılar da yapılmıştır. 1973 yılından beri halk edebiyatı ve halk bilimi toplantılarında zaman zaman adlarla ilgili bildiriler sunulmuştur. Sunumlarda yer adları sık sık ele alınmıştır (Sakaoğlu, 2000: 22).

Bunların dışında bir çok çalışma ve kaynağın içerisinde Gök Türk abideleri ile Kaşgarlı Mahmud’un Divanu Lugati’t Türk ve Türk kültür hayatındaki sözlü ürünlerde (detan, masal, efsane, hikâyeler) geçen yer adları da önemlidir.

Türk yer adları üzerine yapılan çalışmaların tarihi çok eskilere dayanmamaktadır. Bu alandaki çalışmaların başlangıcı Cumhuriyetimizin ilk

yıllarına rastlamaktadır. Ülkemizde toponimi alanındaki ilk çalışma, Prof.Dr. Fuat Köprülü'nün Türk Mecmuasında yazmış olduğu “ Oğuz Etimolojisine Dair Tarihi Notlar ” isimli makale kabul edilir. İlmî seviyede 1925 yılında Fuad Köprülü'nün yazdığı bir makale ile başlayan yer adbilim çalışmaları, günümüze kadar meyvelerini, birbirine benzeyen yüzlerce makale ve birkaç kitap şeklinde verebilmiştir (Karpuz ve Kurgun, 2000: 19).

Fuad Köprülü, 1925'te çıkan yazısından sonra da çalışmalarında yer adlarına konusuna değinmiştir. Sözlükte ‘halk şairi, âşık’ anlamına gelen ‘ozan’ kelimesi üzerinde duran Köprülü, ülkemizde bazı bölgelerde ‘Ozan, Ozanlar’ gibi yer adlarının varlığından bahsetmiştir. Yine ‘Uran’ kelimesi ile ilgili yazısında, bu kelimenin eski yerleşim yerleri olan ‘ören,viran’ kelimesi ile ilgisini dile getirmiştir. (Eren, 1965:159).

Onomastiğin (Ad bilimi) önemli bir kolu olan toponimi (yer adı bilimi) çalışmaları oldukça yaygın olmasına rağmen son zamanlarda bu bilim dalıyla ilgili yapılan araştırmalar azalmıştır. Türkiye’ de Tuncer Gülensoy’un “Türkçe Yer Adları Kılavuzu” , “Elazığ, Bingöl, Tunceli İlleri Yer Adlarına Bir Bakış” ; Hasan Eren’in “Yer Adlarının Dili” ; Özcan Başkan’ın “Türkiye Köy Adları Üzerine Bir Deneme, Ad Verme Geleneği” ; Cemal Arif Alagöz’ün, “Türkiye Yer Adları Üzerine Bazı Düşünceler” ; Doğan Aksan’ın “Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim” adlı kitabında yer alan “Yer Adları Bilimi”, “Yer Adlarının Verilişinde Başlıca Etkenler, Eğilimler”, “Türk Yer Adları Üzerindeki Çalışmalar”; Levent Kurgun’un “Denizli İli Yer Adları” ; Umar Bilge’nin “ Türkiye’de Tarihsel Adlar ”; Serdar Yavuz’un “Yer Adları Terimleri Sözlüğü” ; Mustafa Şenel’in “Elazığ İli Yer Adları” adlı çalışmalar yer adlarıyla ilgili yapılmış belli başlı çalışmalardır. Bu çalışmalara bakıldığında ülkemizde toponimi alanında yapılan çalışmaların sayının oldukça fazla olduğu söylenebilir. Buna rağmen Anadolu’da yer adları üzerine yapılan çalışmaların bugün gelinen noktada yeterli düzeyde olduğunu söylememiz mümkün değildir. Bunun nedeni bu çalışmaların çoğunun bitirme tezi ya da bildiri niteliğinde olması ve çok dar alanları kapsamasıdır. Bunca çalışma olmasına karşın Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde henüz incelenmemiş çok sayıda yer adı ve yöre bulunmaktadır (Koç, 2016: 32).

1.4.5. Yer Adlarının Tasnifi

Yer adları üzerine yapılmış olan çalışmalarda, toponiminin tasnif çalışmalarının çeşitlilik gösterdiğini görmekteyiz. Bu konuda ilk ve en önemli çalışmalara imza atmış olan Prof.Dr. Hasan Eren'in “ Yer Adlarımızın Dili” adlı çalışmasındaki tasnif bu bakımdan dikkat çekicidir. Onun çalışmasında yer adlarının iki bölümde incelendiğini görmekteyiz.

1. Türk Kökünden Türemiş Adlar
2. Yabancı Kaynaklı Adlar (Eren, 1965: 159)

Prof.Dr. Saim Sakaoğlu ise yer isimleri tasnifini sekiz kategoriye ayırarak şu şekilde yapmıştır:

1. Bizans Kökenli İsimler
2. Türk Kişi İsimlerinden Türeyen İsimler
3. Bir Mahallenin Kendi Özelliğinden Türeyen İsimler
4. Zaman İçerisinde Özelliğini Kaybedip Başka Anlam Kazanan İsimler
5. Çeşitli Bölge ya da Alanlarla İlgili İsimler
6. Kaybolmuş Binalar ve ya Şekli Değişmiş Yerlerden Türeyen İsimler
7. Avrupai Kökten Türemiş İsimler
8. Özel olarak uydurulmuş adlar (Sakaoğlu, 1984: 259, 260)

Yer adlarının tasnifi konusunda Prof. Dr. Tuncer Gülensoy 'un da bir çalışması mevcuttur. Yer adlarını dokuz kategoriye ayıran Gülensoy'un kategori başlıkları şu şekildedir:

1. Yer in yapısına göre,
2. Yer in ve ait olduğu çevrenin rengine göre,
3. Yer in ayırt edici özelliğine göre,
4. Yer in ve o çevrede yaşayan hayvanlarına göre,
5. Çevredeki yapılara göre,
6. O yere ilk yerleşen topluluğun lideri veya büyüğünün adına göre,
7. Çevredeki ırmağa göre,
8. Dini inanışa göre,
9. Mesleğe göre verilen adlar olmak üzere, kategorilere ayrılmıştır (Gülensoy, 1984: 156).

Bu alanda önemli çalışmaları olan Prof. Dr. Mehmet ERÖZ'ün yer adları tasnifi ise şöyledir:

1. Türk ismi ve Türk ulusu ile ilgili adlar
2. Türk milletine bağlı olarak anılan boylarla ilgili adlar
3. Türk yönetim şekline bağlı adlar
4. Yaşanılan bölgedeki ünlü kişilere göre verilen adlar
5. Eski Türk inancına göre anlam kazanmış adlar
6. Orta Asya ve öteki Türk illerine ait kelimeler
7. Maddi kültür unsurları ile ilgili kelimeler
8. Anlam ve kavramların karıştırılmasına göre verilen isimlendirmeler (Eröz, 1984: 44,45).

Levent KURGUN, doktora tezinde, yer adlarının tasnifini yaparken şu sınıflandırmayı yapmıştır:

1. Orun adı (oykonim)
2. Su adı (hidronim)
3. Düzlük adı (adonim)
4. Yükselti adı (oronim)
5. Mevki adı
6. Boy adı (etnonim)
7. Kişi adı (antroponim)
8. Bitki adı (fitonim)
9. Hayvan adı (zoonim)
10. Yapı adı (ökodomonim)
11. Eşya adı (ktematonim)
12. Yol adı (dromonim)
13. Mezar adı (nekronim)
14. Harabe adı
15. Tanımlayıcı adlar
16. Hatıra karakterli adlar
17. Yapay adlar
18. Olaya dayanan adlar (Kurgun, 2002: 55)

Prof. Dr. Doğan Aksan, ise sınıflandırmasını iki ana başlık altında yaparken ardından bu ana başlıkları da alt başlıklara ayırmıştır:

A. Çevreyle ilgili adlar

B. Bireyle ilgili adlar.

A. Çevreyle ilgili adlar

1. Çevrenin coğrafi özellikleri ve jeolojik yapısı

2. Çevredeki renkler

3. Çevrenin genel nitelikleri,

4. Çevredeki varlıklar:

a. Bitki örtüsü,

b. Hayvanlar,

c. Yapılar.

B. Bireyle ilgili adlar

1. Kişi adları, unvanlar,

2. Dinle ilgili adlar,

3. Meslekle ilgili adlar, akrabalık adları (Aksan, 1973-1974: 185).

Selim Hilmi Özkan, “XVI. Yüzyıl Kayıtlarına Göre Alâiye (Alanya) Sancağında Yer Adları Üzerine Bir inceleme” adlı çalışmasında yer adlarını şu başlıklar altında sınıflandırmıştır:

1. Renkler ile ilgili olanlar

2. Yaşanılan bölge ile ilgili olanlar

3. Yaşamsal ürünler ile ilgili olanlar

4. İnanışlarla ilgili olanlar

5. Kişi adları ile ilgili olanlar

6. Hayvan isimleri ile ilgili yer isimleri

7. Karşıtlıkla ile ilgili yer isimleri

8. Kabile ya da aşiret ile ilgili olanlar

9. Meslek adları ile ilgili olanlar

10. Millet ismi ile ilgili yer isimleri

11. Tarihi mekânlar veya kalıntılar ile ilgili isimlendirme

12. Diğer (Özkan, 2012: 173).

Tüm bu sınıflandırmalar, toponiminin daha işlevsel hale gelmesi için yapılmakla birlikte, bu durum ülkemizde aslında yer adlarının ne kadar çeşitli olduğunu da

göstermektedir. Atalarımız yer adlarını seçerken oldukça hassas davranmış, belli bir sistem ve anlam doğrultusunda yer adlarını seçmiştir. Bu yer adlarından bazıları coğrafi özelliklerine göre, bazıları ekonomik durumlarına göre bazıları da yörenin etnik durumuna göre seçilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHTE BOY KAVRAMI

2.1. TARİH İÇİNDE TÜRKLER

Tarihin en eski dönemlerinden beri varlığını sürdürmüş olan Türkler, ana vatan olarak kabul edilen Orta Asya'dan, dünyanın çeşitli yerlerine göç etmişlerdir. Bu göçlerin sebebi kimi zaman savaştaki yenilgi sonrası bulunduğu yeri terk etme zorunluluğu, kimi zaman yeni otlaklar arayışı çoğu zaman da cihan anlayışıdır. Söz konusu göçler kesintiye uğrasa da uzun yıllar devam etti. M.Ö. 1700'lü yıllarda Sayan Dağları'nın Güney Batısından Altay ve Tanrı Dağları'na kadar bir göç hareketi meydana geldi. Türkler, göç hareketi sonucu farklı coğrafyalara ulaştı. Yakutlar, Sibirya'nın doğusuna yönelirken, Çuvaşlar Ural Dağları'nın güneyine çekilmişlerdir. Ardından M.Ö. 1000-800 yılları arasında ise Altaylar ve Sayan bölgesinden ayrılan başka bir Türk boyu ise Kazakistan bozkırına yerleşmiştir(<https://turkcebilgi.com/boylar>) (Erişim Tarihi: 05.04. 2017 Saat:14.43).

Göçler asıl olarak dört yönde meydana gelmiştir. Orta Asya'dan göç hareketine başlayan Türkler Anadolu, Irak, Avrupa içleri ve en kuzeyde Sibirya'ya yerleşmişlerdir. Göç etmeyip Orta Asya'da kalan Türkler ise Asya Hun İmparatorluğu'nu kurmuşlardır. Bu devletin ardından Göktürkler ve Uygurlar tarih sahnesindeki yerini almıştır. Avrupa'ya göç eden Türkler burada da önemli siyasi oluşumlara imza atmıştır. Bu bölgede Macaristan merkezli Hun Türkleri, Avar Türkleri ve Bulgar Türkleri devlet kurmuşlardır(<https://www.selosepet.com./turk-gocleri-ve-sonuclari-nelerdir/>) (Erişim Tarihi: 09.04. 2017 Saat:12.28).

Buldukları bölgeden çeşitli yerlere göç eden Türk boyları, uzun yıllar boyunca milli kimliğini korumayı başarmıştır. Bunda en büyük etken kendi dillerini konuşmaları ve kültürlerinden uzaklaşmamaları gösterilebilir.

İslamiyet öncesinde yaşayan Türklerin, çağdaşlarından belki de en önemli özelliği boylar halinde yaşamak ve bu organizasyonu devam ettirmek olmuştur. Boy yapısının sağlamlığı sayesinde Türkler Kadirgan Dağları'ndan Orta Avrupa'ya, Sibirya'dan Orta Doğu'ya kadar yayılmış ve varlığını günümüze kadar sürdürmüştür (Omorov, 2008: 1).

Türk boylarına ait ilk bilgileri biz Çin kaynaklarından elde etmekteyiz. Çünkü Türklerin yazıyı çağdaşlarına göre oldukça geç kullanmaya başlamış olmaları, onlar hakkında bilgilerimizin sınırlı kalmasına sebep olurken bizleri yabancı ülkelerin kaynaklarına yöneltmiştir. Bununla birlikte Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılmış olan Divanü Lügati't Türk isimli eserde Türk boyları hakkında önemli bilgiler verilmiştir. Bu boylar ; Argular, Basmillar, Bulgarlar, Çiğiller, Çomullar, Hakanlılar, Karluklar, Kaylar, Kençekler, Kıpçaklar, Oğuzlar, Peçenekler, Suvarlar, Tatarlar, Tohsıllar, Türkmenler, Uygurlar, Yabakular, Yağmalar, Yemekler isimli boylardır (Aydoğdu: 2009: 58, 62).

Birbirinden farklı coğrafyalara yayılan Türklerin arasında, binlerce kilometre mesafe olsa da kültürel olarak birbirlerinden kopmamışlar ve varlıklarını bu sayede devam ettirmişlerdir. Gittikleri yerlere kendi kültürlerini de taşıyan Türkler, yerleştikleri bölgelere eski yer adlarını da götürmeyi başarmış bu sayede milli benliklerini korumayı sürdürmüştür. Çünkü yer adları bir milletin tarihinin aynasıdır. Yer adları, kendisini meydana getiren toplumlardan bile çok daha uzun süre yaşamayı sürdürmüştür. Toplumların kültürü yer adlarında yaşamıştır. Bu nedenle en eski yazıtlarda bile hala günümüzde varlığını sürdüren yer adlarının olduğunu görebilmekteyiz.

2.2. TARİHTEKİ ÖNEMLİ TÜRK TOPLULUKLARI

Tarih boyunca, varlığını sürdürmüş olan Türkler çeşitli boylara ayrılmıştır. Bu boyların birçoğu asimile olmadan günümüze kadar varlığını sürdürmeyi başarırken bazıları ise buldukları coğrafyada demografik olarak azınlıkta olmaları veya başka sebeplerden dolayı asimilasyona uğramışlardır. Bu boylardan bazıları şunlardır:

2.2.1. Altay Türkleri

Altay Türklerinin adı, geniş anlamda Altay ve Ala Tag bölgesinde yaşayan ve bütün Türk boylarını kapsayan bir isimdir. Bölge olarak ise bu coğrafya Batı Sibirya ve Moğolistan Cumhuriyetini ayırır. Ayrıca Kuzey ve Güney Doğu Altay'da yaşayan Şorlar, Telütler, Tubalar, Kumadılar, Telengütler bu gruba girer. Altay'ın merkezi Bernaul olup, Rusya'ya bağlıdır. Altay Türkleri'nin 24 boyu bulunmaktadır. Bunların içinde Kırgız, Tölös, Kıpçak, Nayman gibi çok eski devirlerde yaşayan siyasi birliklerin adını taşıyan boylar da mevcuttur (Gömeç, 2015: 85).

2.2.2. Başkurt Türkleri

Başkurt Türkleri, güney ve Orta Ural Dağlarının doğu ve batı taraflarındaki bozkırlarda yaşayan Türk boylarından birisidir. Ana yurtları Türkistan'ın batı kısımları olmakla birlikte lehçe ve köken bakımından Kıpçak grubuna dâhil olduğu söylenmektedir (Togan: 1981: 22). Köktürkler dağılınca bu durum Bulgarların yükselmesini sağlamış ve Bulgar beylerinden birisinin adının 'Kurt' olduğu, Başkurt isminin de buradan gelebileceği söylenmiştir (Togan, 1994: 11,12). Bu isim Divânü Lügati't Türk'te de geçmekte ve Yimeklerle Basmıllar'ın arasında olduğu gözükmemektedir (Gömeç: 2015: 293).

2.2.3. Batı Trakya Türkleri

Günümüzde coğrafi bir ad olan bu bölgede Türklerin ortaya çıkışı Karadeniz'in kuzeyinden Tuna boylarına, ardından Balkanlara inen Hun, Avar, Kıman-Kıpçak Türkleriyle, 13. Yüzyılda Anadolu'dan gelen Türkmenlere dayanmaktadır (Gömeç, 2015: 304).

2.2.4. Bulgar Türkleri

Tarih içinde en çok ezilen Türk boylarından birisi olmasına karşın, Rusların slavlaştırma politikaları nedeniyle asimile olan bu Türk boyu, ne yazık ki kendi soydaşlarına çok büyük eziyetler eden topluluklardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bulgar Türklerinin tarihine bakıldığında, onların Türk toplumunun önemli bir boyunu teşkil ettiklerini görmekteyiz. Avrupa Hun Devletinin yıkılmasıyla birlikte bazı Hun kabileleri Karadeniz'in kuzeyine gelmiş ve burada akrabaları olan Ogur-Tölös boyları ile karışarak yeni bir il oluşturmuşlardır. Bulgar kelimesinin anlamı da 'karışmak' fiiliyle doğrudan ilgilidir (Gömeç, 2015: 315).

2.2.5. Çiğiller

Üç Türk oymağından birisi olan Çiğiller, Bargsan'ın ilerisinde bir kasaba olan Kıyas'a yerleşmişlerdir. Çiğil isminin nereden geldiğiyle ilgili olarak ise, Zülkarneyn, Argu ülkesine gelmiştir. Çok yağmur yağmasından dolayı her yerin çamur olmasıyla çok zor yürüten Zülkarneyn ' İn çi gil est' (Bu ne çamurdur' demiş ve buraya bir kale yapılmasını emretmiştir. Bu kaleye 'Çiğil' adı verilmiş. Ardından kaleye yerleşen Türklere de 'Çiğil' denmiş ve bu isim yayılmıştır (Atalay, 1985: 127).

2.2.6. Çuvaş Türkleri

İdil- Ural bölgesinde yaşayan önemli Türk boylarından olan Çuvaşların Bulgar Türkleri ile akraba oldukları yolunda fikirler mevcuttur. Çuvaş kelimesinin eski Bulgarca ve Tatar Türkçesinde "sakin, barış-sever" ve "yavaş" manalarına geldiği ifade edilmektedir. Ayrıca Çuvaş Türkleri, komşuları arasında "Dağ Halkı" diye de tanınmaktadırlar (Gömeç, 2015:325).

2.2.7. Hakanlılar

Kaşgar ve yöresinde Kurulan Hakanlı devletinin kurucusu olan Türk boylarıdır. Bu dönem son derece önemli eserlerin verildiği ve Türk dünyasına ilmi olarak damga vuran boyun adıdır (Atalay, 1985: 30).

2.2.8. Hakas Türkleri

Çin kaynaklarında Kırgız ismi ile birlikte kullanılan 'Hakas' kelimesi, Hunların yıkılışından sonra kullanılmaya başlanmıştır. Yani Kırgızlarla Hakaslar aynıdır

denilebilir. Yalnızca telaffuzdaki farklılık, aynı boyun iki farklı kavim gibi algılanmasına sebep olmuştur (Barthold, 2004: 28).

2.2.9. Karluklar

Göçebe Türk boylarından birisi olan Karluklar, Oğuzlar ile aynıdır. Divânü Lügat'it Türk'te, "Oğuzlar gibi Türkmendirler" denilmektedir. Bu bilgiden yola çıkarak Karluklar'ın aynı Oğuzlar gibi göçebe olduklarını anlamaktayız (Atalay, 1985: 473).

2.2.10. Kırgızlar

Kırgızlar, Göktürk döneminde, Güney Sibirya'da, Yenisey kıyılarında yaşamışlardır. En eski yerleşim yerleri olarak Kuzeybatı Moğolistan'dan Altay Dağları ile beraber Aral Gölü, Hazar Denizi ve Tanrı Dağlarına kadar uzanmıştır (Rasonyi: 1971: 270). Kırgızlar ile ilgili ayrıntılı bilgi, tezimizin üçüncü bölümünde yer almaktadır.

2.2.11. Kumuk Türkleri

Kumuk Türkleri, günümüzde Dağıstan Muhtar Cumhuriyetinde yaşamaktadır. Kumuk Türklerinin yaşadığı ve kendi adlarını taşıyan düzlük, yerleşim yerlerini de içine almakla birlikte Terek Deltası ile güneyde Hasavyurt-Terki hattına dayanmaktadır (Gömeç, 1985:463).

2.2.12. Naymanlar

Bir Türk-Moğol kavmi olan Nayman'ların bazı boylarının Türk bazılarının Moğol olduğu söylenir. Doğru dürüst bir siyasi varlıkları olmamışsa da hanları mevcuttur. Küçlög Han döneminde Cengiz Han ile savaşmış ama yenilmişler ve yok olmuşlardır. Ancak bugün Kazakistan'da bir Kazak oymağının adı Nayman'dır.

2.2.13. Nogay Türkleri

Türk boyları içerisinde kendilerine müstakil bir ülkeleri olmayan Türk boylarından birisi de Nogay Türkleri'dir. Bugün nüfuslarının 1.000.000 olduğu tahmin edilmekle birlikte daha çok Dağıstan Topraklarında yaşamaktadırlar (Gömeç,1985:467).

2.2.14. Oğuzlar

Kaşgarlı Mahmut'un, üzerinde en çok durup bilgi verdiği Türk boyudur. Bu eserde Oğuz kolları hakkında bilgi verilirken, Oğuzların kollarına ve hayvanlarına vurdukları kendi damgalarından bahsetmiştir. Kaşgarlı Mahmut eserinde, Oğuzların yirmi iki bölük olduğunu, her birinin ayrı bir belgesinin ve hayvanlarına vurdukları belgelerinin olduğunu ifade etmiştir. Divan'da aslında Oğuzların yirmi dört boy olduğu, ancak ikisinin zaman zaman bunlardan ayrıldıkları için Oğuz boyu sayılmadıkları söylenmiştir (Atalay, 1985: 415).

2.2.15. Tuva Türkleri

Türklerin en eski yerleşim bölgeleri, Altay Dağları, Orkun, Kerulen, Selenge, Yenisey ve Abakan ırmağı kenarı bölgesi olmuştur. Tarih içinde Türk boylarından bazıları, batıya ve güneye doğru göç etmişlerdir. Ancak bazıları göç etmeyerek ana vatanlarında kalmışlar ve dillerini, adlarını ve bölgelerini korumayı başarmışlardır. Bu Türk boylarından birisi de Tuva Türkleridir. Tuva adı verilen bölge, Asya kıtasında yer almakla birlikte, kuzeyi Doğu ve Batı Sayan Dağları ile çevrili bir bölgedir (Gömeç, 1985:498).

Oldukça köklü bir tarihe sahip olan Türkler, tarih sahnesinde varlığını her zaman sürdürmeyi başarmıştır. Türklerin en büyük özelliklerinden birisi de teşkilatçı yapılarıdır. Kurmuş oldukları devletlerin çoğu, çok uzun ömürlü olamasa da, kısa süre içinde yeniden teşkilatlanmayı başarmışlardır. Böylece kendi milli benliklerini korumayı başararak günümüze kadar pek çok Türk boyu varlığını korumayı başarmıştır. Bunların içinde en eski Türk boyu olarak Kırgızlar dikkati çeker. Cengiz Aytmatov, kendi ait olduğu bu boyun dünyaya daha yakından tanıtılmasında başrolü oynamış isimlerin başında gelmektedir. Her ne kadar eserlerini Rusça ile kaleme almış da olsa, Kırgız milli

kimliğinden ödün vermeyen Aytmatov, eserlerinde Kırgız coğrafyasından, Kırgız yaşantısına, Şamanizm inancının etkilerinden rejimin ülkesindeki olumsuz etkilerine kadar pek çok konuya değinmiş ve eserlerinde topluma ayna tutmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KIRGIZLAR VE KIRGIZ EDEBİYATI

3.1. TARİHİN ESKİTEMEDİĞİ TÜRK BOYU: KIRGIZLAR

3.1.1. Kırgız Adı, İlk Kırgızlar ve Kırgız Türkçesi

Kaşgarlı Mahmut'ta da bir Türk boyu olarak geçen ve Çin kaynaklarında adları “Kien-kun, K'i-ku, Kie-kou, Hsia-chia-ssu” şeklinde transkripsiyon edilen Kırgız Türklerinin adı eski Türk yazıtlarında da geçmektedir (Barthold, 1927: 28). Bu Türk boyunun adı Kök Türkçe ile yazılmış metinlerde “Kırgız” Tibet ve Hotan metinlerinde “ Gir-Kis”, Bizans tarihlerinde “Kherkhis” şeklinde geçmektedir (Dobrovits, 2006: 143).

Kırgız adının hangi kökenden geldiği konusunda farklı görüşler mevcuttur. Bu isim “Kır” ile “Giz” kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmiş, “kır gezer” anlamında bir kelime olmasının yanında ayrıca “Kırk” ve “yüz” sayı adlarının bir araya gelmesinden de ortaya çıkmış olabileceği ileri sürülmüştür (Gömeç, 2015: 133).

Çin kaynaklarından hareket ederek ulaştığımız bilgilere göre “Ki-Ku, Kie-Ku” adıyla ilk devletlerini M.Ö. 3. yüzyılda kuran Kırgız Türkleri, Türk tarihinin bilinen en eski kavimlerinden birisi olarak varlıklarını günümüzde de sürdürmektedirler. Dağınık halde yaşayan Kırgızlar, M.Ö. 2.yüzyılda Büyük Türk İmparatorluğu'na dâhil olmuşlardır. Bu imparatorluk dağıldıktan sonra ise kendi devletlerini kurmayı başarmışlardır. Çin kaynaklarından edindiğimiz bilgilere göre M.S. 4. yüzyılda kurdukları bu devletin adı ‘Hakas’tır. Bu devlet Baykal gölünden Tibet’e kadar uzanan alanda hâkimiyet kurmuştur. 6. yüzyılda Köktürk hâkimiyeti altına giren

Kırgızlar, önce Uygur Türkleri ile birleşerek Köktürk İmparatorluğu'nu yıkmış, ardından da Uygurlar ile girdikleri mücadeleyi kazanarak Uygur hâkimiyetine son vererek Kırgız devletini kurmuşlardır. Yüzyıllar boyu kardeş kavgaları neticesinde zayıflayan Kırgız devleti, zaman içerisinde zayıf düşmüş ve daha fazla dayanamayarak Kara Hitaylar tarafından ortadan kaldırılmıştır(Kapağan, 2015: 26, 27).

Kırgız Türkleri, Türk boyları içinde, çok köklü bir geçmişe sahip olması dolayısıyla öne çıkmaktadır. Elbette ki bu kadar köklü bir geçmişe sahip bir milletin dil ve kültür açısından da oldukça zengin olduğu şüphe götürmez bir gerçektir.

Kırgız adının kullanılmaya başlayışı ve diğer milletler tarafından kayıtlara geçirilişi çok eski dönemlere dayanmaktadır. Çin kaynaklarındaki bilgilere göre, Kırgız adının Çin yıllıklarında geçiş tarihi, Hunlar dönemine kadar uzanmaktadır. 2200 yıllık süreç içerisinde, zaman zaman farklı şekillerle de olsa günümüze kadar bu ismin gelebilmesi ilgi çekicidir. Bir milletin, etnik varlığını kaybetmeden uzun yıllar varlığını sürdürebilmesi için bazı şartlar gerekmektedir. Kırgızların etnik varlıklarını koruyabilmelerinin en önemli sebeplerinden biri dillerini koruyabilmiş olmaları ve nüfus olarak bölgelerinde demografik üstünlüklerini korumuş olmalarıdır. Kırgız isminin uzun zaman Çince transkripsiyon farklılıklarına rağmen aynı anlama gelecek şekilde kullanıldığı görülmüştür (Kalkan, 2006: 36).

Kırgızların İslamiyet ile tanışmaları, 8. yüzyılda İpek Yolu ticareti sayesinde olmuştur. Topluluk halinde İslamiyet'i seçmeleri ise, Karahanlılar idaresi altında yaşadıkları döneme rastlamıştır. 13. yüzyılda ise Kırgızlar Moğol istilasına karşı karşıya kalmışlardır (Buran ve Alkaya, 2013: 318).

Kırgız Türklerine ait topraklar, tarihin her döneminde savaş, baskı ve işgallerle karşı karşıya kalmıştır. 1850'li yıllardan itibaren Rus işgaline uğrayan Kırgız toprakları 1876 sonrası büyük ölçüde Rus boyunduruğuna girmiştir. Ruslar, 20. yüzyılın başından itibaren Kırgızistan'da siyasi hâkimiyetini sağlamlaştırmışlardır (Buran, 2008: 76).

Türkistan topraklarında, on dokuzuncu yüzyılın sonu ve yirminci yüzyılın başında siyasi ve sosyal alanda büyük karışıklıklar meydana gelmiş ve bu topraklarda önemli siyasi değişiklikler olmuştur. Hunların, Göktürklerin, Uygurların, Karahanlıların, Cengiz İmparatorluğu'nun ve Timur Devleti'nin "Uluğ Türkistan"ı

Rusya ve Çin arasında paylaşılmıştır. Bu dönemde, söz konusu topraklarda Hive, Buhara ve Hokant hanlıklarından oluşan Türkistan toprakları Ruslar tarafından işgal edildikten sonra bu hanlıklar dağılarak, Rusya hâkimiyeti altında tarih sahnesine farklı isimlerle yeniden çıkmışlardır. Kırgızistan da bunlardan birisi olarak tarihteki yerini almıştır (Özgen, 2014: 15).

Kırgızlar nerede yaşarsa yaşasın kendi dillerine Kırgız Dili demiştir. Kırgızların Türk kökenli olduğunu her Kırgız bilmektedir. Kendilerini, “Türk’üz, Türklerin içinde Kırgız’ız” ya da “Kırgız’ız, kökenimiz Türk’tür” şeklinde tanımlamaktadırlar. Kırgızların üst kimliğinin Türk, alt kimliğinin ise Kırgız olduğu ortadadır. Kırgızcanın yazılı kaynakları, eski Türk yazısı ile yazıttır. Kırgız zanaatkârlarının ve ustalarının yaptıkları abidelerin tarihi çok eskilere dayandığı söylene de şimdilik Kırgızca yazılan anıtların en eskisi, Orhon- Yenisey, Talas yazıtlarından öteye gitmemektedir. Bu anıtların 6. Yüzyıl ile 9. Yüzyıllar arasında meydana geldiği, bilim adamları tarafından tespit edilmiştir. Kırgız sözlü gelenek eserleri arasında Dünya kültürü açısından çok eski olarak kabul edilen örneklere çok sayıda rastlansa da, bu Bengütaşlardan önce yazılmış, Kırgız Dili tarihinin kaynağı olarak değerlendirilebilecek Türkçe bir metin henüz bulunmuş değildir. Kırgızların bir Türk ulusu olarak tarihin epey iniş çıkışlarından geçtiği, dil, kültür ve etno-politik bakımdan ciddi değişimlere maruz kalarak bugünlere geldiği tarih sayfalarında açıkça görülmektedir. Kırgızların güçlü, teşkilatlı bir halk olduğu, başka milletlerle siyasî ilişkiler kurduğu ve savaşlar yaptığı, bazen kazanıp, bazen kaybettiği ile ilgili ilk tarihî belgeler M.Ö. 2. Yüzyıla aittir. Bu tür belgelerden birini M.S. 1. Yüzyılda yazılan “Şi Tszi (Tarihî Yazılar)” adlı Çin vakayinamesinden okumak mümkündür. Bilim adamlarının dediklerine göre, “Kırgız” sözcüğünü karşılayan hiyeroglif önce “gogun” diye okunmuş, 7. Yüzyılda “gegesi” şeklinde okunmaya başlamıştır. Aynı hiyeroglifin “gyan-gun” şeklindeki okunuşuna da rastlamak mümkündür. Kısacası “Kırgız” sözcüğü telaffuzunun Çince’de her zaman aynı olmadığı görülmektedir. “Kırgız” etnik ismine eski Çin yazıtlarında rastlanması, Kırgızların tarihteki rolünü, komşu halklar üzerindeki tesirini, “Kırgız” adıyla çok eski devirlerden beri yaşadığını ispatlar. Kırgızlar, arkeoloji ve tarih araştırmalarında, Merkezî Asya’da yaşayıp devlet geleneğine ulaşmaları ve demircilik zanaatındaki başarıları ile de anılır. Demir eritip, silah yapma zanaatında Kırgızların önüne hiçbir milletin

geçemediği söylenmektedir. Bilgilere göre, paslanmayan keskin kılıçlar ancak, Kırgız ustalarının elinden çıkmış olduğu kabul edilmiş ve Çinlilerin, bu tür kılıçların gökten indiğine inandığı tespit edilmiştir. Zırhları delip geçen, ıslık çalan okları icat eden Kırgız ustalarına komşu Türk boylarından da siparişler geldiği söylenmektedir (Kayıpov, 2005: 13).

Kırgızlar tarihlerine ve kültürlerine son derece bağlı olmakla birlikte, günümüze kadar varlıklarını sürdürmelerinin en büyük sebebi de geçmişlerine olan bu bağlılıktır. Manas destanı, Kırgızların geçmişinden günümüze kalan en büyük mirastır. Bu destan vasıtası ile Kırgızlara ait örf, adet, yiyecek, giyecek, toplumsal nizam ve genel yaşayış hakkında genel bilgiler alabilmemiz mümkündür. Dünyanın en uzun destanı olma özelliğine sahip bu şahesere, Kırgızlar ayrı bir önem vermektedir. Manas destanında geçen boy ve yer adları da Kırgız Türk dili ve kültürünün bu günlere taşınmasında son derece önemlidir. Manas'ın yedi nasihatı Kırgızlar için son derece önemlidir. Bu nasihatler şunlardır:

1. Milletin Birliği
2. Milletlerin Arasındaki Birliktelik, Dostluk ve Sorumluluk
3. Halkın Ahlak, Namus ve Milletperverliği
4. Bilim ve Sanatın Işığında İlerlemek
5. Merhamet, Şefkat ve Cömertlik
6. Doğaseverlik
7. Kırgız Vatanına Değer Verme ve Ona Her Zaman Sahip Çıkma(Akmataliyev, 2004: 585)

30 Ağustos 1991'de bağımsızlığına kavuşan Kırgızistan'ın bugünkü yüzölçümü 198.500 kilometrekaredir. Coğrafi konumu itibari ile 70-80 doğu boylamı ile 39-43 kuzey enlemleri arasında bulunan ülkenin komşuları Özbekistan, Kazakistan, Tacikistan ve Çin Halk Cumhuriyeti'dir. Nüfus olarak 5,5 milyonu aşkın Kırgız bulunurken, bunun yaklaşık 4,5 milyonu Kırgızistan sınırları içerisindedir. Geri kalan nüfusun ise 500 bine yakını Özbekistan'da, 250 bine yakını Çin'de, 100 bine yakını Tacikistan'da, 50 bine yakını Rusya Federasyonunda, 40 bini Kazakistan'da, 5 bini Türkiye'de ve dünyanın başka ülkelerinde yaşamaktadırlar. Kırgızların yüzde 99'u Müslüman'dır (Kapağan, 2015: 30).

3.2. TARİH İÇİNDE KIRGIZ EDEBİYATI

Ekim devrimi şüphesiz ki Kırgız tarihini ve dolayısıyla edebiyatını derinden etkilemiştir. Bu olaya kadar elde Kırgız edebiyatına ve Kırgızcaya dair nitelikli bilgiler son derece sınırlıdır. Çağdaş Kırgız edebiyatı, birçoklarına göre Ekim devriminden sonra Kırgızcaya verilen önemin artması ile birlikte oluşumunu hızlandırmıştır. Salıcan Cigitov, bu durumu açıklarken, 17 Ekim devrimine kadar geçen süreçte, Kırgız dilinde birtakım metinler kaleme alındığını, ancak genel itibarıyla bu dilin bazı ağızlarında oluşturulan söz konusu metinlerde işlenen dilin tam manasıyla bir yazı dilinin özelliklerini taşımaktan uzak olduğunu vurgulamıştır. Mesela, o dönemde çıkan süreli basın yayın organlarında dil olarak Kırgızcadan yararlanılmadığını, ilköğretim okullarında “Kırgız Dili” adında bir ders olmadığı gibi, Kırgızcanın başlı başına bir dil olarak değerlendirilmediği için herhangi bir okulun programındaki dersler arasında yer almadığını ifade etmiştir. Ayrıca Kırgızcanın devlet dökümanlarında ve devletler arası yazışmalarda bile hiç kullanılmadığını söylemiştir (Cigitov, 2006: 8).

Kırgız Türklerini'nin tarihi derinliğinin beraberinde getirmiş olduğu ihtişam, edebi sahada da kendisini göstermiştir. Bu sahada dikkati çeken en önemli unsur destanlardır. Bu destanlar içerisinde Manas, Semetey ve Seytek gibi kahramanlık destanları en önemlileri olarak kabul edilebilir. Ayrıca, bu destanların dışında Kurmanbek, Ertörük, Janıl Mirza Kedeyxan ve Kocacaş gibi destanlar da Kırgız edebiyatında önemli bir yere sahip eserlerdir. Kırgız edebiyatında destanların yanında, şiir, fıkra, bilmece, hikâye, tekerleme, veciz söz, efsane, menkıbe, atasözü, deyim, alkış, kargış gibi alanlarda da oldukça zengin bir muhtevaya sahiptir. ‘Emek’adı verilen şiirler ise, Kırgızlara özgü özellikleri içinde barındırması açısından son derece dikkat çekicidir (Kapağan, 2015: 31).

Tarihçiler, 9. Yüzyılda Kırgızlar tarafından kurulan devletin, gelişerek ve genişleyerek büyük bir imparatorluk seviyesine ulaştığı hakkında görüşler öne sürmektedirler. Kırgız devletinin kurduğu bu medeniyetin, yaşadığı tarihî olaylarla savaşların sonraki dönemlerinde de unutulmayıp bugünün büyük kahramanlık destanlarına muhteva olduğu da bilim adamlarınca ispatlanan gerçeklerdendir. 10.yüzyıl sonrası, diğer Türk halkları gibi Kırgızlar için de medeniyet ve kültürel gelişme bakımından bir dönüm noktası, belirli ölçüde yenilenme dönemi olmuştur.

Kırgız toprakları olan Talas'ta, Türklerin ilk defa İslam dinini kabul etmeleri, onların dünyaya, tabiata, insana, akıl ve mantığa, estetik dünyaya, gerçek hayata olan bakışlarının değişip yenilenmesiyle sonuçlanmıştır. İslam dininin kabulü, eskiden beri kullanılmakta olan, gelenekselleşmiş dinî ve etno-kültürel değerlerin bir kısmını kenara atmak, yok saymakla birlikte, daha önce görülmemiş yeni düşüncelerin, kavramların meydana gelmesine bir felsefî zemin hazırlamış ve onların gerçek hayata geçirilmesini sağlamıştır. Elbette, bütün bunlar halkın estetik düşüncesini, yazılı ve sözlü geleneğini çok etkilemiştir. Neticede, İslam düşüncesine dayanan ve Arapça, Farsça yazılmış tarihî, edebî, felsefî eserler meydana gelmeye başlamıştır. Bu da Türkçe yazılmış anıtlardan dil ve muhteva bakımından hayli farklı olan, yeni devrin özelliklerini taşıyan eserlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Ancak, geçmişi yüzyılların ötesine dayanan Türk halkının, kendine özgü beşerî, kültürel ve sosyal hayattaki tecrübeleri sonucunda temellenmiş, yüzyıllar boyunca gelişmiş felsefesinin, dünya görüşünün, düşünce tarzının kökten unutulduğu, bunların yerini tamamen farklı, yabancı bir felsefenin, dünya görüşü ve düşünce tarzının aldığı söylenemez. İslam'ın kuralları ile animistik düşüncelerin iç içe geçerek yaşadığı gibi, düşüncede de, özellikle eskiden yeniye geçiş döneminde, önceki ile sonraki arasındaki ince bağlar tamamen kopmamıştır. Bu geçiş devresinde İslam prensiplerine aykırı olmayan hususların hemen hemen hepsinin muhafaza edildiği söylenilebilir. Bunu, Kırgız topraklarında İslam dininin kabulünden sonra meydana getirilen eserlerden de açıkça görmek mümkündür. İslam dininin kabulünden sonraki, Karahanlılar dönemi eserlerinin önemi büyüktür. Örneğin, bu dönemde yaşayan Yusuf Balasagun (Yusuf Has Hacib) tarafından kaleme alınmış "Kutadgu Bilig" adlı didaktik eser, Türk edebiyatının en güzel yapıtlarındandır. Dünya edebiyatında bir benzeri olmayan bu eserin yazarının, derin bilgi sahibi, dünyadaki başka milletlerin kültürleri ile edebiyatlarını iyi bilen bir şahsiyet olduğu, eserinden de fark edilmektedir. Bununla birlikte "Kutadgu Bilig", durup dururken yazılmış bir eser değildir. O, eskiden beri gelişerek devam eden, Türklere has didaktik düşünce tarihinin bir devamı, derinleştirilmiş ve edebî-felsefî bir esere dönüştürülmüş şeklidir. Türk didaktik düşüncesinin derin izlerini, Orhon-Yenisey yazıtlarının metinlerinde de görmek mümkündür. Aynı zamanda, "Kutadgu Bilig"den sonra kaleme alınmış, Ortaçağ Türk edebiyatına ait eserlerde, ozanlık-âşıklık geleneğine ait eserlerde, günümüz

şairlerinin eserlerinde de aynı eski Türk didaktik düşünce tarzının devam ettiğini görmek mümkündür. Didaktik düşünce, Türk halklarının yüzyıllar boyunca kopmadan, devamlı yenilenecek, gelişip zenginleşerek günümüze ulaşan en önemli kültürel ve felsefi mirasıdır. Bu ortak Türk didaktik düşünce tarzının çok güzel örneklerine, Kırgız edebiyatında özellikle de halk şairlerinin sanat, nasihat, terme ve ülgü şiirlerinde rastlamak mümkündür. Kısacası, “Kutadgu Bilig”in didaktik bir destan olarak kaleme alınışının bir tesadüf olmadığı söylenebilir. Karahanlılar döneminin diğer bir önemli eseri, ilk Türk dilcisi Mahmud Kaşgarlı’nın Arapça olarak kaleme aldığı “Divan-ı Lügâti’t-Türk” adlı sözlüğüdür. Sözlük, Arapça yazılmış olsa da, içindeki örneklerin, halk şiirlerinden alınmış parçaların, sözlü edebiyat ve şecere parçalarının Türkçe olması, o dönemdeki Türk söz sanatının ve dolayısıyla Kırgız sözlü geleneğinin hangi seviyede olduğunu göstermektedir. Bunlardan sonra meydana getirilen önemli edebî eserlerden biri, ismi dünyaca tanınmış Cazılık Kul Kocakmat’ın (Ahmet Yesevî)’in didaktik tarzda kaleme aldığı “Hikmet” adlı eseridir. Dünyayı, dini ve insanları tamamen kendine özgü bir bakış açısıyla değerlendirip, ayrı bir devir yaratan Cazılık Kul Kocakmat’ın eserlerini, Orta Asya Türk halkları kendi dillerine aktarmak yerine onun Arap alfabesiyle yazılmış el yazmasını, her Türk okuru kendi ana diline “uygunlaştırıp” okuyabiliyordu. Örneğin, bir şiir mısrasını Kırgızlar “Altmış üçkö caşım keldi bir küñçö cok (Altmış üç yaşım geldi bir gün kadar olmadı)” şeklinde, Özbekler “Altmış üçkâ yaşım keldi, bir küñçâ yok” şeklinde, Kazaklar da “Alpıs üşke casım keldi bir küñşe jok” şeklinde okurlardı. Daha sonra, Orta Asya Türklerinin ortak edebî dili olarak kabul edilen Çağatayca ile de epey eser verildi. Bugün, eserleri Dünya edebiyatının altın hazinesine girmiş Ali Şîr Nevâyî, Muhammed Babur vb. şahsiyetler, bütün Türk edebiyatının önemli şahsiyetleri olduğu gibi, Kırgız edebiyatının da başında bulunan önemli isimlerden olması doğaldır. Kırgız folkloru, şeceresi ve tarihi ile ilgili değerli bilgiler, Arapça, Farsça eğitim almış ve eserler yazmış insanların çalışmalarında bulunmaktadır. Bu tür eserler arasında 16. yüzyıla ait, Sayfeddin Aksıkenti’nin “Madjmal at-ut Tavarih (Mecmuati’t-Tevarih)” adlı eseri ayrı bir değere sahiptir. Bu Kırgız tarihini sistemleştirip, bir kitap şekline getirmeyi amaçlayan el yazması eser, Kırgız tarihi ve folkloru ile ilgili değerli bilgiler içermektedir. Ayrıca, “Manas” destanı ve bu destanın başkahramanı Manas hakkında dikkate değer bilgiler içermektedir. Böylece,

Kırgız söz sanatının (edebiyatının) temeli, ortak Türk yazıtlarına ve Türk tarihi, folkloru ile ilgili yazılan başka dillerdeki kaynaklara kadar uzanır. Günümüzde Kırgız söz sanatının tarihi, ortak Türk edebi anıtları, sözlü gelenek, akınlar sanatı (âşıklık geleneği) ve edebiyat (yazın) olmak üzere dört ayrı kolda incelenmektedir. Bu antolojiye eski ve Orta asırlardaki ortak Türk yazılı eserlerinin metinleri alınmadı. Antolojinin temel amacı, Türk okurlarını, daha tanışmadıkları eserlerle tanıştırmak, önceden bilinmeyen, yeni kaynaklar üzerine ilgileri yoğunlaştırmak olduğu için, aynı zamanda da antoloji için ayrılan hacmin küçüklüğünden, Türkiye Türkçesinde defalarca yayımlanmış Orhon- Yenisey yazıtları gibi ortak Türk yazılı miraslarına yer verilemedi. Genel olarak Kırgız söz sanatı bu antolojide üç bölüme ayrılarak sunulmaktadır. İlk bölümü, geçmiş yüzyılların ötesine dayanan, dünya edebiyatında kendi yerini bulmuş sözlü gelenek; ikinci bölümü, Kırgız akın ve ırçılarının sanatı; üçüncü bölümü de daha sonraki dönemlere ait, yani 20. Yüzyılın başından itibaren gelişmeye başlayan günümüzdeki yazılı kültür mümessilleri oluşturur. Her ne kadar geç başlansa da, dünyada eşi benzeri olmayan, fenomenler yaratan Kırgız edebi geleneğinin kendine özgü, zengin bir tarihi vardır (Kayıpov, 2005: 13,14, 15).

20. yüzyıl öncesinde, Kırgız edebiyatına dair eserler, Kırgızların göçebe bir toplum olmaları nedeniyle çok iyi korunamamıştır. Bu nedenle, bu dönemin sağlıklı olarak takip edilmesi çok zordur. Ancak, 20. yüzyılın başlarına kadar Türkistan coğrafyası, bir bütün halinde bulunduğu için Kırgızlar, Kazaklarla aynı coğrafyada yaşadığı için ve aynı zamanda Tatar medrese âlimlerinin etkisinden dolayı bu devre eserlerinde Kazak ve Tatar kültürünün dil özelliklerini görmemiz mümkündür. Hatta bu dönemde Çağatay Türkçesi'nin de etkisini tüm bölgede devam ettirdiğini söyleyebiliriz (Togan, 1981: 486)

Kırgız edebiyatı tarih ile ilgili yazılan eserlerde Kırgız edebiyatının dönemleri şu şekilde belirtilmiştir:

Edebiyat tarihi kitaplarının yanı sıra edebi tenkit ve edebiyatla ilgili çeşitli eserlere imzasını atan, aynı zamanda bir şair olan Kaçkınbay Artıkbayev, *Kırgız-Sovet Adabiyatının Tarihi*(1982) isimli eserinde, Kırgız edebiyatını aşağıdaki bölümlere ayırmıştır:

1. Kırgız-Sovyet edebiyatının ilk dönemi,
2. 1930'lu yıllardaki Kırgız-Sovyet edebiyatı,
3. İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki Kırgız-Sovyet edebiyatı
4. Savaştan sonraki yıllarda Kırgız- Sovyet edebiyatı,
5. Günümüz Kırgız edebiyatı

Ayrıca Kırgız Bilimler Akademisi tarafından yazılan Kırgız-Sovyet Adabiyatının Tarihi(1987) isimli eserde de Kırgız edebiyatının tarihi gelişim süreci şu şekilde dönemlere ayrılmıştır:

1. Kırgız-Sovyet edebiyatının oluşumu(1917-1929)
2. Kırgız edebiyatı şekillenme ve gelişme yolunda(1930-1940)
3. Kırgız edebiyatı İkinci Dünya Savaşı döneminde(1941-1945)
4. Savaştan sonraki Kırgız-Sovyet edebiyatı (1946-1959),
5. Günümüz Kırgız edebiyatı(1960-1985).

Her iki edebiyat tarihi kitabında da Kırgız edebiyatının dönemlere ayrılışı birbirine oldukça benzemektedir. Bu da kendi dönemlerinde hüküm süren devlet politikasının çevresinde, sosyal bilimlerin metodu temel alınarak, Sovyet edebiyatını tanımada esas alan ilkeler ışığında yazılması esastır (Özgen, 2014: 35).

20.yüzyılın ikinci yarısı, Kırgız tarihi ve edebiyatı için son derece önemli bir ismin yaşamına sahne olmuştur. Bu isim, Cengiz Aytmatov'dur. Aytmatov, son yüzyıl Kırgız edebiyatına damga vurmuş bir isimdir. Yazmış olduğu eserleri vasıtasıyla, Kırgız Türkçesiyle milli kimliğinin ve kültürünün, dünyaca tanınmasında son derece önemli roller üstlenmiştir. Eserleri yüzlerce dile çevrilmiş, bazıları beyaz perdeye uyarlanmış ve milyonlarca insanın Kırgız kültürünü tanınmasına aracılık etmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BOZKIRIN DİLİ: CENGİZ AYTMATOV

4.1. CENGİZ AYTMATOV'UN HAYATI VE SANAT YAŞAMI

*“İnsan için en zor olan şey,
her gün insan kalmaktır.”*

C. Aytmatov

20. yüzyıla damga vuran yazarlardan birisi olan Cengiz Aytmatov, 12 Aralık 1928'de dünyaya gelmiştir. Aytmatov'un doğduğu yer, Manas'ın karargâhının bulunduğu inanılan Talas vadisindeki Şeker köyüdür. Babası Törekul Aytmatov, çeşitli kademelerde görev yapmış bir devlet adamıdır. Annesinin ismi Nagima Hamzayevna Aytmatova'dır. Annesi Kırgızistan'ın Isık Göl bölgesinde doğmuş, Tatar asıllı bir öğretmendir. Dört çocuklu ailenin en büyüğü, Cengiz Aytmatov'dur. Aytmatov'un İlgiz isimli bir erkek, Lyutsiya ve Roza isimli iki kız kardeşi vardır (Dıykanbayeva, 2015: 170). Aytmatov'un babası, o daha küçükken, parti görevlisi olarak tutuklanmıştır. Stalin dönemindeki pek çok insan gibi, adil şekilde yargılanmadan idam edilmiştir. Ancak, ölümünden sonra herhangi bir suçunun olmadığı anlaşılmıştır. Yani baba Aytmatov, Stalin'in 1937 yılında yapmış olduğu tasfiye hareketinden nasibini almış Kırgızlardan sadece birisidir (Kolcu, 2008: 23).

Stalin dönemindeki baskı, Kırgız aydınları üzerinde olumsuz etkiler bırakırken Aytmatov bu dönemi şu şekilde anlatmıştır:

1934 yılı yeni girmiştii. O zaman altı yaşındaydım. Babam Törekul Aytmatov zamanında ünlü bir zatmış. Okumuş bilgili bir insandı. Cambul'da yerli Rus halkının Aulie-Ata isimli okulunu bitirmiş. Daha otuz yaşına gelmeden, büyük sorumluluk isteyen önemli görevler

üstlenmiş.(...) Moskova'da öğrenim görüyordu. Sovyetler Birliği'nin bütün bölge ve cumhuriyetlerinden temsilcilerin Marksist siyaset üzerine eğitildiği Kızıl Profesörlük Enstitüsü'nde. Bunlar arasında babam da vardı. Yaklaşık bir buçuk yıl ayrı yaşamıştık.(...) 1937 yılı başlarıydı. Siyasi baskılar babamın da yakasına yapışmıştı (Aytmatov, 2002: 27)

Aytmatov, babasından ayrıldığı günü net şekilde eserinde aktarırken şu ifadelerle yer vermiştir:

Henüz altı aylık olan küçük Rosa'yla birlikte dört kardeşlik. Babam Kazan garına götürmüştü bizi. Tren oradaydı. Kapıları açtı. Vagonun biri rezerve edilmiş bölümlerden oluşuyordu. Altı üstlü ranzalar vardı. Babam bunlardan ikisine bizi yerleştirdi. Ve vedalaştı. Annemin nasıl ağladığını ve babamın kendisine nasıl güçlkle hakim olabildiğini görüyordum.(...) Bu arada tren hareket etti ve yürümeye başladı. Babam uzun müddet, gücünün yettiği kadar pencerenin yanısıra koştu, bize el salladı, salladı... Ben ranzanın üst tarafındaydım, her şeyi anlamıştım, en azından hissetmişim, birbirimizi bir daha göremeyecektik(Aytmatov, 2002: 35)!

Yıllar sonra baba Aytmatov'un suçsuz olduğu gerçeği ortaya çıksa da, bu durum Cengiz Aytmatov'un babasız büyüdüğü gerçeğini hiçbir zaman değiştirmeyecektir. Onun eserlerinde babasız büyümenin hüznünü çok kez görmekteyiz. Beyaz Gemi şüphesiz bunların başında gelecektir. İnsan, başkalarını anlatırken aslında yaptığı şey hep kendini aramaktır. Aytmatov da başkalarının öyküsünü anlatırken hep kendini bulmaya çalışmıştır. Bu nedenle eserlerinde, özlemle yolu beklenen bir baba vardır; maalesef ki gerçek hayatta Aytmatov, 1937 yılından beri aradığı kayıp babasının kemiklerine ancak 1991 yılında Kırgızistan'ın Çontaş vadisinde rastlamıştır. Eserlerinde geçen Anabeyit Mezarlığı ve Çontaş vadisi hiç şüphesiz ki nedensiz yere kendine yer bulmuş değildir (Korkmaz, 2009: 16).

Her insanın hayatına etki eden, karakterinin oluşmasında pay sahibi olan kişiler vardır. Cengiz Aytmatov'un da çocukluk hatıralarında babaannesi Ayımkan, önemli bir yer tutmuştur. Yazarın babaannesi Ayımkan, Kırgız gelenek göreneklerine bağlı bir kadındır. Çevresinden saygı gören bilge bir kişidir. Kırgız kültürüne ait halk hikâyelerini, türküleri, ağıtları, masalları çok iyi bilmektedir. Cengiz Aytmatov, babaannesi Ayımkan'ın anlatmış olduğu masalları, halk hikâyelerini ve türküleri dinleyerek büyümüştür. Aytmatov, kendisini ninniler, masallar ve efsanelerle büyüten babaannesi Ayıkman'ın etkisinde kalmış ve edebiyata ilgisinde babaannenin rolü büyük olmuştur (Dıykanbayeva, 2015: 170).

Aytmatov, 5-6 yaşlarında iken yaşadığı ve ömrünün sonuna kadar unutamadığı bir olayı şu şekilde anlatır:

Yaz mevsimiydi. Büyükannem beni kendisiyle beraber yaylaya götürmüştü. Upuzun göç kervanı ile beraber biz de gidiyorduk. Babaannem beni ayrı bir taya bindirmişti. Sanki bu

göç, Şeker köyünün geleneğini devam ettiren en son göç olmuştu. Çünkü o zamanlar kolhozlaştırma siyaseti bütün hızıyla devam ediyordu. Büyük büyük Kırgız çadırları develere yüklenerek yaylaya getirilirdi. Göçün kuralları olurdu. Herkes bu kurallara uymak zorundaydı. Bu göçler benim çocukluk dünyamda güzel hatıralar bırakmıştı. Evet, Kırgızlar yazın yüce dağlara çadırlarını kurar, güzün kışlaklarına geri dönerlerdi. Biz yayladayken bir kere dişim çok ağrımıştı. Dayanamıyordum. Kimse bana yardım edemiyordu. Yaylada diş doktorunu nerden bulacaksın. Dişim gece gündüz ağrıyordu. Ayımkan babaannem ağrıyan dişime ısıtılmış taş basıyor, ağzımı tuzlu su ile çalkalıyor, çeşitli otlardan ilaç yapıyordu ama fayda etmiyordu. Çocuklar ise her zamanki gibi masmavi gökyüzünün altında, yemyeşil çimenlerin üzerinde hiç durmadan yalın ayak koşarak oynuyorlardı. Ben ise dişimin ağrısı geçince çocuklara katılıp oynuyor, ağrı tekrar başlayınca yeşil çimenlerde yuvarlanarak ağlıyordum. Ayımkan babaannem ne yapacağını şaşırılmıştı. Bir gün akrabalarımızdan birini, komşu yaylaya tabip getirmek için gönderdi. Ben yine yerlerde yuvarlanarak ağlıyordum. Bir ara babaannem ‘Geliyorlar!’ dedi. Yerimden zıplayıp baktım, atlı iki adam geliyordu. Gelen adamlardan biri yaşlı ancak hareketli birisiydi. Üzerinde eski gibi görünen çok tuhaf giysisi vardı. Giysilerin üzerine hayvan derilerinden parçalar dikilmişti. Hemen çadıra girdi ve ‘Çadırdaki kimse kalmasın!’ dedi. Tabip beni yorgana sardı. Bir kandil yakıp önüme getirdi, ‘Ağzını açıp kandile yaklaştı.’ dedi. Dediklerini yaptım. Üzerime bir yorgan daha örttü, ben karanlıkta kaldım. Tabip ise benim anlamadığım bir dilden konuşuyor, tuhaf sesler çıkarıyordu. Ben onun şaman olduğunu nerden bileyim. İstek ve dileklerini bağıra bağıra söylüyordu. Belki bana kimse inanmayabilir ama kaç gündür gece gündüz ağrıyan dişlerimin ağrısı geçmişti. Sanki hiç dişim ağrımamış gibiydi. Tabip bana ‘Ağrıyor mu?’ diye sordu. ‘Hayır.’ dedim. ‘Biraz daha sabret.’ dedi. Biraz zaman geçince yorganı açtı. Önümde ufak ufak taşlar vardı. Tabip bana ‘Baksana şu solucanlara.’ dedi. Baktım, gerçekten de saç gibi ince, kımıl kımıl solucanlar gördüm. Sonradan diş doktorlarına insanın dişinde solucan olur mu diye sormuştum. Ancak doktorlar öyle bir şey olmadığını söylemişlerdi. Ben hâlâ bu olayı çözmüş değilim (Aytmatov, 2002: 411).

Cengiz Aytmatov fakir bir aileden gelmiştir. Bu, tarih boyunca onun tüm soyu için geçerlidir. Aytmatov’un dedesi bu durumu tersine çevirmek için bazı girişimlerde bulunmuştur. Aytmatov bu olayı eserinde şu şekilde anlatmıştır:

Dedem, bir defasında yoksulluktan kurtulmak için çaresiz bir girişimde bulundu. Geliri ile zengin olma ümidi ile su değirmeni kurmaya karar verdi. Onun ve biraderi Birimkul’un, yani iki ailenin bütün varlığı, sahip olduğu her şey değirmen için harcandı. İki aile, o yılın bütün yazını Kurkurev’den değirmene su getirmek için bugün bile izleri sürülebilen hendeği kazarak, duvar ile çatısını yaparak geçirdiler. Bir sene sonra değirmen çalışmaya başladı. Fakat daha sonra Aytmat’ın kötü talihi darbesini indirdi. Yangın çıktı ve değirmen tamamen yerle bir oldu. Değirmenden geri kalan sadece taşı idi. Dedem, yanında 12 yaşındaki oğlu babam, Törekul, ile birlikte Maymak İstasyonu yakınındaki demiryolu tüneli inşaatında çalışmak için köyü terk etti. Yerli Rus Yöneticilerin yardımı ile babam, oradan şimdiki Cambul, o zamanki Aliye-Ata şehrindeki yerli Rus okulunda okumaya gitti (Aytmatov, 2002: 36).

Dede Aytmatov’un aileyi sıkıntıdan kurtarmak için yaptığı girişim, belki de tüm ailenin yaşamının değişmesine yol açmıştır. Çünkü değirmenin yangın sonucu yerle bir olmasıyla Aytmatov’un dedesi köyü terk ederek şehre yerleşmiş, bu da Aytmatov’un babasının, bir anlamda da Cengiz Aytmatov’un kaderinin çizilmesi anlamına gelmiştir. Aytmatov bu durumu şu şekilde aktarmıştır:

Bunları sadece eğlendirmek için yazmıyorum. Bu dünyada hiçbir şey sebepsiz olmaz. Eğer talihsiz değirmen yanmamış olsaydı, dedem demiryoluna gitmeyecekti ve aynı şekilde babam da şehirde okumaya başlamayacaktı. Gerçekte Rus ihtilalinin ilk yıllarında babam hali hazırda okuma yazma bilen biriydi (daha sonra çalışmalarına devam etmek için iki defa

Moskova'ya gitti), bu yüzden ilk Kırgız komünistlerinden idi, memuriyetlerde sorumluluklar aldı, politika ve edebiyat ile epeyce ilgilendi. Annem Nagima Hamzayevna Aytmatova da okuma yazma bilen, modern bir kadındı. Bu da benim başlangıçta çocuk edebiyatı olmak üzere, Rus kültür dili ve neticede Rus edebiyatı ile erken yaşlarda tanışmamı sağladı (Aytmatov, 1994: 42, 43).

Cengiz Aytmatov'un iki dilliliğinin başlangıcı hayatının bu dönemine denk gelmektedir. Yazar, Kırgızistan'ın büyük bir baskı altında olduğu yıllarda dünyaya gelmiş ve çocukluğu kendi milli kimliği olan Kırgız ile boyunduruğu altında bulunduğu Rus kültürü altında şekillenmiştir. Aytmatov, Rus dili ve kültürü ile çok erken yaşlarda tanışmış ve bunu eserlerinde de yansıtmıştır. Hatta eserlerinin çoğunu Rusça olarak kaleme almıştır.

Babaları öldürülünce Cengiz Aytmatov'u ve üç kardeşini, anneleri Nagima Hamzayevna büyütüştür. Nagima Hamzayevna sürekli hastadır. Yazarın eserlerindeki hasta kadınların hepsinin arkasında, Ahmet Haşim'in eserlerindeki gibi annesinin yansıması olsa gerek. Cengiz Aytmatov hatıralarında annesi Nagima'nın sürekli hasta olduğunu, kronik romatizması olduğunu anlatmış ve şöyle devam ederek annesinin kol ve bacaklarındaki eklemlerin sürekli şiştiğini, ağrısının hiç dinmediğini söylemiştir. Aytmatov'un annesi Nagima Hanım bu hastalığına rağmen tek başına dört çocuk büyütüştür. Anne Aytmatova, bir firmada muhasebeci olarak iş bulunca Aytmatov ve ailesi Şeker'den Kirovska'ya göç etmiş ve oraya yerleşmiştir (Ayık, 2015: 29).

Cengiz Aytmatovun düzenli bir eğitim hayatı olmamıştır. Bunun nedeni o daha çocukken, babasının öldürülmüş olması, anne Hamzayevna'nın sürekli hasta oluşu, çok sevdiği babaannenin hayatını kaybedişi, ikinci dünya savaşının getirmiş olduğu yoksulluk ve Sovyet polisinin aileyi sürekli gözetliyor oluşudur (Ayık, 2015: 30).

Aytmatov, eğitimine önce köyünde başlamış ardından da bölge okulunda devam etmiştir. Henüz on beşinde iken İkinci Dünya Savaşı sırasında köyünün Sovyetine kâtiplik görevine başlamıştır. Bunun sebebi köy gençleri arasında en bilgili olanın Aytmatov olmasındandır. Profesyonel anlamda ilk eğitimi, edebiyattan ve sanattan uzak bir alan üzerinedir; fakat onun mesleği, memleketini ve halkını daha iyi tanımasına yardımcı olmasını ve eserlerindeki karakterleri oluştururken seçici davranmasını sağlamıştır. Liseyi bitirdikten sonra köylerde pratik eğitimi de kapsayan Cambul'daki veterinerlik okuluna girmiştir. 1947-48'de köyündeki bütün

saha çalışmalarını tamamlamış ve böylece savaş sonundaki halkın hayatını daha iyi gözlemleyen Cengiz Aytmatov, 1952’de veteriner olarak okulundan mezun olmuştur(Ana Britannica, Cilt 3).

Aytmatov hakkında bazı bilgiler veren Akmataliyev, büyük yazarın hayatını anlatırken, O’nun nasıl bir dünya görüşüne sahip olduğuna da vurgu yapmıştır. Akmataliyev’e göre ünlü Kırgız yazar, iyilik ve kötülüğün mücadelesini anlatmış ve kazanılan başarının, ancak başkalarının yaşam alanlarına duyulan saygı ile olabileceğini vurgulamıştır. Aytmatova’a göre dünya yalnızca insanlara ait değil, tüm canlı ve cansız varlıkların yaşam alanıdır. İkinci Dünya Savaşı, yazarın yaşam öyküsündeki temel dönüm noktalarından birisini oluşturmuştur. On üç yaşında cephe gerisi hizmetleri yürüten köy Sovyet’inin kâtibi olmuştur. Savaş bitince, 1948’de Cambul’daki veteriner okuluna gitmiş ve iki yıl okuduktan sonra Tarım Enstitüsüne kaydolmuştur. Cambul’daki hocalarından Aleksy V.Şutubendorf, o sıralar şiirler yazan Aytmatov’u öyküye yönlendirmiştir (Akmataliyev, 1998: 192).

Cengiz Aytmatov, 1952 yılında başlayan kısa meslek hayatına aynı zamanda renkli, yaratıcı, başarı ve ödüllerle dolu bir sanat yaşamını da sığdırmayı başarmıştır. Farklı bir meslekten gelmesine ve onu edebiyata ailesi içerisinden yönlendirebilecek birisi olmamasına rağmen, içinde yazarlık arzusu ve dünyanın dertlerini, acılarını ve sorunlarını, memleketinin problemlerini ve insanlarını görüp yine dünya halklarına, kendi halkının dertlerini, hayatını anlatabilme potansiyeli ve arzusu taşımıştır. Bu da onu, edebiyat ile ilgilenme noktasına getirmiştir. Kısa zamanda başarılı ve üretken bir yazar olmayı başaran Aytmatov, Kırgızca ve Rusça yazmıştır. Onun hikâyeleri önce kendi memleketinde yayınlanmış, daha sonrasında ise Kırgız Sovyeti yazarlarının eserlerini Rusçaya çevirmeye başlamıştır (Erbay, 2002: 39). Aytmatov’un edebiyata olan ilgisi çocukluk döneminde başlamıştır. Yazar genç yaşından itibaren edebiyatla da ilgilenmiş ve bu konuda da çalışmalar yapmıştır. Yazarın, ‘‘Gazeteci Cyudo (Jyu)’’ adını taşıyan ilk hikâyesi Rusça’ya tercüme edilerek 1952 yılında Pravda(Gerçek) gazetesinde yayımlanmıştır(Kolcu, 2008: 30). Daha sonra yazdıklarıyla edebiyat eleştirmenlerinin dikkatini çeken Aytmatov, yazı yeteneğini daha da geliştirmesi için, 1956 yılında yaratıcı yazarlık dersleri veren Moskova’daki Gorki Edebiyat Enstitüsüne davet edilmiştir. Burada aldığı eğitimin

teknik bir denemesi olan *Yüzyüze* öyküsünde insanın duyguları ile aklı arasında yaptığı seçimi tezli bir biçimde sorgulamıştır (Korkmaz, 2009: 15).

Cengiz Aytmatov ilerleyen yıllarda, edebiyat dünyasında da adını yavaş yavaş duyurmaya başlamıştır. Stalin'in ölümü ile birlikte Sovyetler Birliği'nde Komünist Parti Genel Sekreteri olarak ülkenin fiilen liderlik koltuğuna oturan Nikita Kruşçev'in 1958 yılında başlattığı anti-Stalinist kampanya sırasında, Sovyet Komünist Partisi'ne ve Yazarlar Birliği'ne üye olarak kabul edilmiştir. Bu tarihten itibaren hem Kırgız, hem de Sovyet yazarları arasında yerini almaya ve Sovyetler Birliği'nden hariç birçok memlekette de tanınmaya başlamıştır. Bu yıllarda (1958-1960) *Literaturnyi Kırgızistan* dergisinin editörlüğünü, sonra beş yıl süre ile *Pravda*'nın Orta Asya muhabirliğini de yapmıştır. 1963 yılına gelindiğinde yazar, *Steplerden ve Dağlardan Hikâyeler* adlı hikâye kitabıyla Sovyetlerin önemli edebiyat ödülleri olan Lenin Edebiyat Ödülü'nü kazanmıştır. Bu ödülü alması, onu aynı zamanda bu ödülü alan en genç edebiyatçı unvanını alması anlamına gelmektedir. Bu kitapta Aytmatov'un *İlk Öğretmen*, *Deve Gözü*, *Cemile* ve *Selvi Boylum Al Yazmalım* adlı hikâyeleri yer almıştır. Bu büyük başarı sayesinde yazar dünya çapında bir üne kavuşmuştur. 1959-1967 yılları arasında *Novy Mir*'in editörlüğünü üstlenen Aytmatov, 1968'de Büyük Sovyet Edebiyat Ödülü'nü kazanarak Sovyet Edebiyatı tarihindeki yerini almıştır. Aynı yılın sonunda Kırgızistan'ın da milli yazarı seçilmiştir (Kolcu, 2008: 26,27).

Cengiz Aytmatov asıl çıkışını 1958 yılında yazmış olduğu *Cemile* adlı öyküsü ile yapmıştır. Bu eser, Sovyet döneminin en ünlü edebiyat dergisi *Novy Mir* (Yeni Dünya)'de yayımlanmıştır. Devrin Sovyet edebiyat dünyasında geniş yankılar uyandıran öykü o dönemde büyük eleştirilere maruz kalmıştır. Öykü; ‘‘Faşistlere karşı cephede savaşan bir askerin hanımı nasıl olur da bir başka adama âşık olup kaçır’’ diye eleştirilir ve Aytmatov ‘‘Bu anavatana ihanettir!’’ diye suçlanarak yargılanmıştır (Korkmaz, 2009: 16). Tam bu tartışmaların ortasında öykü, Fransız eleştirmen Louis Aragon'un dikkatini çekmiş ve Aragon, dünyanın en güzel aşk öyküsü dediği eseri Fransızcaya çevirip yayımlamıştır. Ardından eser dünya dillerine çevrilmiş ve tartışmalar da kendiliğinden sona ermiştir.

Cengiz Aytmatov roman alanında da son derece başarılı ürünler vermiştir. 1962 yılında ilk romanı olan *Toprak Ana* 'yı yazmıştır. II. Dünya Savaşında çocuklarını ve

kocasını kaybeden bir kadının yaşadıklarının anlatıldığı roman son derece etkileyicidir. Savaş yıllarında insanların çektiği sıkıntıları, erkeksiz kalan kadınların psikolojik olarak tahlillerini, ağır iş şartlarının insanlar üzerindeki baskısını yazar bu romanında bolca işlemiştir. Bu eserden sonra ise 1962-63 yılları arasında *Elveda Gülsarı* adlı romanını yayımlamıştır. Bu eserinde ele aldığı konu savaştan dönüp inandığı değerlerin dejenere olmaması için çalışan ve bu uğurda hayatını pervasızca harcayan yaşlı bir adamın başından geçen olaylardır. Gülsarı adlı “at” ise roman kahramanının romanı anlatmasında yardımcı bir karakterdir.

1970 yılına gelindiğinde *Beyaz Gemi* ile karşımıza çıkar Aytmatov. Bu romanda isimsiz bir çocuğun yaşadığı olaylar bir çocuk gözünden anlatılmıştır. Mümin Dede karakteri ile çocuğun hayal dünyasını geliştirmiş, bunu yaparken de sözlü edebiyata ait olan Geyik Efsanesini kullanmıştır. Roman daha sonra Mümin Dede'nin de içinde bulunduğu toplum tarafından kullanılarak kutsal olan değerlerin yok edilmesini ve bunun sonucunda çocuğun intiharını ele alınmıştır.

1980 yılında Aytmatov' un önemli bir eseri olan *Gün Olur Asra Bedel* romanı okuyucular ile buluşmuştur. Bu roman Aytmatov romancılığında önemli bir eşittir. Bu eseri ile beraber artık Aytmatov içinde bulunduğu rejime, özünü kaybeden insanlara ve kendi insanına bir mesaj yollamıştır. Romanda çokça geriye dönüşler söz konusudur. Yedigey karakteri ile beraber eski-yeni, unutan unutmayan, iyi-kötü çatışması verilmiştir. Bundan önceki romanlarında kendi milli benliklerini unutan kişilere bir şekilde hata yaptıklarını anlatmaya çalışan Aytmatov bu romanıyla beraber kendi milli şuurundan vazgeçerek ötekileşen insanlar için “mankurt” kelimesini kullanmıştır. Bu efsaneyi okuyucuya anlatarak bir nevi günümüzdeki insanların biyolojik olarak değil ama zihinsel olarak sorgulamayan, araştırmayan, adeta birer mankurt gibi yaşadıklarını dile getirmek istemiştir.

1986 yılında ise bu zamana kadar hiç yazmadığı bir tarzda eser kaleme almıştır. Bu eserin ismi *Dişi Kurdun Rüyalari*'dir. Bu döneme kadar romanlarında efsane, masal, halk hikâyesi, türkü gibi sözlü edebiyat kaynaklarına dayanan konuları çokça işleyen yazarın bu romanında söz konusu konuları görmemekteyiz. Bu eserinde, tarihi olayları, mitolojik unsurları dile getirmiştir ancak daha çok Hıristiyanlık ve Eski Roma'ya ait olan efsaneleri ele almıştır.

1990 yılında ise *Gün Olur Asra Bedel* romanının devamı olan *Cengiz Han'a Küsen Bulut* adlı eseri yayımlanmıştır. Bu romanda Abutalip'in gözaltına alındıktan sonra başından geçen olaylar anlatılmıştır. Diğer romanda söyleyemediği bazı düşünceleri yazar bu romanda dile getirme fırsatı bulmuştur. 1995 yılında *Kassandra Damgası* yayınlandığında oldukça farklı tepkiler almıştır. *Gün Olur Asra Bedel* romanında Orman Göğsü gezegeninden bahseden Aytmatov'u bu romanıyla beraber uzay-insan ilişkisine geçtiğini görmekteyiz. Bu roman mekân-insan ilişkisi bakımından diğer romanlarından tamamen farklıdır. Romancının mekânları artık büyük şehirler olmuştur. Farklı ülkelerden; Türkiye'den, Avrupa ülkelerinden, Moskova'dan, New York'tan bahsetmiştir ki bu Aytmatov'un romanlarında görülmemiş mekânlardır.

Aytmatov en son romanını *Kassandra Damgası* adlı romanından 10 yıl sonra yazabilmiştir. Bunun nedeni olarak da ülkesi adına görevlerde bulunmasını göstermiştir. 2008 yılında yazdığı *Dağlar Devrildiğinde/ Ebedi Nişanlı* romanı Aytmatov romancılığı açısından önemli bir eser olmuştur. Bu romanda kapitalizmin artık insanlar tarafından hissedilen etkileri ve insanlara getirdiği sonuçlar üzerinde durmuştur. Bu romanda da Caabars adlı dağ parısı okuyucuların karşısına ikinci bir karakter olarak çıkmıştır (Kızılkaya, 2011: 26, 27).

Cengiz Aytmatov'un eserlerinde geçen yer adları şüphesiz ki rastgele seçilmiş değildir. O çocukluğunun ve yaşamının geçtiği toprakları masalımsı bir anlatımla, eserlerinde tüm gerçekliğiyle okuyucularına aktarmıştır. Bir yerin adı, o yörenin tarihini, sosyal yaşamını, acılarını, kaderini kısaca geçmişten günümüze değin tüm macerasını gözler önüne serer. O'nun eserlerinde de bu gerçekliği tüm ihtişamıyla görmekteyiz.

Aytmatov'da bir kavram vardır ki, onun adı 'umut'tur. O, dünyada insanı, evrenin sonsuz boşluğunda da dünyayı, yaşamın umudu olarak görür. Bu umudun yaşaması, dünyanın korunmasına bağlıdır. Bu nedenle eserlerinde doğayı, insanı doğal haliyle anlatır. Tüm varlıkları kendi hayat akışları içinde, kendi serüvenleri içinde ele alır. Aytmatov eserlerinde, kişileri değil de daha çok kavram ve simgeleri kullanarak eleştiri yapmış ve bu onun insana duyduğu saygının bir göstergesidir. Hatta dokuz yaşında babasını katleden Stalin'i bile doğrudan eleştirmiş, onu kötü yapan koşulları öne çıkarmıştır (Aydın, 2016: 5).

Kırgız edebiyatını dünyaya tanıtan en önemli isim hiç şüphesiz Cengiz Aytmatov olmuştur. O sadece Kırgız edebiyatını değil, Kırgız Türklerinin varlığını, onların yaşamlarını, kültürel özelliklerini, dillerini, dinlerini, ideolojilerini, hayata bakış açılarını dünyanın bilgisine sunmuştur (Dıykanbayeva, 2015: 172). Cengiz Aytmatov dünyanın dört bir yanındaki insanlara seslenmiş ve onun eserleri vasıtasıyla dünya, Kırgızistan'ı, Kırgız Türklerini, Isık Göl'ü, Tanrı Dağlarını, bozkırı, bozkır hayatını, yılıkıcılığı öğrenmiştir. Sadece Kırgızistan'da değil birçok ülkede bazı aileler çocuklarına Cengiz, Daniyar, Cemile, Asel, Tolgonay, Sultanmurat, isimlerini vermişlerdir. Mesela Litvanya'da bir aile, kendi çocuklarına Daniyaris ismini vermişlerdir. Bu son derece ilgi çekicidir. Ayrıca bu durum O'nun evrensel olan seslenişini de dile getirmesi açısından son derece önemlidir (Artıkbaev, 2004: 459).

Cengiz Aytmatov'un başarıya ulaşmasına katkı sağlayan, kendi edebi dünyasının altyapısını oluşturan kültür ve dil ile ilgili görüşlerini, yine kendisi şu şekilde sıralamıştır: Sovyetler Birliği'nde bulunan on altı cumhuriyetin yarısını Türk halkı oluşturmaktadır. Bugün Sovyetler Birliği'ndeki nüfusun Slavlardan sonra en büyük kısmı yine Türkler'e aittir. Tüm bu etkileşim dilde de kendisini göstermiştir. Rusçanın üçte biri Türkçe kelimelerden meydana gelmektedir. Gerek bu dil birliği nedeniyle gerekse yüzyıllardır devam eden ekonomik, politik ve kültürel etkileşimler neticesinde, Türk halkları arasında büyük bir ilişki gelişmiştir. Hepimiz Altay bölgesinden çıkarak dünyaya yayılmışız. Bundan bir süre önce önemli Rusya'da önemli bir eser çalışması yapılmıştır. Bu eser ilk Türkçe Sözlüğümüzdür. Bu sözlük sayesinde ben büyük Türk dilinin özelliklerini görme fırsatı buldum. Aynı zamanda bu eser benim el kitabım oldu ve ben bu sözlük sayesinde geçmişe gidip Türk atalarım ile konuşabiliyorum (Oral, 1976: 410).

Başarılı eserleri sayesinde pek çok ödüle layık görülen Aytmatov, 1978 yılında toplanan Yüksek Sovyet Presidium'u tarafından Sosyalist İşçi Kahramanı ödülüne layık görülmüştür. Yine aynı yıl Beyaz Gemi isimli romanı, Kırgızca olarak Alatau'da basılmıştır. Yazar 1983 yılında, "Gün Olur Asra Bedel" adlı romanıyla Büyük Sovyet Edebiyat Ödülü'nü ikinci defa kazanmıştır. UNESCO'nun araştırmalarına göre Aytmatov'un eserleri 160'dan fazla dile tercüme edilmiştir (Kolcu,2008: 33,34).

Aytmatov, ülkesi adına önemli görevler de yürütmüştür. Gorbaçov döneminde Lüksemburg büyükelçiliği yapmıştır. Sovyetler Birliği dağılınca kendi ülkesinin Hollanda ve Belçika büyükelçiliklerini yapmıştır. 1996 yılında Kırgızistan Devlet Başkanı Askar Akayev, Aytmatov’u Kırgızistan’ın UNESCO temsilciliğine atamıştır. Cengiz Aytmatov 2006 yılında Elazığ’a gelmiş, burada kendisine Fırat Üniversitesi tarafından “Fahri Doktora” unvanı ve “Türk Dünyası Hizmet Ödülü” verilmiştir. Aynı zamanda Türk Edebiyat Vakfı tarafından “Yaşayan En Büyük Yazar” ödülüne layık görülmüştür (Kolcu,2008: 33,34).

Aytmatov sadece yazarlığıyla ön plana çıkmış bir isim değildir. Onun hem siyaseten, hem de edebi manada saygınlığı olduğu ortadadır. Bulduğu görevler ve aldığı ödüller değerlendirildiğinde bu söylenenin doğru olduğu ortaya çıkmaktadır. Almış olduğu ulusal ödüllerin haricinde Javaharlala Neru-Hindistan ve Etruriya-İtalya uluslararası ödüllerini de almayı başarmıştır. Dünya Bilim ve Sanat Akademisi’nde üyelik, Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Bilimler Akademisi akademisyenliği, Issık-Göl Forumu’nun başkanlığı ve Roma Kulübü’nün üyeliği de birçok yazara nasip olmamıştır; fakat Aytmatov bu sayılan unvanların hepsine sahip olmayı başarmıştır (Yılmaz, 1996: 7,10).

1994 yılından itibaren yalnızca Kırgızistan Büyükelçisi olarak ülkesini temsile devam eden Aytmatov, vefat ettiği döneme kadar bu görevini sürdürmüştür. Cengiz Aytmatov, “Gün Olur Asra Bedel” adlı romanının film çekimleri için gittiği Tataristan’da rahatsızlanmış ve uçakla Almanya’ya sevk edilmiştir. Yazar 10 Haziran 2008 tarihinde böbrek yetmezliği nedeniyle vefat etmiştir. Aytmatov, Kırgızistan’da devlet töreniyle Bişkek’te bulunan Ata-Beyit mezarlığında babasının yanına defnedilmiştir (Kolcu, 2008: 28,29).

4.1.1. Cengiz Aytmatov’un Eserleri

Aytmatov’un eserlerini, sanatının geçirdiği evreler baz alınarak üç kısma ayırmak ve böylece tasnif etmek mümkündür. İlk eseri 1952 yılında Pravda’da yayımlanan Gazeteci Jyuda’dır. Gün Olur Asra Bedel romanını yayımlayana kadar yazmış ve yayımlamış olduğu tüm eserleri, ilk evrede değerlendirilebilir. Bu romandan sonra Dişi Kurdun Rüyaları’na kadar ikinci evresinde

değerlendirilebilecek olan yazarlığı, bu romanın ardından evrenselleşerek son evreye geçmiştir (Yamak, 2012: 27).

4.1.1.1. Hikâyeleri

1. Yüzyüze: (1957), Betme-Bet (Kırgız).
2. Cemile (1958), Camıyla (Kırgız).
3. Selvi Boylum Al Yazmalım : (1960-1961), Dilberim (Kırgız).
4. İlk Öğretmen : (1961) :Birinç Mugallim (Kırgız).
5. Deve Gözü : (1961), Botogöz Bulak (Kırgız).
6. Al Elma : (1964), Kızıl Elma (Kırgız).
7. Oğulla Buluşma : (1969)
8. Asker Çocuğu : (1971-1972), Atadan Kalgan Tuyak (Kırgız).
9. Sultanmurat : (1975-1976), Erte Kelgen Turnalar (Kırgız).
10. Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek : (1977), Deniz BoyloyCortkon Ala döböt (Kırgız).
11. Beyaz Yağmur : (1990), Ak Caan (Kırgız).
12. Yıldırım Sesli Manasçı : (1990). (Kolcu, 1997: 31,32,33).

4.1.1.2. Romanları

1. Toprak Ana : (1962-1963), Samançının Colu (Kırgız).
2. Elveda Gülsarı : (1962-1963), Gülsarat (Kırgız).
3. Beyaz Gemi : (1970), Ak Keme (Kırgız).
4. Gün Olur Asra Bedel : (1980), Kılım Karıtar Bir Kün (Kırgız)
5. Dişi Kurdun Rüyaları : (1986), Kıyamat(Kırgız)
6. Cengiz Han'a Küsen Bulut : (1990).
7. Cassandra Damgası: (1995)
8. Dağlar Devrildiğinde/Ebedi Nişanlı : (2007). (Kolcu, 1997: 34-35)

4.1.1.3. Tiyatro Eseri

1. Fuji-Yama, (1975). (Kolcu, 1997: 36)

BEŞİNCİ BÖLÜM

İNCELEMeye ESAS OLAN ESERLER HAKKINDA BİLGİ

Tezimin bu bölümünde, Aytmatov'a ait Toprak Ana, Beyaz Gemi, Elveda Gülsarı, Gün Olur Asra Bedel, Cengiz Han'a Küsen Bulut, Dişi Kurdun Rüyalari romanları, Cassandra Damgası, Ebedi Gelin/Dağlar Yıkıldığı zaman romanları ile Cemile ve Sultanmurat isimli hikâyelerinin bilgi ve özetleri ile bu eserlerde geçen yer ve boy adlarının listesine yer verilmiştir.

5.1. TOPRAK ANA

5.1.1. Roman Hakkında Bilgi

Toprak Ana, Cengiz Aytmatov'un ilk romanı olup 1963 yılında yayımlanmıştır. Bu eser Aytmatov'a Lenin Ödülünü kazandırmıştır. Kırgızistan Türkçesinde 'Samançının Colu' adıyla yayımlanan eserin birinci basımı Ötüken yayınları tarafından 1995'te yapılmıştır.

Romandaki olaylar Kırgızistan'da bir köyde geçer. Eserin konusunu, İkinci dünya Savaşı esnasında eşini, üç oğlunu ve gelinini kaybeden yaşlı bir kadının, canlı bir kişiymiş gibi toprakla yaptığı konuşmalara dayanmaktadır.

Cengiz Aytmatov'un bu ilk romanı, Toprak Ana hakkında değerlendirmeler yapan Ali İhsan Kolcu, romanın yazarın aile hayatından önemli izler taşıdığını söylemiştir. Aytmatov'un babası Törekul, Stalin tarafından katledilen binlerce Kırgızdan birisidir. Romandaki kahraman Suvankul da, savaşta hayatını kaybetmiştir. Annesi Nagima Aytmatova ise, Toprak Ana'daki Tolgonay gibi aynı dönemin çilesini çekenlerden biridir. Romanın diğer kahramanları Kasım, Caynak, Maysalbek de yazarın çocukluk ve gençlik hayatından büyük izler taşıyan şahıslardır.

II. Dünya savaşının Aytmatov üzerinde şüphesiz büyük etkileri olmuştur. Romanda insanların hayatına son derece olumsuz etki eden savaş, felaket kavramı olarak ele alınırken, rejim ile de bağdaştırılmaktadır. Eserde savaş ve onun insanlar

üzerindeki etkisi eleştiriliyormuş gibi görünse de aslında rejimin kendisi eleştirilmektedir. Bu eserde Toprak Ana hem tabiatı, hem de insanı temsil etmektedir. Aytmatov eserlerinde sadece kişileri değil, hayvanları, nesnelere veya uzaylıyı kişileştir, Toprak Ana romanında da insanlığın geleceğini tehdit eden savaşı, toprağı konuşturarak anlatmıştır. Ona göre toprak, tarihtir, kültürdür, istikbaldir. Toprak Ana romanında sık sık, uçsuz bucaksız Kırgız toprağını, Tolgonay'ı Toprak Ana'yla buluşturup konuşturmuştur. İnsanlara çeşitli nimetler sunan, onların beslenip büyümelerini sağlayan, doğumundan itibaren her zaman insanların yanında olan toprak aynı zamanda insanlara dair her şeyi bilmektedir (Kolcu, 1997: 41,42).

Aytmatov, savaşın ne büyük acı ve dramlara sebep olduğunu çok iyi bilmektedir. Savaşın sadece Kırgız Türklerinin değil her millettten insanın ölümüne sebep olduğunu, savaşla birlikte türlü felaketlerin yaşandığını farkındadır. Savaşla birlikte açlık, sefalet, toplumsal yozlaşma başlamış, toplum değerlerini kaybetmekle karşı karşıya kalmıştır.

Herkesin hayatında dönüm noktası olan bazı olaylar vardır. Toprak Ana'da kahramanların hayatına etki eden ön önemli olay II. Dünya Savaşıdır. Kişilerin savaş çıkmadan önceki huzurlu ruh halleri "Savaş çıktı ana, savaş!" sözünden sonra bozulmaya başlar. Toprak Ana'daki ana kurgu da bununla birlikte başlamış olur. Artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktır. Romanın ana merkezinde huzursuzluk vardır ve bu huzursuzluğu ortaya çıkaran savaş, köylüyü maddi anlamda yıkıp yok etmenin yanı sıra onların psikolojik yıkımlarına da neden olmuştur. Her köylü, savaştan bir şekilde zarar görmüş; önce eşlerinden, evlatlarından ayrılmak zorunda kalmış; sonra da besin kaynaklarını sağlayan topraklarının verimsizleşmesine şahit olmuştur. Fiziki anlamda toprak, savaş öncesindeki toprak ile aynıdır. Fakat savaş, onu ekecek, işleyecek, hasat yapacak güçleri yok etmiştir. Böylece tarla, işlenmemiş doğal çevre haline geri dönmeye başlamıştır. Oysa Tolgonay ve ailesi emekleriyle çevreden bir dünya kurmuşlardır. Savaş, düzeni bozarak mekânın daralmasına yol açmıştır.

Her romanda bazı kahramanlar ön plana çıkar. Bu romanda kadın kahramanların daha ağırlıklı olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz. Vaka, Tolgonay'ın ağzından onun dikkatiyle bize aktarılmıştır. Tolgonay eserlerde yazarın sözünü emanet ettiği kişidir. Ayrıca Toprak Ana bir anlatı kişisi gibi bizzat kurguya katkıda bulunur.

Tolgonay, bizim adımıza, bütün insanların adına çekilen acıları, hepimizi, saran kederleri anlatmıştır Toprak Ana'ya. Onunla dertleşmiştir. Toprak Ana da çocuğunu dinler gibi Tolgonay'ı dinlemiştir.

Aytmatov'un Toprak Ana'da doğa-insan ilişkisini, kahramanlarının psikolojilerine ayrıntılı biçimde yer vererek, insanın iç dünyası ile doğa arasında var olan, ancak toprakla haşır neşir olanların derinden hissedebildiği o gizemli benzerliği vurgulayarak işlemesi oldukça dikkat çekicidir. Ayrıntılı tasvirlerle okurun zihninde adeta tablolaştırılan doğa, Aytmatov'un eserlerinde de olduğu gibi, metnin kurgusunu destekleyen bir unsur haline gelmiştir. Modern dünyanın destan yazar olarak nitelenen Cengiz Aytmatov eserlerinde metnin eksenini; insanın insanla, doğayla ve insanın kendisiyle mücadelesini oluşturur. Doğal hayatın uyumu, var oluş ve yok oluşun ritmi içinde kurgulanan eserlerde yazarın bakış açısının odağında doğa vardır. İnsanın hayatını ve mücadelesini doğa ilişkileri üzerinden irdeleyen Aytmatov'un tasvirlerinde yaşanmışlık ve psikolojik derinlik oldukça dikkat çekicidir (Aydın, 2016: 11).

5.1.2. Romanın Özeti

*“ Babam Törekul Aytmatov,
Bilmiyorum mezarın nerededir,
Bunu sana sunuyorum, Anam Nahima
Aytmatova, Biz dört kardeşi sen
yetiştirdin, Bunu sana sunuyorum.”*
Toprak Ana

Toprak Ana adlı eser 1962-1963 yılları arasında yazılmıştır. Eser savaşı, savaş esnasında eşlerini veya çocuklarını cepheye yollamış kadınların, insanların sıkıntılarını ve hayat mücadelesini konu edinen bir eserdir. Eser müellifi tarafından babası Törekul Aytmatov'a ve dört kardeşini büyüten annesi Rahima Aytmatov'a ithaf edilmiştir. Kaynak olarak kullandığımız eser Ötüken Neşriyat tarafından yayımlanmış olup, çeviriyi yapan isim Refik Özdek'tir.

Eserdeki kahramanlar; Tolgonay, Suvankul, Kasım, Maysalbek, Caynak, Aliman, Cenşenkul, Çorabek, Ayşe, Bektaş, Canbolat ve yardımcı karakterlerdir.

Romana genel bir gözle baktığımızda iki kadının aralarında konuştukları hemen anlaşılacaktır. Bu kadınlardan bir tanesi dünyada insanları besleyen ve büyüten Toprak Ana'yken karşısındaki kadın karakter ise oğlunu, kocasını ve gelinini Toprak Ana'nın kollarına bırakan Tolgonay'dır. Aytmatov'un da sözlerinden anlaşılacağı üzerine bu romanda savaşın kötü etkisiyle dağılan ve parçalanan ailelerin dramı Tolgonay üzerinden anlatılmıştır.

Toprak Ana ile Tolgonay'ın romanın başından sonuna kadar olan diyalogları, Tolgonay'ın çektiği acıları toprakla konuşarak paylaşması onların var oluşlarından beri beraber olduklarını acıları, hayatı paylaştıklarını bize gösterir:

“-Aleykümselâm Tolgonay. Demek tekrar geldin. İyice yaşlanmışsın. Saçların beyazlamış. Baston da kullanmaya başlamışsın.

-Yaşlandım güzel toprağım. Aradan bir sene daha geçti. Ve sen aradan geçen bu bir sene içerisinde bir hasat daha verdin. Bugün kaybettiklerimizi, ölenlerimizi anma günü biliyorsun.

-Bunu biliyorum. Sen bu sefer de tek başına geldin değil mi?

-Gördüğün gibi yalnızım, hep yalnız...

-Ona henüz bir şey söylemedin demek.

-Söylemeye cesaret edemedim henüz.

-Sen söylemeden önce başkası söyler de bu gerçeği başkasından öğrenirse ne olacak peki?

-Hayır, neden söylesinler ki? Hem o artık büyüdü. Bu gerçeği başkasından da öğrenebilir (Aytmatov, 2008: 6).”

Romanın başında Tolgonay, henüz yedi yaşlarındayken ilk kez bu topraklara geldiğini hatırlamıştır. O zamanlar, çok şımarık ve herkesin sevdiği yaramaz fakat bir o kadar da sevimli küçük bir kızdır. Yıllar yılları kovalar ve on yedi yaşına gelmiştir. Yukarı Talas'tan buraya ailesi ile birlikte çalışmaya gelen Suvankul'u ilk kez tarlalara çalışmaya geldiğinde görür. Günler geçtikçe birbirlerine iyice alışır ve hep birlikte çalışırlar. Aralarında bir aşk başlar ve evlenirler. Önce kendilerine bir ev yaparlar. Her gün çalışırlar, didinirler. Sonra art arda, on sekizer ay aralıklarla tam üç tane çocukları olur.

Seneler sonra Tolgonay'ın çocukları bir bir yuvayı terk etmeye başlar. İlk olarak ayrılan Maysalbek'tir. Kitap okumayı ve öğrenmeyi çok seven Maysal, köy okulunu

bitirir bitirmez öğretmen olmak için kente gider. Kasım ise babasının izinden gider. İlk başta traktör sürmeyi, sonrasında ise biçerdöver sürmeyi öğrenir ve Kayındı kolhozuna bir yaz boyu biçerdöver sürmek için gidip gelir. Caynak, en küçük çocuk ise; köy kolhozunun komsomulu, yani gençlik kolu başkanıdır. Bu mutlu aileye Kayındı köyünde Kasım ile tanışıp, onu seven Aliman isimli genç ve güzel kız gelin olarak gelir ve Tolgonay onu gelini olarak değil, kızı olarak görür, benimser ve çok sever. Çok hamarat ve çok zeki olan bu kız, kocasına aşkla bağlı, tertemiz niyetli ve evine bağlı bir genç kızdır (Yamak, 2012: 41).

Hayatta her şey, her zaman istediğimiz gibi gitmez. Tolgonay'ın da mesut günleri çok fazla üzün sürmeyecektir. Ürünlerin en bereketli olduğu senelerden birinde bir gün, Aliman kayınvalidesinin yanına koşar. Bir atlı alelacele köye savaş haberi getirmiştir. Bu tam bir felakettir. Askerlik çağındaki her genç erkek cepheye gidecektir ve Tolgonay'ın üç oğlu tam da askerlik çağındadır. İlk önce Kasım askere çağrılır. Artık Aliman yalnız kalmıştır. Kayınpederi ve validesi ile birlikte ve Caynak'ın da olduğu bu evde kendisini çok yalnız hisseder; fakat onları çok sevmektedir. Kasım'ın gidişinden haftalar sonra, bu kez Maysalbek'ten bir mektup alırlar. Kentte olduğu için onları ziyarete gelemediği için özür dilediğini ve öğretmen okulundaki tüm arkadaşları ile birlikte askere çağrıldıklarını haber verir.

Tolgonay için henüz bugünler, daha iyi günleridir. Gelecek zaman ona çok daha kötü şeyler yaşatacaktır. İki oğlunu askere gönderen Tolgonay'ın yaşadığı köyde işleri büyük bir kısmını kocası Suvankul yapmaktadır. Her ne kadar yaşlanmış da olsa, bu işlerin üstesinden gelmektedir. Tolgonay kocasının da askere çağrılmasından korkmaktadır; fakat köyde hem okumuş erkek az olduğu için ve bir başkası ekip başı görevini yerine getiremeyeceği için, hem de yaşı itibarıyla bunun gerçekleşmesi ihtimaline pek inanmaz ya da inanmak istemez; fakat bir gün kocası Suvankul da askere çağrılır. Tolgonay da artık gelini ile aynı kaderi paylaşmak zorunda kalmıştır.

Savaşın kötü koşullarını iliklerine kadar hissetmeye başlamışlardır. Büyük oğul Kasım'dan da iki aydır haber almamaktadırlar. Gelin ve kaynana en kötü ihtimali birbirlerine söylemekten kaçınırlar. Bir gün haberci mektup geldiğini bildirir, mektup Maysalbek'tendir. Cepheye giderken yaşadıkları yerden geçecektir. Ve onları tren istasyonuna çağırmıştır. Tolgonay'ın kalbi duracak gibi olur, kısa bir süreliğine de olsa oğlunu görebilecektir. İstasyona Aliman ile birlikte gitmeye karar verirler ve

giderler. Bekledikleri tren gelir; fakat durmaz, sadece tek bir an onları görebilmek için bu mektubu yazmıştır oğlu. Tren cepheye doğru giderken Maysalbek annesine başlığını fırlatır ve bu annesine ondan kalan tek hatıra olur. Ancak Tolgonay için endişe edilmesi gereken şey tek bir tane değildir. Bu sefer de Caynak için endişe ederler. O da ara sıra talim için ağabeyleri ve babası gibi talimhaneye gitmekte, bazen bir iki hafta eve gelmemektedir. Bir defasında eve, gidişinin ertesi günü geri gelir. O günün sabahı kimse uyanmadan askere gitmek için evden ayrıldığını ve böylesinin daha az üzücü olduğunu yazdığı bir mektup bırakarak evden ayrılır.1944 yılında düşman hattının gerisine gidip geri gelmeyene ve kayıp sayılana kadar artık ondan bir haber daha alamayacaklardır (Yamak, 2012: 42).

İlkbahar... Tazelik, yenilenme ayı... Tüm dünyaya bereket ve bolluk saçan bu ay Tolgonay için hiç de iyi haberler getirmemiştir. Bu ilkbaharda Tolgonay ilk acı haberi alır. Artık oğlu ve kocası hayatta değildir. Gelini de kendisi gibi dul kalmıştır. Hayatta sadece iki oğlu Maysalbek ve Caynak kalmıştır. Ancak Tolgonay için tek kötü haber bu da değildir. Zaten zor olan yaşamları bir sonbahar günü kolhozun atlarının çalınmasıyla iyice zorlaşır. Çalınan atlar arasında Tolgonayların en iyi atları da vardır. Köyün ileri gelenleri, Tolgonay da dâhil olmak üzere diğer atlara binip hırsızları aramaya koyulurlar. Tolgonay'a göre olası şüpheli Çenşenkul'dur. Askerden kaçıp, onun gibi kaçak iki kişi ile Sarı Vadi'de saklandıklarını duymuştur; fakat elinde kanıtı yoktur.

Her geçen gün savaş şartları onları iyiden iyiye zorlamaya başlar. Kıtlık baş gösterir, neredeyse ekim yapacak tohumluk bulamayacak hale gelmişlerdir. Herkes evinde en zor gün için, çuvallarla buğday saklar; fakat köyün kocasından sonra ekip başı görevini üstlenen Tolgonay, herkesten son bir ümitle ve ölmek için birlik olmak çağrısında bulunarak, bu zor gün buğdaylarını toplar. Kolhozun en kuvvetli iki öküzü ile komşusu Ayşe'nin oğlu Bektaş ve bir diğer genci tarlalara yollar. Akşam eve dönünce içi çok sıkılır ve onları kontrol etmek için tarlalara geri döner. Etrafta kimse yoktur. Çocukların köyün son buğdayını, son ümidini çaldığını düşünerek sinirlenir ve onları etrafta aramaya başlar. Onları bulur ki elleri kolları bağlı ve kan içindedir. Atları haftalar önce çalanlar, köyün son buğdayını da çalmıştır.

Nihayet iki yılın sonunda savaşın bittiği ve askerlerin evlerine döneceği haberi gelir. Köylerinden askere gidenlerden sadece Aşırılı adlı bir genç ve diğer birkaç

yetişkin erkek geri döner. Savaş devam ederken üç sene boyunca ekip başı olarak köyün işlerini idare eden Tolgonay, savaşın ardından köye dönen erkeklere işleri devreder ve gelini ile beraber kendileri için yaşamaya başlarlar. Evlerinin işlerini çekip çevirirler, avludaki hayvanlarına bakarlar, tarlalarını sürerler. Toprak onlara çok vefalı ve bereketli davranır, bol ürün alırlar. Caynak'ın bir gün geleceğini hayal ederek yüreklerine su serperler.

Romandaki karakterler elbette rastgele seçilmiş değildir. Aliman Tolgonay'a göre daha zayıf bir karakter özelliği sergiler. Aytmatov bunu bilinçli bir tercih olarak seçmiştir. Çünkü kuşak farkı, bozulmaya başlayan toplum gibi kavramları yazar eserinde gözler önüne sermek istemiştir.

Aliman kocasının ölüm haberini aldığı anda psikolojik olarak bir yıkım içerisine girmiştir. Kocasının ölümünden sonra, eski akrabalarının yanına gitse de tekrar kocasının evine yani kayınvalidesinin yanına dönmüştür. Aliman, kocasının ölümünden sonra votka içmeye başlar, eve sarhoş olarak gelir. Böyle davranmasındaki neden olarak da bozulmaya başlamış, töreye uymayan genç Kırgızlar örneği verilebilir. Aliman içine düştüğü boşluğu ve sevgisizliği kapatmak için köyde duran çoban ile bir ilişkiye girmiş ve bunun sonucunda da hamile kalmıştır. Bu durum dejenere toplumu yansıtmaları açısından son derece önemlidir. Bir gün Aliman evden hışımla çıkar. Utandığı annesinin aşırı ilgisinden sıkılmıştır. Tolgonay, onu utandırmamak için sahiplendiği halde bu Aliman'da tam tersi bir etki yaratmıştır. Aliman Tolgonay'ın bu davranışı altında ezilir. Soğuk bir hava olmasına rağmen çayın kıyısına gider ve geceleyin döner, Tolgonay'ın hazırladığı yemeklerden yemez ve yatar. Bir süre sonra Tolgonay da uyur. Gece birden bire uyanır ve gelinin uzun süredir yatakta olmadığını anlar. Onu bir süre arar ve ambarda bulur. Gelini doğurmak üzeredir. Komşusu Ayşe'nin oğlu Bektaş ile birlikte onu şehre götürmeye çalışırlar; fakat gelini doğum acılarına dayanamaz ve çocuğunu doğurmasının ardından yolda can verir. Tolgonay torununu bağrına basar, gelinini evinin yakınında bir yere gömdürür ve torununa Canbolat adını verir.

Toprak Ana romanında gelin Aliman'ın cenaze merasimi anlatılırken, dinimizde hoş karşılanmayan kadınların mezarlığa gitmeme âdetinin artık kırılarak gelenekleşmeye başladığını, milli ve yerli hayata yerleştiğini görmekteyiz (Kolcu, 1997: 60)

“Alimanı iki gün sonra toprağa defnettik. Normalde kadınlar geleneklerimize göre mezarlığa gidemez. Buna rağmen ben gittim. Çünkü bizim evimizden mezarlığa gidecek erkek yoktu. Bu duruma kimse de bir şey diyemedi. Gelinimi, Aliman’ı, mezarının içine kendi ellerimle yerleştirdim ve üzerine de kara toprağı ilk ben attım. O gün de yine kar lapa lapa yağıyordu. Kısa süre içerisinde mezarın üzeri bembeyaz kar tabakası ile kaplandı (Aytmatov, 2008: 137).”

Aytmatov, romanını yazarken sık sık geriye dönüş tekniğini de kullanmıştır. Romanın başlarında, Tolgonayın geçmişi hatırlayıp Toprak anayla dertleşmesi çözücü geriye dönüş tekniğine uygundur, bu teknik, konunun daha iyi anlaşılmasında, kahramanların tanıtılmasında ve olayların sebeplerinin ortaya konulmasında anlatıcıya yardımcı olur.

“-Tolganay, şu taşın üzerine otur da bereber düşünelim. Buraya ilk geldiğin zamanı hatırlıyor musun?

-Zar zor hatırlıyorum. O zamandan bu vakte çok şey değişti.

-En başından itibaren olan biteni hatırlamaya çalış.

Biraz biraz hatırlamaya başladım. Küçükken getirmişlerdi ilk kez beni buraya. Buğday saplarının üzerine oturturlardı. Büyüdükçe hasat edilen ürünlere bekçilik yapmaya başladım. O zamanlar yaylaya çıkan sürüler bu yoldan geçerd. Her yıl kendilerine farklı otlaklar bulma amacındaydılar. Küçükken çok da aptalmışım doğrusu. Yılkı sürüleri yukarıdan gelirken, ben bir yere saklanır sonra aniden karşlarına çıkar onları korkuturdum. Eğer üzerinize gelseler izinizi bile bırakmazlardı aslında. Yön değiştiren yılmaların hepsi bir tarafa gider çobanlarda beni kovalamaya başlardı (Aytmatov, 2008: 8).”

Aytmatov’un hikâyelerinde mekânlar, genellikle Aytmatov’un doğduğu, bir süre yaşadığı köyü, Kazak-Kırgız bozkırları, göçebe kültür içerisinde obalar, yılmalar, kolhozlar, Issık-Göl kenarı, dolayısıyla tanıdığı mekânlardır (Kolcu, 1997: 44,45). Toprak Ana’da mekân, Sarı Vadi’dir, daha geniş anlamda ise özel bir yeri belirtmese de en belirgin mekân esere de adını veren topraktır. Eserde toprağa analık vasfı verilerek bireyler üzerindeki yapıcı ve dönüştürücü etkisine vurgu yapılmak istenmiştir.

Tolgonay için toprak, savaşın başlamadığı ve her şeyin yolunda gittiği o yıllarda mutluluğun sembolü bir değer konumundadır. Toprak verimlidir ve herkes hasattan memnundur. Zira toprakla insan arasında eğitimsel bir ilişki mevcuttur ve bu ilişki, her iki birimin birbirini sürekli geliştirmesini ve verimli kılmasını sağlamaktadır.

İnsanlar toprağı işledikçe onun verimi artmakta, artan verim ise insanlara müreffeh bir yaşam biçimi olarak dönmektedir. Toprak, canlı bir öge gibi, anlam üreten bir alana dönüşmüş; onda hayatı görmek mümkündür; toprak sürülür, tohum ekilir, başaklar büyür; derlenir, hasat yapılır. Ayrıca bu toprakta Tolgonay'ın anılaştırılmış değerleri barınmaktadır. Tolgonay, bu sonsuz yaşam yolunda ilerlerken yaşadığı tüm mutluluk anlarına toprağı tanıklık etmiştir, onun sırdaşı olmuştur. Bu yönüyle toprak, kurucu ve koruyucu işlevi olan olgusal bir nitelik taşımakta, içten dışa doğru gelişerek genişlemektedir. Böylece toprak, Tolgonay'ın sonsuzluğa açılan içtenlik mekânı konumundadır(Aydın, 2016: 13). “Hatırlıyorum... Ben hiçbir şeyi unutmam Tolgonay. Bu dünya var olalıdan beri, bütün çağların, bütün yüzyılların izlerini taşıyorum ben”(Aytmatov, 2008: 32).

Üçüncü bir şahıs konumundaki tarla, hiçbir şeyi unutmam diyerek, anıları saygıyla koruyan yönüne işaret eder. Tolgonay'ın geçmişte yaşadıkları ve savaşta kaybettikleri, bu kutsal yerde saklanmıştır. Tolgonay bu anı mekânı bir dert ortağı gibi görür. Acılarını tarlasıyla konuşarak gideren Tolgonay için burası deneyimsel bellek mekânıdır ve onu her ziyaret ettiğinde kaybettiklerini ziyaret etmiş gibi olur.

Aytmatov, okurun zihninde sosyo-kültürel atmosferi yaratmak ve karakterlerin hayatlarındaki trajik boyutu vermek amacıyla tasvirlerden yararlanır. Tabiatı, farklı, ayrı, kendine has güzel kanunu ile yaşayan doğal ortam olarak görür. Kahramanlarının yaşadığı çevreyi iklim, bitkiler, hayvanlar ve yaşanan coğrafyaya özgü tipik manzaralarla zenginleşmiş tablolarla anlatır. Eserlerindeki tasvir tekniğı ile resim sanatı arasındaki ilişki dikkat çekicidir. Dostoyevski'nin ve diğer Rus realist yazarlarının eserlerinde de önemli bir özellik olarak görülen, yaşanan coğrafyayı adeta resmeden bu tasvirler, ressamların da ilgisini çekmiş ve birçok tabloya ilham kaynağı olmuştur(Akmataliyev, 1998: 189, 192).

Toprak Ana isimli roman, geçmiş ile gelecek, eski ile yeni arasında bir nevi birleştiricidir. Tolgonay'ın Toprak ile konuşuyor olması tüm sevdiklerini toprağı vermesindedir. Savaş öyle bir şeydir ki, insanların tüm sevdiklerini elinden alabilir. İnsan bu durumda öyle bir çaresiz kalır ki güneşten, yağmurdan, buluttan yardım ister. Romanın son bölümünde savaşın kötü olduğundan konuşan iki karakter arasında şu diyalog geçer:

“Ey gökyüzünde parlayan güneş, sen bütün küreyi dolaşıyorsun, onlara sen anlat.
Ey yağmur bulutu, dünyanın üzerine sağnak sağnak boşal, her damlan bir konuşmacı olsun da, onlara sen anlat!

Ey besleyici Toprak Ana, hepimizi bağrına basan sensin. Onlarla sen konuş Toprak Ana, insanlara sen anlat!’’ (Toprak Ana, 2008: 143)

Yıllar yılları kovalar ve Canbolat on iki yaşında küçük bir çocuk olur. Babasının bisikletine binmekte ve çocukluğun tadını çıkarmaktadır; fakat ne annesinden, ne babasından, ne dedesinden, ne de amcasından haberi yoktur. Onlara ne olduğunu, nerede olduklarını bilmemektedir. Bir gün ona her şeyi anlatmaya kendine söz veren Tolgonay, hayata torunu sayesinde tutunur. Torunu, Bektaş’ın sayesinde biçerdöverde yardımcılık yapmaya da başlamıştır ve ilk hasadının ilk ekmeğinden bir parça koparıp elleriyle ninesine yedirir. Nine, günü geldiğinde tıpkı her sene yaptığı gibi, tarlasına torununu da götürecektir ve işte orada, tüm hikâyeyi, tüm olanı biteni ona anlatacaktır:

“-Gidiyor musun Tolgonay

-Evet, gidiyorum, eğer yaşarsam yine geleceğim. Haydi, şimdi kal sağlıcakla güzel toprağım. Yine görüşürüz.”(Toprak Ana, 2008: 143)

5.1.3. Romanda Geçen Yer Adları

Bu eserde geçen yer adlarına baktığımızda, Cengiz Aytmatov’un çocukluk ve gençliğinin geçtiği bölgeler olduğunu görmekteyiz. Zaten romandaki kahramanlar da yazarın hayatında yer etmiş kişilere benzemektedir. Olayların geçtiği yerlere bakıldığında hemen hemen hepsinin Kırgızistan içerisindeki yerleşim yerleri olduğu görülmektedir. Söz konusu eserde geçen yer isimleri şu şekildedir:

1. Ala Too
2. Büyük Boğaz
3. Issık Göl
4. Kaindi
5. Kazakistan
6. Moskova
7. Novosibirsk
8. Orehofka
9. Razan
10. Yukarı Fomas

11. Zariçe

5.1.4. Romanda Geçen Boy Adları

Eserde boy adı olarak yazarın da mensubu olduğu Kırgız boyunun adı geçmektedir. Bu boy ile ilgili ayrıntılı bilgi ilerleyen sayfalarda yer almaktadır.

1. Kırgız

5.2. ELVEDA GÜLSARI

5.2.1. Roman Hakkında Bilgi

Elveda Gülsarı, Cengiz Aytmatov'un 1962-1963 yılları arasında Rusça yazıp, ardından Kırgızcaya çevrilmiş romanıdır. Eser 1966 yılında yayınlanmıştır. Elveda Gülsarı isimli eser, Türkçeye ilk olarak Kopar Zincirlerini Gülsarı adıyla çevrilmiştir. Sonraki çevirilerde ise Elveda Gülsarı başlığı kullanılmış, Türkiye'de daha çok bu isimle anılmıştır.

Eserde genel olarak Sovyet Rusya'sı ve kolhoz sisteminin çöküşü dile getirilmiştir. Birçok eserini, eski ile yeninin çatışması üzerine inşa eden Aytmatov, bu eserinde daha anlaşılır olması açısından, yaşlanan insanların yeni hayat düzenine ayak uyduramamaları; geçmişin değer yargıları ile bugünün genel geçer kabulleri ile değer yargıları arasındaki çatışma üzerinde durmuştur. Yazar medeniyetin, çağdaşlaşmanın insanları daha mutlu edeceği yerde tam tersi onların özgürlüklerini engellediğini, köleleştirdiğini, en doğal ihtiyaçların bile aşılması zor kanunlara bağlandığını, insan için yapıldığı düşünülen birtakım eylemlerin aslında insanı ikinci plana attığını trajik şekilde dile getirmiştir (Kolcu,1997:148).

Eser, roman kahramanı Tanabay'ın Gülsarı adını verdiği atın doğumu ile yaşlanarak ölümüne kadar geçen fırtınalı hayat macerasını ele almaktadır. Romanın büyük bir kısmında atın hayatı anlatılır, fakat temel olarak romanın konusu atın sahibi Tanabay'ın ve Tanabay gibi devrime inanmış Kırgız gençlerinin sıkıntılı ve zahmetli geçen hayatlarıdır. Tanabay'ın değişen hayat karşısında ona ayak uyduramaması, hatta bu değişimde kendi emeği de olmasına rağmen bocalaması,

değişim adı altında değerlerin söküp atıldığını geç de olsa fark etmesi ironik şekilde dile getirilmiştir.

Eserde Stalin devri devlet politikalarına önemli eleştiriler getirilmiştir. Kolhoz sisteminin ve ekonominin bununla paralel olarak yaşantının giderek kötüleşmesi eleştirilir. İnsanlar Ekim Devrimi'ndeki heyecanlarını kaybetmişlerdir. O zamanlar halk, nerede işçi ihtiyacı varsa orada gönüllü çalışmak ister; fakat insanlar git gide yozlaşır, heyecanını kaybeder, sistemin dinamizmi gider ve herkes sadece çıkarı olan işi yapmak ister. Roman kahramanı Tanabay da eserde, değişen zamana ayak uyduramayan bu nedenle eski ile yeni arasında sıkışıp kalan kişiyi temsil etmektedir.

Aytmatov geçmiş ile gelecek arasında sürekli bir karşılaştırma içerisindedir. Eserin başkişisi Tanabay geçmişi ile muhasebe yapmaktadır. Savaşın geride kalması, insanların hayatını olumlu yönde etkilemesi gerekirken gerçekte durum böyle olmamış, insanların savaşın bitmesiyle yaşadıkları heyecan dalgası çabucak sönmüştür.

Bu eser, yayınlandığı dönemde en iyi nesir örneklerinden birisi olması rağmen Aytmator'un açıkça rejimi eleştirmesi, bazı çevreleri rahatsız etmiştir. Ancak Aytmator'un da tam olarak yapmaya çalıştığı budur. O, eserleri vasıtasıyla kimi zaman açık açık kimi zaman da semboller ve kavramlar dünyası ile rejimin karşısında olduğunu dile getirmiş ve eserlerini de bu düşüncesi için bir araç olarak kullanmıştır. Rejimin amacı geçmişin kültürel değerlerini, insanların konuştuğu dili hafızalardan silmektir. Aytmator'da eserlerindeki yer ve boy adları vasıtası ile bunun karşısında olmuştur. Eser kahramanı Tanabay da eski kültürü yansıtan en önemli kültürel izlerin silinerek, yerine yeni rejimin getirilerinin yerleşmesini ateşli şekilde savunmuş, ancak yaptığı hatanın büyüklüğünü yıllar yıllar sonra yaşanınca anlamıştır.

Cengiz Aytmator, bu eserinde kendi kültüründen, gelenek ve göreneklerinden sıkça bahsetmiştir. Aytmator eserleri ile Kırgız kültürü ve yaşamı üzerine önemli bilgiler vermiştir. Eserden anladığımız kadarıyla Kırgızlar uzun süre göçebe yaşam tarzını devam ettirmiş, yerleşik yaşama geçişleri ise rejimin baskılarıyla olmuştur. Yerleşik yaşamla birlikte Kırgız kültürünün ayrılmaz bir parçası olan kıl çadırların yerini cetvelden çıkma sokak ve apartmanların aldığı şehir kültürü almıştır.

Aytmatov eserlerinin birçoğunda doğanın kendi içindeki uyumunu ele almıştır. Doğadaki her canlı, mevsimler, gece ile gündüz büyük bir uyum içerisinde hareket etmektedir. Ancak bu uyumu bozan bir canlı vardır ki, o da insanoğlunun kendisidir. Onun eserlerinde doğa ile teknoloji çatışma içerisinde. Teknoloji, Aytmatov'un eserlerinde doğa üzerinde baskı kurmaktadır. Bu baskıdan geyikler, kurtlar, parsar, atlar ve kuşlar başta olma üzere doğadaki her canlı nasibini almakta, doğal yaşamlarını terk etmek zorunda kalmaktadırlar. Yazar, eserlerinde doğadaki hayvanların hislerinin insanlar tarafından algılanabilmesini amaçlamıştır. Onun yapmaya çalıştığı şey, hayvanların insanlar gibi düşünmelerini sağlamak değil, tam tersi, insanların hayvan gibi düşünmelerini, kendimizi onların yerine koymamızı amaçlamıştır. Bunu yapmaya çalışırken hayvanların yanına bazı karakterleri oturtmuş, ancak doğayla en barışık kişilerin bile, doğadaki hayvanları tam olarak anlayamadıklarını belirtmiştir. O'nun eserlerinde rejim yanlısı kişiler, doğayı tahrip eden, hayvanları acımasızca katleden kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kişiler vasıtası ile rejimin kötü tarafı insanlara gösterilmek istenmiştir. (Aydın, 2016: 113).

Elveda Gülsarı isimli eserde, İslamiyet inancına sahip Kırgızların, aslında eski Türk dinlerinin de etkisinden henüz tam olarak kurtulamadıklarını görmekteyiz. Aytmatov'un eserlerinde kimi zaman Hristiyanlığın, kimi zaman İslamiyet'in kimi zaman ise eski Türk inancı Şamanizm'in ön planda olduğunu görmekteyiz. Bunun sebebi ise bu üç dinin aynı zaman diliminde aynı coğrafyada insanlar tarafından benimsenmiş olmasıdır. Onun eserlerinde, bu üç dinin zaman zaman aynı anda yorumlanmakta olduğuna şahit oluruz. Eserin bir bölümünde İslam inancına dair bir özellik karşımıza çıkarken benzer bir olay karşısında yazar, kahramanlarının Şamanist inancına uygun şekilde davranmasını sağlamıştır. Bunun sebeplerinden birisi de aslında bu inanışların benzer özellikler gösteriyor olmasıdır. Yazar romanın bir bölümünde arkadaşı Çora'nın ölümünden sonra onun cenaze namazını kılarken eserin başka bir bölümünde zor durumda kaldığında Şamanist inancıya uygun olarak atalarının ruhuna sığınmaktadır, yine eserin başka bir bölümünde atı Gülsarı ile katıldığı bir yarışta kazanması sonucu dua etmesi ve arkadaşlarının da ona 'Amin!' diyerek karşılık vermesi, İslamiyet'ten izler taşımaktadır (Aytmatov, 2016a: 58).

Romanın başka bir yerinde Tanabay yıllık atları zor durumda kaldığı vakit:

“Tanabay, çılgına dönmüş atın kendisini nereye götürdüğünü anlamıyordu bile. Yağmur yüzüne, gözüne, bütün gövdesine vuruyor, ama içi alev alev yanıyordu. Tek bir düşünce

vardı kafasında: “Yılıkı nerede? Aman Tanrım! Vadiye inip demiryoluna doğru gitmesinler, demiryoluna düşmesinler! Mutlaka kaza olur! Allah’ım sen koru onları! Ey Arbak! (ervah, atalar ruhu) siz koruyun yılıkayı.” (Aytmatov,2016a: 73) demesi, atalarının ruhuna sığınması eski inanişın bir tezahürüdür.

Cengiz Aytmatov’un eserleri adeta bir kültür hazinesini barındırır içerisinde. Elveda Gülsarı isimli eserde de Kırgız adetlerinden, gelenek ve göreneklerinden önemli izler taşımaktadır. Özellikle Kırgızların göçebe yaşantısını dair pek çok ayrıntıyı bu eserde görmekteyiz. Göçebe kültürde atın büyük önemi vardır. At, bozkır hayatının vazgeçilmez bir unsurudur. Aytmatov, bu eserinde göçebe unsura dair önemli yaşantılar sunar. Bununla birlikte kendi milli kültürlerinden uzaklaşılmasına kızgın ve kırgındır. Mesela kıl çadırların, demir işletmeciliğinin sırf eski hayatı temsil ediyor diye elden çıkarılmasına, onların terk edilmesine büyük bir üzüntü duymaktadır. Tüm bunlara karşı öfkelerini ve bu işin sonunun nasıl sonuçlanacağını Elveda Gülsarı’da bulmaktayız.

5.2.2. Romanın Özeti

*“ Tanabay son bir kez, atın üzerine eğildi.
Hayvanın buz gibi olmuş gözkapaklarını
parmaklarıyla indirdi,
gözlerini kapadı.
Son kez atın başlığını çıkardı ve
ardına dönüp bakmadan yürüdü gitti.”
Elveda Gülsarı*

Ülkemizde ilk olarak 1993 yılında yayımlanan Elveda Gülsarı, Cengiz Aytmatov’un çok sevilen ancak içeriğinde sisteme yönelik getirdiği eleştiriler nedeniyle de bazı suçlamalara maruz kaldığı romanıdır. Bizim kaynak olarak kullandığımız eser Ötüken Neşriyat’a ait olup 26. baskı olarak yayımlanmıştır. Türkçeye çeviren isim ise Refik Özdek’tir.

Romanın kahramanları; Gülsarı, Tanabay, Bibican, Çora, Caydar, Segizbayev, Aldanov, Kerimbekov, Kaşkatayev, Bektay ve yardımcı karakterlerdir.

Eserin başkahramanı Tanabay’dır. Eserde Gülsarı isimli atın ve Tanabay’ın hayatı birlikte ve benzerlikleriyle anlatılır. Roman, ikinci dünya savaşına katılan Tanabay’ın savaş öncesi ve sonrası yaşadıkları ile onun çok sevdiği yeni doğmuş atı Gülsarı’nın çeşitli mekânlarda yaşadıklarını geri dönüşlerle anlatır.

Tanabay, gençliğinde hareketli bir hayat yaşamış, ‘dediğim dedik’ aksi, fakat iyi niyetli, çalışkan, işine son derece bağlı bir adamdır. Gençliğinde savaşa katılmış(II. Dünya Savaşı), savaşın ardından asıl mesleği olan demircilik mesleğine devam etmiştir. Şimdi yaşlandığı için, bir kenara çekilip hatıraları ile yaşayan eski bir emekçidir. Başlangıçta iyi bir komünist olmasına, kolektifleştirmenin içinde bulunmasına rağmen, savaştan sonra yürürlüğe konulan kalkınma ve üretimi artırma planlarına ayak uyduramamış, verdiği emeklerin, sahip çıkmaya çalıştığı değerlerin bir bir yıkıldığını görüp geçmişte yaşamaya devam etmektedir. Çünkü planlı ve programlı işler ona göre değildir. O, değişime direnmekte, hâlâ savaş öncesindeki gibi yaşamaya çalışmaktadır. Hâlbuki savaş, her şeyi olduğu gibi insanları da değiştirmiştir(Kolcu, 1997: 149).

Romadaki olaylar, coğrafi açıdan oldukça sert bir iklime sahip olan bir bölgede geçmektedir. Daha dar anlamda ise Tanabay’ın köyü ve çobanlık yaptığı yayla olarak ele alınabilir. Bu bölgede kışlar oldukça soğuk, her zaman kar yağışlı ve donlu, yazlar ise kavurucu sıcak içerisinde geçmektedir. Cağrafyanın sertliği insanların mizaçlarına da işlemiştir. Nitekim eserde de doğanın sertliği ve acımasızlığı olay kahramanlarının karakterlerine işlemiştir. Herhangi bir işten kolay kolay vazgeçmezler. Sonuna kadar diretirler.

Romanımızın asıl kahramanı Tanabay, eserin başında, çok sevdiği atı Gülsarı can çekişirken, onun hemen yanında kendisi ile bir hesaplaşma içine girmiştir. II. Dünya savaşına katılmış, altı yıl boyunca savaşmış ve köyüne dönmüştür. Tanabay rejime sıkı sıkıya bağlı bir karakterdir. Askerden geldikten sonra evlenmiş iki kız ve bir erkek çocuğu olmuştur. Tanabay arkadaşı Çora ile birlikte köylerinde çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalarda zengin olarak adlandırılan kişilerin mallarına parti olarak el koymuş ve bunu yaparken de bunun halk adına yapıldığını anlatmıştır. Hatta rejime o kadar bağlıdır ki mallarına el konulan kişilerin arasına abisinin adının yazılmasını bizzat kendisi talep etmiştir. Roman, Gülsarı adlı cins ve yorga bir at ile Tanabay’ın başından geçen olaylar üzerine kurulmuştur. Olaylar, eserin birinci bölümünde, eserin içinde ele alınan tüm olayların sonunda başlamaktadır. Burada Gülsarı ve sahibi Tanabay, yaşlanmış ve bitkin bir halde tasvir edilerek ele alınmıştır: “Adam iyice yaşlanmıştı. Aynı şekilde atı da onunla birlikte artık ömrünün son baharındaydı. Yaşlılık ve bakımsızlıktan at bir deri bir kemik kalmıştı. Atın üzerine

bağlı eski araba, yılların verdiği yorgunlukla parçalanacak gibiydi. Bir deniz gibi apaçık bu bozkırda kışları soğuk, kasırga ve kar eksik olmazken yazları ise kavurucu sıcak insanların beyinlerini kavururdu. Şimdi önlerinde dik yokuş vardı. Tanabay, bu yokuşu yavaş çıkmayı hiç sevmezdi. Gençliğinde bu yokuşa yaklaştığı zaman atını kırbaçlar, dörtnala bu yokuştan çıkardı (Aytmatov, 2016a: 7).”

Tanabay savaştan döndükten sonra sistem içinde kendine yer edinmeye çalışmıştır. Onun çok sevdiği arkadaşı Çora, dönemin gençlerinin kolhoz hayatından sıkılıp şehir hayatına özenmelerini anlatmış ve artık kolhozlarda çalışacak adam bulunmadığından bahsetmiştir. Bunun sonucunda ise Tanabay’dan yılıklara bakmasını istemiştir. Yılkıcılık ise at çobanlığıdır. Tanabay, karısına sorarak bunu kabul edip çocuklarıyla beraber yilkının bulunduğu yere gitmiştir. Burada çalışan Turgay adında yilkıcı ona Gülsarı adlı bir attan bahsetmiş ve onu iyi yetiştirmesini Tanabay’a tembih etmiştir. Turgay, Gülsarı için şöyle diyecektir:

“Dikkat et, insanların diline bu atı düşürme! Kimselere bir şey deme. Güzel bir at, aslında güzel bir kız gibidir. Güzel kızlar iyi bir ere düşerse nasıl daha da güzelleşir, kötü kişinin elinde gül gibi solup giderse, atın iyisi de aynı şekilde olur. Ona bakmasını bilen ellerde eşine benzerine az rastanır bir yorga haline gelir. Yok, onun dilinden anlamazsan, çöp gibi olur (Aytmatov, 2016a: 25)!” Zaman ilerledikçe herkes tarafından bilinen, ünü tüm çevreye yayılan Gülsarı ve onun gibi cins atlar, yorgalama biçimine göre “yol yorga, su yorga, kiytin yorga, şaldır, taypalma yorga” gibi isimler alırlar. Su yorga ve taypalma yorga dünyanın en değerli binek ve yarış atlarıdır. Taypalma yorga ve su yorga aslında dörtnala koşmasını bilmeyen ama dörtnala giden yarış atlarını geçen, güzel yürüyüşlü, hızlı, binicisini hiç sarsmayan, su gibi akıp giden, uzun mesafe koşusunda eşsiz bir at cinsidir. Romanın tamamına bakıldığında, aslında olayların yukarıda romandan alınan olayların genişlemesi gibi anlatıldığını görmekteyiz. Sonunda bakılmayan yorga, ihtişam ve güzelliğini kaybederek gözden düşecek ve Tanabay’ın kucağında hayata gözlerini yumacaktır.

Romandaki zamanın başlangıcı olarak, roman kahramanının köyüne dönmesi kabul edilebilir. Kahramanın yaylada bakıp büyüttüğü atla beraber olaylar gelişmeye başlar. Roman, aynı atın ölümüyle sona erer. Bütün bu olaylar iki üç saatlik en fazla bir günlük bir zaman zarfında geriye dönüşlerle, kahramanın geçmişi hatırlaması

şeklinde verilir. Bu teknik Aytmatov'un eserlerinde sıklıkla başvurduğu bir yöntemdir.

Tanabay'la aynı kaderi paylaşan Gülsarı, son derece gösterişli, herkesin dikkatini çeken rahvan bir attır. Tanabay gibi o da geçmişiyile yaşamaktadır. Âşık olur, sever, sevilir, üzüldüğü, neşelendiği günler olur. Tay iken olabildiğine özgür bir hayat yaşamıştır. Gülsarı aslında eserde özgürlüğün ve asaletin temsilidir. Eski yorga atlara benzer ve onlardan daha güzeldir. Kazaklar ile yapılan yarışlarda bile bu at birinci gelmiştir. Kazaklar ile yapılan bu yarışma, eski geleneklerin ve kardeşliğin bir sembolüdür. Gülsarı olgunlaşıp güzelleştikçe çevresi tarafından fark edilir. Daha sonra bu cins at, Tanabay' dan alınmak istenir. Sebep olarak da parti için kullanılacağı gösterilir. Burada Tanabay'ın sistemden ilk darbesini yediğini ve gözü gibi baktığı atının elinden alındığını görmekteyiz. Mantıklı olarak düşündüğünde ise, atın zaten kendisine ait olmadığını bilmektedir. Aslında sistem böylelikle Tanabay' dan mallarına el koyduğu insanların öcünü almıştır. Gülsarı bu olaydan sonra sürekli eski sahibinin yanına yani özgür olduğu bozkıra kaçmıştır. Sonunda ise Gülsarı'ya büyük bir ceza verilmiş ve iğdiş edilmiştir. İğdiş edilme, aslında Gülsarı'nın özgürlüğünün elinden alınması ve neslinin kesilmesidir. Yazar burada da bir mesaj vermiştir. Özgür olan toplumlara yapılan davranışı bir anlamda Gülsarı ile birlikte verilmeye çalışılmıştır. İtaat etmeyenler için en büyük ceza özgürlüğün elinden alınmasıdır. Soylu ve asil olan Gülsarı ise Kırgızların sembolü olmuştur. Gülsarı'nın bu kadar çileli bir hayat sürmesinde ve özgürlüğünün elinden alınıp geleceğinin iğdiş edilmesindeki tek neden ise diğer atlardan farklı olmasıdır.

Romanın bu bölümlerinde Kırgız yaşantısına dair pek çok ayrıntıyı görmekteyiz. Bu bölümde yıllık çobanlığının zorluğunu, göçebe yaşam tarzının inceliklerini rejimin göçebe Kırgız Türkleri üzerindeki etkilerini gerçekçi şekilde eserinde kaleme almıştır.

Eserde Tanabay, rejimin kendisinden istediklerini yerine getirmeye çalışırken diğer yandan da rejimin kendisinden götürdükleri üzerinde düşünmeye başlar. Başlangıçta ateşli şekilde savunduğu kolhoz sisteminin insanları sömüren bir sistem olduğunu anlaması buna rağmen elinden bir şey gelmemesi geçmiş ve gelecek arasında sıkışıp kalması eserde dile getirilmiştir. Tanabay'dan nerede ona ihtiyaç varsa hemen oraya koşması istenir. Kendisinden, gerekli şartlar hazırlanmadan

sürekli rejime üretimde bulunması istenmektedir. Eşi ve çocuklarıyla kışın yaylada koyun çobanlığı yaptığı esnada yaşadığı sıkıntı ve katlanması zor güçlükler eserde oldukça gerçekçi biçimde dile getirilmiştir. Sevgili dostu Çora ondan yaylada koyun sürülerine çobanlık etmesini ister. Ancak bu iş yılki çobanlığından çok daha zordur.

“...Tanabay, senden bir şey daha istiyorum. Yarın hayvan üreticileri ile bir toplantı yapacağız. Hayvancılıkta, özellikle de koyun yetiştiriciliğinde işler oldukça kötü. Verim çok düşük. Bu konuda en kötü kolhozlardan birisi de bizimki. Parti yönetimi benden bişeyler yapmamı istedi. Sen de yardım edeceksin. Daha önce yılki çobanlığını üstlenip, beni zor bir işten kurtardın. Yine aynı şekilde olacak ve yine beni zor durumdan kurtaracaksın. O nedenle senden yaylaya çıkıp, koyunlara çobanlık etmeni istiyorum (Aytmатов, 2016a: 113).”

Tanabay bu olaydan sonra ve yine Çora'nın isteğini kıramayarak koyun sürülerine bakmak için sürülerin bulunduğu yere gitmiştir. Bu seferki gidişte yanına karısı ve çocuklarını da almıştır. Koyun çobanlığı yılki hayatına göre daha zorlu bir çalışmayı gerektirmektedir. Tanabay, Gülsarı'nın özlemi ile burada çalışır. Bunların yanında köyde bıraktığı Bibican adlı kadın ise hala gönlündedir. Koyun yetiştiriciliği zor bir iştir. Beş yüz koyunun doğurma zamanıdır. Üstüne üstlük kolhoz, Tanabay'a verdiği hiçbir sözü de yerine getirmemektedir. Yaylaya çıktığında yıkık dökük ve yemsiz bir ahır bulur karşısında. Kısa zamanda koyunlar doğurmaya başlar. Kış da şiddetini tüm ağırlığıyla hissettirmeye başlamıştır. Doğan kuzular açlıktan ve soğuktan teker ölürler. Tanabay, ailesinin ve bakıcı kadınların tüm çabasına rağmen kuzuların ölmesine ve koyunların yiyecek başka bir şey bulamadıkları için birbirlerinin yünlerini yemelerine engel olamaz. Bir gün Çora'yla birlikte gelen bir müfettişe sadece konuştuklarını ve sürekli bir şey istediklerini, çözüm üretme adına bir şey yapmadıklarını ütüne üstlük hiçbir sözlerini de yerine getirmediklerin söyler. Tartışma esnasında söylediği 'yeni efendi' sözü nedeniyle devrim düşmanlığıyla yargılanmaya başlanır. Kendi aralarında kurdukları mahkemede yargılanır ve Sosyalizm parti üyeliği kaldırılır. Mahkemede Tanabay'ı savunan tek kişi genç komünist Kerimbekov'dur. Tanabay onu bu işe ikna eden dostu Çora'ya kızar. Çora mahkemeden sonra onunla konuşmak ister, fakat Tanabay onu dinlemez. Çora bu olaydan sonra iyice hastalanır. Kolhozun toplanmasını ister. Toplantı yaparken ölür. Tanabay'ın toplantıya gelmesini çok ister. Tanabay inat eder gitmek istemez. Karısı onu zorla gönderir ve yolda gelirken eski dostu Çora'nın öldüğü haberini alır.

Yedi yıl sonra, yıllar önce onu mahkemede savunan Kerimbekov, Tanabay'ı tekrar partiye davet eder ama o biraz düşünmek ister. Tanabay'a Gülsarı geri verilir çünkü artık çok yaşlanmıştır. İlk sahibi Tanabay'da yaşlanmıştır. Roman, bir geriye dönüş romanıdır. Tanabay'ın partiden ihraç edildiği ve en iyi arkadaşı Çora'nın öldüğü gün kendisinden uzun yıllar ayrı kalan sevgili atı ile birlikte eve dönerken kendisi ve geçmişi ile hesaplaşır. Roman da bu şekilde başlar. Tanabay bu yol üzerinde can çekişen sevgili atının başında, yüreği üzüntülerle dolu olarak geçirdiği bir kaç saatlik süre içinde kendisi ve geçmişi ile hesaplaşır. Tanabay, o birkaç saatlik süre içinde kendi çocukluğunu, gençliğini ve yaşlılığını, sevinç ve acılarıyla, umut ve umutsuzluklarıyla sevap ve günahlarıyla yeniden yaşıyormuş gibi hayalinde canlandırır. O kendini devrime, mutlu yarınlara adanmış, ama siyasi rejim onun ömrünü mutsuzluklar ve sıkıntılar içinde geçirmesine sebep olmuştur.

Uzun yıllar kendisine dostluk ettiği atının başlığını çıkarmış, uzun yokuşu yürüyerek çıkıyordu. Uzun süre döktüğü gözyaşları yüzünü ve sakalını ıslatmıştı. Ama yine de yüzünü silmiyordu. Bu yaşlar arkadaşı, dostu 'Gülsarı' içindi. Sabah olmak üzereydi. Arkadaşlarından ayrılmış ve karşı dağa doğru uçan yabankazına dikkatli dikkatli baktı:

Uç yabankazı uç! Kanatların yorulmadan arkadaşlarına yetiş! Diye derin bir iç çekti.
Sonra:

Elveda Gülsarı! Elveda! dedi (Aytmatov, 2016a: 224).

5.2.3. Romanda Geçen Yer Adları

Eserdeki olayların, dar bir mekânda geçtiğini görmekteyiz. Ancak her ne kadar, olayların geçtiği yerler sınırlı olsa da, Aytmatov, son derece başarılı bir eser meydana getirmeyi başarmıştır. Eserlerinde milli olana önem veren Aytmatov, bu eserinde de, daha çok milli olan yerleri tercih etmiş ve Kırgız coğrafyasına ve yaşantısına dair önemli bilgiler aktarmıştır. Eserde olayların geçtiği yer isimleri şunlardır:

1. Aktaş Kolhozu
2. Aleksanrovka
3. Beş Ağaç Vadisi
4. Evliya Ata Kasabası

5. Japonya
6. Sarıgov Vadisi

5.2.4. Romanda Geçen Boy Adları

Eserde geçen boy adlarına bakıldığında, iki eski Türk boyunun yanı sıra, Sarıgov aşiretine de yer verildiğini görmekteyiz. Tezimin, boy adları ile ilgili bölümünde, söz konusu boylar ile ilgili bilgi verdiğim için, burada sadece boy isimlerine yer vermekle yetinilmiştir.

1. Kazaklar
2. Kırgızlar
3. Sarıgov Aşireti

5.3. BEYAZ GEMİ

5.3.1. Roman Hakkında Bilgi

Cengiz Aytmatov, Beyaz Gemi isimli romanını 1970 yılında yazmıştır. Önce Rusça olarak yazılan eser ardından Kırgızca'ya çevrilmiş olup 1991 yılında yayımlanmıştır. Yayımlandığı yıllarda, Kırgız edebiyat camiasında büyük yankı uyandırmış olup, üzerine de birçok inceleme yazısı yazılmıştır. Bu açıdan diğer romanlarından farklı bir konuma sahip olmayı başarmıştır.

Beyaz Gemi adlı roman *Elveda Gülsarı* romanı yayımlandıktan dört yıl sonra *Novyi Mir*'de yayınlanmıştır. Bu romanı incelediğimizde, pek çok yönüyle Kırgızların yaşamına ışık tuttuğunu görmekteyiz. Romandaki kişiler, mekân ve romanda geçen olaylar Kırgız kimliğine dair önemli bilgiler vermektedir. Romanda mekân olarak Issık Gölü, Muhafız Dağı, orman, nehir gibi coğrafi yerler ve küçük bir kolhoz hayatı vardır.

Beyaz Gemi romanı, Aytmatov'un, çok tartışılan, edebiyat âleminde büyük yankı uyandıran, seçilen tiplere bakıldığında verilmek istenen mesaja son derece uyum sağladıklarını söyleyebiliriz. Kişi kadrosu çok fazla değildir, ancak sembolize ettikleri karakter bakımından her kişinin farklı yönleri olduğunu rahatlıkla görebilmekteyiz.

Roman kahramanı, yedi sekiz yaşlarında bir çocuktur. Aytmatov'un eserlerine bakıldığında hiçbir karakterin boşuna seçilmediği açıktır. Bu eserde de roman kahramanı olarak bir çocuğun seçilmesi sebepsiz yere değildir. Çünkü çocuk saflığın, temizliğin, bozulmamışlığın ve geleceğin sembolüdür (Kolcu,1997:167).

Eser, San-Taş vadisindeki küçük bir köyde, etrafındaki sayısı birkaç kişiyi ancak bulan insanlarla yaşayan, dedesinden başka konuşabildiği kimsesi olmayan, gerçek hayattaki mutsuzluğunu hayal dünyası ile zenginleştirmeye çalışan çocuğun psikolojisini ele almaktadır. Çocuk, soğuk savaş zamanında kaybolan adsız erkekleri ve geleneğinden, ailelerinden koparılmış nesilleri temsil etmektedir. O nedenle romanda adı yoktur “çocuk” diye bahsedilir.

Roman kahramanı çocuk, Issık-Göl kıyısında, dedesi, üvey ninesi, teyzesi ve teyzesinin kocasıyla birlikte yaşamaktadır. Rejim, çocuğun anne ve babasını kendisinden uzaklaştırmıştır. Annesi başka birisiyle evlenmiş, babası ise çocuğu görmekten mahrumdur. Çocuğu bu dünyada karşılıksız seven tek kişi dedesidir. Ancak o da silik bir tip olduğu için zaman zaman torununu ihmal etmekte, başkalarının bir dediğini iki etmemeye çalışmaktadır. Tüm bunlara rağmen dede ile torunun arasındaki ilişki çok sağlamdır.

Beyaz Gemi romanında Cengiz Aytmatov, geçmiş ve şimdiki zaman olmak üzere iki farklı zaman dilimi kullanmıştır. Romandaki olayların gelişimini düşündüğümüzde, romanın 1970-1980 yıllarında geçtiğini söyleyebiliriz. Nine on sekiz yaşındaki oğlunu savaşta kaybetmiştir, buna göre olay savaştan yaklaşık otuz yıl sonra geçmektedir. Bütün olay üç dört ay içerisinde gerçekleşir. Aslında romanda toplam anlatılan gün sayısı çocuğun hatıraları ve efsane dışında, çantanın alındığı gün, Mümin dede ile Orozkul'un kavga ettiği gün ve ertesi gün olmak üzere üç gündür. Çocuğa çantanın alındığı birinci günden sonra romanın anlattığı son güne kadar geçen aylar anlatılmayarak atlanmıştır (Aydın, 2016: 96).

Aytmatov'un eserlerine baktığımız zaman özgürlük temasının geniş yer kapladığını görmekteyiz. Kolcu, bu durumu Aytmatov'un “etymon-spiritüel”i olarak belirtir. Ona göre, hürriyet sembollerle ifade edilir. Bu, bir eserinde ‘Beyaz Gemi’ olarak çıkar karşımıza, başka bir eserinde gökte uçan bir çaylak ya bir efsane ya da bir çobanın söylediği memleket türküsüdür (Kolcu, 1997: 249). Aytmatov gördüğü ya da bizzat başına geldiği olayları veya durumları eserlerinde işlemiştir. O, Sovyet

rejiminin mezalimine en yakından şahit olan kişilerden birisi olmuş, bu durumu da eserlerinde ele almıştır.

Roman değerlendirmesinde, eserde mutsuz kişiler olduğunu söyleyen Kolcu, bu durumun sebebi olarak da şunları söylemiştir: “Dede geleneksel hayatını sürdüremediği için mutsuzken, çocuk ise büyük ihtimalle rejim yüzünden ayrılmak zorunda kalan anne babanın çocuğu olduğu ve çevresinde dedesinden başka konuşabileceği kimse olmadığı için mutsuzdur. Çocuğun, kendini anlatabildiği tek kişi dedesidir. Dedenin kızı Bekey Teyze, çocuğu olmadığı için sürekli eşi Orozkul’un şiddetine maruz kaldığı için mutsuzken, Bekey Teyze’nin eşi aynı zamanda dedenin damadı Orozkul ise çocuk sahibi olamamanın verdiği ruhi bozuklukla hem de düzen içerisinde daha iyi bir mevki kazanamadığı için mutsuzdur. Tüm ömrünü Issık-Göl kenarındaki dağ köyünde geçirmekten son derece rahatsızdır. Bu nedenle, içinde bulunduğu mevcut durumu kendisince tersine çevirebilmek için sık sık kaçak olarak ağaç keserek bunları satar. Romanın kötü kahramanı olarak da Aytmatov, olayın merkezine Orozkul’u yerleştirmiştir.

Cengiz Aytmatov, eserlerinde, mesajını sembol kişiler ile vermek istemiştir. Mümin Dede’nin damadı Orozkul, rejimin dejenere ettiği, alkolik, inançsız, acıma ve merhamet duygularından uzak, milli değerlerinden kopmuş adeta rejimin kölesi olmuş bir “Mankurt” prototipidir. Kendi şahsi çıkarları için rejimin bütün emirlerine boyun eğen. Beyaz Gemi isimli romanda, bu tip, rejimi sembolize etmektedir. Orozkul’un çocuğunun olmaması büyük bir anlam ifade eder. Çünkü çocuk soyun devamı demektir. Aytmatov, rejimi sembolize eden kişinin soyunun devam etmeyeceğini okuyucusuna göstererek, aslında rejimin de devamının gelmeyeceğini, ömrünün çok da uzun olmayacağını anlatmak istemiştir (Kolcu, 1997: 171).

Bu romanda, kültürel bir motif olarak dedenin torununa anlatmış olduğu “Boynuzlu Maral Ana ” efsanesini görmekteyiz. Bu efsanedeki marallar, destanlarımızdaki ‘Bozkurt’ motifi ile oldukça benzemektedir. Eserdeki Maral Ana, geçmişte çocuğun soyu olan Buğu Aşiretini kurtarmıştır. Şimdi de özgürlüğün ve milli olanın sembolü olarak tekrar ortaya çıkmıştır. Maral Ana, Kırgız Türklerinin geçmişini, kültürel hazinesini ve özgürlük çabasını simgelemektedir (Kolcu, 2002: 60).

Aytmatov'un gelenekçi bir çizgide olduğunu söylemek mümkündür. Şüphesiz bunda, küçüklüğünde duymuş olduğu destan, efsane ve masal gibi sözlü edebiyat ürünleriyle büyümesinin büyük etkisi vardır. Beyaz Gemi romanında da bu sözü edilen ürünlerden faydalanmayı ihmal etmemiştir. Boynuzlu Maral Ana hikâyesi ve bununla birlikte yine romanın bazı bölümlerinde türküler ve geleneklerin olduğunu görmekteyiz. Bu durumu Kolcu ele alırken, masal miğferi etrafında geçmişi temsil eden dede ile geleceği temsil eden çocuk arasında bir ilişki kurulduğunu söylemiştir.

Eserde geçen Boynuzlu Maral Ana efsanesi, eserin temel mesajını içermesi bakımından oldukça önemlidir. Efsane, her şeyden önce romandaki kişilerin hem inanç dünyalarını hem de millî kültürel miraslarını şekillendiren ve toplayan birtakım unsurları içermesi açısından büyük öneme sahiptir. Eserin ilgi çekici olmasını sağlayan başka bir unsur ise, romanın insanları şoke eden çarpıcı bir sonla noktalanıyor olmasıdır (Aydın, 2016: 94).

Eserin sonunda, romanın asıl kahramanı çocuğun ölmesi bazı eleştirmenler tarafından kötülüğün kazandığı şeklinde değerlendirilmiştir. Aytmatov bu eleştirilere "Beyaz Gemi Üzerine Gerekli Açıklamalar" isimli bir yazı ile cevap vermiştir. Bu yazısında Aytmatov, hiç de eleştirmenlerin söylediği gibi bir amacının olmadığını, tam tersine iyi kahramanın ölmesinin, aslında iyiliğin kaybettiği şeklinde yorumlanmaması gerektiğini ifade etmiştir (Aytmatov, 2016b: 163).

Aytmatov, eserine yönelik eleştirilere cevap verirken yazısına şu şekilde başlamıştır:

"Sözlerime başlamadan önce 'kendimi savunmak'tan uzak olduğumu ifade etmek isterim. Çünkü 'kendini koruma' içgüdüsü, her zaman yazarlıktaki en önemli şey olmayabilir. Beyaz Gemi romanıyla ilgili, kendime özgü bazı düşüncelerim tabii ki var. Ancak bu, eleştirilere kulağım tıkalı olduğu ve bunları önemsemeyeceğim anlamına gelmemektedir. Literaturnaya Gazeta'da çıkan bütün eleştirilere saygı duyuyorum. Ayrıca, hikâyemi okuyup fikirlerini bildiren okuyucularıma da teşekkür ediyorum. Bir yazar, herhangi bir eseriyle okurun hayatına heyecan katabiliyorsa ona ne mutlu (Aytmatov, 2016b: 163)."

Aytmatov, iyi olanın roman sonunda trajik şekilde ölümünü, kötünün iyiye zaferi olarak yorumlanamayacağını söylerken, eğer hikâye okuru etkilemiş, onun adalet duygularını ayağa kaldırmışsa, hikâyede iyi kötüye yenilmişse bile sonucun

olumlu olacağını ifade etmiştir. Ona göre yeter ki okur, iyi için kötüyle savaşa hazır olsun. Önemli olan budur. O asıl zaferi, okuyanların gönlüne bırakmak istemiştir. Romanda zaferi kazanan Orozkul değildir. Çocuğun ölmesi kötülüğün kazandığı anlamına gelmezken ahlak üstünlüğü, ölen kişi çocukta kalmaktadır. Aytmatov ayrıca, kendisine okurlarından gelen eleştiri mektuplarına da cevap verirken Orozkul’u tutuklatamayacağını, Mümin Dede’ye emekli maaşı bağlatarak bir huzur evine gönderemeyeceğini, çocuğu da herhangi bir yatılı okula yerleştiremeyeceğini ifade etmiştir. Ancak bunu yapabilse elbet bu işin çok iyi olacağını, bunu yapmasının ise kötülüğün affa uğratılması anlamına geleceğini belirtmiştir. Kendisi, bu romanı yazmak ya da yazmamak dışında başka seçeneği olmadığını ifade ederken, yazmanın ancak bu şekilde olacağını sözlerine eklemiştir.

5.3.2. Romanın Özeti

“ONUN iki masalı vardı. Biri kendisinin ve başka kimse bilmezdi. Ötekini ise dedesi anlatmıştı ona. Sonra ikisi de yok olup gitti. Şimdi biz bunlardan söz edeceğiz.”

BEYAZ GEMİ

Beyaz Gemi, Cengiz Aytmatov’un 1991 yılında yayımladığı romanıdır. Bu eseri dilimize Refik Özdek çevirmiştir. İncelediğimiz eser Ötüken Neşriyat tarafından yayımlanmış olup, 57. basıma sahiptir.

Romandaki karakterler; çocuk, Mümin Dede, Orozkul, Bekey Hala, Seydahmet, Gülcemal, Nine, Kulubeg ve yardımcı tiplerdir.

Beyaz Gemi romanında olaylar, Issık-Göl yakınlarındaki San-Taş vadisinde üç hanelik küçük bir köyde geçmektedir. Sadece üç evin olduğu bu küçük köyde çocuk ve dedesi Mümin, nine, Orozkul, Gülcemal, Seydahmet ve Bekey Teyze yaşamaktadır. Evlerin ilkinde çocuk, dedesi ve ninesiyle yaşarken, ikinci evde korucu başı Orozkul ile Mümin Dede’nin büyük kızı Bekey Teyze yaşamaktadır.

Üçüncü ve son evde ise tembel işçi Seydahmet ile karısı Gülcemal, kızları ile birlikte yaşamlarını sürdürmektedir.

Romanda olaylar genellikle genellikle orman, çay kenarı gibi açık alanlarla birlikte Muhafız Dağı ve Issık Göl ve küçük bir kolhoz hayatının sürdürüldüğü köyde geçmektedir. Yaşadıkları bölgede hayat, çocuk için oldukça zordur. Çünkü çocuğun, neredeyse hiçbir eğlencesi bulunmamaktadır. Çevresinde gülüp eğlenebileceği, oyunlar oynayıp sırlarını paylaşabileceği hiç kimse yoktur ve okulda başlamamıştır. Onun en büyük eğlencesi dedesinin kendisine hediye ettiği eski dürbün ile Issık Göl'e bakıp oradan geçen Beyaz Gemi'yi izlemektir.

Eserdeki olaylar, sıcak bir yaz günü bu ıssız köye bir Maşın mağazanın gelmesi ile başlamaktadır. Her türlü eşya satan gezici mağazayı gören Bekey Teyze, Nine ve Gülcemal heyecanla eşyalara göz gezdirirler. Almayacakları halde her şeyi karıştırıp, ardından zaten paramız yok deyip, ellerini sürdükleri şeyleri bırakıp giderler. Satıcı buna çok kızar. Yalnız çocuğa ısınmıştır, onunla konuşur ve ona şeker verir. Satıcı toparlanmaya başladığı sırada Mümin Dede gelir, cebinde uzun zamandır tuttuğu parayı çıkarıp bununla çocuğa bir çanta alır. Çevresinde konuşacak kimsesi olmayan çocuk çevresindeki her şeye bir isim takmış ve onlarla arkadaşlık etmektedir. Nesnelere arkadaşlık eden çocuğun en yakın arkadaşı, bu kez çantası olur ve ona tüm bildiği masalları ve hayatını anlatmaya başlar. Şimdi artık üç kişidirler: Kendisi, çantası ve dürbünü. Çocuğun çevresinde başka konuşabileceği kimsenin olmaması onun da eşyalara farklı anlamlar yüklemesine sebep olmuş ve kendi dünyasını yaratmasını sağlamıştır.

Çocuğun her gün yaptığı bir aktivitesi vardır. O da çantası ve dürbününü alıp Issık Göl'deki 'Beyaz Gemi'yi izlemektir. Babasının bu gemide çalıştığını sanmaktadır. En büyük hayali; bir gün başı insan, gövdesi balık olan bir canlıya dönüşmek, köylerinden geçen dereye atlamak ve babasının yanına gidip onu her gün dürbünle izleyen kişinin kendisi olduğunu söylemektir.

Dedesi vakti gelince, çocuğu okula yazdırmıştır. Çocuk okula başladıktan sonra onu her gün okula dedesinin getirip götürmesi gerekmektedir. Her gün at sırtında komşu köydeki okula götürüp, getirir. Çocuğu olmayan damadı Orozkul, dedenin torununa sevgisini çekememekte, bu nedenle Mümin Dede'yi her fırsatta hırpalamaktadır.

Çocuğun anlayabildiği ve onu karşılıksız seven tek kişinin çocuğun dedesi olduğunu görmekteyiz. Mümin Dede, çok iyi kalpli ve çalışkan bir insandır. Çevresindekiler ona Kıvrak Mümin lakabını takmışlardır. Bunun sebebi ise herkesin yardımına koşması, her işi ilerleyen yaşına rağmen, kendi başına yapmak istemesidir. Mümin Dede damadı Orozkul'un yanında çalışmakta ve kendisini o ne derse yapmak mecburiyetinde hissetmektedir.

Orozkul orman işçilerinin amiridir ve işlerinde Mümin Dede'yi de kullanmaktadır. Orozkul, çocuğu olmadığı için Mümin Dede'nin kızını suçlar ve bu yüzden sürekli içer ve onu döver. Mümin Dede ise, buna pek ses çıkartamaz çünkü torunu büyüyene kadar çalışmak ve ona bakmak zorundadır. Bu yüzden Orozkul ne yaparsa yapsın katlanmak zorunda kalır. Romandaki mağdur karakterlerdendir.

Romandaki kötü karakter olarak Orozkul seçilmiştir. Orozkul içki içer, rüşvet alır, işini kötüye kullanır, kendi yapması gereken işleri her zaman çevresindekilere yaptırır, eski geleneklere saygısı olmayan ateist bir yapıdadır. Çevresindekilerin ona tahammülü ise sadece maddi çıkarları yüzündendir. Bir anlamda Orozkul, rejimi temsil etmektedir.

Orozkul, en büyük öfkeyi eşine karşı duymaktadır. Çocuğu olmamaktadır ve bunun için de eşini suçlamaktadır. Küçük çocuğa kızmasının sebebi ise yine kendisine ait bir çocuğun olmayışındandır. Orozkul aynı zamanda yaşadığı yeri de beğenmeyen ve çevresindeki insanları cahil olarak nitelendiren bir yapıya sahiptir. Kendisinin çok daha iyi bir hayatı hak ettiğini düşünmektedir. Şehir hayatına özenerek şehirde sosyal statüsünün de daha iyi olacağına inanmaktadır.

“... Ah şehirde olsa! Ah bir gerçekleşse arzusu! Şeytan görsün şu dağları, ormanları, şu kahrolası tomrukları, şu kısır karıyı. Allah belasını versin onun, şu kafasız moruğun, piçi ile uğraşıp durur, çok gerekliymiş gibi!!! Ahhh... Arpa ile beslenen at gibi güçlenirdim! Herkese, saydırdım kendimi...”

“... Evde yalnızca Rusça konuşulur... Şu aptal köy şivesini konuşsun ömrü boyunca!”
(Aytmatov, 2016b: 65).

Romanda Orozkul'un sistem içinde dejenere olduğunu görmekteyiz. Orozkul sadece yaşadığı yeri değil, içinde bulunduğu kültürü de beğenmemektedir. Dilinden bile utanan Orozkul, şehrli gibi konuşup onlar gibi olmak telaşı içindedir.

Romandaki diğer kahramanlar da, içinde buldukları yaşamdan pek mutlu değildir. Mümin Dede'nin karısı, çocuğun üvey ninesi de burada kalmaktan

sıkıntılıdır. Ormanın içinde yaşamaktan, buralarda çalışıp didinmekten mutlu değildir. Bir nevi Orozkul gibi düşünmektedir. Orozkul ile benzer yönleri ise her ikisinin de çocuksuz olmalarıdır. Gerçi ninenin çocuğu olmuştur ancak savaşta kaybetmiştir. Nine; Mümin Dede'nin kızı, Orozkul'un karısı ile sık sık tartışmalar yaşamaktadır. Bu tartışma içinde iken isyanını şu şekilde dile getirmiştir:

“Ben kimmişim, ben, ha! Ahlaksız karı, bana mı soruyorsun kim olduğumu? Ah... ah... Allah bana ceza vermeseydi, beş yavrumu yanına almasaydı... Ah, Ahhh! Biricik oğlum on sekizini doldurmadan, daha körpecik şehit düşmeseydi düşmanın kurşunları altında... Ah! Aaahh! Biricik Taygara'cığım, kocam ile karda, tipide donmasaydı dağ başında, ben burada mı olurdum, sizin gibi orman ayılarının arasında mı? ...Mümin ile burada mı sürünecektim?...”(Aytmatov,2016b:35)

Tüm bu olumsuz kişiler arasında ise çocuk, daha farklı düşünceler içerisindedir. Issık Göl'deki gemide babasının ve annesinin bulunduğu inanmakta ve dedesinin hediye ettiği dürbünle sürekli gizli gizli gemiyi izlemektedir. Çocuk romanda tek başınadır. Tek arkadaşı dedesi Kıvrak Mümin'dir. Dedesinden eski hikâyeleri, masalları, türküleri dinler. Dedesinin anlatmış olduğu efsaneler içinde onu en çok etkileyeni ise Maral Ana efsanesidir. Maral Ana, Kırgızların yok olacağı bir sırada ortaya çıkan ve Kırgızların yok olmasını sağlayan ilahi bir varlıktır. Maral Ana'nın eziyetten kurtardıkları da çocuklardır. Bu yüzden çocuk Maral Ana'yı çektiği sıkıntılardan kurtaracağına inanır. Daha sonra insanlar bu geyikleri avlamışlar ve Maral Ana önderliğinde tüm geyikler buldukları yerden başka yerlere gitmişlerdir. Romanda Maral Ana, Orozkul tarafından eziyet gören insanlar için adeta bir semboldür ve özgürlüğü, kurtuluşu temsil etmiştir. Bir gün olağanüstü bir olay gerçekleşir ve ormanda marallar kendilerini gösterir. Maralların ormana gelmesi aslında dede ve torun için bir ümittir. Aynı şekilde çocuğu olmayan Bekey Teyze için çocuğunun olacağına dair bir ışıktır (Kızılkaya, 2011: 41).

Aytmatov, eserlerinde sık sık menkıbelere, efsanelere, masallara, halk hikâyelerine ve destanlara başvurmuştur. Bu metinler ait oldukları milletlerin hayallerini, ideallerini anlatan metinlerdir. Bu metinler, yazılı ve sözlü olarak bir bütün halinde 'milli hafıza'yı meydana getirirler. Sözü edilen milli hafıza, bir milletin tarih boyunca kazandığı edebî, askerî, iktisadî, içtimaî, ruhî kısacası kültürel birikiminin kuşaktan kuşağa aktarılmasıyla oluşur. Aytmatov'un bu metinlere başvurmasının sebebi ise, milli hafızanın canlı tutulmasını istemesidir. Eserde sözü

edilen Maral Ana efsanesi, bir istiklâl, bir bağımsızlık ve özüne dönme olayıdır (Kolcu, 1997: 171).

Romanın ilerleyen kısımlarında çocuk, her zamanki gibi kayalarıyla oynarken birkaç kamyonundan oluşan bir konvoy yol kenarından geçmektedir. Konvoy çocuğu görünce durur. Çocuk, yanlarına gittiğinde adı Kulubeg olan ve kendisinin de Buğu soyundan olduğunu ifade eden genç adamla konuşur. Bu adam çocuğun dedesini de tanımaktadır. Dedesine selam yolladıktan sonra konvoy yoluna devam eder.

Romandaki kötü kahraman Orozkul, insanlardan rüşvet alarak, koruculuğunu yaptığı ormandan ağaç kesmelerine göz yumar. Yine bir gün ormana ağaç kesmeye giden Orozkul'un yanında Mümin Dede de vardır. Ormana gideli uzun süre olmasına rağmen Orozkul, dedenin torununu okuldan almak için gitmesine izin vermez. Kestikleri tomruğu çaydan geçirirlerken, ağaç çayın içinde kayalara sıkışır. Dede ise torununu düşünmektedir. Kendisine izin vermeyen Orozkul'a rest çekerek torununu almaya gider. Bu, ondan beklenmeyecek bir davranıştır. Orozkul da, dedenin bu yaptığını yanına bırakmayacağını söyleyerek tehditler savurur. Dedenin ise yolda giderken aklında sorular vardır.

Vakit geç olduğu için çocuğu öğretmeni getirmektedir. Yolda karşılaştıklarında çocuk ağlamaktan gözleri şişmiş halde dedesini karşılar. Yol boyunca da dedesiyle konuşmaz. Dedesi, tekrar olmayacağını söyleyerek torununun gönlünü almaya çalışır. İlgisini çekeceğini düşünerek ona Maral Ana'yı gördüğünü söyler. Ancak çocuk yine cevap vermez. Eve geldiklerinde ortamın sertliği dikkatini çeker. Orozkul, sabahki olayın da etkisi ile teyzesini dövmüştür. Bu duruma üzülen çocuk yatmaya gider. Gece yarısında, Kulubeg ve arkadaşları, yolda kaldığı için onlara sığınmışlardır. Bu durum, havayı biraz yumuşatır. Sabah olduğunda kamyoncular evden ayrılır. Orozkul da çaydan tomruğu çıkarmak için yola çıkar. Mümin Dede ise Orozkul'un kendisini affedeceğini düşünerek arkasından yola koyulur. Çaya vardıklarında tomruğun orada olduklarını görürler. Bu esnada çayın karşısında maralları görürler ancak işleri olduğu için o esnada onlarla ilgilenemezler. Uzun uğraşlar sonucu Mümin Dede, Orozkul ve Seydahmet, tomruğu çıkarmayı başarırlar. Ardından tomruğun sahipleri gelir, tomruğu kamyonu yükleyip götürürler.

Çocuk, o gün hastadır. Önceki akşamdan beri yatağından çıkmamıştır. Akşamüzeri bahçeden gelen sevinç ve kahkaha seslerini duyup dışarı çıkar. Önce

dedesinin yanına gider. Dedesi sanki hayatta değilmiş gibi torununu duymaz ya da cevap vermez. Çocuk kötü bir Şeyler olduğunu anlar. Ardından etrafındaki herkesin neşesine Őaşkınlıkla tanık olur. Etrafında gördüğü Şeyler içi et dolu bir kazan, henüz kanı kurumamış bir geyik derisi, geyiğin boynuzlarını kırmaya alışan Orozkul ve içeri dışarı koşturan Bekey Teyze'dir. Neler olduğunu anlayan çocuk, gördüğü manzara karşısında Çok olur, ne yapacağını bilemez ve ağlayarak içeri, tekrar yatağına gider.

Çocuğun bir türlü anlam veremediği olaylar ise şu Şekilde gelişmiştir: Tomruğu çıkardıktan sonra, dede ve Seydahmet ormanın ilerine çalışmaya giderler. Bu esnada yine maralları görürler. Seydahmet maralları vurmak ister ancak dede başlangıçta buna engel olur. Ancak Seydahmet, maralları takip eder ve ormanın ilerinde iyice ilerler. Marallara nişan alır ama sarhoş olduğu için onları vuramaz. Mümin Dede'den maralları vurmasını ister. Başlangıçta buna sert tepki gösteren Mümin Dede, Seydahmet'in Orozkul'a onu Őikyet edeceğini söylemesi ve Orozkul'un da kendisine gösterdiği tepki nedeniyle onu affedeceğini düşünerek maralları vurur. Çocuk bunları duyunca ıldıracakmış gibi olur ve dışarı koşar. Dışarda dedesi bilinçsizce yatmaktadır. Çünkü o da, saygı duyduğu ve asla yapmayacağı bir Şeyi yapmış, kendi kutsalına el uzatmıştır. Çocuk dedesinin yanından hızla geçip, balık adam olacağı hayaliyle kendisini dereye bırakır. Hızla akan su, çocuğu götürür ancak çocuk hiçbir zaman balık olamayacaktır.

"...ocuk güçlükle yürüyordu. Zor da olsa yoluna devam etti, hızla aya doğru gitti ve hemen suya atladı. Fazla aceleci davranıyor, bu esnada ayağı kayıyor, düşüyor ama buna aldırış etmeden hemen kalkıyor, suyun daha sığ kesimlerinde titreye titreye koşarak yoluna devam etmeye çalışıyordu. Çayın hızla akan ve diğer yerlere göre daha derin yerine geldi. Bu esnada akıntıya kapıldı. Yzemediği için çırpınıyor, sürükleniyor ve nefesi kesiliyordu. Gittikçe daha çok uşyordu. Uşdke titriyordu.

Çocuğun balık olup çay boyunca yüzüp gittiğinin henüz kimse farkında değildi.

... ocuk kalbinin sağlığı ve ocuk ruhunun bağdaşmayacağı her Şeyin karşısında olsun. İşte beni teselli eden Şey budur. Hayatını bir Őimřek gibi yaşadın. Bir defa aktın ve snp yok oldun. Őimřeęin akmasını sağlayan Şey gktr. Ve gök ebedidir. Benim en önemli tesellim budur. Bir de insandaki ocuk vicdanıdır.

İnsandaki çocuk vicdanı tohumdaki öz gibidir. İnsan özü olmadan yaşayamaz. İnsanoğlu, ne ile karşılaşırsa karşılaşsın hak ve doğruluk her zaman olacaktır.

Sana, senin sözlerini tekrarlayarak veda ediyorum:

-“Merhaba Beyaz Gemi, ben geldim!(Aytmatov, 2016b: 162)”

5.3.3. Romanda Geçen Yer Adları

Beyaz Gemi, gerek konusu, gerek anlatımıyla, Aytmatov’un en özel eserlerinden birisidir. Olaylar bir çocuk gözüyle, onun hayal dünyasının yansımaları olarak anlatılmıştır. Olayların geçtiği mekânlar, daha çok kırsal kesim olarak dikkati çekmektedir. Eserdeki söz konusu yer adları şunlardır:

1. Arça Vadisi
2. Issık Göl
3. Karavul Dağı
4. Kazakistan
5. Mançurya
6. Sibirya
7. Yenisey(Enesay)

5.3.4. Romanda Geçen Boy Adları

Eserde, Kırgız tarihi hakkında önemli bilgilere ulaşmamız mümkündür. Beyaz Gemi’de karşımıza çıkan Buğu aşireti, mitolojik bir olaya vurgu yapmaktadır. Söz konusu aşiretin varoluşu, Türklerin Kurtlardan türemesi efsanesine benzer bir şekilde gelişmiştir. Eserdeki boy isimleri şunlardır:

1. Buğu Aşireti
2. Kırgızlar

5.4. GÜN OLUR ASRA BEDEL

5.4.1. Roman Hakkında Bilgi

Gün Olur Asra Bedel, Cengiz Aytmatov'un 1980'de yazdığı romanıdır. Eser dilimize ilk olarak 'Gün Uzar Yüzyıl Olur' ismiyle çevrilmiştir. Bu eser 1981 yılında Novy Mir(Yeni Dünya) dergisinde yayınlanarak beş milyonluk bir tiraja ulaşmayı başarmıştır.

İlk olarak 1991 yılında yayınlanan Gün Olur Asra Bedel, bu romanın devamı olarak kabul ettiğimiz 'Cengiz Han'a Küsen Bulut' isimli roman da eklendiğinde, Aytmatov'un yazmış olduğu en uzun roman olmaktadır. Bu eser yazarın en çok satan romanıdır.

Yayınlandığı günden beri edebiyat dünyasında büyük yankı uyandırmış olan Gün Olur Asra Bedel, eleştirmenlerin gözünü Kırgızistan coğrafyasına çevirmelerini sağlamıştır. Eser Rusça olarak yazılmıştır. Bu eseri Rusça olarak yazmasına sebep olarak Aytmatov; "Bu kitabın önce Rus dilinde yayınlanmış olması önemlidir. Biz çok milletli bir devletiz. İnsanın yazdıklarını zaman zaman bütün ülke düzeyinde denemesi çok faydalar sağlar."(Kolcu,1997:182) şeklinde açıklamıştır.

Eser, esas itibarıyla Sovyetler Birliği döneminde yaşanan sosyal ve kültürel sorunların bir öz eleştirisidir. Cengiz Aytmatov bu eserde, bugünü ve geleceği ilgilendiren çevre sorunlarını, Amerika ve Rusya'yı eleştirirken bu iki gücün kendi çıkarları için insanları nasıl mankurtlaştırdıklarını gözler önüne sermiştir. Eser, başkahraman Yedigej vasıtasıyla Sovyet rejimindeki bozulmayı ve çöküşü okuyucuya etkili şekilde anlatmıştır. Eserde halk hikâyeleri ve efsaneler vasıtasıyla Kırgız Türklerinin var oluş mücadelesini ve mankurt olmaktan kurtulmak için yapılması gerekenleri anlatmıştır (Aydın, 2016: 31).

Romanda anlatılanlara baktığımızda, bir günün hikâyesi olduğunu görmekteyiz. Ancak yüzyıldan uzun süren bir günün, bir insanın tüm yaşamına yayılan olayların hatırlandığı bir günün hikâyesidir bu... Yedigej, sevgili dostu Kazankap'ın öldüğü gün kendi hayatını ve Sarı Özek bozkırının bütün geçmişini hatırlar. Bu bozkırda neler olmamıştır ki? Juan Juan adı verilen bir halk tarafından kaçırılıp başına deve derisi geçirilerek bilincini kaybeden bir "Mankurt" efsanesinden, ekonomik bozukluğun sebebi olan uzay araştırmalarına kadar pek çok şey Sarı Özek bozkırında yaşanmıştır (Kolcu: 1997: 183).

Gün Olur Asra Bedel, yazarın ilk uzun romanıdır. Yazarın diğer eserlerinde olduğu gibi bu eserde de geçmiş ve geleceğin iç içe anlatıldığını görmekteyiz. Bu eserin en belirgin özelliği eş zamanlı bir anlatım tekniğiyle Yedigey-Kazangap ve Sarı Özek bozkırlarının hikâyesinin, yirmi dört saatlik bir süre içinde yüzyılın hikâyesine dönüşmüş olmasıdır. Geçmişe ait, Nayman Ana efsanesi, bugüne ait, Kazangap, Yedigey, Abutalip ve İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşadıkları, özellikle de Kazangap'ın defin işleriyle ilgili işlemler yapılırken yer yer geriye dönüşlerle dünün bugüne aktarılması yapılır. Böylece yozlaşma ve rejimin insanlardan götördükleri, insanların geçmişteki yaşamları anlatılarak gün yüzüne çıkarılmak istenmiştir.

Cengiz Aytmatov, Gün Olur Asra Bedel Romanı'nda, geleceğe umutla bakılması gerektiğini anlatmak istemiştir. Yazar hem hayal kırıklığını, hem de her şeyin iyi olacağına dair umutları içinde taşımaktadır.

Aytmatov, eserlerinde yaşadığı coğrafyayı, başına gelen bazı olayları, kısacası hayatını da yer yer ele almıştır. O, evli ve iki çocuk babasıyken bir balerin bayanla büyük bir aşk yaşamıştır. Bu bayan aniden hastalanmış ve vefat etmiştir. Ancak Aytmatov ömrü boyunca bu aşkı unutmamıştır. Romanın asıl konusunun yanı sıra bu aşk hikâyesi de çeşitli yönleriyle, efsaneler ve kahramanlarıyla anlatılmıştır.

Eserin başkahramanı Boranlı Yedigey, arkadaşı Kazankap'ın cenazesini, onun vasiyetine uygun olarak kutsal Ana Beyit mezarlığına gömmek istemiştir. Burası onların atalarının mezarlığıdır. Kazankap'ın dejenere olmuş oğlu, Sabitcan, köydeki tek okumuş kişidir. Sabitcan, mezarlık bir günlük mesafede olduğu için, babasının oraya gömülmesine karşı çıkmıştır. Eserde "Mankurt" olarak karşımıza çıkan kişi Sabitcan'dır. Buradan yola çıkarak yazarın, eğitim sistemine getirdiği eleştiriyi de net şekilde görebilmekteyiz.

Roman kahramanlarının yaşadığı Sarı Özek İstasyonu'nun bulunduğu bölge Rus Uzay İstasyonu Bölgesi'ne yakın bir bölgedir. Aytmatov, eserlerinde sık sık çağın modern unsurlarına da yer vermiştir. Gelecekle geçmiş arasında bağ kurarken okuyucunun düşünmesini sağlamak istemiştir.

Romandaki olayda, Rusya ve Amerika, ortak bir uzay çalışma programı yapmaktadır. Her iki ülkeden birer kozmonot uzaya gönderilmiştir. Bunlar, başka bir gezegenden sinyaller alarak insana benzeyen yaratıklarla temasa geçmişlerdir. Bu,

dünya için son derece önemli bir buluştur. Çünkü uzayda, sadece bizim olmadığımızın düşünceleri verilmektedir. Yazıldığı döneme göre hayli ileride olan bu düşünceler, Aytmatov'un düşünce alanının ve hayal dünyasının ne kadar geniş olduğunun bir göstergesi olarak ele alınabilir. Roman sonunda mezarlığın yakında olan bu uzay istasyonu, askeri yasak bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle cenaze alayına askerler tarafından geçiş izni verilmez. Dolayısı ile Yedigey, kendileri için çok anlamlı olan bu mezara cenazelerini gömemez. İnanışlarına göre de gömülme için götürülen bir cenazenin gömülmeden geri getirilmesi, büyük bir utanç vesilesidir. Bu nedenle, küçük düşmemek için de cenazeyi o bölgedeki bir vadiye gömeceklerdir. Burada yazar, cenaze gömme adet ve geleneklerini de en ayrıntılı biçimde anlatmıştır. Böylece geleneği sonraki nesillere aktararak devam ettirmek istemiştir (Aydın, 2016: 32).

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Aytmatov, hayatına dair birtakım olayları eserlerinde ele almıştır. Bunlardan birisi de babasının yargılanmadan mahkûm edilerek infaz edilmesi olayıdır. Aytmatov, babasının akıbetini ancak yıllar sonra öğrenebilmiş, onun cenazesine çok uzun zaman sonra ulaşabilmiştir. İnfaz edilen babasının suçsuz olduğu da ortaya çıkmış, ancak bu yıllardır hasretini çektiği babasına iâde-i îtibardan başka bir şey kazandırmamıştır. Aytmatov'un suçsuzluğu kanıtlanan babasının hikâyesine benzer bir hikâyeyi, bu romanda Abutalip isimli kahramanın yaşantısında görmekteyiz.

Bu eser, yazarın diğer eserlerinde de olduğu gibi iç içe birkaç hikâyeden meydana gelmiştir. Toprağın gizli kalmış tarihine ait unsurlar, yakın tarihte meydana gelmiş olaylar, bizzat yaşanan ya da şahit olunan garip olaylar ile milli kültüre ait hayatın yansımaları ve teknolojik gelişmelerin sebep olduğu bunalımlar, bir bütünün parçası olarak eserde kendisine yer edinmiştir.

Roman kahramanı Yedigey'in şahsiyetinde milli hayata dair yansımaların olduğu görülmektedir. O, olayları milli hayatın gelenekleri çerçevesinde yorumlamış, çareler düşünmüş ve çözümler üretmeye çalışmıştır. Yaşayış olarak değerlendirildiğinde, dış dünyaya, rejimin idealize ettiği hayat tarzına muhalif bir yapıdadır. Romanda diğer önemli karakter olarak, Kazankap karşımıza çıkmaktadır. O, zaman zaman geriye dönüşlerle anlatılan hayatına rağmen, asıl ölümü/ölüsü ile önem arz etmektedir. Eserdeki Kazankap, sıradan bir ölü değildir. Eserdeki olayların

geçtiği Sarı Özek bozkırındaki Boranlı istasyonunun ilk sakinlerinden, yakın tarihin en önemli şahitlerinden birisidir. Roman kahramanı Yedigey, Kazankap'ın ölümü ile birtakım değerlerin öldüğünü de anlamıştır (Kolcu,1997:185).

Gün Olur Asra Bedel isimli romanın devamı niteliğinde olan Cengiz Han'a Küsen Bulut, bu eserdeki Abutalip'in gözaltına alınışından ölümü üzerindeki sis perdesinin aralanmasına aracılık eden bir bölüm niteliğindedir. Oysa Gün Olur Asra Bedel'de resmi makamlar onun kalp krizinden öldüğünü bildirmişlerdir.

Abutalip Kuttubayev suçlanarak tutuklanmıştır. Onu suçlayan savcı en önemli delil olarak onun, Cengiz Han'la ilgili bir efsaneyi kaleme almış olmasını göstermiştir. Cengiz Han merkezli bu hikâyede, aşk ekseninde rejimin baskıları anlatılmak istenmiştir. Aşk gibi kutsal bir öge, baskılar karşısında can vermek zorunda kalmıştır. Bu efsane de Cengiz Han, genç bir çifti bozkırdan geçerken öldürmüştür.

Eserde, ailenin dayanışması konusunda ise yazarın ilham kaynağı, şüphesiz klasik Türk aile yapısıdır. Aytmatov, savaş yıllarında babasının öldüğünü bilmeden, annesi ve üç kardeşi ile birlikte var olma savaşı vermiştir. Savaş boyunca açlık, yoksulluk ve sefaletle mücadele etmiş, yüzüne karşı haykırılan “halk düşmanının oğlu” yaftasına rağmen ayakta kalabilmeyi başarmıştır. Yine yazarın hayatından kesitlerin sunulduğu buna benzer dayanışma örneklerini biz Elveda Gülsarı, Toprak Ana ve Sultanmurat isimli eserlerde de görebilmekteyiz.

5.4.2. Romanın Özeti

*“Bu yerlerde trenler doğudan batıya,
batıdan doğuya gider gelir...Gider
gelirdi.”*

Gün Olur Asra Bedel

Gün Olur Asra Bedel, Cengiz Aytmatov'un en çok satan ve okunan eserlerinden birisidir. Bu eser ilk olarak 1991 yılında yayımlanmıştır. Kırgızca aslından çeviren isim ise Refik Özdek'tir. İncelemeye tabi tuttuğumuz eserin baskısı 46.basım olarak Ötüken Neşriyat tarafından yayımlanmıştır. Eser yayınlandığı dönemde edebiyat dünyasında büyük yankılar uyandırmış ve yazar Sovyetler Birliği'nde Devlet Sanat ödülüne layık görülmüştür.

Eserin kahramanları; Boranlı Yedigey, Kazangap, Adilbay, Sabitcan, Ayzade, Ukubala, Abutalip Kuttubayev ve yardımcı karakterlerdir.

Gün Olur Asra Bedel romanındaki olaylar, Kırgız coğrafyasında geniş yer tutan en büyük bozkırlardan birisinde, Sarı Özek'te geçmektedir. Eser, Yedigey'in İkinci Dünya Savaşı'na katılıp döndükten sonra onun en yakın arkadaşı ve dostu haline gelen Kazangap'ın ölümü ve vasiyeti nedeniyle Ana Beyit mezarlığına gömülmesi amacıyla çıkılan yolculukta yaşananların ve geriye dönüşlerle hayatında yaşadığı çelişkilerin öyküsüdür.

Bir Kazak Türkü olan Yedigey, o coğrafyada yaşayan herkes gibi Ekim devriminden oldukça etkilenmiştir. Ülkenin içinde bulunduğu karışıklık nedeniyle bir yere tutunmak ihtiyacı hissetmektedir. Bu esnada Kumbel istasyonunda tanıştığı Kazangap vasıtası ile Sarı Özek bozkırındaki Boranlı istasyonuna gelir. Orada işe başlar. Eser, Kırgız bozkırında bulunan sadece birkaç ailenin yaşadığı Boranlı tren istasyonu ve geniş anlamda Sarı Özek bozkırında geçmektedir. Oldukça akıcı bir üsluba sahip olan Aytmatov, olayları adeta bir zincir halkası gibi ardı ardına bağlayarak oldukça akıcı bir şekilde ele almıştır. Romanda geçen olaylar gerçekçi bir şekilde, izleyicilerin gözleri önüne serilmiştir. Dili son derece sade ve açıktır. Olaylar, üçüncü şahıs kişinin ağzından anlatılırken daha ziyade geriye dönüklerle verilmiştir. İlahi bir bakış açısının kullanıldığı romanda, anlatıcı her şeyi bilmekte, görmekte ve anlatmaktadır. Her bölümün başında aynı giriş ibarelerinin yer aldığını görmekteyiz:

“Bu yerlerde trenler doğudan batıya, batıdan doğuya gider gelir... gider gelirdi... Bu yerlerde demiryolunun her iki yanında ıssız, engin, sarı kumlu bozkırların özeği Sarı-Özek uzar giderdi. Coğrafyada uzaklıklar nasıl Greenwich meridyeninden başlıyorsa, bu yerlerde de mesafeler demiryoluna göre hesaplanırdı.

Trenler ise doğudan batıya, batıdan doğuya gider gelir, gider gelirdi..”(Aytmatov: 2016c:10)

Eserin başında, Sarı Özek bölgesinde bir tilkinin durumu anlatılarak giriş yapılmıştır. Tilki bozkır yaşantısının önemli bir temsilcisidir ama o da bozkırda rahat bir hayat yaşayamamaktadır: “Trenlerin yanından geçerken çıkardığı sestten nefret eder, bütün vücudu zangır zangır titrer, kulakları sağır edecekmişçesine çıkan sestten irkilirdi. Tüm bunlar onu korkutur ama tren yolundan uzaklaşmaz gecenin olmasını beklerdi (Aytmatov, 2016c: 8).”

Tilki, burada bir sembol olarak seçilmiştir. Romanın henüz başında daha sonra gerçekleşecek olayların habercisi olarak verilmiştir. Eserde tilki, zorluğun, hayatta kalma

mücadelesinin, açlığın, sefaletin temsilcisi olarak ele alınmıştır. İçinde birçok tehlike bulundurmasına rağmen tilki tren yolundan ayrılmak istememektedir. Tüm tehlikelere rağmen tilki trenden atılacak bir yiyecek kııntısı bulabilirim hayaliyle, burayı terk etmek istememektedir. Zorluk esnasında biraz uzaklaşsa da biraz sonra tekrar tren yolunun yanına gelmektedir. Çünkü başka yiyecek bulma şansı yoktur er veya geç yiyecek bir şeyler bulabileceğini bilmektedir. Yaşayabilmek adına tüm tehlikelere göğüs germektedir. Aslında romanın giriş tezi de budur: İnsanların her şeye rağmen verdikleri hayatta kalma azmi... Yazar, tilki ile tren yolunu o denli birbirine ilişkilendiriyor ki eser sonunda yazarın neden böyle bir tekniğe başvurduğunu anlamaktayız. Ayrıntılı tasvirlerle okurun zihninde adeta tablolaştırılan doğa, Aytmatov'un eserlerinde de olduğu gibi, metnin kurgusunu destekleyen bir unsur haline gelmektedir. Modern dünyanın destan yazarı olarak nitelenen Cengiz Aytmatov eserlerinde metnin eksenini insanın insanla, doğayla ve insanın kendisiyle mücadelesi oluşturmuştur. Doğal hayatın uyumu ve yok oluşun ritmi içinde kurgulanan eserlerde yazarın bakış açısının odağında doğa vardır. İnsanın hayatını ve mücadelesini doğa ilişkileri üzerinden irdeleyen Aytmatov'un tasvirlerinde yaşanmışlık ve psikolojik derinlik dikkat çekmektedir (Kolcu, 1997: 43).

Yedigey ve Kazangap, Boranlı istasyonuna yıllarını adanmış iki arkadaştır. Roman, Kazangap'ın ölümü üzerine, belirli bir forma girerek Yedigey'in eskileri düşünmesiyle farklı bir boyut kazanmıştır. Eser, zaten bu düşünceler üzerine kurulmuştur. Kazangap ile Yedigey, birbirleriyle tesadüfen tanışmış iki insandır. Yedigey, Kazangap ve diğerleri Boranlı İstasyonu'nun çevresinde sıralanmış kulübelerde yaşamaktadır. Burası Sarı Özek uzay alanına çok yakın bir yerleşim yeridir; fakat bu ıpıssız bozkırda Boranlı adındaki bu yerde yaşamak gerçekten çok güçtür. Hatta birçok insan burada değil yaşamak, bir dakika durmak dahi istemez. Kazangap ise buraya tam 44 yılını vermiş birisidir. Yedigey haricindeki insanlar ise bu bozkırda en fazla birkaç yıl kaldıktan sonra kaçmaktadırlar. Bu bakımdan iki karakter, bozkıra hâkim olan insanlardır. Besledikleri hayvanlar bile bozkır hayatına alışkındır. "Tren geçerken pencereden bakan yolcular başlarını ellerini arasına alır, 'Aman Tanrım, insan burada nasıl yaşar, nereye baksan bozkır, develerden başka canlı yok!' derlerdi." (Aytmatov, 2016c: 17)

Romanda ele alınan olaylar aslında bir günün hikâyesidir. Ancak geri dönüşlerle bir günlük olay yüzyılın hikâyesine dönüşmüştür. Romanda kendisini bilmediğimiz

ancak geri dönüşlerle isminden en çok bahsedilenlerden birisi olan Kazangap ölmüştür. Onun ölümü, özellikle Yedigey için, çok büyük bir yıkım meydana getirmiştir.

Romanın başkahramanı Yedigey, neredeyse tüm zamanını Boranlı istasyonunda geçirmiş, 2. Dünya Savaşı'na katılmış, savaştan sonra bir yere tutunmak arzusu ile Boranlı istasyonuna yerleşmiştir. Burada Ukabala ile evlenmiş, çoluk çocuğa karışmıştır. Dinine ve törelerine bağlı bir karakterdir. İnandığı değerler için mücadele etmekten kaçınmamıştır. Ancak bazı konulardaki bilgi eksikliği onu durumlar karşısında pasifize etmektedir. Zaman zaman çevresindekilere sinirlenip, celâllendiği olur. Bu açıdan onu, yazarın diğer eserlerindeki kahramanlardan ayırmakta fayda vardır. Beyaz Gemi'deki Mümin Dede tavizkâr, pasif ve inandıklarını ifade etmekten, onlar için mücadele etmekten oldukça uzaktır. Elveda Gülsarı'daki Tanabay ise ateisttir. Devrin modasına uygun olarak rejime ve onun getirdiği ideolojilere sıkı sıkıya bağlıdır. Bu açıdan bakıldığında Yedigey'in temsil ettiği kültürel kimlik nedeniyle, neslinin son temsilcilerinden birisi olduğunu söylememiz mümkündür (Kolcu, 1997: 184).

Yedigey, Kazangap'ın ölümünden sonra onu Ana Beyit mezarlığına gömmek ister. Bu mezarlık kendileri için kutsal ve eski atalarının yattığı yerdir. Hemen cenaze işlemlerine başlayamazlar çünkü şehirde yaşayan oğlu Sabitcan'ın gelmesini bekleyeceklerdir ki bu da bize Türk adetlerine, ne kadar değer verildiğini göstermektedir. Aytmatov, eserleri ile Türk adetlerini, bazı gelenek ve görenekleri gelecek kuşaklara anlatma gayreti içinde olmuştur. Ne var ki Sabitcan cenazeye geldiğinde düşünülenin tam aksi bir karakter çıkmıştır. Rus okullarında yetişen ve Ruslar gibi düşünen bu karakter, uzak olan mezarlık yerine daha yakın olan bir yere babasının defnedilmesini ister. İşlemleri hemen halledip mirasını alıp tekrar şehre dönme çabasıdadır. Yedigey bu duruma karşı çıkar ve arkadaşını adetlere göre, dini kurallara göre uğurlayacağını söyler. Onu atalardan yâdigar Ana Beyit mezarlığına gömmeye karar verir. Sovyet yönetiminin tüm yasaklamalarına rağmen tam bir Müslüman gibi yıkayıp defnetmeye kararlıdır. Kazangap'ın her ne kadar evli kızı ve oğlu olmasına rağmen, Yedigey Kazangap'a kendi yakını, öz abisi veya kardeşiymiş gibi davranır ve onun da yaşamında, ona o gözle baktığını bilmektedir. Şimdi bu yakınlık duygusu ile hareket etmektedir.

Eserde Sarı Özek bozkırının tarihi, geçmişteki Nayman Ana efsanesi, bugüne geldiğinde ise; Kazangap, Yedigey, Abutalip Kuttubayev ve İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşadıkları, özellikle de defin işlemleri esnasında geçmiş ve gelecek, gözler önüne serilmektedir.

Aytmatov'un eserlerine bakıldığında birinci kuşak ve ikinci kuşak arasında bir takım değer farklarının olduğu görülmektedir. Birinci kuşak kültürüne sahip çıkmaya çalışan, maddeden çok manaya önem veren kişiler olarak eserde temsil edilirken, çalışmak yerine kısa yoldan zengin olmak hayalinde olan ikinci kuşak, Sabitcan karakteri ile temsil edilmiştir. Bu kuşağın özellikleri ise, rahat bir yaşam peşinde koşması, varlık sebebini kültürel varoluş olarak değil, fiziki varoluş olarak görmeleridir. Hayatta kalma kaydıyla efendilerinin emrindedirler. Eserde, bir efsane olarak geçen Mankurt Colaman'ın bilinci kaybettirilerek işkence yoluyla mankurtlaştırılmasını, Sabitcan'da okullarda aldığı asimile edici eğitim nedeniyle çağdaş bir "mankurt" şeklinde görmekteyiz. Eser kahamanı Yedigey ise kültürel değerlerine bağlıdır. Arkadaşı Kazangap'ın cenazesi de onun için normal bir defin olmayacaktır. Türk-İslam adetleri neyi gerektiriyorsa, arkadaşı Kazankap'ı buna uygun olarak defnetmek istemektedir.

Gün Olur Asra Bedel romanının devamı niteliğindeki Cengiz Han'a Küsen Bulut isimli eserin kahramanı Abutalip Kuttubayev ve onun eşi Zarife ise, istasyona çalışmak için gelen bir ailedir. Abutalip savaşta esir düşer. Devletlerin daha sonraki politikalarından dolayı esirlerin serbest bırakılmasıyla beraber Abutalip de ülkesine döner. Öğretmenlik yapan Abutalip çalıştığı okullarda milli olan şeyleri savunduğu için işten çıkartılır ve istasyona çalışmaya gelir. Onu burada da rahat bırakmazlar, sonunda Tansıkbayev adında müfettiş tarafından tutuklanır ardından da bir haber alınmaz. Karısı Zarife ve çocuklarına Yedigey sahip çıkar, onlara yardım eder. Bu yardım daha sonra bir aşka dönüşecektir. Bu durumdan rahatsız olan Zarife, çocuklarını alarak istasyondan ayrılacak, daha sonra ise başka biriyle evlendiği haberi alınacaktır. Kendisinden yaşça küçük olan birine âşık olan Yedigey, halk hikâyesi olarak anlatılan bir hikâyeyi anımsar. Bu hikâyede Raymalı Ağa isimli birisi, kendisinden yaşça küçük olan Begimay isimli bir genç kıza âşık olmuştur. Hem Yedigey hem de Raymalı Ağa sevdiklerine yaşları dolayısıyla

kavuşmamışlardır. Aynı şekilde Elveda Gülsarı'da Tanabay'ın duyduğu aşkta imkânsız bir şekilde son bulmuştur (Kızılkaya, 2011: 45).

Romandaki olaylar Yedigey'in tren istasyonunda nöbet tuttuğu esnada başlamaktadır. Gecenin geç saatlerinde, tren istasyonunda çalışan Yedigey, karısı Ukabala'nın kendisine doğru koşarak geldiğini görmüştür. Karısının kötü bir haber getirdiğini tahmin etmiştir. Eşi ona Kazankap'ın öldüğünü, şimdi de evinde yalnız başına yattığını söylemiştir.

Cenaze için kimlere haber verilmesi üzerine konuşurlarken, Kazangap'ın Kumbel İstasyonu'ndaki evli kızı Ayzade ve kente taşınan ukalâ, çokbilmiş oğlu da cenaze için haberdar edilecektir; fakat Ayzade'nin sarhoş kocasının bir işe faydası olmayacağını düşünürler, oğlu Sabitcan da zaten hayırsızın biridir, hatta Yedigey onun geleceğine bile ihtimal vermemiştir.

Ertesi gün olduğunda herkes oradadır. Sabitcan da gelmiştir. Yedigey onu büyük bir samimiyetle karşılamıştır, Sabitcan'ı Kazangap'tan kalan bir emanet gibi görür. Onlara, Kazangap'ın Ana Beyit'e gömülmesi gerektiğini ve bunun eski bir Nayman âdeti olduğunu söyler; fakat Kazankap'ın oğlu Sabitcan buna itiraz eder. Ona göre babasının nereye gömüleceğinin çok da bir önemi yoktur, zaten bu iş onun için bir angarya mahiyetindedir. Bir an önce bu defin işini halledip buradan uzaklaşmak istemektedir. O sırada sarhoş kocası ile birlikte Ayzade'de de Boranlı'ya gelmiştir. Onun yüksek sesle ağlamasına kızan Sabitcan ile Ayzade'nin kocası birbirine girerler ve oradakiler onları ayıplayarak evlerine dağılırlar.

Yedigey cenazeyi Ana Beyit mezarlığına götürmeye kararlıdır. Bunun için şöhretli ve heybetli devesi Karanar'ı havutlamak için ahıra gitmiştir. Bu koca ve inatçı deve, yüksek sesle böğürür ve sahibini yanına yanaştırmaz; fakat bu onun her zaman yaptığı şeydir. Yedigey onu kırbaçlayarak yere çöktürür ve havutlar. Onu en güzel süslerle süsler ve Kazangap'ın cenaze merasimi için hazırlar ve diğerlerinin yanına gider. O gece yeni gelenlerle birlikte hep beraber Yedigey'in evinde oturup sohbet ederler.

Gün Olur Asra Bedel romanında sadece geçmişte yaşanan efsaneler, masallar, türküler anlatılmamıştır. Bu eserde Aytmatov'un gelecek öngürüsünün de nedenli güçlü olduğunu gördüğümüz bir hikâyeye de yer verilmiştir.

Sarı Özek bozkırındaki uzay üssünde bir takım çalışmalar yapılmaktadır. Eserde Sovyet-Amerikan ortak çalışması sonucunda uzayda bir gezegen bulunduğu ve bu gezegende yaşayan varlıkların olduğundan bahsedilir. Bu varlıkların birbirleriyle savaşmadan, huzur içerisinde yaşadıkları anlatılır. “Orman Göğsü” gezegeni denilen bu gezegen Aytmatov’un hayal ettiği bir yapıdadır.

Boranlı’nın yakınındaki uzay istasyonundan ve Amerika’daki bir uzay istasyonundan aynı anda iki uzay aracı göğe yükselir ve dünyanın yörüngesine yerleşerek uluslararası uzay istasyonuna entegre olmuşlardır. Bu, Sovyetler ve Amerika’nın ortak yürüttüğü bir uzay programıdır. Her iki ülkeden birer astronot, bir öncesindeki iki astronottan nöbeti devralmak usulüyle bu programı sürdürmektedirler. Son giden ikili, dünya dışı varlıklarla irtibata geçmiş ve onların aracı ile galaksilerine gitmişlerdir. Bu medeniyetin tek bir millet olduğunu, savaş ve kavga nedir bilmediklerini, hiç silahlarının olmadığını, yaşadıkları gezegenin doğasını tamamen koruduklarını ve ona hiç zarar vermediklerini ve dünya medeniyetleri ile dostluk kurarak onlara teknolojik manada yardım etmek istediklerini öğrenirler. Dünyada irtibat kurdukları merkezlerden bu konuyla alakalı bir cevap ve yetki isterler; fakat dünyadaki Sovyet ve Amerikan merkezlerden bu konu ile ilgili yetki gelmez; hatta artık bu iki astronotun dünyaya dönmeleri emredilmiştir. Artık bu kozmonotlar dünyada istenilmeyen kişiler ilan edilmiştir. Dünya dışı varlıklarla kurulan iletişimin tüm dünyadan gizlenmesine karar verilmiştir. Henüz dünyadakiler, böylesine ileri bir medeniyetle ve siyasi yapılanmaya ters düşen barışçıl anlayışla yüzleşmeye hazır değildir düşüncesine karar verilmiştir (Yamak, 2012: 64).

O günün sabahı istasyonun iki emektarı Adilbay ve Yedigey uyanıp, Kazangap’ın cenazesini yıkamak için onun evine gitmişlerdir. Adilbay su taşımakta, Yedigey de kadim dostunu yıkayıp kefenleyerek defnetmeye hazır hale getirmektedir. Bu esnada geçmişini düşünür. Karısı Ukubala ile evlendiklerini, bir çocuklarının doğumun ardına öldüğünü ve birçok zorluk çekerek en sonunda kimsenin çalışmak istemediği Boranlı istasyonuna çalışmaya geldiklerini ve Kazangap’ın onlara kol kanat gerdiğini, her konuda yardım ettiğini hatırlar. Devesi Karanar dahi, küçücük bir yavru iken Kazangap tarafından Yedigey’e verilmiştir. Yedigey bunları hatırladıkça üzülür, dertlenir. Sonra altı kişilik cenaze korteji yola koyulur, Ana Beyit Mezarlığı’na doğru

yola çıkar. En önde süslü devesi ile Yedigey vardır. Aklında geçmişi, Kuttubayevleri, Abutalip'in dostluğunu, vatan hainliği ile suçlanıp sorgulanırken öldüğü haberinin gelmesini, çocuklarına okuma-yazma öğretmesini hatırlar. Yılların çok çabuk geçiyor olması onu şaşırtmış ve yüreğini burkmuştur. Abutalip öldüğünde iki çocuğu ve karısı Zarife'ye, o sahip çıkmıştır. Çocuklarına bir baba gibi davranmıştır; fakat bu ilgisi bir süre sonra aşka dönüşmüş ve Zarife'ye kimseye söylemediği ve söyleyemeyeceği duygular beslemeye başlamıştır. Oysa karısını çok seven ve ona sadık olan birisidir. Zarife'nin muhtaç hali ve ona karşı samimi ama mahcup tavrı onu etkilemiştir. Oradakilere, öldüğünde tıpkı Kazangap gibi Ana Beyit'e gömülmek istediğini vasiyet etmiştir.

Cenaze korteji, Kazangap'ın cenazesini Ana Beyit mezarlığına götürürken hiç beklenmedik bir durumla karşılaşmıştır. Uzun süren bir yolculuğun ardından mezarlığın olduğu yere gelmişler; fakat mezarlığın etrafının tel örgülerle çevrili olduğunu görmüşlerdir. Tellerle çevrilmiş bu bölgenin içinde Ana Beyit Mezarlığı bulunmaktadır. Bu bölge, askeri bir uzay üssü olmuştur. İçeri girmek içinse izin alınması gerekmektedir. Yapılan görüşmelerde bunun imkânsız bir durum olduğunu anlamışlardır. Kültürel ve sosyal açıdan ötekileştirilen halk aynı şekilde kutsal yerleri de elinden alınarak geçmişleriyle tüm bağlantıları koparılmak istenmiştir.

“ Selam asker, yabancı değiliz, buralıyız biz. Büyüklerimizden biri rahmete kavuştu, mezarlığa gömmeye getirdik. Çocuk yüzlü asker, Karanar'ın hemen başı ucunda, koca dişlerini göstere göstere geviş getirmesinden korkup geri çekilirken, başını 'olmaz' anlamında sallayarak: İzin belgeniz olmadan geçemezsiniz, dedi, burası yasak bölgedir!(Aytmatov: 2016c: 353.)”

Kazankap'ı defnetmek için gerekli izni, bir türlü alamazlar. Yedigey, istedikleri tek şeyin yanlarında getirdikleri cenazeyi Ana Beyit mezarlığına gömmek olduğunu anlatmaya çalışır. Ancak oradaki asker, bunun mümkün olmadığını zaten yakın zamanda bu mezarlığın üzerine yeni bir şehir inşâ edileceğini söyler. Kazankap'ın oğlu, eserdeki 'modern mankurt' Sabitcan, zaten zorla geldiği bu yere cenazeyi de gömemeyeceklerini duyunca bağırılmaya başlar. Kazankap, törelerine göre cenazeyi geri götürmenin büyük ayıp olduğunu bildiği için, naaşı tellerin yanına gömer. Kendisinin de buraya gömülmesini vasiyet eder. Birkaç gün sonra tekrar buraya geldiğinde başının üstünden bir roket geçer. Bu roket "Orman Gezegeni"ne giden kozmonotların yerine yeni kozmonotlar götüren uzay gemisidir.

Gün Olur Asra Bedel adlı romanda yazarın diğer eserlerinde görmüş olduğumuz 'mankurt' tipi de anlatılmıştır. Eserde ön plana çıkan 'mankurt' motifi esas itibari ile, geçmişe ait bütün izleri yok etmek, hafızayı silmek, mensubu olduğu milletin örf, adet, gelenek ve göreneklere mukaddes saydığı bütün değerlere karşı gelen sadece efendilerinin emirleri doğrultusunda hareket eden kişilerdir. Mankurt motifi, bu eserde Nayman Ana efsanesi ile kendisini göstermektedir. Geçmişinden habersiz hale getirilen esirler, efendilerinin emirlerinde adeta bir robot gibi yaşarlar. Nayman Ana efsanesinin anlatımında, annesini öldüren bir mankurtu görürüz. Günümüzde de bu tiplerin olduğu hiç şüphesizdir. Romanda Sabitcan, Tansıkbayev gibi kişiler geçmişlerini unutan, mankurtlaşan tiplerdir. *Elveda Gülsarı* adlı romanda ise karşımıza, Orozkul mankurtlaşan bir karakter olarak çıkmıştır.

Eserde Nayman Ana efsanesi şu şekilde anlatılmıştır:

Eski devirlerde Sarı Özek bozkırında yaşayan Juan Juanlar esir aldıkları düşmanlarının kafasındaki tüm saç kazıdıktan sonra, yeni yüzülmüş deve derisini esirin kafasına geçirip, ellerini kollarını da bağladıktan sonra kızgın güneşte bekletirmiş. Bu deri, esirin kafatasını sımsıkı kavrar, büyümeye başlayan saçlar deriden geri dönerek birer iğne gibi kafaya saplanırmış. Kurbanların çoğu, bu acıya dayanamayıp ölür, sağ kalanları ise hafızalarını yitirerek, geçmişlerini, kim olduklarını hatırlamayan birer Mankurt'a dönüşürlermiş. Bir mankurt efendisinden aldığı bir emri sorgulamadan yerine getirmiş. Hafızasını da kaybettiği için, bir mankurtun ailesini, yakınlarından birisini tanıması mümkün olmazmış. İşte Sarı Özek'te yaşayan Nayman Ana'nın oğlu da bir savaşta Juan Juanlara esir düşer. Nayman Ana'ya oğlunun ölüm haberi gelir. Bu habere inanmayan Nayman Ana oğlunu aramaya çıkar. Uzun aramalardan sonra oğlunu çobanlık yaparken bulur. Hafızasını kaybeden oğul, annesini tanımaz. Zira Nayman Ana'nın oğlu artık düşünce gücünü kaybetmiş, efendisinden aldığı emirleri yerine getirmeye hazır bir mankurt olmuştur. Nayman Ana oğluna, kendisini anlatmaya çalışır. Ancak mankurt, efendisinden aldığı emir üzerine annesini okla öldürür. Nayman Ana ölürken ak yazmasından beyaz bir kuş uçarak bağırmaya başlar: " Sen kimsin? Adın ne? Adını hatırla! Senin baban Dönenbay'dır. Dönenbay, Dönenbay, Dönenbay, Dönenbay, Dönenbay..."(Aytmatov, 2016c: 412)

5.4.3. Romanda Geçen Yer Adları

Gün Olur Asra Bedel, Aytmatov'un en hacimli eseridir. Eserde, farklı kişilerin, farklı zamanda, farklı mekânlarda, başlarından geçen olaylara da yer verilmiştir. Bu da, eserdeki yer adlarının sayısının oldukça fazla olmasını sağlamıştır. Romandaki yer adlarına baktığımızda, Kırgızistan bölgesinde geçen yer adlarının yanı sıra, çeşitli ülkelere hatta gerçekte olmayan hayali bir gezegenin varlığına yer vermiştir.

Aytmatov'un, hep en doğru olanın, hep en güzel olanın peşinde olduğunu görürüz. O, hayalini kurmuş olduğu, idealize ettiği dünyayı Orman Göğsü Gezegeni'nde tarif etmiştir. Bu gezegende farklı milletler yoktur. Savaş yoktur. Dolayısıyla farklılık olmadığı için, birbirlerinden çekinmeleri gerekmediğinden silah da yoktur. Ancak bu gezegen, dünya için fazladır. Bununla birlikte eserde, Aytmatov'un hayatının dönüm noktasını oluşturan İkinci Dünya Savaşı'na ait yerlere de yer verildiğini görmekteyiz. Eserdeki yer adları şu şekildedir:

1. Ak Moynak
2. Ala Tav(Dağ)
3. Aleut Adaları
4. Alma Ata
5. Ana Beyit Mezarlığı
6. Aral Denizi
7. Avrupa
8. Beş ağaç
9. Boranlı
10. Büyük Okyanus
11. Cangeldi
12. Ekiz Tübe(İkiz Tepe)
13. Himalaya
14. İtil
15. Karaganda
16. Kazakistan
17. Kısıkçay
18. Kızıl Orda

19. Kumbel
20. Makakumdıçap
21. Nevada
22. Orman Göğsü Gezegeni
23. Pasifik Okyanusu
24. San Fransisco
25. Sarı Özek
26. Semerkant
27. Şincan
28. Taşkent
29. Türkistan
30. Ural
31. Vladivostok
32. Volgao
33. Yayık Irmağı
34. Yediçay
35. Yugoslavya

5.4.4. Romanda Geçen Boy Adları

Eserdeki boy adlarına bakıldığında, oldukça eski bir Moğol boyu, Juan Juanlar dikkat çeker. Eserde, acımasız, gaddar bir topluluk olarak çıkan Jaun Juanlar, esir aldıkları düşmanlarını mankurtlaştırmada uzmanlaşmışlardır. Eserde, üzerinde durulan, Ana Beyit mezarlığının oluşmasına sebep olan Nayman Ana, bu mezarlıkta gömülmektedir. Cengiz Aytmatov, adeta bir tarihçi gibi gelecek kuşaklara bilgi vermek adına, mitolojik öğelere de fazlaca yer vermiştir. Mankurtlaştırma efsanesi ile modern çağın sorgulamayan, özgür hayatını yaşayamayan, düşmanlarına boyun eğen tiplere de sert bir eleştiri söz konusudur. Eserde geçen boy isimleri şöyledir:

1. Juan- Juanlar
2. Karakalpak
3. Kazak

4. Kıpçak
5. Kırgız
6. Naymanlar
7. Türkmenler

5.5. DIŞI KURDUN RÜYALARI

5.5.1. Roman Hakkında Bilgi

Cengiz Aytmatov, bu eserini 1986 yılında Rusça yazmıştır. Eserin tanıtımını ise Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te gerçekleştirilen Isık-Göl forumu bildirisinde yapmıştır. İlk olarak 1990 yılında, Sovyet Rusya henüz dağılmamışken yayınlanan Diőı Kurdun Rüyaları, Aytmatov'un Gün Olur Asra Bedel ile birlikte en çok okunan ve birçok dile çevirisi yapılan romanıdır.

Eserin Rusça adı "Plaha" (1986)'dır. Kırgızcaya "Kıyamət" (1986), Türkçeye "Diőı Kurdun Rüyaları" (1990) ve "Kader Ağı" (1993) olarak çevrilen eser, Frankfurt Kitap Fuarı'nda "Yılın Kitabı" ödülüne layık görülmüştür. Türkiye'de 1990 yılında basılmıştır. Bu eser Almanya'da "İdam Yeri", Azerbaycan'da "Cellât Kütüğü", Özbekistan'da "Künde", Fransa'da da "Diőı Kurdun Rüyaları " adıyla yayımlanmıştır.

Aytmatov, romanlarında hep bir mesaj verme kaygısı içinde olmuştur. Bu romanın ana konusuna baktığımız zaman da doğal çevrenin insanoğlu tarafından tahrip edilmesi, bu tahribin sonucunda yine insanoğlunun ne gibi sıkıntılar çektiği ele alınmıştır. Roman genelinde bakıldığında ayrıca "din" kavramının da kurgu olarak anlatılmaya çalışıldığını görmekteyiz. Eserde bununla birlikte, bozulan toplumsal yapıdan ve dinsel anlayıőtan bahsedilmiştir. Papaz okulunda yetişen ve bir papazın oğlu olan Abdias karakteri ile beraber yeni bir din anlayışı anlatılmış, mevcut dini anlayıőın yetersizliğinden bahsedilmiştir.

Roman, bir mesaj verme kaygısı ile oluşturulduğu için, eserin içinde bazı çatıőmaların olduğunu görmekteyiz. Beyaz Gemi romanında kötünün iyiye galip geldiği görülürken buna benzer bir sonun da aynı şekilde bu eserde gerçekteğini söyleyebiliriz. Roman iyi-kötü, ilahi adalet ve kader kavramları üzerinde durmaktadır. Eserde pek çok hikâye iç içedir. Akbar ile Taşçaynar'ın, Kırgız

çobanlarının, Abdias'ın, uyuşturucu kaçakçılarının hikâyeleri ayrı ayrı ancak bir bütün içinde gözler önüne serilmiştir. Abdias'ın, insanlığı uyarmak için yaptığı çabalar sonuçsuz kalır ve insanın içindeki kötülük, iyilik duygusuna galip gelir. Görünürde bu böyle olabilir ancak iyi olanlar aslında okuyucuların gönlünde her zaman galiptir. Onlar farkındalık yaratma açısından, kendi hayatlarını feda etmişlerdir.

Şimdiye kadar ele aldığımız eserlere bakıldığında, yazar, yaşanılan topraklarda hâkim genel-geçer ideoloji ile daha ziyade milli ve mahalli sosyal, ahlâkî ve kültürel kabullerin kendi içindeki çatışmalarını görürüz. Dişi Kurdun Rüyalari isimli eser de, yazarın diğer eserlerinde görülen benzer bir çizgide ele alınmıştır. Yazarın vermek istediği mesajın yanında, ana konuya bağlı birbiriyle bir şekilde çakışan ya da biri diğerinin sebebi olan birçok hikâyeyi barındırmaktadır.

Romanda, mekân tasvirlerine fazla yer verilmemiştir. Yapılan mekân tasvirleri ise konuya giriş ve olayları canlı kılmak için kullanılmıştır. Romanda geriye dönüş tekniği ve iç monolog tekniğine sıkça başvurulmuştur. İlk bölümde kurtların hikâyesi kaleme alınırken ikinci bölümde Abdias vasıtası ile Hz. İsa anlatılır. Üçüncü bölümde ise, çoban Boston'un hikâyesi ele alınmıştır.

Aytmatov, Gün Olur Asra Bedel romanında, Sarı Özek bozkırının uzak ve yakın geçmişini, birbirini çağrıştıran olaylar örgüsü ve tiplmeleriyle izah etmeye çalışmıştır. Bu eserde uzay araştırmalarından ekolojik değişikliklere, Mankurt'lardan bir dizi halk hikayesi ve efsanelere kadar tek ve mutlak mesajda birleşen mükemmel bir olay ahenginin örneğine imza atılmıştır. Romanda; aşk, kader, din, merhamet, özgürlük, kaçakçılık, alın yazısı, anne sevgisi, açgözlülük, ölüm acısı, doğru yolu gösterme, iyi niyet, kötülük, tabiatın tahribi, dostluk, din, rejim gibi konular ele alınmıştır. Romanın ana kahramanı Abdias sürekli kader kavramını sorgular. Çözüm bulmaya çalışır, kendisini Hz. İsa ile aynı çizgide görür. Aytmatov, Abdias tipiyle çağdaş bir İsa yaratmıştır. Bu İsa, ilhamını vahiyden değil, insanın ve toplumun ihtiyaçlarından alır. Bilimi ve insanlığın ulaştığı medeniyet seviyesini kendine rehber edinir (Kolcu, 1997: 210).

Cengiz Aytmatov'un ele almış olduğumuz bu eserinde kronolojik bir zaman düzeni ve olay düzeni yoktur. Farklı mekânlarda ve farklı zamanlarda meydana gelen olaylar, iç içe geçmişlerdir. Eserlerindeki zamana paralel olarak, geçmişteki olaylar

(bunlar, efsâneler, masallar, destanlar da olabilir), şimdiki zamanda yaşananların arasına serpiştirilmiştir. Aytmatov, bunları hikâyelerinin ya da romanlarının içerisinde eriterek vermeyi başarmıştır. Geçmişte yaşanan ve gelecekte yaşanacak olan olaylar, aslında şimdiki zamanda yaşanmakta olanı, anlam bakımından destekleyici ve açıklayıcı niteliktedir. Aytmatov, insana acı veren ve engel olan olaylardan başka, tabiattaki güzelliklere karşı bir tezat teşkil eden kötü olayları da anlatır.

Yazar, insanlara, çevreye, tabiattaki hayvanlara uygulanan zulüm neticesinde gelişen olaylarla rejimi eleştirir. Aytmatov, rejime yönelik eleştirilerini kimi zaman bir çoban üzerinden kimi zaman bir işçi bazen de hayvanlar üzerinden yapma yolunu seçmiştir. Romandaki olayların nedeni ekonomik ve toplumsal yapıdaki bozuklukların doğurduğu sonuçlardır. Aytmatov, sadece olay anlatıcısı değildir. Olaylar, bir sorunu yansıtmada, kişi-toplum gerçekliğini sergilemede ‘neden’dir ‘araç’tır. Önemli olan sorunların anlatılması, çözümler için mesajlar verilmesidir. Aytmatov’un Dişi Kurdun Rüyalari romanında olay örgüsü, yaşanmış olanların yeniden tasarlanması ve anıya dönüşmüş biçimleriyle yeniden ele alınmıştır. Aytmatov eserlerini, yer yer geriye dönüşlerle anlatmıştır. Bu eserinde de bu anlatım biçimini sık sık görmemiz mümkündür (Boztemur, 2013: 32).

Dişi Kurdun Rüyalari isimli eserde olayların geçtiği Mujunkum bozkırının üzerinde sadece insanlara özgü problemler yoktur. Doğanın değişmez bir parçası olan ve hemen daima insanla aynı kaderi paylaşan hayvanlar da bu büyük trajedinin ayrılmaz birer parçası konumundadır. Bu eserde geçen olaylar papaz okulu öğrencisi Abdias kadar romana adını veren kurtların da hikâyesine ev sahipliği yapmıştır.

Eserde yazarın dikkat çekmeye çalıştığı konulardan birisi de çevreyle ilgili değişikliklerdir. Bu eserde de rejimin bir türlü tutturamadığı ekonomik hedeflerin sebep olduğu açıkları kapatmak amacıyla, doğal nimetlerin plânsız ve hızla tüketilmesi, doğal dengede geri dönüşü olmayan tahribatlara sebep olmaktadır. Ülkede baş gösteren gıda sıkıntısı rejim yöneticilerini hayvan katliamına yöneltmiştir. Bozkırda doğal denge içinde hayatlarını devam ettiren, sadece yılın belli dönemlerinde kurtlara kurban vermekten başka bir kaygısı olmayan saygalar, kalkınma hedeflerini gerçekleştiremeyen, kurtlardan daha tehlikeli olan yöneticiler

tarafından topluca katledilme talihsizliğiyle karşılaşmışlardır. Yazar bu olayı tüm gerçekliğiyle eserinde okuyucuya hissettirmeyi başarmıştır (Kolcu, 1997: 213):

“O zamana kadar özgürlük içinde oraya buraya koşturan saygalar, geniş düzlüğe çıktıklarında avcıların, daha doğru deyişle kasapların önünde buldular kendilerini. Onları kovalayan helikopter de tam olarak bunu amaçlıyordu. Avcılar nişan gözetmeksizin ateş ediyor, süratle yerdeki hayvanları da römorklara dolduruyordu. Bazen yaralı olanların işini hemen oracıkta bitiriyor, yalnız durmadan yaptıkları şeyse hayvanları römorklara doldurmak oluyordu. İşlerini sonderece hızlı ve iyi yapan adamlardı bunlar. O güne kadar sakin bir hayat yaşamış olan bozkır, şimdi bu sakinliğinin bedelini canıyla ödüyordu(Aytmatov, 2016d: 38).”

Tüm dehşetiyle resmedilen bu katliam, yazarın diğer eserlerinde de üzerinde sık sık durmuş olduğu rejime yönelik ciddi bir eleştiridir. Materyalist bir düşünce ile yapılan bu planlama, hemen hemen her seferde başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Aynı örneği, Elveda Gülsarı romanında emr-i vâkî ile çobanlık yapmaya zorlanan Tanabay’dan istenen ürünlerin, kara bir mizah örneği olarak dikkate sunulması gibi...

5.5.2. Romanın Özeti

“İnsan hayatını yönlendiren kanunların hesaba dayanan bir mantığı yoktur. Uzay boşluğunda dönüp duran dünyamız da kanlı dramların gösterildiği sahneden başka bir şey değildir.”

Dişi Kurdun Rüyaları

Dişi Kurdun Rüyaları, Cengiz Aytmatov’un sevilen ve çok satan romanlarından biridir. İlk olarak 1990 yılında neşredilen eserin elimizdeki nüshasını Kırgızca aslından Refik Özdek tercüme etmiştir. Bizim incelediğimiz eserin basımı Ötüken Neşriyat tarafından yapılmıştır. Elimizdeki eser 23.basımdır.

Eserdeki kahramanlar: Peder Dimitri, Akbar, Taşçaynar, Kocabaş, Gözde, Kepa, Abdias, Kallistratov, Kandalov, Mişaş, Gulkin Uzukboy, Viktor Nikiforoviç, Mors, Lenka, Petruha, Grişan, Kolia ve Mahaç, Bazarbay Noygutov, Gülümhan, Gök

Tursun, Kence, Boston Urkunçiev, Hz. İsa, Pontius Pilatus, Aliye İsmailova ve İnkâ romandaki katarakterlerdir.

Dişi Kurdun Rüyaları'nda olaylar daha çok, Issık Køl civarı, Calpak Saz, Mujunkum bozkırı, Ala Mengü dağları ve Moskova'dır.

Eser üç bölüm ve dört hikâyeden meydana gelmiştir. İlk hikâyede kurtlar ele alınırken, ikinci hikâyede Abdias'ın hayatına şahitlik ederiz. Üçüncü hikâyede Hz. İsa'nın çarmıha gerilme olayına telmih vardır. Son hikâye ise çoban Boston'un hikâyesidir. Eserdeki olaylar öncelikle dişi kurt Akbar'ın gözünden anlatılmıştır. Ardından Abdias karakteri üzerinde durulmuş ve olaylar onun gözünden geriye dönüşlerle verilmiştir. Eserin son bölümündeki olaylar ise hem Akbar'ın hem de çoban Boston'un gözünden anlatılmıştır.

İlk bölümde, esere ismini de veren dişi kurt Akbar ile onun eşi Taşçaynar anlatılmıştır. Oldukça güçlü ve türlerinden görünüşleri ile de ayrılan bu kurtlar, görenlerin hemen dikkatini çeker. Akbar ve Taşçaynar karakterleri, romanda geleneksel aile yapısını temsil etmektedir. Bozkıra hâkim olan bu güçlü karakterler insanlar tarafından kötülüğe maruz bırakılmış bir kurt ailesidir. Bu iki kurt diğer kurtlardan hem güç olarak hem de güzellik olarak çok farklı yapıdadırlar:

“Taşçaynar ve Akbar o coğrafyanın yabancısıydılar. Dikkatli gözler onların farklı olduklarını, görünüşlerinden hemen anlardı. Bozkırdaki diğer kurtlara göre yeleleri daha açık renkliydi. Önce boyunlarını saran bu yele, ardından karınlarına kadar düşüyordu. Onların boyları da bu civarda yaşayan kurtlara göre daha uzundu. Gözleri de yarı saydam, bakanların ilgisini cezbedecek kadar ilginçti. Böyle bir gözün tek sahibi belki de Akbar'dı (Aytmatov, 2016d:14).”

Bu bölümde kurtların saygaların arasında ve bozkırdaki yaşamları anlatılmıştır. O zamana kadar sakin ve huzurlu bir yaşam sürdüren kurtların hayatı, sayga avı ile birden tersine dönmüştür. Akbar o yaz üç yavru dünyaya getirmiştir. Amacı, onları iyi bir avcı olarak yetiştirmektir. Yavruları ile beraber bozkırda dolaşırken birden başlayan sayga avının arasında kalmış ve bütün yavrularını saygaların ayakları altında kaybetmiştir.

İkinci bölüm, Abdias isimli karakterin gözünden anlatılmıştır. Abdias, rahip olan babasının etkisiyle papaz okuluna gitmiştir. Ancak zamanla kafasını, dini meselelere ait, kilise tarafından pek de hoş karşılanmayacak düşüncelerle doldurur. O, dinde

reform yapmak istediği için de çok geçmeden papaz okulundan atılmıştır. Onu, romanda kurulu düzene karşı gelen kişi olarak görmekteyiz. Ancak her aykırı kişi gibi, o da gittiği her kapıdan kovulur. Geçimini sağlamak ve fikirlerini daha kolay yayabilmek için Genç Komünistler adlı bir gazetede çalışmaya başlar. Bu esnada adını duyurmak amacıyla, çok tehlikeli bir olayı haber yapmak ister. Bu haber, ülkesinde gittikçe yaygınlaşan beyaz zehir kaçakçılığıdır. Kendisini gizlemek için, kaçakçıymış izlenimi vererek onların arasına girer. Amacı, daha çocuk yaştaki hırsızları yaptıklarının yanlış olduğuna ikna etmek ve doğruyu göstermektir. Buna rağmen hırsızlar tarafından ölesiye dövülür ve trenden atılır. Kendisini Hz. İsa'nın yerinde düşünmeye başlar.

Üçüncü bölümde; Bazarbay Noygutov isimli bir çoban ön plandadır. Yaşadığı yere gelen bir grup jeologlar ekibi bölgeyi bilmedikleri için ondan kendilerine kılavuzluk etmelerini ister. Onları, yüklü bir para karşılığında Acı Taş Boğazı'na götüren Bazarbay, çok fazla içmekten sarhoş olmuş şekilde evine dönerken dört kurt yavrusuna rastlar. Bunlar Akbar ve Taşçaynar'ın yavrusudur ve onları yuvalarından alır. Amacı onları iyi bir fiyata satarak para kazanmaktır.

Avlanmak amacıyla yuvadan ayrılan Akbar ve Taşçaynar yuvaya döndüklerinde yavruların orada olmadıklarını görür. Çaresizce yavrularını aramaya başlar. Bazarbay'ın izine ulaşırlar. Atın tuhaf hareketlerinden kurtların peşinde olduğunu anlayan Bazarbay, atını Boston'un çiftliğine sürer. Orada saklanmaya başlar. Bu esnada Boston evde değildir. Ortalık sakinleşince Bazarbay, kendi evine doğru yola çıkar. Boston evine geldiğinde karısı, onları anlatır. Boston bundan hoşlanmaz. Hâlâ kurtların yakında olduklarını düşünmektedir, ki bunda haklıdır. Çünkü kurtlar Bazarbay'ın evden çıktığını görmemişlerdir ve yavrularının hâlâ o evde tutulduklarını düşündükleri için evin etrafında dolaşmaktadırlar. Kötü olayların çıkmasını önlemek için ertesi gün Boston, Bazarbay'dan kurt yavrularını geri ister ancak Bazarbay onu dinlemez ve kurt yavrularını vermez.

Kurtlar, yavrularını kaybetmenin verdiği umutsuzlukla bir daha dönmek üzere inlerini terk eder ve Boston'un evinin etrafında uluyarak dolaşmaya başlarlar. Amaçsız bir halde tedbirsizce hareket edip, hiç adetleri olmamalarına rağmen insanlara, hayvanlara saldırmaya başlarlar. Gece, dişi kurt Akbar rüyasında yavrularını görür, uykusunda kalkıp Börü Ana'ya yavrularının nerde olduğunu sorar.

Kurtların bu hallerinden etkilenen Boston'un ruhu ana kurt Akbar ile zaman zaman bütünleşmektedir.

Boston, her gece evinin yakınına gelip uluyan ve artık hayvanlarına da zarar vermeye başlayan kurtları öldürmek amacıyla plan yapmaya başlamıştır. Koyun sürüsünün varlığı ile kurtlar oraya gelecek ve Boston'da kurtları öldüreceklerdir. Uzun bir bekleyişin ardından kurtlar sürüye yaklaşır. Boston, kurtlara nişan alıp ateş eder. Ancak sadece Taşçaynar'ı vurabilir. Akbar, yavrularından sonra hayattaki tek dostunu da kaybetmenin verdiği mutsuzlukla amaçsızca dolaşır. Yine Boston'un evinin etrafında dolaşmaya başlar. Boston'un çocuğu Kence, evlerinin önünde oynarken kendisine yaklaşan büyük bir kedi görür. Bu kedi Akbar'dan başkası değildir. Dişi kurt, çocuğu kendi yuvasına götürmek için sırtına alır. Durumu fark eden Boston Akbar'ın peşinden giderek yavrusunu bırakması için yalvarır. Akbar oradan uzaklaşırken arkasından ateş eder. Son kurşunu da sıktığında Akbar sendeleyerek düşer. Ancak Boston, Akbar ile çocuğunu da vurduğunu sonradan fark eder. İstemedi de olsa, artık bir evlat katili olmuştur. Tüm bu olanların sorumlusu olarak gördüğü Bazarbay'ı evine giderek öldürür. Kendisi de dönüşte gölde intihar eder.

Dişi kurdun rüyası hüsrarla bitmiştir. Hüsrarla biten sadece dişi kurdun rüyası değildir. Romandaki diğer ana kahraman Abdias'ın rüyası da çarpmıha gerilerek son bulur. Boston'un rüyası da, oğlunu kendi elleri ile vurması ve tüm bunlara sebep olan Bazarbay'ı öldürmesiyle trajik şekilde son bulmuştur.

Gölün maviliği yavaş yavaş, büyüye büyüye yaklaşıyordu. Onun sularında erimek, yok olup gitmek istiyordu şimdi. Yaşamak arzusu doğup ölüyordu içinde. Tıpkı şahlanan, sonra düşen, kendi köpükleri arasından tekrar yüzeye çıkan dalgalar gibi...(Aytmатов, 2016d: 390)

5.5.3. Romanda Geçen Yer Adları

Dişi Kurdun Rüyaları, Aytmатов'un diğer romanlarından farklı olarak, üç bölüm ve dört ana hikâyenin bir çatıda buluşması şeklinde yazılmıştır. Eserdeki olayların daha çok kırsal kesimde geçtiğini görmekteyiz. Ancak, kahramanların hayatını geçirdikleri şehirlere de çokça yer verilmiştir. Aytmатов, Türkiye ve Türkiye ile ilgili yerlere eserlerinde sınırlı şekilde yer vermiştir. Bu eserde, ülkemizin isminin

geçtiğini görmekteyiz. Ancak Aytmatov, sağlığında Türkiye'ye de gelmiş ve ülkemiz ile ilgili son derece güzel fikirlere sahip olduğunu kendisi de ifade etmiştir.

Eserdeki ana konu, doğanın tahrip edilmesidir. Aytmatov, bu durumun doğal denge ve yaşam üzerindeki etkilerini yıllar önce eserlerinde anlatmak istemiştir. Günümüze geldiğimizde küresel ısınma ve çevre felaketleri, gezegenimiz için büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Aytmatov, adeta yıllar öncesinden insanlara seslenmiş ve onları yaptıkları yanlışlara karşı uyardırmaya çalışmıştır. Eserdeki yer adları şunlardır:

1. Acı Taş Boğazı
2. Afganistan
3. Afrika
4. Ak-Tuz Geçidi
5. Ala Mengü Boğazı
6. Ala Mengü Dağı
7. Alma Ata
8. Asya
9. Avrupa Ceypur
10. Başat Geçidi
11. Brahmaputra
12. Calpak Saz
13. Cambul
14. Çeşma
15. Çısk
16. Dağıstan
17. Golgotha Tepesi
18. Gürcistan
19. Himalaya
20. Hindistan
21. Isık-Göl
22. İndus
23. İran
24. İstanbul

25. Kazan
26. Kırgız Bozkır
27. Kudüs
28. Kurday Yaylası
29. Leningrad
30. Mısır
31. Moskova
32. Mujunkum Bozkır
33. Mujunkum Vadisi
34. Murmansk
35. Odesa
36. Puşkin Müzesi
37. Roma İmparatorluğu
38. Rusya
39. Salkın Göl
40. Sofya
41. Suriye
42. Taban Yarımadası
43. Taşkent
44. Türkistan
45. Türkiye
46. Uzun Çatı Kanyonu
47. Yaroslav Garı
48. Kiçibel Yaylası

5.5.4. Romanda Geçen Boy Adları

Eserde geçen boy adlarına bakıldığında, eski Türk kavimlerinden olan ancak zamanla Türklük özelliklerini kaybeden Bulgarlar dikkat çekmektedir. Eserdeki boy adları şunlardır:

1. Gürcü
2. Bulgar

5.6. CENGİZ HAN'A KÜSEN BULUT

5.6.1. Roman Hakkında Bilgi

Cengiz Han'a Küsen Bulut isimli roman 1990 yılında kaleme alınmıştır. Söz konusu eser, ayrı bir kitap olarak basılsa da, bağımsız bir eser olarak yazılmamıştır. Esasında bu eser, Gün Olur Asra Bedel isimli romanın içinde yer alması gereken oldukça uzun bir bölümdür. Bu bölümün, romanın aslı Gün Olur Asra Bedel ile birlikte yayımlanmasına, dönemin Sovyet hükümeti müsaade etmemiştir; çünkü eserde Sovyet istihbarat teşkilatı KGB ile alakalı bazı eleştiriler vardır.

Eser kahramanı Abutalip Kuttubayev'in, Sovyet gizli servisi ajanlarının çeşitli baskı ve işkenceleri neticesinde kendisini trenin altına atarak intihar etmesi ve aynı zamanda rejime yönelik eleştiriler nedeniyle, eserin içindeki bu bölümün yayınlanmasına izin verilmemiş ve yasaklanmıştır. Glastnost ve Perestroyka ile Sovyetlerde başlayan siyasi yumuşamalar sonucunda ancak eserin bu bölümünün yayımlanmasına izin verilmiştir (Kolcu,1997: 237).

Romanın içinde geçen olaylara bakıldığında bu eserin *Gün Olur Asra Bedel* romanının bir devamı niteliğinde olduğunu görmekteyiz. Roman o dönemde söylenilemeyen düşüncelerin bir devamı niteliğindedir. *Gün Olur Asra Bedel* adlı romanda çocuklarına milletine ait şarkıları, türküleri, hikâyeleri, destanları yani halka ait söylemleri derleyen, öğreten öğretmen Abutalip'in gözaltına alınıp cezaevine oradan da sorgu odalarında çektiği fiziki, psikolojik işkenceler anlatılmış, yazar bunu da Cengiz Hana Küsen Bulut efsanesi ile birleştirmiştir. Tansıkbayev ismi, ilk olarak *Gün Olur Asra Bedel* isimli romanda karşımıza çıkmıştı. Bu romanda Tansıkbayev isimli subay Kazangap'ın cenazesinin Ana Beyit mezarlığına gömülmesine karşı çıkan bir mankurttur. Bu romanda ise terfi etme amacıyla Abutalip'i sorguya çeken ve istediği şekilde cevaplar vermesi için ona işkence eden kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Abutalip, eğer romanda istediği şekilde konuşur ve dediklerini kabul ederse özlediği, özendiği hayata kavuşmuş olacaktır. Aytmatov'un diğer eserlerinde görmüş olduğumuz yozlaşmış mankurt tipini bu eserde Tansıkbayev üstlenmektedir.

Tansıkbayev bugüne kadar hiç ödül almamıştı ama o mutluluğa erişen meslektaşlarının kutlama törenlerine katılmıştı. Hemen hemen her akşam karısı Aykımıs ile terfi edenlerin, nişan alanların ya da yeni eve taşınanların verdikleri ziyafete giderlerdi. Yılbaşından önce başlayan ve gerçek şenliği andıran bu seri ziyaretlerin hepsi birbirinden güzel, unutulmaz geceler oluyordu. Yeni apartmanların eşliğine basan davetlileri bir görmeliydiniz! Alma-Ata'nın kötü aydınlanan soğuk caddelerinden donmuş, bitmiş olarak geliyor, kendilerini ev

sahibinin sıcak karşılamlarına, onun kollarına atıyorlardı. Ne kadar da gururlu ve neşeliydiler, gözleri nasıl da parlıyordu(Aytmatov,2016e :15)!

Bu romanda, dönemin rejimine yönelik katı eleştiriler mevcuttur. Rejimin, kendisini devam ettirebilmek için insanları bir yakıt olarak görmesi ve insanların suçsuz yere rejimin devamlılığı açısından öldürülmesi eserde başlıca eleştirilen konudur. Dini, tüm inançları kaldıran ve tanrı insan yaratma çabasında olan rejime karşı gelen mankurtlaştırılmayan insanlar Abutalip gibi ölümü göze almışlar ama teslim olmamışlardır.

Bu eserde yer alan Cengiz Han'a Küsen Bulut efsanesi, Gün Olur Asra Bedel romanındaki Nayman Ana efsanesi ve Raymalı Ağa hikâyesi ile birlikte düşünülmelidir. Söz konusu metinlerde olduğu gibi, bu efsanede de Sarı Özek bozkırının uzak geçmişini, yaşanan çarpıcı olayları bugüne taşıma ve bugünkü olaylarla ortak taraflarını dikkatlere sunma kaygısı gözlenmektedir (Kolcu, 1997: 237).

Eserde, aynı zamanda bu romana adını da veren Cengiz Han'a Küsen Bulut efsanesinde, Cengiz Han'ın yaptığı zulüm ile Stalin'in yaptığı zulüm arasında benzerlikler anlatılmaya çalışılmıştır. Bu iki diktatörün en büyük benzerlikleri ise kendilerine itaat etmeyen, kendilerinden farklı olan insanların sevdiklerini, daha sonra ise o kişilerin hayatlarını sonlandırmaktır. Bu efsanede de Cengiz Han sefer hazırlıklarını batıya doğru yapar ve ordu ilerlerken, hiçbir şeyin kendilerini yavaşlatmasını istemediği için kadınların çocuk doğurmasını yasaklar. Bu orduda yüzbaşı görevinde bulunan Erdene ile ordunun nakışçısı Togulan'ın erkek çocukları Kunan, ordu yola çıkmışken dünyaya gelir. Aslında doğan çocuktan kimsenin haberi yoktur ama Han'ın muhbirleri hemen bu olayı ona haber vermişlerdir. Burada Han'a bu haberi verenler birer mankurt durumundadırlar. Daha sonra büyük bir meydanda Erdene ve karısı Togulan infaz edilir. Hizmetkârları, Kunan'ı alarak oradan uzaklaşır.

Cengiz Aytmatov, bu romanda anlatılan olayın, verilmek istenen temel mesaja yakın bir hadisenin, Stalin devrinde Sovyetler Birliği'nde yaşandığını ifade etmiştir: SSCB'de, 50'lerin başında ünlü bir oyuncu, ABD büyükelçiliğinde görevli bir gence gönlünü kaptırmıştı. Yapılan tüm uyarı ve tehditlere rağmen bu aşkından vazgeçmeyince Sibirya'ya sürülür. Amerikalı da alel acele sınır dışı edilir. Bu

bakımdan düşünülüğünde, Stalin ile Cengiz Han arasında pek fark yoktur. Dikkat ederseniz Cengiz Han'a Küsen Bulut efsanesi 'Özünde' evrensel nitelik barındırmaktadır (Kolcu, 1997: 242).

Bu efsane ile birlikte Gün Olur Asra Bedel isimli romanda dikkatlere sunulan kurgunun eksik bırakılan yerleri tamamlanmış olur. Geçmiş ve o an, birbirini adeta aratır. Biri diğerine rahmet okutur. Yazar iki zalim diktatörün portresini Sarı Özek bozkırında ve tarihin aynasında trajik bir ekseninde ele almayı başarmıştır.

Bu roman, rejimin aydınlara karşı tutumunu gösteren bir belge niteliğindedir. Zira despotizme dayanan hiçbir rejim, aydınlara, düşünen kafalara tahammül edemez. Ve bu devletlerde en büyük darbeyi düşünen kafalar yer.

Aytmatov, Cengiz Han'ın zulme ve şiddete dayanan iktidarının, dünyevi ve ilahi kanunları hiçe sayarak beşeri ayakaltına almasını, insanı ve onun tabiatını göz ardı etmesini, Stalin'in yine aynı zulüm ve şiddet metoduna dayanan rejiminin aynı sona uğrayacağını önceden sezmiştir. Gerçekten de Sarı Özek Bozkırı'nda Cengiz Han'a küsen bulut, Stalin ve onun rejimine de küsmüş, insan yakıtıyla yaşayan bu devletin yerine bugün ondan fazla devlet, bir o kadar da özerk cumhuriyet, diz boyu huzursuzluk ve siyasi sıkıntı kalmıştır (Kolcu,1997: 245).

5.6.2. Romanın Özeti

“ Devlet bir sobadır ve yakıtı da yalnız insandır!”

Cengiz Han'a Küsen Bulut

Cengiz Han'a Küsen Bulu isimli bu roman, Gün Olur Asra Bedel romanının içerisinde yer alması gereken bir bölümken, dönemin siyasi rejiminin yasaklaması nedeniyle, bu romanın içinde yer alamamıştır. İlk baskısı 1991 yılında yayımlanan romanın elimizdeki baskısını Ötüken Neşriyat yapmıştır. Eser 24. basım olarak yayımlanmış olup, Kırgızca orijinal metinden tercümesi, Refik Özdek tarafından yapılmıştır.

Romanın kahramanları, Abutalip Kuttubayev, Tansıkbayev, Aykımıs, Zarife, Ermek, Daul, Cengiz Han (Temuçin), Börte, Yüzbaşı Erdene, Togulan, Altın, Kunan,

Arasan, Boranlı Yedigey ve figüratif karakterlerden oluşmaktadır. Bu karakterlerden Kuttubayev, Tansıkbayev, Cengiz Han, Yüzbaşı Erdene, Togulan ana karakterler, diğerleri ise yardımcı karakterler şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Roman kahramanı Abutalip Kuttubayev, İkinci Dünya Savaşı'na katılmış, savaşta esir düşmüştür. Sorgu yargıcı Tansıkbayev'e göre Abutalip, esir düştüğü zamanlarda İngiliz - Yugoslav gizli servisleriyle ilişkiler kurmuş ve Kazakistan'ın ücra yerlerindeki halk arasında yıkıcı, ideolojik fikirleri yayma peşinde hareket etmektedir. Bu nedenle Tansıkbayev, ödül alabilmek, toplum ve insanlar tarafından sosyal statüsünü zenginleştirmek amacıyla elinde kullanabileceği küçük bir kurban olarak Kuttubayev'i seçmiştir. Bu kurban Boranlı istasyonunda çalışan Abutalip'ten başkası değildir.

Tansıkbayev, kendi menfaatleri için suçsuz kimseleri de çok kolay şekilde suçlayabilecek bir yapıdadır. Onun için Boranlı'dan gelen Kuttubayev ile ilgili ihbar, tam bir kurtarıcı olmuştur. Yaşadığı yer olan Boranlı'da çocuklara ders verirken anlattığı milli kökenlere dair hikâyeler, tuttuğu günlük birer suç unsurudur. Bunlar sayesinde Stalin karşıtı oluşumları ortaya koyarak, Yugoslavya'da Tito-Rankoviç yanlılarının sinsi emellerini gün yüzüne çıkaracağını ümit etmektedir. Tüm bunlar için elindeki anahtar ise Abutalip'tir. Onu iddiaları paralelinde bir itirafta bulunmaya ikna edebildiği takdirde, tüm beklentilerinin bir anda gerçekleşeceğine inanır. Kuttubayev'in günlüklerinde yer alan Mankurt ve Sarı Özek Kurbanları efsaneleri Tansıkbayev için birer bilinmez niteliğindedir. Ona göre Abutalip bu efsane adını verdiği hikâyelerde, yürüttüğü bir takım gizli, bölücü ve yıkıcı faaliyetlerine atıfta bulunur bazı şeyleri gizli mesajlar içinde taşımaktadır. Onun için Sarı Özek Kurbanları efsanesini dikkatle araştırmaya başlar.

Boranlı istasyonu, sadece birkaç evden oluşan oldukça küçük bir yerleşkedir. Bozkırın ortasında, bir kuru çölde vaha gibi insanların yerleştiği tek yerdir. Kuttubayev'in ailesi, Tansıkbayev'in tutuklayıp götürdüğü Abutalip'ten aylardır haber alamamaktadır. Her yeni gelen trenin sesini duyduklarında, eşi Zarife, çocukları Ernek ve Daul ile birlikte trenleri karşılamaya çıkmakta Abutalip'i beklemektedir. Ancak her seferinde bu beklenti hüsrarla sonuçlanmaktadır.

Abutalip'in suçu, halka ait sözlü malzemeyi derlemek, bir nevi milliyetçilik yapmaktır. Bu dönemde ise milliyetçilik kelimesinden bahsetmek bile

yasaklanmıştır. Stalin ve Lenin'in sözleriyle konuşan aydınlar için böyle sözlerden bahsetmek cezalandırılmak için fazlasıyla yeterli bir sebeptir. Aynı zamanda savaş esnasında, esir kamplarında kalan Abutalip'e, esir kaldığı süre içinde ülkesinin sırlarını diğer yabancı ülkelere satarak casusluk yapma yaftası yapıştırılmıştır.

Gözaltında tutulduğu günlerden birinde nöbetçilerden biri ile tartışan Kuttubayev, nöbetçinin boğazına yapışarak onu öldürmeye çalışır; fakat koridordaki boğuşma sesine gelen iki diğer nöbetçi onu engeller ve Kuttubayev'e, öldüresiye dayak atarlar. Kuttubayev ancak bir gün sonra kendisine gelir.

Abutalip sorgu odalarında Tansıkbayev'in istediği şekilde konuşmamıştır. İnandığı doğruları ve ailesinin mutluluğunu, karısı Zarife'yi düşünerek haklılığını ispatlamaya çalışmıştır. Romanın sonunda ise kendisini gelen bir trenin altına atarak ölmüştür. O tren, ailesini ve sevdiklerini temsil eden bir araçtır. Tansıkbayev için sevinç ve şöhretin ellerinden kaymasıdır. “-Pis herif! Alçak süprüntü! Böyle kurtuldu demek! Başardı ha! Beni atlattı ha! Her şeyi mahvetti de gitti! Berbat etti bütün işleri!... (Aytmatov,2016e:112).”

Romanda dikkati çeken unsurlardan biri, Cengiz Han'ın başının üstünde dolaşan, onu her yerde takip ederek güneşten ve sıcaktan koruyan bulut motifidir. Efsaneye göre, dünyayı fethetme yoluna çıkan Cengiz Han büyük ordusu ile sefere yürüdüğünde, karşısına bir kâhin çıkar. Kâhinin kehanetine göre, Tanrı Cengiz Han'ı seçmiştir ve onu adım adım takip etmesi için bir bulutu başının üzerinde gezdirmeye karar vermiştir. Bulut, Göktanrı tarafından Cengiz Han'a kudret ve hükümdarlığının bir nişanı olarak gönderilmiş bir hediyedir. Cengiz Han ne yaparsa yapsın; bu bulutun başının üzerinden kaybolmamasına dikkat etmelidir; eğer bulut yok olursa, iktidarı ve devleti dağılıp gidecek ve kara bulutlar, talihinin üzerinde dolanmaya başlayacaktır.

Söz konusu kehanet Cengiz Han'a pek de inandırıcı gelmez; fakat yine de kâhine zarar vermez. Onu karşısından uzaklaştırmakla yetinir. Avrupa fethine çıkan Cengiz Han için, bunlar önemsiz ayrıntılardır. Dünya imparatoru olma yolunda onu durdurabilecek bir kudret yoktur karşısında. Bu ülküsünü gerçekleştirebilme adına, kafiyeyle yavaşlatabileceğini düşünerek, kadınlara çocuk doğurmayı dahi yasaklamıştır. Asıl tüm hikâyenin konusunu da bu yasak oluşturmaktadır.

Cengiz Han sabah uyandıığında başının üzerinde bir bulut görür. Başlangıçta buna bir önem vermez ancak zaman ilerledikçe bulutun onu takip ettiğini fark eder. Ordu ileri hareketine, devamlı Avrupa'ya doğru ilerler. Bu esnada bulut da Cengiz Han'ı takip etmektedir.

Cengiz Han'ın ordusunda görevli olan ve devriye gezen üç askerden biri, bir gece diğerlerini yanından uzaklaştırır ve çadırlardan birine yaklaşır. Bu, Yüzbaşı Erdene'dir. Karısı Togulan ve hizmetleri ile ilgilenen Altın'ın olduğu çadıra yaklaşır ve onlarla konuşmaya başlar. Togulan bir çocuk dünyaya getirmiştir; her ne kadar yasak da olsa ve ölümle cezalandırılacak olsa bile. Çocuğun babası Erdene'dir. Oğluna Kunan adını uygun görmüştür. Karısı artık bu çadırda çocuğunu sefer sonuna kadar saklamak zorundadır. Çünkü en ufak bir haber, en ufak bir şüphe uyandırıcı hareket, Erdene ile Togulan'ı ölüme götürecektir; fakat Erdene karısının hayatını riske atmak istemez ve bir kaçış planı hazırlar. Gece kimseye sezdirmeden ordudan beraber kaçmaya karar verirler. Ordu ertesi gün Cayık Irmağı'nın kıyısına varmış olacaktır. Bu sırada Erdene, Tolugan ve Altın, bebeği de alarak geceleyin ırmağın bataklık tarafına doğru uzaklaşacak ve sabah olduğunda ordu ile aralarında fark oldukça açılacaktır. Plan bu şekildedir. Çadırda karısı ve bebeği ile bir süre daha vakit geçiren, bebeğini bir kez daha kucağına alıp onu doyusıya öpen Erdene, Altın'a bu zor işte sonuna kadar onlara yardım için minnettarlığını bildirir ve çadırdan uzaklaşır.

Sefere çıkmalı on yedi gün olmuştur. Ordu içerisinde Han'ın bazı muhbirleri vardır. Olan biteni Han'a iletmekle görevlidirler. Ordu Cayık Irmağı'na varmak üzereyken, tam öğleden sonra Han'ın hafiyelerinden (keptekullarından) Arasan, levazım işçilerinin konvoyundaki bir kadının doğurduğu haberini, Han'a ulaştırır. Doğum yapan kadın ordunun nakışçılarından biridir. Sancakları, bayrakları diken, onların üzerine altın ipliklerle harfler, simgeler işleyen, bizzat Cengiz Han'ın dahi sancağını işleyen kadındır. Hüküm kesindir, ordu hareket ettikten sonra doğuran kim olursa olsun ve ne zaman doğurursa doğursun; çocuğunun babası ile birlikte öldürülecektir; fakat çocuğun babasının kim olduğunu bilememektedirler. Han, kadının doğurmasından ziyade, babanın kim olduğu ile ilgilenmektedir. Ona göre en büyük suç babadadır. Togulan'ı sürükleyerek meydana götürürler. Davullar çalınmakta, ortalık gürültüden inlemektedir. Herkes çok büyük bir suç işlemiş gibi,

bu kadına lanetler yağdırmaktadır. Bu esnada haykırışların, küfürlerin arasında gür ve tok bir erkek sesi yükselir. Sesin sahibi Erdene, zırhını ve başlığını çıkarıp yere atar ve çocuğun babasının kendisi olduğunu haykırır. Herkes büyük bir şaşkınlık içindedir. şimdi herkesin kanı donmuştur. Han, her ikisinin de deveye boyunlarından bağlanarak boğulmak suretiyle öldürölmelerine karar verir ve deveye bağlanan iki âşık, deve ayağa kalkınca ayakları yerden kesilir ve boğularak can verirler. Ancak bebeğin canı bağışlanır, Altın'a verilir ve Altın'ın ordudan atılması Han tarafından emredilir. Ordu ileri hareketine devam eder ve kadıncağız orada kucağında bebekle kalır. Bebek açtır, ağlamaları yedi kat göğü inletmektedir. Kadın ise hem yaşlı hem de hiç evlenmemiş biridir. Tanrı'ya hallerine acıması için dua eder. Sonra ümitsizce çocuğu kandırmak için göğsünü açar ve çocuğu emzirmeye başlar; fakat bir mucize eseri süt gelir ve çocuk emer. Kadın da bu mucizeye şükreder.

İki genci ölüme mahkûm eden Cengiz Han'ın yüreği derin sıkıntılara gark olmuştur. Gündüz olunca gökyüzüne başını kaldırır ve görür ki bulut artık orada değıldir. Kâhinin kehaneti gerçek olmuş ve bulut yok olmuştur. Ne yaparsa yapsın bulutu başının üzerinden uzaklaşmayacağına, Tanrı'nın ondan yüz çevirmeyeceğine inanan Han, artık Tanrı'nın onun yolun aydınlatmadığını, onu bıraktığını acı bir şekilde anlar. Seferi zorla tamamlar, geri dönünce devleti oğulları arasında paylaştırır ve iktidarı devrederek bir süre sonra dünyaya veda eder. İşte bu efsane, Kuttubayev'in günlüğündedir ve Tansıkbayev için bu hikâye hayati önem arz etmektedir. Birçok gizli sırrın bu hikâyede olduğuna, kendisini inandırmıştır. Ona göre bu efsane ile apaçık güçlü bir iktidarı kötölemek, bireylerin çıkarlarını devlet çıkarlarından üstün tutmak, kokuşmuş burjuva bireyciliğine sempati duymak ve genel olarak kolektifçiliği eleştirmektedir.

1953 yılının şubat ayında Sarı Özek bozkırlarını doğudan batıya doğru geçen bir trene bir vagon eklenir ve Kuttubayev, sorgusu sürdürölmek üzere yola çıkarılır. Gittikleri yer Boranlı'dan ileridedir ve tren Boranlı'dan geçerken Kuttubayev çocuklarını ve karısı Zarife'yi son bir kez görebilmek için dualar etmektedir. Artık bu işten sıyrılamayacağını anlamıştır. Tren bozkırda Orenburg'a (Çkalov) doğru ilerlemektedir.

Tren Boranlı'dan geçerken karısını, çocuklarını ve eski dostlarını görür. Onlar Kuttubayev'i göremezler; çünkü onlara küçük bir pencereden bakabilmektedir.

Planını Boranlı'dan ayrıldıktan sonra yapacaktır. Orenburg'a ulaştıktan sonra tekrar sorguya götürülmek için kompartımandan çıkartıldığında iki vagon arasındayken kendisini trenden aşağı raylara doğru atar ve intihar eder. Bu iftiradan, hasretten ve çektiği tüm diğer ıstıraplardan ancak böyle kurtulabileceğine inanmıştır (Yamak, 2012: 34).

“-Pis herif! Alçak süprüntü! Böyle kurtuldu demek! Başardı ha! Beni atlattıha! Her şeyi mahvetti de gitti! Berbat etti bütün işleri!... (Aytmatov, 2016e:112)”

5.6.3. Romanda Geçen Yer Adları

Bu eser, Gün Olur Asra Bedel romanının bir bölümüdür. Bu nedenle eserde geçen yer adlarına bakıldığında, parçası olmuş olduğu yerlerin, eserdeki olayların geçtiği mekânlar olduğunu görmekteyiz. Eserde geçen yer adları şu şekildedir:

1. Alma Ata
2. Aral Gölü
3. Asya
4. Avrupa
5. Bavyera
6. Boranlı
7. Cayık Nehri(Yayık-Ural)
8. Himalaya
9. İdil Irmağı
10. Kazakistan
11. Kızıl Orda
12. Kumbel
13. Orenburg
14. Ötüken
15. Sarı Özek
16. Sibirya
17. Sir Derya(Seyhun)

5.6.4. Romanda Geçen Boy Adları

Aytmatov'un eserlerinde gormeye alışık olduğumuz efsane ya da mitolojiye, bu eserde de yer verilmiş; hatta eser, kendisine de isim veren bir efsane üzerine kurulmuştur. Eserde, Moğolların düşman kabilesi Merkitlere dair bilgiler de görürken o dönem yaşantısı ve tarihi üzerinde de önemli bilgiler edinmekteyiz.

1. Juan Juanlar
2. Kazak
3. Merkit
4. Naymanlar
5. Tatar
6. Uygur

5.7. KASSANDRA DAMGASI

5.7.1. Roman Hakkında Bilgi

Cengiz Aytmatov'un 1995 yılında yayımlanan eseri Kassandra Damgası, sıradışı konusu ve anlatımıyla dikkat çekmektedir. Yazarın bu romanı da diğer eserleri gibi insanların ortak problemlerini, ortak dertlerini konu alan bir romandır. Her şeyden önce yazar, bu romanında günümüzdeki insanlığın dertleri veya gelecek nesilleri bekleyen problemler ile ne kadar ilgili olduğunu ve bunları ne kadar büyük ustalıkla ifade ettiğini, gözler önüne sermiştir.

Cengiz Aytmatov'un bu eserinde, daha önceki eserlerinden biraz daha farklı olarak, milli problemlerin dışında evrensel bir problemi ele aldığını görmekteyiz. Bu eserinde, eski eserlerinde kullandığı halkına ait sözlü edebiyat ürünlerinin dışında Yunan mitolojisinden bir motif alarak, romanını bunun üzerine inşa etmiştir. Bu motif ile evrensel bir anlatıma ulaşmış, insanlığın sorunu olan savaş, kıtlık, medya baskısı, kapitalizm, silahlanma, fuhuş, eroin gibi sorunları insanlara anlatmıştır. Eserlerindeki “insan” problemi bu romanda da temel konudur. Eğer insanoğlu dünyadan bir kötülük görecektir ise buna yine kendisinin sebep olacağını anlatmaya çalışmıştır.

Aytmatov, evrensel bakışa sahip bir isimdir. Dünyanın kaderini yakından takip etmiş bir aydındır. Geleceğe dair öngörülerde bulunurken genel anlamda dünyanın bozulan dengesini ve buna bağlı olarak insanlığı bekleyen tehlikeyi üç aşamada dile getirmiştir:

- 1-Doğanın acımasızca tahrip edilmesi sonucu bozulan doğal denge
- 2- Otoriter rejimlerin baskıları sonucu bozulan sosyal denge
- 3-Totaliter rejimlerin baskıları sonucu doğal yaşam biçimini, özünü kaybeden insan(Kolcu, 2008: 51).

Eserde, karşımıza çıkan sorunların hemen hemen hepsi bu üç maddede açıklanmıştır. *Beyaz Gemi* romanında başlayan doğanın tahrip edilmesi durumu *Dişi Kurdun Rüyalari ve Gün Olur Asra Bedel* romanlarında devam etmiş ve *Kassandra Damgasında* ise artık bu durum, milli olmaktan çıkarak tüm insanlığın bir sorunu haline gelmiştir. Rejimlerin baskısı neticesinde artık insanlık birbiriyle olan ilişkilerini sorgular hale gelmiş ve eserde Sivas olaylarının da geçtiği dünyada meydana gelen pek çok olaydan söz edilmiştir. Bu romanda anlatılan olaylar, aslında insanoğluna bir uyarı niteliğindedir. Eğer böyle devam edilirse, dünyanın çok daha büyük felaketlere sahne olacağı kaçınılmazdır, mesajı verilmiştir (Kızılkaya, 2011: 47).

Yazar, bu eserinde evrensel olanı dile getirmiş, bütün ülkeleri, bütün insanları ilgilendiren, düşündürdiren ve endişelendiren konuları kaleme almış, yeryüzündeki tüm canlı varlıkların geleceği için tehlike oluşturan olayları dile getirmiştir. Aytmatov'un, eserine "Kassandra Damgası" ismini vermesi, elbette ki tesadüf değildir. Yazarın romanına bu ismi seçmesinin sebebi, eserde ele alınan olayların Yunan mitolojisindeki "Kassandra" isimli kahramanın başına gelen olaylar ile yakından ilgili olmasıdır.

"Kassandra" Yunan mitolojisinde Priam ve Hekuba'nın kızı ve geleceğe dair öngörülerine hiç kimsenin inanmadığı bir kadın kâhin olarak bilinmektedir. Apollon bu kıza âşık olur ve onun aşkını kazanabilmek için, Kassandra'ya gelecekte haber verme yetisini verir. Kassandra ise Apollon'un aşkına karşılık vermez. Bunun üzerine Apollon, onu cezalandırarak, kehanetlerine kimsenin inanmamasını sağlamıştır. Kassandra her şeyden haberi olmasına rağmen kimsenin ona inanmamasıyla cezalandırılır. Roman, tam da bu ana kurgu üzerine kurulmuştur.

Roman kahramanı Filoley de gelecek hakkında önemli bilgiler sunmasına rağmen, hiç kimse kendisine inanmamaktadır. Aynı şekilde fütürolog olan Bork da aynı kaderi paylaşmak zorunda kalmıştır.

Romanın ismi ile içerik arasındaki uyum ile romanın kahramanı Filofey ortaya konulmaya çalışılmıştır. Filofey de Cassandra gibi kehanetiyle çağının Mesih'i olmuş, dünyanın bozulmaya yüz tutan değerlerine dikkat çekmeye çalışarak geleceğe dair insanları uyarmaya çalışmıştır.

Kassandra Damgası isimli eser, ilahi bakış açısının ağırlıkta olduğu bir eserdir. Bir başka deyişle tanrısal bakış açısı ağır basmaktadır. Bu eserde Aytmatov, uzay rahibi Filofey olarak da bilinen Andrey Krilstov'un mektubu dışında eserinin tamamını ilahi bakış açısı ile yazmıştır. Bu bakış açısının en önemli özelliği, roman anlatıcısının geçmiş ve gelecek olaylar da dâhil olmak üzere, eserdeki kahramanların ruhsal durumları, ne zaman ne düşündükleri gibi her şeyi biliyor olmasıdır.

Eserde asıl dikkat edilmesi gereken nokta, yazarın dünyayı yakın gelecekteki felâketlere karşı uyarma gayreti içerisinde olmasıdır. Aytmatov da romana ismini veren Cassandra gibi ızdırap çekmektedir. Aytmatov esas itibari ile tüm eserlerini bir amaç uğruna yazmıştır. Eserlerinde vermeye çalıştığı mesajlarıyla, insanları tehlikelere karşı uyarmaya gayret eden bir yapıya sahiptir. Bu yönüyle de yazar, uzağı gören bilinçli insan karakterine uymaktadır.

Uzay rahibi olarak bilinen Filofey'in Roma Papa'sına yazdığı mektup, tüm olayların başlangıcını oluşturmaktadır. Dinler insanların huzuru ve mutluluğu için vardır. Gönderilen dinler insanlara doğru yolu çizer. Ancak bu sefer mesaj farklı bir içerik taşımaktadır. İnsanları, yaptıkları hataları devam ettirmeleri halinde felakete sürükleyecek olan mesaj yine göklerden gelmektedir. Tabii mesajın doğrudan uzaydan yani gökten gelmesi, onun kutsallığını düşündürmesi ve âdeta Tanrının mesajıymış imajını vermesi bakımından son derece önemlidir.

Bu eser, insanların geçmiş ve gelecek arasındaki bağlantılarını, sürdürdüğü hayatını, kendisini bekleyen tehlikeleri gözler önüne seren bir romandır. Aytmatov'un insanları bekleyen tehlikeler dediği olayların günümüzde bir bir çıktığını görüyoruz. Her ne olursa olsun kendi var oluş gayesinin dışına çıktığında, olduğundan farklı hareket ettiklerinde, özünden uzaklaştıklarında, dünyanın da dengesi bozulmaktadır. İnsanoğlu farkında olmadan kendi sonunu yine kendisi

hazırlarken Aytmatov gibi isimler insanları, insanlığı uyarma gayreti içerisinde farklı bir bakış açısı ile çabalamaktadır (Gariper ve Küçükcoşkun, 2013: 2).

5.7.2. Roman'ın Özeti

“Kassandra, Apollon'un aşkını reddedince onun tarafından cezalandırıldı. Bundan sonra hiç kimse onun kehanetlerine inanmayacaktı.”

Kassandra Damgası

Kassandra Damgası isimli eserin dilimizdeki baskısı, ilk olarak 1997 yılında Ötüken Neşriyat tarafından yapılmıştır. Bu eser Rusçadan tercüme edilmiştir. Yapılan bu ilk çeviride çevirmen esere ismini veren Kassandra'ya hem de romanın içeriğine dair birtakım bilgiler vermiştir. Bizim elimizdeki eser 3. baskı olup Elips Kitap tarafından yayımlanmıştır. Çeviren isim ise Prof. Dr. Ahmet Pirverdioğlu'dur.

Eserde, Filofey, onun yardımcısı olarak ön plana çıkan Robert Bork ve Kassandra damgalarının varlığına inanan Entoni Yunger ana kahramanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer kahramanlardan Bork'un eşi Cessi, Oliver Ordok, Volter Şermet ise yardımcı karakterler olarak öne çıkmaktadır.

Eser ilk olarak gelecek bilimci(fütürolog) Robert Bork'un Avrupa'ya yaptığı olağan gezilerinden birinden dönüşü ile başlamaktadır. Gelecek bilimci, Atlas okyanusu üzerinde uçakla yaptığı yolculuk esnasında, insanoğlunun teknolojik başarıları sayesinde yeni kaynaklar keşfettiğini ve ilahî güce eriştiğini düşünmektedir. Zira gözle görülemeyecek bir yükseklikten dünyayı görebilecek olan sadece Tanrı'dır. Ona göre insan, bu kadar yüksekte dünyayı seyredebildiğine göre onun da tanrısal güçleri olmalıdır.

Uzaya bazı araştırmalar yapmak için giden genetik bilimci, Sovyet Rusya'nın dağılmasından sonra tekrar dünyaya dönmeyerek çalışmalarına uzayda devam etmektedir. Burada yaptığı genetik çalışmaları sonucunda önemli buluşlara imza attığını Papa'ya ve Tribün gazetesine gönderdiği bir mektupla açıklamaya çalışır. Bu buluşa göre, hamileliğin henüz başlarında, yaşayacağı dünyayı algılayan

embriyonlar, kendilerini bekleyen hayatın ve dış dünyanın olumsuz olması durumunda, anne karnından sinyal göndererek doğmak istemediklerini dile getirmektedir. Bu sinyaller, annenin yüzünde ve alnında çeşitli sivilce ve benekler halinde kendisini göstermektedir. Kendisine Uzak Rahibi Filofey adını veren genetik bilimci, kendisinin gönderdiği sinyallerle embriyonların gönderdiği sinyaller arasında, böyle bir bağ kurmuştur.

Uzak rahibinin, embriyonların dünyaya gelmek istememelerine sebep olarak gördüğü şeyler ise, bozulan doğal denge, insanların acımasızca doğayı tahrip etmeleri, yeryüzünün yaşanamayacak hale gelmesi, kendilerini bekleyen felaketin farkında olmaları ve böyle bir hayatı yaşamak istememeleridir. Söz konusu embriyonlar, kendilerini bekleyen olumsuz bir hayatı aşmak istemedikleri için, dünyaya gelmeyi reddetmekte, bunu da gönderdikleri sinyaller vasıtası ile yapmaya çalışmaktadır. Filofey, bu embriyonlara “Kassandra Embriyonu” ve bu embriyonların göndermiş oldukları sinyaller sonucu annenin alnında ve yüzünde çıkan beneklere de “Kassandra Damgası” adını vermiştir. Filofey, gönderdiği mektubunda şu ifadelerle yer verirken bu duruma bir çözüm üretilmesini de istemektedir:

“ Ben doğmak istemeyen embriyonların gönderdikleri bazı sinyallerin varlığına ulaştım. Söz konusu embriyonlara hamile olan kadınların alnında ve yüzünde bazı benekler oluşuyor. Bu benekler hamileliğin ilk haftalarında ortaya çıkıp ardından kayboluyor. Bunun sebebini ise, embriyonların kaderlerine mahkûm olmaları diye düşünüyorum. Başlangıçta sinyal gönderen bu embriyonlar, değişen bir şey olmadığını gördüklerinde sinyal göndermekten vazgeçiyor. Bu benekleri ortaya çıkarmanın yonunu da buldum. Uzaydan dünyaya gönderdiğim keşif ışınları, bu beneklerin daha iyi ortaya çıkmasını ve belli olmalarını sağlıyor. Keşif ışınlarına maruz kalan benekler ışıldıyor. Aynı zamanda embriyonlar da hareketlenmeye başlıyor. Uzaydan tüm kıtalara bu ışınları gönderiyorum. Bunun amacı, tüm Kassandra embriyonlarını ortaya çıkarmaktır(Aytmatov, 2009: 24)...”

Buradan anlıyoruz ki, embriyolar, Filofey’e göre dünyaya mesaj yollamaktadır. Bu mesaj, dünyaya gelmek istemeyen embriyoların dünyanın yaşanacak bir yer olmadığı düşüncesinde olduklarını anlatmaktadır. Yazar, insanlığın içerisinde bulunduğu durumun, ilahi güçler tarafından embriyolara fark ettirilmesi ve henüz o

aşamadayken bile çocuğun dünyaya gelmek istemeyişinin derin mesajını okuyucuya vermek istemektedir. Aytmatov, diğer eserlerinde olduğu gibi bu eserinde de insanlığa karşı önemli mesajlar vermektedir.

Romanın devamında Filofey, Cassandra embriyolarının ağzından seslenerek, insanoğluna nasıl bir tehlike ile karşı karşıya olduklarını göstermeye çalışmıştır:

“ Sizlere Cassandra Embriyonu olarak sesleniyorum. Eğer seçme şansım olsaydı hiç doğmamayı tercih ederdim. Göndermiş olduğum sinyali gelecekteki felaketlere maruz kalmama adına sizlere gönderiyorum. Göndermiş olduğum sinyali çözebilerseniz eğer sizlere şunları söylemek istiyorum: Ben hiç doğmak istemiyorum. Kimseye zarar vermeden, daha başlamadan yok olmak istiyorum. Ben yaşamak istemiyorum. Ancak irademin dışında beni doğmaya zorlarsanız, diğerleri gibi kaderime razı olacağım. Beni anlamaya çalışın. Ben... Cassandra Embriyonu, doğmak istemiyorum. Şimdilik benimle vedalaşmak için geç değil. Bir süre daha size sinyal göndermeye devam edeceğim. Ben Cassandra Embriyonu. Doğmak istemiyorum, istemiyorum, istemiyorum...Ben, Cassandra embriyonu(Aytmatov, 2009: 25)!”

Filofey tarafından Roma Papasına gönderilen bu mektup, Amerika'nın en çok satan gazetelerinden birisi olan Tribün gazetesinde yayınlanmış ve dünyanın değişik kıtalarında, değişik ülkelerinde yaşayan her türlü kesimden insanın, aşırı derecede tepkisini çekmiştir. Herkes bu durumu kendi aleyhine olacak şekilde yorumlamış ve tüccarından din adamına, uyuşturucu kaçakçısından mafyasına kadar her kesim, bu buluşa karşı çıkmıştır (Tüzer, 1998: 2).

Kassandra Damgası romanında, Aytmatov'un vermek istediği belki de en önemli mesaj, eğer bu keşif çok daha önceleri yapılmış olsaydı, tarihte insanlara zulmetmiş birçok ismin belki de dünyaya gelmeyecek olmasıdır. Böylece, bu zulme uğramış pek çok hayat da kurtarılmış olacaktır. Masum insanlara zulmeden kişilerin başında da Stalin ve Hitler gelmektedir. İşte yazarın vermek istediği en önemli mesaj budur: Yeni diktatörlerin gelmesine engel olmak ve masum insanların ölmesini engellemek.

Olaya bir de farklı açıdan bakmak gerekirse Stalin ve Hitler gibi şahsiyetlerin dünyaya gelmediklerini varsayarsak neler yaşanırdı? Yazarın romanında bahsettiği gibi her şey daha güzel olur muydu? Onlar doğmasaydı olayların nasıl gelişeceğini tahmin etmek çok zordur. Asıl anlaşılmaz olan ise bu tip diktatörlerin var olmasından ziyade

yıllar sonra bile onlara özlem duyan insanların var oluşudur. Eserde Filofey, dünyaya sinyal gönderen Cassandra embriyolarının dünyaya gelmek istemeyişlerini dünyada işlenen günahlara bağlamaktadır (Boztemur, 2013: 94).

Romanın diğer önemli kahramanı ise Robert Bork'tur. Bork, ünlü bir fütürolog olmasıyla birlikte aynı zamanda bilimsel çalışmalarıyla ünlü bir bilim adamı olarak romandaki yerini almıştır. Aynı zamanda hümanist, bilimsel verilerin gelişmesini isteyen bir âlimdir. Filofey'in mektubu, haberlerde yayınlandığı zaman bir iş gezisinden dönmektedir ki aslında uçaktaki düşünceleri ile bu mektupta anlatılanlar, büyük benzerlik göstermektedir. Bork yere indiğinde düşüncelerinin adeta gerçekleşmiş olduğunu görür. Bu haberleri dikkatlice okuyup, dinleyen Bork'un konuya bilimsel olarak yaklaştığını, Filofey'i desteklerken bazı konularda aklına takılan soruların olduğunu görürüz. Bu konudaki düşünceleri ise hem toplum için hem de siyasetçiler için önemlidir. Bu konu ortaya çıkmadan önce Amerika'da seçimler yapılacaktır. Başkan adaylarından birisi de Bork'un arkadaşı Ordok'tur. Bork'un düşüncelerini telefon ile konuşarak alan Ordok, ertesi gün yapacağı konuşma metnini arkadaşından duyduklarına göre düzenlemeye çalışmıştır.

Konuşmanın başlarında Bork'un anlattığı gibi konuşmasını sürdüren Ordok, salondan gelen tepkiler üzerine ağız değiştirerek, toplumun istediği gibi konuyu anlatmış ve Bork için ağır ithamlarda bulunarak toplumun önünde onu halk düşmanı ilan etmiştir. " ...Robert Bork bir fanatik, samimi bir Filofey yandaşı olarak iblise hizmet edercesine ona hizmet ediyor (Aytmatov, 2009 : 113)."

Aytmatov, eserlerindeki kahramanların isimlerini rastgele seçmiş değildir. Romandaki kötü kahraman Ordok'un kelime manası Macar dilinde "Şeytan" demektir. Yazar bunu romanında açık bir dille tanımlamıştır. Aytmatov, bunu bu şekilde tanımlayarak siyasetçilerin halkı düşünmediğini, sadece kendi çıkarları için hareket eden kişiler olduğunu vurgulamak istemiştir. Ordok'un yapmış olduğu tek şey ise insanları kandırarak medyanın ve toplumun istediklerini söylemektir. Medyasal güç, bu romanda önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplum üzerinde medyanın o kadar büyük bir etkisi vardır ki halk, olayları medyadan aldığı gibi yorumlamıştır. Yazar burada medyanın gücünden, insanların sorgulamadan her olaya inandığını anlatmak istemiştir. Bilimsel verilere dayanmayan haberlerin toplum tarafından büyük bir ilgi ile izlendiğini, bunun dışında bir şeyler söyleyen insanların

ise Bork' a yapıldığı gibi linç edilmeye çalışıldığını anlatmıştır. Aynı zamanda Bork, televizyonu seyretmekte, olanlara anlam verememektedir. Karısı Jessi, fişi çekerek bu olan olaylara bir son verir. Bu olaydan sonra tüm dünya ile irtibatlarını kesme düşüncesindedirler. Bork yazısını gazeteğe verip yayınlamasını istemektedir. Bork düşüncelerinde yalnız değildir. Ordok'un danışmanlarından olan genç Yunger bu konuşmalar esnasında, Bork'u savunmasına rağmen kalabalık tarafından susturulur. Yunger, bu olan olaylardan sonra Bork'un yanında yer alacak ve Bork öldüğünde Filoley ile görüşecektir.

Sabaha doğru kalabalık insan topluluğu, Bork'un evinin önünde toplanmaya başlamıştır. Yunger sürekli olarak Bork ve karısı Jessi'ye evden çıkmamaları gerektiğini telefon ve faks yoluyla bildirmiştir. Bork, daha sonra kalabalığın önüne çıkmış, inandığı düşüncelerini kalabalığa anlatmak için uğraşsa da kafasına vurulan bir demir sopayla öldürülmüştür.

Filoley, uzay rahibi olmadan önce "*X Fert*" yaratma projesinin başkanlığını yapan önemli bir araştırmacıdır. Bu durumu yazarın diğer eserlerinde gördüğümüz mankurt tipine benzetebiliriz. "*X Fert*" ile "*Mankurt*" tipleri birbirlerine benzemektedirler. Her ikisi de rejimin devamı için sorgulamadan rejime körü körüne bağlı insanlardan oluşmuştur. "*X Fert*" diğer tipe göre biyolojik olarak hem de bilimsel olarak daha kusursuz bir yapıdadır. Rejimin gerekli insan ihtiyacını karşılayacak bu proje, sisteme şövalyeler yetiştirme amacındadır.

Kassandra embriyonlarının dinleyip çözüm üretmek yerine kendisini füzeyle vurarak yok etmek tehdidinde bulunan insanlara karşı yapacak bir şeyi olmadığını anlayan Filofey, , insanlara şu şekilde seslenir:

"... Şu anda beni dinleyen herkesten son sözlerimi söylemek için müsaade istiyorum. Son bir gün içinde izlediğim şeyler, keşfimin oldukça zamansız olduğunu, dünya insanların buna hazır olmadıklarını ortaya koydu. Bu saatten sonra yapılacak bir şey olmadığı düşüncesinde olduğum için hayatıma son vereceğim. Kassandra Embriyonları ile ilgili tüm çalışmalar, keşif ışınları, tarafımdan yok edilmiştir. Tüm araştırma notları da aynı şekilde ortadan kaldırılmıştır. Her şey benimle birlikte yok oluyor. Yine aynı şekilde hayatınıza hiçbir şey olmamış gibi devam edebilirsiniz (Aytmatov, 2009: 200)..."

Kendi derdini bir türlü insanlara anlatamayan uzay rahibi Filofey, Cassandra embriyonlarından ve onların işaretlerinden kurtularak, çok uzakta, uzayın derinliklerinde hayatına son vermiş, “insanlığın iblisi” olarak yaşamaktan kurtulmuştur. Fakat onun araştırmaları sonucunda insanlara vermeye çalıştığı tehlike dolu mesajlar günümüzde hızla artarak devam etmektedir. Cassandra Embriyonlarının verdiği mesajlar her geçen gün daha fazla annenin bedeninde yer bulmaktadır. Gen mühendisliğinin her geçen gün ilerlediği, genetik şifrelemenin gittikçe geliştiği günümüzde embriyonlar sinyal gönderir mi bilemiyoruz ama gelecekte insanları bekleyen tehlikelerin gittikçe arttığı acı bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır (Tüzer, 1998: 4).

5.7.3. Romanda Geçen Yer Adları

Kassandra Damgası, ele almış olduğu sıradışı konu itibari ile oldukça dikkat çekici bir eserdir. Aytmatov, bu eserinde dünyanın geleceğine dair endişelerini dile getirmiş bunu yaparken de, o dönemde yeni gelişmeye başlayan uzay teknolojisine atıf yapmıştır. Aslında uzay ve uzay araştırmaları konusu Aytmatov’un Gün Olur Asra Bedel isimli romanında da karşımıza çıkmıştır. Aytmatov, Gün Olur Asra Bedel’de Orman Göğsü Gezegeninden bahsederken, bu eserinde uzay gemisi, olayların başlangıç kısmını oluşturmaktadır. Bu eserde ayrıca, milli ve yerli olandan, evrensel olana geçiş yapıldığını görmekteyiz. Eserdeki yer adlarına bakıldığında, Kırgız coğrafyasına yer verilmediğini, ancak dünyanın çeşitli ülke ve bölgelerine atıfta bulunulduğunu görebilmekteyiz. Eserdeki yer adları şu şekildedir:

1. Amerika
2. Atlas Okyanusu
3. Avrupa
4. Chicago
5. Çin
6. Dublin
7. Frankfurt
8. Hindistan
9. İran

10. İsveç
11. Japonya
12. Kızıl Meydan
13. Kiev
14. Kuzey Kore
15. Leningrad
16. Moskova
17. Pakistan
18. Ren Nehri
19. Roma
20. Rusya
21. San Fransisco
22. Venedik

5.7.4. Romanda Geçen Boy Adları

Romanda geçen boy adlarına bakıldığında, çok fazla bir ismin olmadığını görebilmekteyiz. Eserde yalnızca Türk boylarından birisi olan Azerilere yer verildiğini görmekteyiz.

1. Azeri

5.8. DAĞLAR YIKILDIĞI ZAMAN /EBEDİ GELİ

5.8.1. Roman Hakkında Bilgi

2007 de yayımlanan, Rusya ve Kırgızistan'da pek çok ödüle layık görülen ve Türkçe haricinde, Japonca, İngilizce, Kırgızca, Almanca gibi birçok dünya dilinde de yayınlanan “Dağlar Yıkıldığı Zaman-Ebedi Gelin”, Aytmatov’un son romanıdır.

Cengiz Aytmatov, kitap yayımlamadan geçen on yıllık zaman aralığını ve yeni romanının doğuş serüvenini anlatırken, son eserinin üzerinden çok uzun bir zaman geçtiğini ifade etmiştir. Edebiyat, sanat ve sinema dünyasındaki bakışların ve anlayışların göstermiş olduğu değişiklikler nedeniyle her şeye yeniden başlamak zorunda kaldığını söylemektedir. Aytmatov, gün yüzü görmemiş birçok düşüncesini hayata geçirmek, yeni bir başlangıç yapmak için kendisiyle sayısız mücadele verdiğini, buna

rağmen ne yazık ki bu düşüncelerin hepsinin hayal dünyasının raflarında kaldığını dile getirmiştir.

Aytmatov, Dağlar Yıkıldığı Zaman isimli romanını dört ayda bitirmiştir. Yazarın son eseri ile bu eseri arasına uzun yıllar girse de, bu arayı kapatmak için gücünün yettiği ölçüde çaba harcayacağını samimiyetle dile getirmiştir. Usta yazar kendisini yenilemek adına sık sık sılayı rahim yaptığını, yazarlık çizgisi ve üslubunu bulmasında en büyük rolü oynayan Moskova'ya gittiğini de belirtmiştir.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Dağlar Yıkıldığı zaman isimli eser Cengiz Aytmator'un son romanı olma özelliğini taşımaktadır. Devlet kademelerinde farklı ülkelerde görevler alan yazar, uzun bir aradan sonra bu romanını yazmıştır. Bu kadar uzun süre, roman yazmaya ara vermesinin sebebi ise tamamen büyükelçilik görevinin yoğunluğundan kaynaklanmaktadır. Bu romana baktığımızda Aytmator'un bu kadar yıl neden beklediğini hemen anlıyoruz. Çevresini gözlemleyen ve gözlemledikten sonra da gözlemlerini milli kültüre ait olan öğelerle şekillendiren Aytmator, son romanında da bunu tekrar gözler önüne sermeyi başarmıştır (Kızılkaya, 2011: 57).

Aşk konusunu temel alan bu eserde, aslında aşkın sahip olunan kişi için bir hazine olduğu, ancak günümüz dünyasının gerçek aşkı unutturduğunu "Ebedi Gelin" efsanesinden hareket edilerek, Arsen Samançin ve Elisa aşkının, tekrar kutsal bir olgu olarak ele alınmaya çalışıldığını görmekteyiz.

Aytmatov'un bu romanında geleneksele dair pek çok şeyi görebiliriz. Eserde, Ebedi Gelin Efsanesi, Gök tanrı inancı, Şamanizm, ruh çağırma düşüncesi, avcılık, at yetiştiriciliği ve kıımız gibi kültürel öğeler; kader, globalleşme, sosyalizm, kapitalizm, kitle kültürü, aşk, tiyatro ve opera, uyuşturucu üretimi, ağıt yakma geleneği, düğün, nişan merasimi, 'Nişanlını Yakala' geleneksel oyunu, halk hikâyeleri, türkü, dua, tekerleme, Tanrı inancı ve iman gibi evrensel konular da ele alınmıştır (Aydın, 2016: 136).

Aytmatov eserlerinde benzer figürleri kullanmayı tercih ederek yazmaktadır. Onun diğer roman ve hikâyelerinde kullandığı figürleri bu eserde de kullandığını görmekteyiz. Aşk, tabiat sevgisi, insanların ihtirasları, hayvan kahramanlar, kader, karamsar bir tablo ve kaybetme eğilimli kahraman, yerel motifler, efsane ve masallar, Kırgız folkloru, savaş, tren... Aytmator diğer eserlerinde de sıklıkla kullandığı geriye dönüş tekniğini bu eserinde de kullanmıştır. Ayrıca Aytmator

veterinerlik eğitimi aldığı için daha önce mükemmel tasvir ettiği kurt (Taşçaynar ve Akbar) , deve (Karanar) , at (Gülsarı) gibi hayvan kahramanları gibi bu eserde de bir kar leoparını (Caabars) öykünün merkezine oturtmuştur.

Cengiz Aytmatov'un *Dağlar Yıkıldığı Zaman-Ebedi Gelin* eserindeki temel konu, kaderin insan yaşantısı üzerindeki işleyişini okuyucuya aktarmaktır. Romanın daha ilk başına bakıldığında, kader anlayışını ele aldığını görmekteyiz. Yazar diğer bölümlerde ise çeşitli hayatlar üzerinden bu fikrini genişletmiştir. Romanın girişinde kadere vurgu yapıldığını görmekteyiz.

Her zaman ve herkes için değişmez olan bir gerçek var: Hiç kimse önceden kaderini, başına gelecekleri bilemez; sadece hayat bunu gösterir. Kader, başka türlü nasıl olurdu ki? Bu her zaman böyledi. Dünyanın yaratılışından, cennetten kovulan, bu da bir kader değil mi? Adem ve Havva'dan günümüze kadar her dakika, her saat, her gün, her asır, herkes ve hepimiz için kaderin sırrı, ebedî bir bilmece olarak kalmaktadır.

Şimdi de olaylar öyle gelişmişti. Evet, aynen öyle: Sadece insan zekâsının değil, İlahî düşüncenin bile sınırları dışına çıkan bu olayı kim önceden bilebilirdi ki (Aytmatov,2016 f:5)?

Romanın içerisinde üç ayrı olay vardır. Arsen Samançin, Kar parsı Jabaars ve bir efsane olan Ebedi Gelin'in hikâyeleri ele alınmıştır. Üç olayında merkezinde ayrılık konusu vardır. Arsen ve Jabaars, önceleri yazgılarının gidişatına yakınmışlarsa da yazgının gücüne karşı koyamamışlardır. Yazar, kaderin bu başına buyrukluğuyla mücadele etmenin yolunu da açıklamıştır. Bunun en etkili yolu, hayatta karşılaşılan işaretleri fark edebilmek ve doğru yorumlamaktır. Her zaman kaderi doğru yorumlamak mümkün olmasa da, en azından kaderin işaretlerini fark edebilmek gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Yazar'ın kader anlayışı üç karakter üzerinden ilerlemektedir. Bunlardan birisi insan, diğer, hayvan, sonuncusu ise efsanedir. Her üç karakterin de romanda aynı çizgide ele alındığı ya da kaderlerinin ortak ilerlediği zaman dilimleri vardır. Ayrıca kahramanların hayatını etkileyen başka faktörler de vardır. Bunlardan birisi para diğeri ise aşktır. Aşk, insanın duygu dünyasında büyük değişikliklere ve kararlara neden olan aktif bir yönlendiricidir. Para ise aynı çizgide, fakat olumsuz bağlamda düşünülebilecek bir etmen olarak kabul edilebilir. Arsen'in opera sanatçısı Aydana'dan ayrılmasının ve Jabaarsın bütün bir halkın, onun Arap turistler tarafından öldürülmesini istemesinin sebebi para iken, Arsen'i cinayetten ya da kendisini öldürmekten alıkoyansa onun duygusal dönüşümünü sağlayan aşktır.

"Bu dünyada herkesin yazgısı farklı. Evet, farklı. Bu her zaman böyle. Hiç kimse kaderden kaçamaz. Mukadderatı beklerken günler gelecek ve geçecek. Beklentiler ise son güne, son saate kadar yok olmayacak; bu, ebediyen böyle sürüp gidecek. Yine bir yerlerden bir rüzgâr

esti. O, devriye gezmesi gerektiğini hatırlayıvererek bu fâni yeryüzünde her yeri; insanların ruhlarını, fikirlerini, amellerini seyretmek için acele eden kaderdi. Kader yine ertelenemeyecek işlerini yapıyor ve her zaman olduğu gibi hep istikbali göz önünde bulundurarak, gizlice, tesadüflerin bir araya geleceği o mukadder anın hazırlığını yapıyordu. Bu hazırlık ise yine beklenmedik bir şekilde, kaçınılmaz yazgının kendileri için belirlediklerini yaşayacak olanların hayatını ve yeryüzündeki hareketlerini tayin ediyordu. İnsanlar da alınlara yazılmış olan gelecek günlerini yaşıyor ve her defasında gökyüzüne “Ne olacak? Niçin? Ne yapabilirim?” gibi hep aynı soruları soruyorlardı.”(Aytmatov, 2016f: 28)

Aytmatov, eserlerini mesaj verme kaygısı içerisinde oluşturmuştur. Bu romanında da sosyalizm, kapitalizm, kitle kültürü ve çağın belası uyuşturucu üretiminin eleştirildiğini görmekteyiz. Yazar eserinde; yaşayan ve yaşanan dünyanın en büyük sorunu olarak gördüğü ve modern hayatın acı bir gerçeği olan globalleşme, manevi fakirlik ve kirlilik, “her şeyini satışa sunmuş insanlık” dramını gözler önüne sermiştir.

Aytmatov, romanın kurgusu içinde toplumsal yaşantıya da yer vermiştir. Eserde bu konuda dikkat çeken noktalardan birisi, zenginlerin çok lüks arabaya binmelerine rağmen fakir olan insanların hem yerli hem de ucuz olan arabaları kullanmalarındadır. Bu kısımda Aytmatov’un yerli mal ile ithal mallar arasında bir karşılaştırma yaptığını görmekteyiz. Romanda geçen mekânlar ise, yine eski romanlarında olduğu gibi kendi milli kültürüne ait olan yerel bir mekândır. Romanın başlangıcında şehir hayatı anlatılsa da daha sonra geçen mekânlar özgürlüğü ve doğayı simgeleyen dağ, orman, nehir gibi yerlerdir. Romandaki olayların ise 15-20 günlük bir zaman diliminde geçtiğini görmekteyiz.

Aytmatov’un son romanı, kapitalizm ve insanlar arasında meydana gelen gelir eşitsizliğinden bahsetmiştir. Para için kendi dağlarındaki pars avlarına bile karşı çıkmayan insanlardan söz eden bir romandır. Bu kişiler para için ve hayatlarını devam ettirebilmek amacıyla, kendisine ait olmayan her şeyi kim ve ne olduğu fark etmeden satın, paraya dönüştürmeye çalışmışlardır.

Dağlar Yıkıldığı Zaman isimli eser, Cengiz Aytmatov’un en son klasiğidir. Eser, yazarın diğer romanlarında olduğu gibi belgesel tadında başlamıştır. Çünkü yazara göre insanlar hayvanları da düşünmelidir. Eserde, insanlarla hayvanların kaderi yan yana işlenmiştir. İnsan ve Kar Parsı; yani Arsen Samançin ile Jaabars, yerinden yurdundan kovulmuş iki sürgündür. Değişen dünya düzeni ve piyasa ekonomisi iyi tahlil edilmiş ve bu tahlil de güzel ve temiz bir aşk hikâyesiyle süslenmiştir. Yazarın eserlerindeki güzellik ise ana fikirlerin içinde aşkı ele almasındandır.

Aytmatov'un diğer birçok eserinde olduğu gibi, bu eserinde de halk arasında çok meşhur olan bir efsaneye yer verildiğini görmekteyiz. Romana da ismini veren bu efsane Ebedi Gelin efsanesidir. Yazar bu efsane üzerine şunları söylemiştir:

“ Ebedi Gelin'e gelince; bu bana ait bir efsanedir. Benim efsanemin farklı kültürlerde Ebedi Gelin'in farklı şekillerde dillendirildiğini görebiliriz. Fakat bunlardan hiçbirisi benim anlattığım gibi değildir. Bu bir motif değil tamamen bir mitolojik kahramandır. Bu efsanenin üzerinden belki 200-300 sene geçti ama iftiraya uğramış o gelin o hala dağlarda başıboş dolaşmakta ve sevgilisiyle buluşacağı günün hayali ile yaşamaktadır. Bu efsanedeki en önemli şey ise insanın sahip olduğu en büyük değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşk: İnsanın sahip olduğu en büyük değer ...”(Aytmatov, kapak sayfası)

Dağlar Devrildiğinde isimli eserde, arka planda iki hikâye ve iki kahraman anlatılıyor. Biri efsane kahramanı olan 'Ebedi Gelin', diğeri ise bavul ticareti yapmak zorunda kalan Eles. Yetişme tarzından dolayı, görüş ve düşüncelerine efsaneleri katan Aytmatov, modern çağı ele aldığı bu eserine bile mitolojiyi katmayı başarmıştır.

5.8.2. Romanın Özeti

“Neredesin, neredesin sevgili gelinim.

Kaçırıldım ama kurtulmayı başardım

Neredesin, neredesin , dinle beni.

Aşk yeminleri ettiğimiz nehrimiz beni kurtardı...”

Dağlar Yıkıldığı Zaman /Ebedi Gelin

Yazarın son romanı olma özelliğini taşıyan Dağlar Yıkıldığı Zaman/Ebedi Gelin, öncelikle Rusça yazılmış ardından diğer dillere çevrilmiştir. Üzerinde çalışma yaptığımız kitap Elips Kitap tarafından 7.baskı yayımlanmış olup çevirisi ise Prof. Dr. Ahmet Pirverdioğlu tarafından yapılmıştır.

Romandaki kahramanlar; Arsen Samançin, Jaabars, Eles, Aydana Samarova, Taşafgan-Saksan, Ertaş Kurçal, Ebedi Gelin, avcı ve Bektur Ağa'dır.

Romandaki olaylar Bişkek ve Pamir dağlarında geçmektedir. Olaylar dağlarda sonuç bulmakta ve herkes sözünü orda söyleme fırsatına ulaşmaktadır. Romanın başkahramanları Arsen ve Jabaars'ın dağda birleşen kaderleri ve ölüm sebepleri her canlının dünyaya bir vazife ile geldiğini ve ölümün bazen dünyada izler bırakmak gibi bir anlamının olduğunu da gözler önüne sermesi bakımından önemlidir.

Romanda ilk olarak Arsen Samançin adlı karakterin basından geçen olaylar, Jaabars adlı parsın yaşadığı hayat ve en sonunda ise Arsen Samançin'in kaleme aldığı bir yazı şeklinde gerçekleşmektedir. Bu bölümlerden sonuncu kısım romandan ayrı bir şekilde değerlendirilebilir. Sonuncu kısım, savaş karşıtlığını ve savaşta çekilen ıstırapları anlatan bir yazı olarak karşımıza çıkmaktadır

Romandaki ana karakterler olarak Arsen Samançin ve kar parsı Jaabars'ı görmekteyiz. Bu iki karakterin kaderi adeta aynı yazılmıştır. Romanın sonunda bu iki kader arkadaşı bir mağarada buluşacaklar ve hayata gözlerini beraber yumacaklardır.

Arsen, gazetede çalışmaktadır. Aydana adlı bir opera sanatçısına âşıktır. Arsen'in en büyük hayali eskiden köylerinde şamanların söylediği Ebedi Gelin adlı anlatıyı operada Aydana vasıtasıyla tüm dünyaya duyurmaktır. Bunun için önemli kişilerle görüşmüş ve bu fikrini Aydana' ya da anlatmıştır. Aydana en başlarda bu fikre sıcak bakmış, olabilecek bir proje olarak görmüştür. Daha sonra ise, işler Arsen'in istediği gibi gitmemiştir. Ertaş Kurçulov adında zengin bir kişi Aydana ile yüklü bir paraya anlaşma imzalamış, bunun sonucunda Aydana pop şarkıları söyleyen ve popüler kültürün yıldız şarkıcısı olan bir kişi olmayı tercih etmiştir. Yani Aydana sanatsal anlayışını, paraya yani kapitalizme teslim etmiştir. Arsen ise basından geçen olayları bir türlü kendisine anlatamamıştır. Aydana' yı görmek için kulübe gitmiş ama kulüpten aşağılanarak ve kötü bir şekilde kovulmuştur. Bu kovulma Arsen'in kendi kendisiyle hesaplaşması için bir neden olmuştur.

Dur! Bu artık onun bileceği iş, onun hakkı! Sen ise yarış dışına itildin, bu yüzden de azap çekiyor, kızıyor, küfrediyorsun... Samimi bir şekilde itiraf et (Arsen Samançin kendi kendini kınıyordu), rakiplerin daha güçlü çıktı. Tamam, sen bir gazetecisin, bağımsızsın, meşhursun. Ya o kim? Yörüngeler farklı. Birisi kitlesele medyanın uzayında, diğeri medyasal kitlede bir karınca. Ayrıca aşk her zaman denenmiştir. Başka türlü onun azabı da, mutluluğu da, acısı da, felaketleri

de olmazdı. Evet, dağlardan kopan çığın önünü hiç kimse alamaz ...(Aytmatov, 2016f: 53)

Gazeteci Arsen Samançin'in gönlünü kaptırdığı kadın, aslında aralarında geçen herhangi bir olumsuz olaydan dolayı değil, kapitalist sistemin yani maddi olarak güçlü olanın tarafını seçtiği için kendisinden uzaklaşmıştır. Eserde, Üzengil dağlarında yaşamını sürdüren kar parsı Jaabars'ın da başına benzer bir olay gelmiştir. Doğanın kanunu gereği, Jaabars'ın yaşadığı yere genç, kuvvetli bir kar parsı geldiğinde dışisi genç kar parsının yanına gitmiş ve Jaabars ne kadar mücadele etse de dışisini tekrar kazanamamıştır.

Son zamanlarda Jaabars'ın hayatında çok şey değişmişti. Geçen kıştan beri o, sürüden kovulmuş, acımasız ve yalnız bir pars idi. İhtiyarlık yavaşça yaklaşınca böyle oluyordu. Dışisine yeni bir genç pars yaklaşınca artık sürünün ona ihtiyacı kalmamıştı. Korkunç bir dövüş oldu ama rakibini yenemedi. Sonra bir daha karşılaştılar, ölümüne savaştılar, yine de yabancıyı kovamadı, şu Eğri Kulaklı –bir kulağı muhtemelen eski kavgaların birinde ısırılmıştı, oldukça vahşi, yorulmak nedir bilmeyen, dik kafalı hayvanı...”(Aytmatov, 2016f: 9)

Romanda karşımıza kötü karakterler olarak çıkan Ertaş Kurçulov ile Eğri Kulaklı benzer özellikler sergilemektedir. Her ikisi de, romanın iki ana karakterini, hayatlarının değişmesinde ve romanda birbirlerine doğru yaklaşımlarına aracı olmuşlardır. Aydana'ya ulaşmayı sağlayan Ertaş Kurçulov'un doğadaki pars hali Eğri Kulaklıdır.

Acı ile nefreti içinde yaşatan Arsen, amcası Bektur Ağa'nın yardım isteğiyle köyüne gitmeye karar vermiştir. Bektur Ağa, yaban hayvanlarının avlanmasını sağlayan ve çok zengin turistlere hizmet sunan bir şirket kurmuştur. Bektur Ağa, bu av partisinde İngilizcesi iyi olan Arsen'den kendisine tercümanlık yapması için yardım istemiştir. Bunu kabul eden Arsen köyüne gitmiş ve oradaki eski arkadaşlarıyla konuşma fırsatı da bulmuştur. Taşafgan da bunlardan birisidir. O, köyde yaşayan ziraat teknisyeni olarak çalışan, pek fazla gelire sahip olamayan hırslı bir insandır. Arapların köylerine gelerek kendi zevkleri için harcadıkları paralara gıptayla bakar. O harcanan paralarda, kendisinin ve çocuklarının da hakkı olduğunu söyler. Bunun üzerine köyde yaşayan av partisine yardımcı olacaklar ile beraber bir plan yaparak, Arap av meraklılarını esir alacaklar ardından da yüklü bir fidye isteyeceklerdir. Bunları Arsen'e anlattıklarında ise Arsen, bu işe karşı çıkmış ve yaptıklarının terörist bir eylem olduğunu söylemiştir. Diğer beş kişi ve grubun reisi durumundaki Taşafgan ise Arsen'in artık bu işin içinde olduğunu, eğer bunları kabul

etmezse, onu öldüreceklerini söylemiştir. Taşafgan aslında davasına inanmış bir kişidir. Söylediği bu fiili davranışı bir şekilde yapmaya kararlıdır. Arsen ise onları bu düşüncelerinden ne kadar vazgeçirmeye çalışırsa çalışsın, onlar bu fikirlerine o kadar bağlıdırlar ki sonunda Taşafgan şöyle diyecektir:

“ – Masaya vurma. Ne kadar zeki olsan da bizi vazgeçiremeyeceksin. Tanrı'nın kendisi bile buraya gelse dönmeyeceğiz. Düşünecek bir şey yok. Gökten yağın bu kısmeti tepmek için geri zekalı olmak gerekir. Yirmi milyon sokakta bulunmaz.” (Aytmatov, 2016f: 138)

Arsen'in aşk hayatı köyüne geldiğinde değişime uğramıştır. Çevre köylerin fotoğraflarını çeken Eles adındaki kız, Arsen'in düşüncelerini şekillendirmekte ve yapılacak olan av partisine karşı çıkmaktadır. Geçen zaman içerisinde Arsen ile Eles arasında, dostluktan daha da öte bir aşk başlayacaktır.

Av başladığı sırada Arsen'in aklından geçen aslında Arap misafirlere her şeyi anlatarak onların hayatlarını kurtarmaktır. Tam bunu yapacakken bir çatışma başlamış ve Arsen bu çatışmanın ortasında kalarak yaralanmıştır. Çatışma esnasında Jaabars'da yaralanmıştır. Arsen zor da olsa kendisini Jaabars'ın bulunduğu Molotaş mağarasına atmaya başarır. Mağaraya ilk girdiğinde parsın kanlarını ve ardından parsı görmüştür.

Sallanarak zorlukla yürüyor, düşüyor, kalkıyor, boğuluyordu. İyi ki Molotaş Mağarası'nın hangi tarafta olduğunu hatırlıyordu. Nihayet oraya vardı ve dizleri üzerinde sürünerek içeri daldı. O zaman kocaman kar parsının sönmeye yüz tutmuş gözlerini gördü. Bu, Jaabars idi. Hayvan kımıldamadı. Pençeleri üzerine koyduğu kafasını kaldırmayı denemedi bile. Ağır ağır ve hırıltıyla soluyarak yatmaya devam etti. Sen de mi buradasın? Sanki eski tanıdıkmiş gibi Arsen her nedense hayvana sordu. Jaabars kan kaybediyordu (Aytmatov,2016f:209).

Bu mağarada aslında kaderleri aynı olan karakterler buluşmuştur. Roman iki karakterin hayatı üzerine kurulmuştur. Bu olaydan sonra Arap misafirler hemen kendi ülkelerine dönmüşlerdir. İşin tersi ise Arsen'in adeta bir halk düşmanı olarak zikredilmesidir. Söylenilenlere göre Arsen, Arap misafirleri öldürmeye çalışan, insanların ekmeğine böylelikle mani olan bir kişidir. İşte bu yüzden, Arsen gibi adamlar kendi halkına ihanet etmiş kişilerdir. Halkın arasında ne kadar böyle söylentiler olsa da, Eles bunun böyle olmadığını bilmektedir. Oradakilere karşı gelerek Arsen'in içinde bulunduğu mağara yıkılmadan cesedi oradan almış, aynı şekilde dini kurallara bağlı kalarak cenaze merasimini yaptırmıştır. Burada Eles her ne olursa olsun sevdiğine ve aşkına sahip çıkan bir kadın karakterdir.

Romanın sonunda Arsen'in halkı için kendini feda etmesi bir efsaneyi işaret etmiştir. Arsen'in ölümü, sevdiği kadın Eles'in kaderinin Ebedi Gelin'nin kaderine benzemesine neden olmuştur. İki sevgili birbirine kavuşmadan ayrılırlar, hem de ebediyen. Her ikisi arasında yüz yıllarca yıl zaman farkı olmasına rağmen benzer kaderleri paylaşmaları kötülüğün dünya döndükçe iyiler üzerindeki etkisini yitirmeyişine bir vurgudur. Söz konusu efsane şu şekildedir:

Kırgız dağlarında bir avcı varmış. Bu avcı kurt ve parsları kolayca avlar, kürkleriyle geçimini sağlarmış. Halk bu avcıyı çok sever, saygı duyarımış. Onu kendilerine lider olarak görürlermiş.

Bir gün bu genç avı, akrabaları ile birlikte komşu vadiye şölene gitmiş. Orada çok güzel bir kızla karşılaşmış. Genç avcı ve güzel kız birbirlerine âşık olmuşlar. Kısa süre içinde aileler tanışarak nişan yapmışlar. Düğünü de, bir hafta sonra avcının dağların arkasındaki köyünde yapmaya karar vermişler.

Her şey yolunda gitmektedir. Düğün günü gelip çattığında, avcı âdeti olduğu üzere misafirleri iyi ağırlamak için yanına iki kardeşini de alarak ava çıkar. Ancak onların mutluluğunu çekemeyen kişiler hasete kapılır ve genç kızı kaçırlar. Kızın nişanlasına da, onun eski sevgilisi ile kaçtığını söylerler. Bunu gururuna yediremeyen genç avcı tüm insanlara lanet eder, kimseyi görmek istemediğini söyleyerek dağa çıkar ve izini de kaybettirir. Nehre atlayarak o kişilerin elinden kurtulan genç kız sevgilisinin insanlardan uzaklaşarak dağa çıktığını haber alınca uçma yeteneğine kavuşur ve gözden kaybolur. O günden sonra bu dağlarda Ebedi Gelin efsanesi anlatılır olmuş...

Bu eserin arka planında iki hikâye ve iki kahraman ele alınmıştır. Bunlardan birincisi eserde anlatılan efsanenin kahramanı 'Ebedi Gelin', diğeri ise gazeteci Arsen Samançin'in bavul ticareti yapan sevgilisi Eles'tir. Ebedi Gelin Efsanesi'nden etkilenen Arsen Samançin, şunları söyler:

"Güzel! Kuşlar susabilirler ancak ben, söz Ebedi Gelin'den açılınca susmayacağım. İnsanlar bu konuda farklı düşüncelere ya da bilgiye sahip olabilirler. Ancak kim ne derse desin bana göre bu bir efsane değildir. Ebedi Gelin'in, bazen dağlarda, uzaklarda görüldüğü olmuştur. Onun görünmesiyle gözlerden kaybolması da bir olur. Ancak herkes onun dağlarda sevgilisini aradığını çok iyi bilir. Aynı

şekilde sevgilisi genç avcı da gözlerden kaybolmuştur. Onu da belki düşmanları kaçırdı ya da dilini kesip konuşmaktan ettiler, kim bilir (Aytmator, 2016f: 66)?”

Arsen, halkın eski geleneklerine sahip çıktığını her yaz, dolunaylı gecelerde yüksek bir dağda toplanıp ateş yakarak Ebedi Gelin Efsanesi'nin yaşatıldığını söyler:

“Biliyor musun? Bizim buradaki dağlarda hâlâ devam eden bir gelenek vardır. O geleneğe göre her yaz dolunay vaktinde Ebedi Gelin sevdalıları, yüksek bir dağda toplanır ve Ebedi Gelin kendilerini görebilsin diye bir ateş yakarlar. Orada Şamanlar deflerini çalar, kadınlar ağıt yakar, feryat ederek ağlarlar. Bir de Ebedi Gelin'in bir gölgede belirdiğini, eğilerek selam verdikten sonra tekrar kaybolduğunu anlatanlar var... (Aytmator, 2016f: 70)”

Romanda Ebedi Gelin'in bir kuş suretini alması, insan doğasının saldırganlığı neticesinde ödenen bir bedel olarak görülmektedir:

Dikkat et, Ebedi Gelin'in bu gizemli destanda uçan bir kuş suretini almasında, ayrılığın ezeli acısını yaşamasında her zaman olduğu gibi insan doğasının saldırganlığı neticesinde ödenen bir bedel kendini göstermektedir (Aytmator, 2016f: 79).

Eserde verilmek istenen mesajlardan birisi de, Ebedi Gelin efsanesinde nasıl ki gelin sevdiğini arıyor ise günümüz insanları da kendi kaybettikleri değerleri arayıp bulmaya çalışmalıdır.

Eles ise hayalinde hep tekrarlıyordu: Duyuyorum, duyuyorum seni. Ebedi Gelin. Döneceğim, bulacağım seni ve hep birlikte ağlayacağız. Bekle, çok yakında geleceğim...(Aytmator, 2016f: 221)

5.8.3. Romanda Geçen Yer Adları

Aytmator'un son romanı Ebedi Gelin/Dağlar Yıkıldığı Zaman, yazarın pek çok noktaya birden temas ettiği eserlerinden birisidir. Eserde doğa, insan, para, aşk gibi konuların, son derece başarılı şekilde harmanlandığını görebilmekteyiz. Eserdeki olayların genel manada, dağ, ova, vadi gibi alanlarda geçtiğini görmekteyiz. Bununla birlikte, adını sıkça duyduğumuz şehir ve ülkelerinde eserde geçtiğini söyleyebiliriz. Bu yer isimleri şunlardır:

1. Afganistan
2. Aksay Nehri
3. Almanya
4. Aral Gölü

5. Arap Emirlikleri
6. Avliyeata Havaalanı
7. Avrupa
8. Avrupa
9. Baltık Denizi
10. Çin
11. Heidelberg
12. Hollwood
13. Kazakistan
14. Leningrad
15. Londra
16. Molataş
17. Molotaş Mağarası
18. Moskova
19. Orta Asya
20. Ortosay Mahallesi
21. Saratov
22. Tanrı Dağları
23. Tibet
24. Tıyuk Car Dağları
25. Tümen Köyü
26. Üzengili Dağları
27. Volga Nehri

5.8.4. Romanda Geçen Boy Adları

Eserde geçen boy adlarına bakıldığında, daha önce de başka eserlerde adının geçtiğini görmekteyiz. Yalnız Çin Kırgızları, Çin bölgesinde yaşayan bazı Türk boylarından birisi olarak eserde dikkat çekmektedir. Eserdeki diğer boylar şunlardır:

1. Çin Kırgızları
2. Kazak
3. Kırgız
4. Özbek

5.9. CEMİLE

5.9.1. Hikâye Hakkında Bilgi

Cengiz Aytmatov'un dünyada ses getiren hikâyelerinden birisi olan Cemile, Kırgızca olarak 1958 yılında yayımlanmıştır. Bu eser aynı yılın sonunda A. Dimitrieva tarafından Rusça'ya çevrilmiştir. Bu tercümeyi, Aytmatov'u bütün dünyaya tanıtan Fransızca çeviri izlemiştir. Fransız şâir Louis Aragon tarafından yapılan bu çeviri, onun bir önsözü ile yayımlanmıştır.

Eserin baş kişisi, hikâyeye ismini de veren Cemile'dir. Cemile evli ve oldukça genç bir kadındır. Hikâye, onun törelere karşı çıkararak yaşadığı bir yasak aşk sonucu köyü terk etmesi üzerine temellendirilmiştir. Cemile, kocası Sadık ile yeni evlenmiştir. Düğünden hemen sonra Sadık askere çağırılmıştır. Kocasının ailesi ile birlikte oturan Cemile, kolhozda çalışmaya başlamıştır. Burada tanıştığı Danyar isimli genç bir Kazak ile yakınlaşmış ve bu yakınlık iki gencin bir hayat kurmak üzere köyü terk etmeleri biçiminde sonuçlanmıştır.

Cemile, Cengiz Aytmatov'a ilk büyük şöhretini kazandıran, aşk ile tabiatın çocuk dikkatiyle sunulduğu bir duygu tablosudur. Bu eserde eski, yeni ve yerleşik düzen ayrıntılı şekilde resmedilmiştir.

Cengiz Aytmatov, Cemile isimli eserde sözünü Seyit isimli çocuğa emanet etmiştir. Çocuğun konuşmaları, hem olayların gelişimini bilmekte okuyucuya yardımcı olurken, aynı zamanda kişileri tanımamızı da kolaylaştırmıştır.

Aytmatov, eserlerinde genel manada komünist düzenin getirdiklerine karşı çıkmış ve bunu eserlerinde dile getirmiştir. Bu eserde de, eski hayat yaşayışlarını devam ettirmeye çalışan Kırgızların birlik ve beraberlik içinde yaşama arzuları şu şekilde dile getirilmiştir:

Yakın akrabalarımız, yanımızdaki avludaki komşuların “Küçük Ev” dedikleri evde otururdu. Dedelerimiz mi yoksa dedelerimizin dedeleri mi kardeşti bilmiyorum ama bir arada yaşadığımız için onlara “yakın akraba” diyorum. Atalarımızın birlikte göç ettikleri ve sürülerini birlikte otlattıkları zamandan beri bu böyleydi ve bugün hâlâ bu geleneği sürdürmekteyiz. Köyümüz kolektifleşmeye başladığı zaman, babalarımız evlerini yan yana yapmışlar. Köyümüzden dereye kadar uzanan Arlaskaya Sokağı'nda oturan herkesle aynı soydanmışız (Aytmatov, 2016g: 8).

Yazar bu hikâyesini insanın ve hayatın gerçeği prensibinden yola çıkarak oluşturmuştur. Yazara göre, önemli olan insanın mutluluğudur. Hiçbir töre, yasa, genel-geçer sosyal kabuller bu mutluluğu engellememelidir. Bu hikâye, 2. Dünya

Savaşı'nın sebep olduğu ruh ve beden rahatsızlıklarıyla dolu bir toplumda sevgiye ulaşanların gelenekleri ile yaptıkları mücadelenin anlatıldığı eserlerden birisidir.

Cemile hikayesi Rusya'da yayımlandığında öyle büyük bir ilgi görmüştür ki, Aytmatov “ Cemile ile Danyar mutlu oldular mı?” şeklinde binlerce mektup almıştır. Fransız şair ve aynı zamanda Cemile'yi Fransızcaya tercüme eden Louis Aragon ise esere yazdığı önsözünde bu eser için ; “... bence dünyanın en güzel aşk hikayesi...” ifadesini kullanmış ve bu esere duyduğu hayranlığı gizlememiştir:

İşte şimdi şurada, Vilon'un, Hugo'nun, Baudelaire'in Paris'inde, kralların ve devrimlerin Paris'inde, ressamın yüzyıllık Paris'i olmakla övünen her taşı ya bir tarihi, ya bir efsaneyi hatırlatan şu Paris'te, Werther, Bérénice, Antoine ve Kleopatra, Manon Lescaut, Education Sentimentale, Dominique, hepsi birdenbire gözümden düşüverdi. Çünkü ben Cemile'yi okudum(Aytmatov,2016f).

Cengiz Aytmatov'un bu hikâyesindeki aşk, toplum kurallarından, değerlerden, bununla birlikte evliliğin insan bedeninin ve maddi zenginliğin çok ötesinde olduğunun, tüm bunlardan farklı olarak bir ruh kaynaşması halinde vücut bulduğunun en büyük örneğidir. Her insanın içinde keşfedilmeyi bekleyen gizli bir bölümü vardır. İnsan ne olursa olsun bu gerçekliğin peşinde koşmalı, onu ortaya çıkaracak durumları yaratmaya çalışmalıdır. Çünkü ancak bu şekilde kendisinin en doğal hakkı olan özgür olma ve ruhunu keşfedebilme özelliğine kavuşacaktır (Gariper, 2007: 71).

Aytmatov'un eserlerinde ön plana çıkan hayat tarzına yön veren başlıca unsur, töredir. Birçok özel durum, bir mesele boyutuna ulaşmadan töreye göre halledilir. Töre, halkın her ferdinin ezbere bildiği, saygı duyduğu, yazılı olmayan hükümler manzumesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Törelere bazen inanılan dinin emrettiklerinin bile önüne geçerek hayata hâkim olmuştur. Cemile isimli hikâyede de kocası ölmüş bir kadının aile dışından biriyle evlenmesini engelleyen ve temelde birçok sosyal ve iktisadi sebebe dayanan törenin devam ettiğini görmekteyiz (Kolcu, 1997: 74)

Kolektifleştirmeden kısa bir zaman sonra Küçük Ev'in aile reisi ölünce karısı iki oğluyla kalakalmış. Kabilede hâlâ uygulanan eski bir geleneğe göre, kocası ölmüş ve oğluyla kalmış dul bir kadının hiçbir yere gitmesine izin verilmez. Bu yüzden babamın onunla evlenmesine karar vermişler. Ölen kişi, kendisinin en yakın akrabası olduğu için babam atalarına duyduğu saygıdan ötürü bu kadınla mecburen evlenmiş(Aytmatov, 2016g: 9).

Yukarıdaki alıntı bize şunu gösteriyor ki, Kırgızlar 1917 Bolşevik Devrimi'nden önce büyük ölçüde törelerin tayin ettiği bir yapıda yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Buradan şu sonucu da çıkarabiliriz. Başlangıçta töreler belirleyici iken geçen zaman

içerisinde, rejimle birlikte artık, yozlaşmanın da başladığını düşünebiliriz. Toprak Ana isimli romanda da gelin Aliman, yasak aşk yaşamış ve bozulan toplumun bir aksisi olarak karşımıza çıkmıştır.

Aytmatov'un bu hikâyesi, savaşın sebep olduğu olayların insanların hayatlarında yapmış olduğu yıkıcı tahribatı göstermesi açısından son derece önemlidir. Cemile, belki eserin sonunda dilediği yaşamı seçme hakkına kavuşuyor ancak bu, savaşın getirdiği acı gerçekleri değiştirmeye yetmemiştir.

5.9.2. Hikâyenin Özeti

“ Dünyanın en güzel aşk hikâyesi...”

Louis Aragon

Cengiz Aytmatov tarafından 1958 yılında yazılmış olan hikâye ülkemizde ilk olarak 1973 yılında yayımlanmıştır. İncelediğimiz eser Elips Kitap tarafından 20. baskı olarak yayımlanmıştır. Eserin tercümesi Semnal Gökmen tarafından yapılmıştır. Bu eseri dünyaya tanıtan isim ise Fransız şair Louis Aragon olmuştur. Eserdeki olaylar İkinci Dünya Savaşı yıllarında geçmektedir.

Hikyenin kahramanları; Cemile, Seyit, Danyar, Sadık, Orozmat, Osman'dır.

Hikâyedeki olaylar Talas Vadisinde, Kurkureu(Kurkurev) ırmağı kenarında bir köyde geçmektedir. Hikâyenin ana kahramanı Cemile, buraya başka bir köyden gelin olarak gelmiştir.

Hikâyede yazar, anlatıcı olarak okul çağındaki bir çocuğu, Seyit'i seçmiştir. Seyit, hikâye kahramanı Cemile'nin küçük kayınbiraderidir. Seyit, sanatçı ruhlu bir çocuktur. Çok güzel resimler çizebilmektedir. Bu kabiliyet, yazara sanatkârane tasvirler, pastoral tablolar çizme fırsatını vermiş, duyguyu ön plana çıkaran bir anlatım tarzını, yani romantizmin kapılarını açmıştır. Şüphesiz ki Aytmatov'un anlatıcı olarak çocuk yaştaki birisini seçmesi tesadüf değildir. Çünkü çocuk hayali olaylara saf ve temiz bakar. Bu anlatım tarzını roman boyunca görmemiz mümkündür.

Hikâye kahramanı, Cemile isimli genç bir kadındır. Ailesinin tek çocuğu olan Cemile, erkek gibi yetişmiş, sözünü kimseden sakınmayan, doğru bildiğini kim

olursa olsun söylemekten çekinmeyen, hayatına müdahale edilmesini sevmeyen biridir. Toplumda aslında pek de normal karşılanmayacak şekilde erkeklerle at yarıştıran, onlar gibi arazide çalışan, onlardan çekinmeyen, gerektiğinde onlarla kavga edebilen Cemile, aynı zamanda "açık saçık köy türküleri"söyleyen, çevresindekilerle şakalaşan, gülen, eğlenen, aklına estiği gibi davranan özgür ruhlu bir genç kadın profili çizmektedir.

Cemile türkü söylemeyi de çok severdi. Büyüklerin yanında çekinmeden her zaman bir türkü mırıldanırdı. Tüm bu davranışları, bir gelin olarak elbette geleneklere pek uygun düşmüyordu. İki kaynana, kendilerinin de gençliklerinde böyle olduklarını, Cemile'nin zamanla olgunlaşıp uçarıktan kurtulacağını söyleyerek avunuyorlardı ama bana sorarsanız dünyada Cemile'den iyisi yoktu. Beraber olduğumuz zamanlarda birlikte çok eğlenir, avluda birbirimizin peşinden koşar, durmadan gülerdik(Aytmatov, 2016g: 16).

Üstelik Cemile güzeldir. Eserde onun güzelliği şu şekilde tasvir edilmiştir:

Cemile gerçekten de çok güzeldi. İnce, uzun ve alımlıydı. Gür ve dümdüz saçları omuzlarından sırtına akıyordu. Beyaz yemenisini başına doluyor, ucunu da aşağıya sarkıtıyordu. Bu ona çok yakışıyor, koyu renk yüzünün güzelliğini ortaya çıkarıyordu. Güldüğü zaman, badem gözleri ışıl ışıl parlıyordu. Birdenbire edepsiz köy şarkılarını söylemeye başladığı zaman da güzel gözleri hınzır hınzır bakıyordu(Aytmatov, 2016g: 16).

Cemile, Seyit'in abisi Sadık ile evlenmiştir. Ancak Sadık, Cemile ile evlendikten kısa bir süre sonra askere çağırılmıştır. Cemile, kocası askere gittikten sonra, eşinin ailesi ile birlikte oturmaya başlamıştır. Cemile'nin gelin olarak geldiği aile, kolhozda çalışmaktadır. Köydeki erkeklerin çoğu askere alındığı için kolhozdaki işler çocuklara ve kadınlara kalmıştır. Onbaşı Orozmat, Cemile'nin de diğer işçilerle birlikte kolhozda çalışması için bir gün Cemile'nin kaynanasının yanına gelir. Ancak başta bu isteği kabul görmez:

Eve gelince arabayı evin yanındaki söğüdün gölgesine bıraktım ve bizim onbaşı Orozmat'ı gördüm. Her zamanki gibi koltuk değneğini eyerine asmış, atının üzerinde oturuyordu. Yanında da annem duruyor ve bir konuda hararetle hararetle tartışıyorlardı. Yanlarına yaklaşıncı 'Asla, senin hiç Allah'tan korkun yok mu? Kadınların çuval sırtlayıp araba yükledikleri nerede görülmüş? Hayır, olmaz, benim gelinimi rahat bırak!(Aytmatov, 2016g: 11)

Onbaşı Orozkul, Seyit'in de Cemile ile birlikte kolhozda çalışabileceğini söylemesiyle işler biraz daha yoluna girmeye başlamıştır. Onbaşının Seyit'i ciddiye alarak ona da iş vereceğini söylemesi küçük çocuğun oldukça hoşuna gider. Orozkul Cemile ile Seyit'in yanına, aynı zamanda Danyar isimli savaştan yeni dönmüş bir kişiyi daha vereceğini söyler. Böylelikle Cemile, Seyit ve Danyar kolhozdaki tahılları istasyona birlikte götürmek üzere kolhozda çalışmaya başlarlar. Bu iş arkadaşlığı, zaman ilerledikçe duygusal yakınlığa dönüşecektir.

Cemile'nin dışa yönelik mizacına, konuşkan, şakacı ve alaycı, çocuksu kişiliğine karşılık Danyar, kendi içine kapalı, insanlardan uzak duran, dalgın, az konuşan esrarengiz bir kişilik sergiler. Bu haliyle o, önceleri çevresindeki insanlar için sevimsiz, alay edilecek kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Danyar, savaştan yaralanarak dönmüştür, sakat kaldığı için sol bacağı aksayan, uzun boylu, kambur, hayatta kimsesi bulunmayan, aynı zamanda yaşama tarzı ve asgari seviyede sürdürdüğü insani ilişkileriyle etrafında insanların merakına sebebiyet vermiştir.

Savaş sebebiyle, köyde az sayıda kalan diğer erkekler gibi kadınlara sarkıntılık etmeyen, hatta beraber çalıştığı Cemile'ye yönelen meraklı bakışlarının dışında kimseyle ilgilenmeyen Danyar'ın bu kişilik özellikleri zamanla Cemile'yi de etkilemeye başlamıştır. Danyar'ın Cemile'nin bütün taşkınlıklarına, pervasız davranışlarına, muzipliklerine ve kıskırtıcı şakalarına karşı kayıtsız kalıyormuş gibi görünerek, bakışlarının onun üzerinde toplanması Seyit'in gözünden kaçmaz. Başlangıçta Danyar'a acıyan Seyit, kıskançlığının da etkisiyle artık ona düşmanca hisler beslemeye başlamıştır.

Kendi kendime sürekli o bile Cemile'ye böyle bakıyorsa başkaları ne yapmaz? Diyordum. Henüz kurtulamadığım çocuksu bencillik, bende berbat bir kıskançlığa dönüşmüştü. Çocuklar sevdikleri insanları, yabancılardan hep kıskanırlar zaten. Böylece Danyar'a duyduğum acıma hissi, yerini büyük bir nefrete bırakmıştı. Şimdi onunla alay edilmesi, her şeyden daha fazla hoşuma gitmeye başlamıştı(Aytmatov, 2016g: 35).

Cemile ile Danyar arasındaki şakalaşmayı, bir gün Cemile'nin yapmış olduğu şaka ile anlamaya başlıyoruz. Seyit ve Cemile Danyar'a şaka olsun diye çuvallardan birini fazla tahılla doldurmuştur. İstasyonda kendisine oynanan oyundan habersiz yüz kiloluk çuvalı omuzlayan Danyar, Cemile ile Seyit'in oynadığı oyunu anlamışsa da sakat bacağına rağmen, olayı gurur meselesi yaparak çuvalı vagona kadar güçlülük de olsa çıkarmaya kararlıdır. Danyar'ın sakat bacağıyla çuvalı taşırken yaşadığı zorluk ve bunun getirdiği tehlike Seyit'le Cemile'nin yaptıkları şakadan pişman olmalarına, suçluluk duymalarına yol açmıştır. Danyar'ın tahıl dolu çuvalı büyük bir güçlülükle vagona taşınması esnasında yaşanan korku ve endişeye bağlı gerginlik bütün dikkatini Danyar'ın üzerinde toplayan Cemile'nin psikolojik olarak Danyar'a yaklaşmasını sağlar. Oynanan oyundan dolayı, içine suçluluk duygusunun da karıştığı bu yakınlaşma, aslında bilinçaltında alttan alta oluşan bir yönelişin, güç bir durum karşısında ortaya çıkmasından başka bir şey değildir (Gariper, 2007: 66).

İlerleyen günlerde, yine arabalarla tahılları istasyona götürdükten sonra dönerlerken, Cemile türkü söylemeye başlar. Ardından söylediği türküyü kesip aralarındaki şakadan kaynaklanan kırgınlığı, konuşmamanın ve suskunluğun açtığı geniş boşluğu kapatmak için Danyar'dan türkü söylemesini ister. Danyar, önce ürkek bir sesle türkü söylemeye başlar. Danyar'ın güzel ve etkileyici bir sesi vardır. Onun söylemeye başladığı türküler dokunaklı, tutkulu ve coşkuludur. Danyar'ın söylediği türkülerde kelimeler yok gibidir. Onun sesinde kelimelere gerek kalmadan insanın engin ruhunu ardına kadar açan büyü bir kudret vardır. Danyar'ın türküleri hem dağların, hem de bozkırların adeta bir isyanıdır. Bu türkülerden Cemile ve Seyit çok etkilenir. Seyit' e göre bu türkülerde kendisinin bile anlatamayacağı bir şeyler vardır. Bütün bunlar Danyar'dan beklenilmeyen şeylerdir.

Danyar'ın çözülmemeyen, anlaşılabilen tuhaflıklarının sebebi artık çözülmeye ve anlaşılmasına başlanmıştır. Danyar âşiktir ve bu aşk derin bir aşktır. Danyar hayat aşığı, toprak âşığı, tabiat âşığıdır. O, bu aşkını içinde saklamakta, türkülerinde yaşamaktadır. Danyar'ın söylediği türküler Cemile'nin üzerinde derin etki yapar. Zira o, bu türkülerini Cemile'nin isteği üzerine, onun için söylemiştir. Cemile'yi, hatta anlatıcı Seyit'i bile derinden etkileyen, Danyar'ın insanın iç dünyasını bütün çıplaklığıyla veren türkülerdeki sesi kavrar ve kuşatır. Artık Danyar, o güne kadar kazanmış olduğu imajdan sıyrılarak bu türkülerde beliren kişiliğiyle Cemile'nin ve Seyit'in gözünde üst bir kimliğe kavuşmuştur.

Romanın anlatıcı kişisi Seyit, sanatkâr bir ruha sahiptir. Bu özelliğini keşfetmesi, Danyar sayesinde olmuştur. Danyar'ın adeta kendisi ve çevresini anlamlandırmak için türkü söyleme yolunu seçmesi, Seyit'in de kendisini en doğru şekilde nasıl ifade edebileceği üzerinde düşünmesini sağlamıştır. İçindeki yeteneği keşfetmesini şu şekilde açıklamıştır:

“... İşte o zaman, ilk defa içinde tarif edemediğim bir şeyin uyandığını hissettim; kelimelerle ifadesi mümkün olmayan, kendimi ifade etmem için karşı konulamaz bir güç... Sadece dış dünyayı görmek ve hissetmek değil, başkalarının da bu hissettiklerimi, düşündüklerimi ve gördüklerimi görmelerini sağlama arzusu bu. Yeryüzünün güzelliğini, Danyar'ın yaptığı gibi büyük bir aşkla başkalarına anlatmak istiyordum. Sanki bilemediğim bir şey karşısında bilinmez bir sevinç ve korku ile nefesimi tutmuştum. Meğer resim yapmak için fırçayı elimde almam gerekiyormuş. Ama ben o zamanlar bunu anlamamıştım(Aytmatov, 2016g: 46).

Cemile'nin, Seyit'in abisi Sadık ile olan evliliği, Cemile üzerinde çok fazla etkili olmamıştır. Sadık'la dört aylık evliliğine rağmen, Danyar'a gönlünü kaptırdıktan sonra birden değişmeye başlar. Hikâyeden anlaşıldığına göre bu evlilik biyolojik

beraberlikten öteye gitmemiştir. Sadık'la evliliği, Cemile'yi değiştiren ve dönüştiren yapıda gelişmemiştir. Oysa Danyar'a gönlünü kaptıran, gelenekle evlilik hayatının çevrelediği Cemile, büyük değişim yaşamaya başlar. Artık lafını esirgemeyen, şakacı, şen genç kadın gider, yerine “pırıltısı sönen gözlerine duru bir bahar hüznü gelip” yerleşir. Yol boyunca konuşmaz, kara kara düşünür, dudaklarında bazen belli belirsiz bir gülümseme belirir; yalnız kendinin bildiği mutlu bir olaya sevindiği anlaşılan bir gülümsemedir bu. Bazen de sırtında çuvalla duruverir, önündeki coşkun dereyi geçmekten korkuyormuş gibi şaşkın şaşkın bekler, Danyar'la karşılaşmamaya çalışır, bakışlarını ondan kaçıır.

Seyit çevresinde meydana gelen bu yasak aşkın farkındadır. Bir yandan bu iki gencin birbirlerine olan ilgisinden memnunken, diğer yandan Cemile'nin yengesi olduğu gerçeğini düşünüp bu düşüncelerini kafasından atmaya çalışmaktadır:

Âşık olduğunu kendine hem itiraf etmek istiyor hem de istemiyordu; tıpkı benim de onun Danyar'ı sevmesini hem isteyip hem istemediğim gibi... Ne de olsa Cemile ailemizin gelini, abimin karısıydı(Aytmatov, 2016g: 51).

Seyit, bu aşka daha fazla kayıtsız kalamaz ve bu iki gencin resmini çizmeye karar verir. Bu iş onun için artık mutlaka kâğıda dökmek istediği içinden gelen bu isteğe karşı koyamadığı bir hal almıştır. İstasyona ürün bırakmaya gittikleri bir gün oradan beyaz bir kâğıt alır. Ve bu iki aşğın resmini büyük bir heyecan içinde çizmeye başlar:

“İçimden, tıpkı babamın beni ilk defa ata bindirirken söylediğim gibi ‘Allah’ım bana yardım et! diye geçirdim. Sonra kalemi elime alıp çizmeye başladım. Hayatımda ilk defa bir şeyi çiziyordum ama kâğıt üzerinde Danyar’ın şekli belirince her şeyi unuttum. Ağustos gecesinin bozkırını hayal ettim, onun türküsünü dinliyor, kendisini görüyor gibiydim. Cemile’yi de Danyar’ın omzuna yaslanmış olarak düşledim. İşte araba, işte ikisi: Danyar ve Cemile... İşte arabanın önüne düşmüş dizginler, atların karanlıkta dalgalanan sırtları, ileride de bozkır ve gökyüzündeki yıldızlar...” (Aytmatov, 2016g: 56)

Seyit resim yaparken adeta kendinden geçmiştir. Cemile yanına kadar gelmiş ancak Seyit, onun farkına bile varmamıştır. Cemile, Seyit’in yaptığı resmi görür ve ondan hatıra olarak kalması için saklayacağını söyleyip resmi alır.

Bu saf ve yasak aşk, zaman zaman dalgalanmalar da yaşar. Bir gün Cemile'ye eşi Sadık'tan mektup gelir. Bunu fark eden Danyar, üzülür ve istasyondan at arabasıyla hızla uzaklaşır. Ama Cemile'nin Danyar'ı bularak söylediği sözler Danyar için çok şey ifade eder:

“ Onu sana tercih edeceğimi mi düşündün? Hayır! Asla! O beni hiç sevmedi. Bana selamını bile en sonunda yazıyordu. Bundan sonra sevse de istemem onu. Onun sevgisine de ihtiyacım yok. İnsanların ne diyeceği de umurumda değil! Sevgilim, benim kimsesiz sevgilim, gitmene asla izin veremem! Seni uzun zamandan beri seviyorum ben. Seni tanımadan önce bile seni bekliliyordum! Sen de bunu biliyormuşsun gibi geldin işte!” (Aytmatov, 2016g: 61)

Cemile'nin sevgi dolu sözlerine Danyar'da aynı şekilde karşılık verir. Toplumsal yaşam, gelenek ve adetler iki sevgilinin önünde koca bir set gibi durur adeta. Ataerkil yaşama biçimi içerisinde iki sevgilinin önünde tek yol vardır artık, o da kaçmak! Sonunda Cemile ile Danyar, sonbaharın soğuk günlerine kadar bekledikten sonra bir aşkın uzun sürmüş şafağında akşamın karanlığına karışarak kaçarlar. Böylece kendilerini çevreleyen geleneğin, aile bağının, toplum baskısının ve evlilik kurumunun çemberini kırıp aşklarıyla var olabilecekleri alana çıkmış olurlar. Ancak, akşamın karanlığıyla çıkılan bu alanda yazgılarının onları nereye taşıyacağına bilinmediği bir belirsizlik vardır.

Cemile'nin Danyar'la kaçması başta ailesi olmak üzere köylüler tarafından hiç hoş karşılanmaz. Köylüler Cemile'yi budala olarak görürler, böyle varlıklı bir aileyi terk edip Danyar gibi kimsesiz ve yoksul biriyle gitmekle kismetini, mutluluğunu bitirdiğini söylerler. Fakat kimse Cemile'nin iç dünyasında çalkalanan duygularını düşünmez. Cemile'yi tek destekleyen kişi, bu aşka baştan beri şahit olan ve Cemile'yi gizli gizli sevdiği halde onların kaçmalarına göz yuman hikâyenin anlatıcısı Seyit olur:

“ Gün batıyor, akşamın ilk parıltıları vuruyordu dağların yamacına. Birden karşıda iki insan gördüm. Dikkatle bakınca bunların Danyar ve Cemile olduğunu anladım. Gözlerimi onların yüzünden ayıramadım. Endişeliydiler... Danyar ve Cemile arkalarına hiç bakmadan demir yolu kavşağına doğru yürüyorlardı. Başları çalıkların arasından bir iki defa göründü ve sonra gözden kayboldular. Tüm gücümle ‘Cemileeeee!’ diye bağırdım. Sesimin yankısı ‘ eeeee’ diye bana geri geldi(Aytmatov, 2016g: 64).

Eserdeki tek aşk, Cemile ile Danyar arasındaki aşk değildir. Yaşanan aşklardan biri de, bütün hikâyeyi okuyucuya aktaran kahraman anlatıcı Seyit'in Cemile'ye olan tek taraflı aşkıdır. Cemile'ye duymuş olduğu aşkı, onların arkasında tek başına kalmışken anlamıştır:

“Bana bu kadar yakın olan, o çok sevdiğim insanlardan ayrılmıştım. İşte o zaman, yerde uzanıp yattığım anlarda, Cemile'yi ne kadar çok sevdiğimi fark ettim. Evet, Cemile... Benim ilk ilk aşkım... Çocukluğumun tek aşkı... Yüzümü ağlamaktan sırsıklam olmuş kolumun üzerine gömmüş bir vaziyette saatlerce öylece kaldım. Sadece Cemile'ye ve Danyar'a değil, aynı zamanda tüm çocukluğuma da ‘hoşça kal’ diyordum(Aytmatov:2016g: 65)

Aradan bir süre geçtikten sonra Sadık askerden dönmüştür. Cemile'nin başka bir adamla kaçmasından dolayı utanç ve öfke içindedir. Bir gün elinde bir resimle Seyit'in karşısına dikilir. Bu resim Seyit'in yaptığı ilk resimdir. Seyit'e bu resmi, onun yapıp yapmadığını sorduğunda Seyit 'Evet!' cevabını verir. Abisi ona 'Hain!' diye bağırır ve resmi yırtar. Seyit ise hain olmadığını ve bu resmi tekrar yapacağını söyler. Seyit, Cemile ile Danyar'ın kaçmasına göz yumduğundan dolayı kendini suçlu hissetmez.

Seyit bir gün annesine ressam olmak için okumaya gitmek istediğini söyler. Annesinden tepki alacağını düşünürken, ondan kendilerini unutmaması şartıyla, köyden ayrılmasına izin verir. Seyit okulu bitirip ressam olur ve ilk resmi de bir sonbahar günü, bozkırda yürüyen Cemile ve Danyar'ın resmi olur:

“Kim bilir şimdi nerelerdesiniz, hangi yolları arşınıyorsunuz? Artık bozkırımızda Kazakistan boyunca, Altaylar'a ve Sibirya'ya kadar uzanan yollar var! Birçok cesur insan oralarda çalışıyor. Belki siz de oralardasınızdır. Cemile'm! O gün hiç arkana bakmadan yürüyüp gittin! Yoruldun mu? Eğer öyle hissediyorsan Danyar'a yaslan. Sana, aşkın türküsünü söylesin. Aşkın ve hayatın türkülerini... Bozkır tüm renkleriyle canlansın. O ağustos gecesi, Danyar'ın söylediği türküyü hatırlatsın sana hep. Git, Cemile git! Yaptığından asla pişman olma, unutma ki sen mutluluğunu, en sarp yollarda yürüyerek buldun!”

Onlara bakıyor ve Danyar'ın sesini duyuyorum. Beni de çağırıyor, demek ki yola çıkma vaktim geldi. Ben de bozkıra, kendi köyümüze döneceğim ve orada daha önce görmediğim yeni renkler bulacağım.

Fırçayı her vuruşumda Danyar'ın türküsü çınlasın. Fırçayı her vuruşumda Cemile'nin yüreği çarpsın!”(Aytmatov, 2016g: 69)

5.9.3. Hikâyede Geçen Yer Adları

Cemile, bir aşk kurgusu üzerine temellenmiş olup, Aytmatov'un en dikkat çekici ve onun edebiyat dünyasında isminin duyulmasını sağlamış, en özel eserlerinden birisidir. Bu eser, Aytmatov'un yazarlık hayatının başlarında kaleme alınmıştır. Eserde geçen yer adlarının Kırgız coğrafyasına ait bölgeler olduğunu görmekteyiz. Eserde geçen yer adları şunlardır:

1. Altaylar
2. Angrens
3. Arlaskaya Sokağı
4. Bakayır

5. akmak
6. Kazakistan
7. Kurkurcu Deresi
8. Kursk
9. Orel
10. Saratov
11. Taşkent
12. Uludağlar

5.9.4. Hikâyede Geçen Boy Adları

Eserde geçen boy adlarına bakıldığında, sadece yazarın da mensubu olduğu Kırgız isminin geçtiğini görmekteyiz. Yazar, tüm eserlerinde, mensubu olduğu boyun kültürel, tarihsel yaşantısına yer vermeye çalışmış, bunda da büyük ölçüde başarılı olmuştur. Kırgız adının ve kültürünün, yeryüzünde tatınırılığına büyük katkı sağlayan Aytmatov, yazmış olduğu eserler vasıtası ile adeta halkının tercümanı olmuştur.

1. Kırgız

5.10. SULTANMURAT

5.10.1. Hikâye Hakkında Bilgi

Cengiz Aytmatov'un en önemli hikâyelerinden birisi olan Sultanmurat, 1975-1976 yılları arasında yazılmıştır. Kırgızca ismi Erte Gelen Turnalar olan eser Türkiye'de *Erken Gelen Turnalar ve İlk Turnalar* isimleriyle de yayımlanmıştır.

Yazarların, özellikle ilk eserlerinde kendi hayatlarından bazı kesitleri eserlerine yansıtmaları, son derece normal karşılanmaktadır. Ancak Aytmatov'a bakıldığında eserlerinin çoğunda kendi hayatından değişik bölümleri yansıttığını görmekteyiz. Sultanmurat isimli hikâye, yazarın ilk gençlik yıllarını anlatmaktadır. Savaştan geriye kalanların hayat mücadelesi bu eserin ana konusunu oluşturmuştur.

Yazar, Sultanmurat isimli hikâyesini küçük oğlu Asgar'a ithafen yazmıştır. Aytmatov, bu eserini yazdığı esnada Asgar, on altı yaşındadır. Hikâye kahramanı

Sultanmurat da, karşımıza on beş on altı yaşlarında olarak çıkmaktadır. Başka bir benzerlik de, Sultanmurat da babasını savaşa göndermiş, yaşından büyük sorumluluklar yüklenmek zorunda kalmıştır (Kolcu,1997:124).

Eserde Sultanmurat, savaşın sebep olduğu açlığı ve kıtlığı gidermek için, uzak olduğu için sürülemeyen toprakları sürmek üzere arkadaşları ile birlikte görevlendirilir. Bu iş nedeniyle arkadaşları ile birlikte okuldaki eğitimini yarıda bırakmak zorunda kalmıştır. Aytmatov'un da hayatını incelediğimizde, onun da küçük yaşlarda köy kolhozunda çalıştığını görmekteyiz.

Sultanmurat isimli eserin tamamına bakıldığında, çocuğun naif, kırılğan, yaşından çok daha olgun önemli sorumluluklar yüklenmiş ve duyarlı bir bakış açısına sahip olduğunu görmekteyiz.

Aytmatov'un diğer eserlerinde olduğu gibi bu eserinde de geçmiş ile hâlihazırın aynı anda ilerlediğini görmekteyiz. Hikâyenin girişinde, buz gibi bir sınıfta öğretmen İnkamay Apay'dan coğrafya dersi dinleyen çocukları görürüz. Öğretmen, iklimi her daim sıcak olan, içinde insanı imrendiren nefis meyve ve bitkilerin yetiştiği masal adası Seylan'ı anlatmaktadır. Bu ders, daha hikâyenin başında okuyucuya gerçekle hayal arasındaki derin uçurumu hissettirmek için ele alınmıştır adeta. Savaş yıllarıdır, sınıf buz gibidir ve öğretmen, çocuklara adanın türlü türlü güzelliklerinden bahsetmektedir.

Yazar bu eserinde de Manas kültü üzerinde durmuştur. Bu, milli romantizmin bir yansımasıdır. Aytmatov'un eserlerinde hiçbir Rus yönetici yüceltilmemiş, hiçbir komünist örnek şahsiyet olarak gösterilmemiştir. O, olayları ele alırken geleneksel kalıplar içinde kalmak kaydı ile her zaman bir Kırgız olarak karşımıza çıkmıştır. İlk Öğretmen hikayesinde öğretmen Duyuşen karakteriyle; Elveda Gülsarı'da Tanabay karakteriyle, hatta Gün Olur Asra Bedel isimli romanda Yedigey karakteri ile dikkate sunulan komünist-emekçi tipi hep bir hayal kırıklığının, hayat ve tabiat karşısındaki yenilginin portreleridir. Yazarın, Sabitcan, Tansıkbayev(Gün Olur Asra Bedel), Orozkul(Beyaz Gemi) gibi kahramanlarının hepsi de, rejimin yetiştirmek istediği insan tipinin gerçek yüzünü temsil eden birer Mankurt olarak karşımıza çıkmaktadır (Kolcu, 1997: 126).

Yazar, Sultanmurat hikâyesinde, toprak sürmeye giden çocukları, savaşa giden Manas ve askerlerine benzetmiştir. Bu durum hikâyeye yarı destansı bir hava

katmıştır. Çocuklar uzun zamandır bakıp besledikleri ve soylu isimler verdikleri atlarına binip yola çıkarlar. Hikâyede, Aksay Vadisi, ele geçirilecek bir kale, çocuklarda orayı fethedecek kahraman askerler olarak takdim edilir.

Sultanmurat, aynı okulda öğrenim gördüğü arkadaşı Mirzagül'e karşı bazı duygular beslemektedir. Ancak her aşk hikâyesinde olduğu gibi onun da bu işte bir rakibi vardır: Anatay. Ancak bu rekabet ortak acıları olduğunda arkadaşlıktan da öte dostluğa dönüşür. Anatay'ın savaşa giden babasının ölüm haberi gelir. Bu haber Sultanmurat'ı da çok üzer. Arkadaşının acısını hafifleteceği düşüncesi ile Mirzagül'den vazgeçebileceğini söyler. Ancak Anatay bunu kabul etmez. Çünkü Mirzagül'ün de Sultanmurat'a ilgisi olduğunu bilmektedir.

Bu eser vasıtası ile geçmiş ve şimdiki çocuklar arasında bir mukayese yapabilmek imkânına sahibiz. Günümüzde, hiçbir şeyle mutlu olamayan günümüz çocukları göz önünde bulundurulduğunda Sultanmurat'ın ruh dünyası daha net şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Hayatta her zaman işler istediğimiz gibi ilerlemez. Bu eserde de büyük beklentiler ve umutlar içinde yola koyulan çocukların karşılaştıkları zor durumlar ustaca ele alınmıştır. Roman bir sonuca bağlanmamıştır. Aytmatov, bir bakıma bu finalin okuyucu tarafından tamamlanmasını istemiştir. Bu şekilde okuyucunun vicdanını eserin bünyesine katmış olduğu da değerlendirilebilir.

5.10.2. Hikâyenin Özeti

*“... Ah Mirzagül, ah! Mirzagül Bikeş,
Ben sonsuz mavilerde uçan gökgüvercin,
Sen de kanadın kanadımda uçan eşimsin...”*
Sultanmurat

Sultanmurat, Cengiz Aytmatov'un ses getiren önemli hikâyelerinden birisidir. Bu eser 1975-1976 yıllarından yazılmış olup, ülkemizde ilk olarak Ötüken Yayınları tarafından 1990 yılında basımı yapılmıştır. İncelediğimiz eserin basımı yine aynı yayın evi tarafından 28. basım olarak yapılmıştır. Dilimize çeviren isim ise Refik Özdek'tir.

Hikâyenin kahramanları; Sultanmurat, Mirzagül, İnkamay, Bekbay, Hacımurat, Tinaliev, Anatay, Erkinbek, Ergeş, Kubatkul, Çabdar, Aktoru, Akbaypak, Altuntuyak, Cibekcala'dır.

Hikâye, öğretmen İnkamay'ın Seylan adı verilen bir adayı öğrencilerine anlatmasıyla başlamaktadır. Bu adanın iklimi her zaman sıcak, içinde insanı imrendiren nefis meyve ve bitkilerin yetiştiği bir masal adasıdır.

Sultanmurat, hayallere dalmış bir şekilde öğretmeni dinlemektedir. Satırlar ilerledikçe Sultanmurat'ın babasının da diğer çocukların babaları gibi savaşta olduğu gerçeğiyle karşı karşıya gelmekteyiz. Annesi ve kardeşi Hacımurat'la birlikte yaşayan bu küçük delikanlı, havanın ve sınıfın dondurucu soğuşuna meydan okurcasına yüreğini ısıtan sıcacık bir duyguya sahiptir: Sınıf arkadaşı Mirzagül'e duyduğu aşk. Hikâye bir su gibi bu aşkı önüne katmış doludizgin akarken, her şey kaçınılmaz acı sona doğru hızla ilerlerken, sadece bu aşk dipdiri bir mutluluk kaynağı olarak kendini muhafaza etmektedir. Yazar adeta, iki gökgüvercine benzettiği Sultanmurat ve Mirzagül'ün aşklarıyla her zorluğun aşılabileceğini anlatmak istemiştir. Sultanmurat; öğretmen Seylan adasındaki hayvanlardan bahsederken, savaştan önceki mutlu günlerinde babasının kendisini at arabasıyla – Çabdar ve Çontoru'nun çektiği atlar ile- şehre götürmesini ve oradaki panayırda gördüğü filleri hatırlamıştır. Bu hatıra, babanın çocuğun dünyasındaki yerini ve Sultanmurat'ın babasına duyduğu büyük ve derin sevgiyi öylesine büyük bir başarıyla hissettirmiştir ki biz de tüm hikâye boyunca Sultanmurat'la birlikte babanın dönüşünü büyük bir sabırsızlıkla bekleriz. Bu bölümde Sultanmurat babasıyla şehre giderken, kardeşi Hacımurat'ın arabaya sığmadığı için evde kalması ve aralarındaki rekabet duygusu da başarıyla okuyucularına anlatmıştır. Sultanmurat, şehre gidecekleri günün gecesini o kadar sevinçlidir ki bir türlü gözüne uyku girmemiştir. Uykuya daldığında gördüğü rüya ise, sıradan kabul edilebilecek bir yolculuğun çocuk dünyasında ifade ettiği yeri göstermesi bakımından, son derece önemlidir(Yılmaz, 2011: 14)

Bu hayallerle uykuya dalınca, rüyada kendisini neşe içinde uçarken gördü. Tuhaf! Uçmasını nasıl öğrenmişti? İnsan yürür, koşar, yüzerdi ama o uçuyordu. Tam bir kuş gibi değil. Kuşlar kanat çırparak uçarlardı, o ise sadece kollarını uzatmış, parmaklarını usulca kımlıdatıyordu... Ama ne de kolay uçuyordu! Hürdü. Sessiz ve gülümseyen boşlukta, nereden gelip nereye gittiğini bilmeden uçuyordu. Acaba uçan vücudu değil de ruhu muydu, yoksa rüyasında büyüyor muydu(Aytmatov, 2016h: 22)

Hikâye, yaşanan âna döndüğünde geçmiş ve şimdiki zaman arasındaki uçurumun derinleştiğini görmekteyiz. Savaş korkunç bir şeydir, insanların sevdiklerini birer birer ellerinden alır ve karşılığında onlara umutsuzluk ve mutsuzluk verir. Öğretmen İnkamay Apay, cepheye giden oğlundan alacağı en ufak bir haberle tepeden tırnağa değişir, kuru bir dalken adeta baharda yeşermiş, mis kokulu çiçekler açan bir ağaca dönüşüvermiştir. Babalarını bekleyen çocuklar için de durum aynıdır. Cepheden gelen her mektup insanlar için umuttur. Bir gün yine İnkamay Apay sınıfta ders anlatırken, içeriye kolhoz başkanı Tinaliev girer ve tüm sınıfa önemli bir açıklamada bulunur. Tinaliev'in söylediğine göre yiyecek stokları tükenmek üzeredir. Bunun için mutlaka çalışmak ve ekin ekmek lazımdır. Baharda tarlaları sürmek için hayvanlar ve makineler hazırlanmalı, tarlalar yazlık ekini ekmeye hazır hale getirilmelidir. İki yüz hektarlık alanı sürmek ve ekin ekmek için çocukların yardımlarına ihtiyaç vardır. Bu iş için Sultanmurat, Anatay, Erkinbek, Ergeş ve Kubatkul'dan oluşan ekip seçilmiştir. Çocukların küçük omuzlarına çok ağır bir yük binmiştir. Savaş böyle bir şeydir işte, çocuğun çocukluk yapmasına fırsat vermez, onu çarçabuk büyütüp koskoca bir adama dönüştürür. Nitekim hikâye boyunca devam eden tüm bu olaylar bu çocukları hızla büyütür ve olgunlaştırır. Çocuklar, aletlerin kirini, pasını temizleyip atları paylaşarak işe başlarlar. Her çocuk dört atın sorumluluğunu üstlenir. Sultanmurat'ı ahırda bir sürpriz beklemektedir: Babası Bekbay'ın güçlü atları Çabdar ve Çontoru bir deri bir kemik kalmış, tanınmayacak hale gelip yaşlanmışlardır. Sultanmurat, babasının atları ile birlikte iki at daha alır. Hikâyede, Manas Destanı'nın izleri de görülmektedir.

Genç çiftçiler, saygıyla, hayranlıkla bakıyorlardı ona. Her emrini yerine getirmeye hazırdılar. Karşılarındaki bu savaşçı sanki manas idi: Kır saçlı, zırhlı, heybetli Manas! Ve kendileri de onun sadık, yiğit batırları. Kılıçları bellerinde, kalkanları ellerindeydi (Aytmatov, 2016h: 55).

Eserde ayrıca Sultanmurat-Mirzagül aşkı Manas'taki Semetey-Ayçörek aşkına benzetilmiştir. Yine beş çocuğun tanıtıldığı şu satırlar da bu destandan izler taşımaktadır:

Birincisi, ünlü yiğit Sultanmurat. En yaşlıları o değildi ama, o da on beşine basacaktı yakında. Yürekli ve akıllı olduğu için komutan olarak atanan, Bekbay'ın oğlu Sultanmurat. İkinci korkusuz batır Anatay idi. Yaşça en büyükleri, hemen hemen on altısını dolduran Anatay. Boyca değilse de başka bakımlardan hiçbirinden geri kalmazdı. Anatay'da gizli gizli aynı güzeli, o ay yüzlü Mirzagül Bikes'i seviyordu. Üçüncü batır Erkinbek idi. Ailesinin en büyük çocuğu, iyi yürekli, güvenilir bir arkadaş. Bazen derin derin iç çeker, gizli gizli ağlardı. Babası o uzak yerlerde, Moskova savunmasında kahramanca çarpışarak ölmüştü.

Dördüncü batır gözüpek yiğit Ergeş idi. O da iyi ve sadık bir arkadaşı. On beş yaşındaydı. Tartışmayı, fikrini açıkça söylemeyi severdi. Ama tam güvenilecek çocuktü. Bu dört batır arasında bir de beşincisi vardı: Kubatkulbatır. O da on beş yaşındaydı, o da ailenin en büyük çocuğuydu. Babası, Beyaz Rusya ormanlarında kahramanca çarpışarak ölmüştü. Çalışmayı sever, yorulmak nedir bilmezdi(Aytmatov, 2016h: 56).

Kolhoz Başkanı Tinaliev, savaştan geriye kalanları düzlüğe çıkarması için görevlendirilen ekibe “Aksay Komandosü” atlarına da “Aksay Atları” adını vermiştir. Onlara ait her şey bundan sonra Aksay sözcüğüyle birleştirilerek söylenecektir. Beklenen gün adım adım yaklaşmaktadır. Aksay Atları iki hafta içinde ahırın diğer atlarından seçilmeye başlanmıştır. Atların her biri kendi huyuna, kendi benliğine kavuşmuş, unuttıkları huy ve alışkanlıkları yeniden kazanmış, şimdiden yeni sahiplerine bağlanmışlardır. Tanıdıkları seslere, adımlara dönmekte, fısıldar gibi tatlı tatlı kişnemekte, ipek gibi yumuşak dudaklarını güvenle uzatmaktadırlar. Her şey yolundadır. Tabi şimdilik(Yılmaz, 2011: 17).

Savaş tüm hızıyla sürerken, savaşın ortaya çıkardığı acı tablo da Sultanmurat’ın dikkatini çekmeye başlamıştır. Babası savaşa gideli, oldukça fakirleştiklerini görür. Bu tabloyu anlatan şu satırlar dikkat çekicidir:

Evlerinin ne kadar yoksul duruma düştüğü de işte o günlerde çarptı gözüne. Babası askere gittiği zaman on kadar koyunları vardı, oysa şimdi sadece bir tane kalmıştı. İkisini eti için kesmişler, ötekileri de savaş vergisini vermek ve borçlarını ödemek için satmışlardı(...) Üstelik bunlara verecek yem de yoktu. Anbarda biraz mısır sapı saklamışlardı. Eğer kış uzun sürmezse, hayvan doğuruncaya kadar bu sapsar yeterdi. Ama kış uzarsa ne yapacaklarını bilen yoktu(Aytmatov, 2016h: 67).

Sultanmurat’a tüm bu zorlukların üstesinden gelme gücünü veren duygu, Mirzagül’e duyduğu aşktır. İnsan sevmeye başlayınca yaşamaya da başlar. Aytmatov’da, aşkın Sultanmurat’ta meydana getirdiği büyük değişimi şu şekilde ifade etmiştir:

Yavaş yavaş kaynayan bir gözeden çıkan ve tatlı tatlı akan bir derecik gibiydi bu düşünceler. Ve onu, hep ona, Mirzagül’e götürüyordu. Bu düşüncelere varmak için zorlanmıyordu. Kendi kendine biten, filizlenen otlar gibi doğuyor, onu Mirzagül’e götürüyor, mutlu ediyorlardı. O da, bu yüzden hep Mirzagül’ü düşünüyordu. Onu düşündükçe de bir şeyler yapmak, durmadan çalışmak, hiçbir güçlükten, hiçbir felaketten korkmamak, hiçbir şeyden yılmamak gibi bir coşkuya kapılıyordu. En çok istediği şey, onu hiç aklından çıkaramadığını Mirzagül’ün de bilmesiydi(Aytmatov, 2016h: 73).

Yola çıkacakları gün yaklaştıkça, Sultanmurat’ın içindeki duygu seli de gittikçe coşmaya başlar. Daha fazla bekleyemez. Mirzagül’e duyduğu aşkı bir mektupla ona anlatmaya karar verir. Bu iş için, kardeşi Hacımurat’tan yardım ister. Ancak mektup kızın eline ulaştığı halde bir türlü beklenen cevap gelmemiştir. Sultanmurat bu bekleyiş anlarında ne yerededir, ne gökte. Ondaki gelecek küçücük bir haber, çocuğu

dünyanın en mutlu insanı haline getirecektir, ama Mirzagül büyük bir kararlılıkla sessizliğini korumaya devam etmektedir. Mirzagül, Sultanmurat için sonsuz maviliklerde uçan ak bir güvercindir. Sultanmurat; onunla birlikte olmak, kanat kanada uçmak, gökyüzündeki diğer tüm güvercinler gibi karla kaplı ovaların üzerinde geniş daireler çizerek süzülme için adeta yanıp tutuşmaktadır. Ama nafile... Ses seda yoktur ak kanatlı güvercinden. Belki de göklerin sonsuzluğu onu korkutmaktadır, kim bilir?

Güzel şeyler, çoğu zaman beklenilmeyen anlarda gerçekleşir. Sultanmurat da sıkıntılı bekleyişinden ümidini kesmek üzereyken, beklediği habere ulaşır. Bir gün, sıradan gibi görünen bir gün, aşkın düğümleri çözülür. Sultanmurat, her zamanki gibi Mirzagül'ün okuldan çıkışını beklerken, genç kız onun yanına yaklaşır ve gülümser. Bu gülüş öyle büyüdür ki her şeyi anlatır bir anda. Genç kız, ellerini Sultanmurat'ın avuçları içine bırakır. Bu ellerin sıcaklığı, kavrayıcılığı genç kıza bir anda dünyanın en güzel ve en mutlu kadını haline getirmiştir. Aşk onu sarmıştır, o da aşkla sarmalanmıştır. Mirzagül, Sultanmurat'a kenarları işlemeli bir mendil verir. Mendilin köşesindeki süslemelerin arasında "S. c. M." harfleri vardır. Bu harfler "Sultanmurat cana Mirzagül" yani "Sultanmurat ve Mirzagül" anlamına gelmektedir. Sultanmurat da, Mirzagül'ün verdiği bu mendille bir anda dünyanın en mutlu erkeğine dönüşür. Bu mendili kokladıkça Mirzagül'ün ipek saçlarını hatırlar, zira onun saçları da tıpkı bu mendil gibi kokmaktadır. Hasret dinmiştir artık, özlenen sevgiliye duyulan hasret, mendille hafifletilecektir. Her şey yolundadır, havalar düzelmeye başlamıştır. Güneşin ilk ışıkları da kendisini göstermiştir. Atlar semizleşmiş, herkesin ilgisini çeker hale gelmiştir. Nihayet beklenen gün gelir ve tarla sürme işine başlanır. Çocuklar atlara güvenmektedirler, onlara seslenirken "Kamber Ata'nın çocukları dayanın!" diye seslenmektedirler. O gün güzel bir gündür. Aksay komandoları harekete geçmiş, aletleri tarla sürmek için işler hale getirmişlerdir. Pulluklar işlemektedir. Anatay, gökyüzüne bakar ve olanca sesiyle bağırmaya başlar: "Turnalar, turnalar geldi!" Turnaların erken gelişi bolluğun, bereketin habercisidir. Çocuklar sevinçle turnaların peşinden koşarlar, o anda sanki kuş olmuşlardır ve koşarak gökyüzündeki turnalara yetişeceklerdir. Sultanmurat'ın dileği, bir turna tüyünün kopmasıdır, bu tüyü alıp saklayacak ve sevgilisine hediye edecektir. Ancak dileği gerçekleşmez. Ve hikâyeye adım adım kaçınılmaz sona doğru

yaklaşmaktadır. Bir gece iki hırsız, çocukların bunca zaman boyunca tarlaları sürmek için besleyip güçlendirdikleri atları çalar. Sultanmurat hırsızların peşinden gider. Hırsızlar babasının atını öldürürler ve kendisini de yaralarlar. Ölmüş atın kokusuna gelen bir kurt, sinsi sinsi onların yanına yaklaşır. Sultanmurat, elinde atın yuları kurdun saldırısını beklemektedir. Hikâye bu finalle, ümitsiz ve tedirgin bir bekleyle sıkıntılı bir atmosferde sona ermiştir.

Hırsızlar sadece atları değil buna umudunu bağlayan insanların hayallerini, ümitlerini, geleceğe dair beklentilerini de çalmışlardır. Artık çocuklar için hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktır. Her mutluluk eksik, her aşk vefasız, her şarkı yarım olacaktır. Sultanmurat'ın ise hayatta tutunacağı tek dalı ak kanatlı güvercinidir, bir de onun kanatlarına asılmış umutları...

Hikâyenin belirsiz bir finalle sonuçlanmasının sebebi, insanın doğaya karşı olan mücadelesinde her zaman üstün gelemeyeceği fikrini okuyucuya vermektir. Sultanmurat ve arkadaşları Aksay vadisindeki toprakları sürmeyi başaramazlar; üstelik atları hırsızlar ve kanun kaçakçıları tarafından çalınmıştır. Sonuç tam bir mağlubiyettir. Üstelik yazar, kurdun da ortaya çıkmasını sağlayarak olayı daha da trajik hale getirmiştir. Sultanmurat ile kurdun mücadelesinden kimin galip geleceğini bilemiyoruz. Aytmatov, bir bakıma bu finalin okuyucu tarafından tamamlanmasını istemiştir. Böylece okuyucunun vicdanını da eserin içine katmıştır (Kolcu: 1997: 127).

Sultanmurat hayatında ilk kez yüreğinin atışlarını açık açık duyuyordu. Göğsünü gittikçe sıkı bir top gibiydi yüreği.
Ve şimdi Sultanmurat, bütün gücünü toplamış, gem tutan eli havada, vurmak için hazır, bekliyordu...(Aytmatov,2016h:150)

5.10.3. Hikâyede Geçen Yer Adları

Sultanmurat, yazarın hayatından kesitler sunması itibari ile son derece önemlidir. Aytmatov, zaten bu eseri küçük oğluna ithaf ettiğini belirtmiştir. Eserde olayların geçtiği yerlere bakıldığında, Kırgız kırsal kesimlerinin ön planda olduğunu görmekteyiz. Ayrıca Aytmatov, zaman zaman eser kahramanlarını içinde bulunduğu zor durumdan kurtarmak, kimi zaman da idealize ettiği yaşam tarzını anlatmak amacıyla, bazı hayali mekânlara da eserlerinde yer vermiştir. Bu eserde karşımıza, soğuk bir kış günü, buz gibi sınıfta, öğretmenin anlatmış olduğu Seylan adası, yaz kış

devamlı sıcak olan, çocukların girmek için hayallerini süsleyen bir yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Eserdeki diğer yer isimleri şunlardır:

1. Aksay
2. Aral
3. Avustralya
4. Borneo
5. Cambul
6. Cava
7. Çimkent
8. Hindistan
9. Manas Dağları
10. Moskova
11. Seylan Adası
12. Sumatra
13. Talas Dağları
14. Talçuy
15. Taşkent

5.10.4. Hikâyede Geçen Boy Adları

Söz konusu eserde, herhangi bir boy adına yer verilmemiştir.

ALTINCI BÖLÜM

İNCELEMeye ESAS OLAN ESERLERDEKİ YER VE BOY ADLARININ DİL VE KÜLTÜR BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Bu bölümde, incelediğimiz eserlerdeki yer ve boy adları üzerinde durarak, bu kavramların dil ve kültür açısından önemini anlatmaya çalıştık. Eserler, öncelikle romanlar, ardından hikâyeler şeklinde incelenmiştir. İnceleme esnasında, eserlerdeki yer ve boy adları listelenirken, eserlerin isimleri alfabetik olarak sıraya konulmuştur.

6.1. TÜRKLERİN ANA YURDU

Tarihin derinliklerine bakıldığında Türklerin, en eski kavimlerden biri olarak varlığını devam ettirdiği şüphesizdir. Boylar halinde yaşayan Türklerin, dünyanın dört bir tarafına ulaştığı, varlıklarını da her nereye giderlerse gitsinler kültürlerinden uzaklaşmadıkları için korudukları bir gerçektir.

Çok uzun yıllar göçebe bir yaşam süren Türklerin yazıyı da geç kullanmaları, eski Türk yer adları konusunda araştırmacıları zorlamaktadır. Türklerin, tarih sahnesinde görüldüğü ilk yer, sürekli tartışılan bir konudur. Başlangıçta Çin kaynaklarından edinilen birtakım bilgilerle çeşitli görüşler ileri sürülmüş, ancak eski Türk yazıtlarının okunmasından ve yayımlanmasından sonra bu yazıtlardan da faydalanmak suretiyle bazı yer tespitleri yapılmaya çalışılmıştır. A. Vambéry'e göre, Türklerin ilk yurdu Sayan Dağları ile Altay Dağları arasındadır. G.Almassy'e göre ise, Sayan Dağları'ndan ve Altay bölgesinin güneyindeki topraklara kadar uzanır. M.A. Czaplicka daha doğuda, Çin'in kuzeyinde ve Batısında olması gerektiğini düşünür. G.J. Ramstedt ise Türklerin ana yurdunu Doğu Asya'daki Kingan Dağları'nın doğu ve batı bölümünde, Güney Moğolistan'da ve Mançurya'da aranması gerektiğini önermiştir(Eren, 2001: 666, 667). Z.Velidi Togan ise, Türkistan'da Tanrı Dağları ve Aral Gölü arasında aranması gerektiğini düşünür (Togan, 1941: 29).

N.Yamada'ya göre, Türklerin ana yurdu Altay Dağları'nın güney ve Güneybatısında bir yerdedi. Onun bu sonuca varmasında Çin kaynakları etkili olmuştur (Yamada, 1996: 4). Eski Türk yazıtlarına bakıldığında, ayrıntılı bir bilgi bulmak mümkün değildir. Daha çok, herhangi bir olayın geçtiği yer olarak verilir. Bu nedenle Türklerin ilk ortaya çıktıkları yer konusunda bu yazıtlardan yararlanmak mümkün değildir. Türklerin ana yurdu konusunda görüş belirtenlerin daha çok Çin kaynaklarından hareket ettikleri bilinmektedir. Bu kaynaklardaki Tujue hakkında verilen bilgilerin efsanevi nitelikte olmasına rağmen araştırmacıların burada geçen yer adı konusunda, uzun tartışmalar yaşadıkları görülmektedir. Çin kaynaklarındaki köken efsanelerinde Tujue biçiminde geçen Türklerin ilk görüldükleri yerler hakkında sağlıklı bilgi edinmek çok da mümkün değildir. Türk kağanlıklarından kalan yazıtlarda, bu konuda fazla bilgi olmadığına göre de Çin kaynaklarında geçen yer adlarından faydalanmaktan başka bir çözüm yolu yoktur (Aydın, 2016: 24,25). Fakat bugün en açık gerçeklerden biri, Çin Seddi'nden Adriyantik'e, Sibirya'dan Hindistan'a kadarki geniş coğrafyada hem demografik nüfus yapısı açısından hem de kültürel olarak Türkler hâkim konumda oldukları için bu bahse konu yerleri Türk yurdu olarak sayabiliriz.

Ana yurt kavramı ele alındığında ise, yapılan araştırma ve çalışmalar bize şunu gösteriyor ki, daha ilkokuldan başlamak üzere bizlere öğetlenen "Türklerin ana yurdu Orta Asyadır", ifadesi genel manada doğru bir görüştür diyebiliriz. Bununla birlikte, bu tür bilgilere, diğer pek çok alanda olduğu gibi Çin kaynaklarında rastlanmaktadır.

Bir insanın milli kimliğinin oluşmasında, yaşadığı coğrafyanın etkisi büyüktür. Tez konumuz Aytmatov'un eserlerinde geçen yer adlarına bakıldığında, milli kimliğini yansıtan mekânların ağırlıkta olduğunu, yani eserlerin konusunun geçtiği yerlerin çoğunlukla ana yurt ve çevresi olduğunu söyleyebiliriz. O hiçbir zaman Rusya'dan, Amerika'dan övgü dolu sözlerle bahsetmez. Sadece olayların doğal akışı içerisinde bu mekânlara yer vermiştir. Onun eserlerinde Kırgız dağlarını, sonsuz bir deniz gibi uzanan Kırgız bozkırını ve birkaç küçük evden oluşan Kırgız köylerini görmemiz mümkündür. Her ne kadar dönemin sıkıntısı nedeniyle, insanların önemli problemi olsa da, tüm bu problemler içinde kendi öz vatanında insanlar mutludur. Tâki rejim onların hayatlarına müdahale edene kadar.

Aytmatov'un hayatının dönüm noktasını oluşturan iki olay vardır. Bunlardan birincisi babasının Stalin döneminde yargısız şekilde infaz edilmesi, ikincisi ise İkinci Dünya Savaşı'dır. İlk olay, çocukluk yıllarına denk gelmiş ve tüm hayatının kişisel anlamda büyük sorun ve mücedeleler ile geçmesine sebep olmuştur. İkincisi ise, içinde bulunduğu toplumu derinden etkilemiş, dolayısıyla kendisi de bu olaydan nasibini almıştır. Eserlerine bakıldığında, pek çoğunda ya sevdiklerini savaşa göndermiş kadınları ya savaştan yaralı olarak dönmüş askerleri ya da savaş nedeniyle yaşından çok daha büyük sorumluluklar üstlenmek zorunda kalmış çocukları görürüz. Yani Kırgız halkı, kendi savaşı olmayan bir mücadelenin içine itilmiş bu da toplumda onarılmaz hasarlar meydana getirmiştir. Bu tahribat Aytmatov'un eserlerine de yansımış, eserlerinde halkının acılarını, geçmişe dair değerlerini, rejimin getirmiş olduğu sıkıntıları son derece gerçekçi bir üslubla kaleme almıştır.

6.2. TÜRK MİTOLOJİSİ VE AYTMATOV

Eski dönemlerin eğitim sistemi mitoloji olarak kabul edilebilir. Doğa ve cemiyetteki olaylar insanı eğiterek onu hayata hazırlayan birer ders şeklinde karşımıza çıkmıştır. Bu manada mitoloji gerçekliğin yansıması gibi anlam belli eden mitolojik bilgilere dönüşmüş durumdadır. Demek ki, mitoloji olayları değil, olayların meydana çıkma sebeplerini açıklayan, gerçek dünyanın resmini çizmeyen ama bu dünyanın simgelerle algılanmasını sağlayan bir bilimdir. 19. yy'a kadar mitolojiden söz edildiğinde Batı dünyası yalnız Yunan Mitolojisini kabul etmiştir. Ancak araştırmalar ilerledikçe bütün dünya halklarının, özellikle Türk halklarının mitolojisi olduğu ortaya çıkmıştır. 20. yy.da mitolojik teorilerin belgelenmesi ile dünya bilim çevrelerinde mitolojinin öğrenilmesi yaygın hale gelmiştir. Mitler, tarih öncesi dönemlerde olduğu için onların izlerini bulmak, aslına ulaşmak hatta hangi millete ait olduğunu belirlemek araştırmacılar için oldukça zor bir konudur. Mitlerin en belirleyici özelliği, inanışla ilgili olması ve dil ile kültürün aktarılmasına önemli rol üstlenmesidir. Çünkü içinde barındırdığı inanışlar nedeniyle zor değişirler. Hatta coğrafyalar ve asırlar değişse de, bu yöndeki kabullerin değişmeyip veya az değişime uğrayarak taşınması ile dil unsurlarıyla kültür de geçmişten geleceğe aktarma görevini yerine getirmiş olur. Belki de bu yönü mitlerin yok olmasını, günümüze

kadar taşınmasını sağlamıştır. Yazarımız Cengiz Aytmatov'un eserlerinde de Türk mitolojisine dair önemli ayrıntılar görmemiz mümkündür (Alizade, 2013: 31, 45).

Kült, metafizik bazı öğelerin sahip oldukları düşünülen tabiatüstü güçlerine saygı göstermek, onlara tapmak ve bağımlılığı göstermek amacıyla yapılan bazı söz ve hareketlerde bulunmaktır. Kült, insanlık tarihi kadar eski olmakla birlikte, ilkel dinlerde olduğu kadar zaman zaman ilahi bazı inanışlarda da kendini göstermektedir. Türk milli kültüründe de bazı kültler bulunmaktadır. Bunlar atalar kültü, kutsal ağaç, su, ışık vb. kültler gibi, aynı zamanda ateş, ölümler kültü de vardır. Eski Türkler, doğada bazı gizli güçlerin varlığına inanmışlardır. Bu ruhlar iyi ya da kötü ruhlar şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Türkler, tabiatta var olduklarına inandıkları ruhlara koyun ve at kurban etmişlerdir. Ayrıca doğada büyük önem yer tutan ağaca ve ağaç sevgisine büyük önem vermişlerdir (Bars, 2014: 379).

Aytmatov'un eserlerine bakıldığında Kırgız mitolojisine dair önemli bilgiler edinmemiz mümkündür. Peki, Aytmatov, sözlü kültüre nasıl bu kadar hâkimdir? Onun sanat yaşamının şekillenmesinde babaannesinin etkisi büyüktür. Büyük yazar, babaannenin anlatmış olduğu halk hikâyeleri, masallar ve efsanelerle büyümüştür. Ve dolayısıyla, çocukluğunda dinlemiş olduğu halka ait sözlü ürünlerin önemli bir kısmı, sonradan eserlerinde kendisine yer bulmuştur. Onun eserlerinde şamanizm, Göktanrı, halk arasındaki efsaneler ve bazı mitolojik unsurların izlerini rahatça görebiliriz. Bu mitolojik unsur, kimi zaman Beyaz Gemi romanında olduğu gibi Maral Ana efsanesi ile karşımıza çıkarken, Gün Olur Asra Bedel romanında "mankurt" efsanesi bizleri kuşatır. Yine aynı romanda Ana Beyit mezarlığının neden önemli olduğunu, Nayman Ana efsanesi ile öğreniriz. Üstelik halk efsanelerine karşı ilgisi sadece ilk eserleri ile sınırlı değildir. Onun son romanı Ebedi Gelin, esere ismini de veren bir efsanedir. Yazar ülkesinden siyasi görevi nedeniyle ayrı olduğu yıllarda yazmış olduğu bu eserinde, halk arasında hâlâ kutlanmaya devam eden bir efsane üzerine eserini inşa etmiştir. Bu da bize gösteriyor ki, yazar aslında manevi anlamda ülkesinden, halkından ve kültüründen, dilinden asla ayrılmamıştır.

Beyaz Gemi romanında, Kırgız sözlü geleneğinde mitolojik anlamda büyük yer tutan Maral Ana efsanesi, olayların merkezinde yer alır. Marallar geyik türü bir hayvandır. Bir inanışa göre düşmanlarından sağ kalan son iki Buğu aşireti üyesi, Maral Ana adı verilen, konuşma yetisine sahip bir dişi geyik tarafından kurtarılıp

büyütülür. Bu nedenle Maralların, bu aşiret üzerinde etkisi büyüktür. Dolayısıyla eserdeki olayların geçtiği ve maralların görüldüğü dağ, mitolojik anlamda son derece önemlidir. Bu ve benzeri özellikleri yazarın diğer eserlerinde de görebilmekteyiz. Örneğin Ana Beyit Mezarlığı, Kırgız tarihi için son derece önemlidir. Yazar, eserlerinde bu ve benzeri yerlere yer vererek, bu tarihi mekânların unutulmasını engellemek istemiş ve gelecek kuşaklara bir emanet bırakmak istemiştir.

Aytmatov, çok yönlü bir yazardır. Eserlerine bakıldığında sosyolog, tarihçi, antikapitalist, pantürkist, milliyetçi, sosyalist, psikolog vb. birçok özelliği bendinde taşıdığını görebiliriz. Tüm bu özellikleri neticesinde, halkın yaşayışına ve onların dünya görüşüne uygun son derece güzel eserler meydana getirmiştir. Sosyologtur çünkü halkın acılarını, üzüntülerini, mutluluğunu eserlerine yansıtmıştır. Tarihçidir, çünkü İkinci Dünya Savaşının etkilerine, rejimin bilinmeyen yönlerine ayna tutmuştur. Milliyetçidir, çünkü en büyük milliyetçi kendi halkının özünü koruması için çalışan, değerlerine bağlı olan ve onu gelecek kuşaklara aktarmayı sorumluluk edinendir. Keza Aytmatov, halkının diline ve kültürel mirasına sahip çıkma adına, eserlerinde Kırgız kültürünü, göçebe yaşam tarzının ince ayrıntılarını, eserlerinde dile getirmiştir. Psikologtur, çünkü küçük bir çocuğun, yalnızken bu yalnızlığını nasıl yenebileceğini(Beyaz Gemi), torunlarını sevmesi gereken yaşta, eşini ve çocuklarını askere gönderen annenin hislerini(Toprak Ana), rejim için her şeyini feda edip, sonunda elinde hiçbir şeyi kalmayınca geçmişi ile hesaplaşma içine giren bir adamın düşüncelerini(Elveda Gülsarı), geçmişine sıkı sıkıya bağlı olup, kendi kanından olmasa da bir insanın en yakınındaki kişi olabileceği gerçeğini(Gün Olur Asra Bedel), savaşın insanlar üzerinde nasıl bir etkisi olduğunu, henüz oyun yaşındaki çocukların birer yetişkin rolünü takınarak bir anda verilen görev neticesinde olgunlaşmak zorunda kaldıklarını(Sultanmurat), yine henüz yeni gelin olmanın rahatlığını yaşaması gerekirken onlarca kilo buğday çuvalını sırtlanmak zorunda kalan kadınların hislerini(Cemile) eserlerinde son derece gerçekçi ve etkileyici şekilde kaleme almıştır.

Aytmatov'un eserlerinde dikkat çeken başka bir unsur da, eserlerindeki dini eksenli anlatılardır. Onun aynı eserinde bile, birden çok dini inanışın etkisini görebilmemiz mümkündür. Kırgızlar, rejimin getirdiği baskı neticesinde İslamiyet inancına tam manasıyla vakıf olamamıştır. Bu nedenle kimi eserlerinde eski inanış

yani şamanizmin etkisi ile İslami inanç sisteminin getirdiği inanışları bir arada bulabiliriz. Ayrıca bazı kişiler İslami inançlara sıkı sıkıya bağlı iken, ateist yapıda kişiler de Aytmatov'un eserlerinde mevcuttur. Bunun en bariz örneğini Elveda Gülsarı isimli eserin bir bölümünde görebiliriz. Eserde bir yarışmayı kazanan roman kahramanı Tanabay için, öncelikle İslami inanışa uygun şekilde ellerin göğe doğru açılarak dua edildiğini görmekteyiz. Ancak eserin başka bir bölümünde Tanabay zorda kaldığında, atalarının ruhlarından yardım istemektedir. Ki bu İslamiyetle başdaşan bir durum değildir.

Gün Olur Asra Bedel isimli eserde ise, Ana Beyit mezarlığına ulaşım, Kazankap'ın naaşının oraya defnedilmeye çalışması eserin ana konusudur. Söz konusu eserde, hem geleneğe ne kadar bağlı olduğunu, hem de İslam inancındaki ölüyü gömmenin ince ayrıntıları anlatılmıştır. Her ne kadar Kazankap, istenilen yere gömülememiş olsa da, yakındaki bir vadiye gömülürken İslami ritüellere son derece dikkat edilmiş olması ve esere de gerçekçi yansımaları dikkat çekicidir.

Aytmatov'un eserlerini bir yapboza benzetebiliriz. Nasıl ki yapbozda, gereksiz ya da eksik hiçbir öge yoktur, O'nun eserlerinde de her ögenin, her kişinin, olayların geçtiği mekânların son derece yerli yerinde olduğu bir gerçektir. Kendisi, eserlerinin genelde kötü sonla bitmesi nedeniyle yapılan eleştirileri de doğru bulmaz. Beyaz Gemi romanında, eser kahramanı çocuğun roman sonunda ölmesi nedeniyle yapılan eleştirilere; eğer bu romanı yazacaksa, sonunun bu şekilde biteceğini, başka bir şansının olmadığını ifade ettikten sonra, isteyen başka kişilerin, istedikleri şekilde bir eser yazıp sonunu da daha uygun şekilde bitirebileceklerini söylemiştir.

6.3. ESERLERDEKİ YER ADLARININ DİL VE KÜLTÜR AÇISINDAN ÖNEMİ

6.3.1. Tabiata Ve Fiziksel Koşullara Dayanan Yer Adları

Yazarların ilk eserlerinde, kendi hayatlarını yansıtmaları son derece normal karşılanan bir durumdur. Cengiz Aytmatov'un eserleri incelendiğinde ise, hemen her eserinin, hayatından önemli kesitler taşıdığını görmekteyiz. Sultanmurat'ta eser kahramanı çocuk neredeyse Cengiz Aytmatov'un kendisidir. Toprak Ana romanında, Tolganay, onun annesinin çileli hayatına yakın bir görüntü çizer. Ebedi Gelin

romanına bakıldığında, aşk hayatına dair izler görürüz. Cengiz Han'a Küsen Bulut romanına bakıldığında, eserdeki kahramanın kaderi, babasının kaderiyle örtüşmektedir. Elbette ki Aytmatov, eserlerinde kendi hayatından izler sunarken, eserlerdeki olayların geçtiği yerleri incelendiğimizde, okurlarına hayatından ve Kırgız toplumundan kesitleri sunmuştur.

Aytmatov, bazı çevreler tarafından eserlerini Rusça yazması nedeniyle eleştirilmiştir. Ancak dil ve kültür öğelerini aktarırken, çağın bütün imkânlarından faydalanarak yerli ve milli olanı sunmuştur. Asrın getirdiği zorunluluklardan biri de dünyaya ulaşma ve ulaştırma sorunudur. Bunun da en önemli malzemesini dil oluşturur. Cengiz Aytmatov'un yaşadığı dönemde kendisini Kırgız Türkçesi ile ifade etmesi mümkün olsa da dünyaya adını duyurması mümkün değildir. Bunu çok iyi gören Aytmatov da Rusça yazmış ancak Ruslaşmamıştır. O, hareketi ile var olan ulusal ve uluslararası bütün imkânlardan faydalanmak sureti ile kendisini ve milletini dünyaya tanıtmak ve dertlerini ortaya koymak amacındadır. Bu açıdan baktığımızda Rusça, Aytmatov üzerinde bir asimile aracı değil, tam aksine dünyaya açılması için sadece kullandığı bir yoldur. Onun eserlerinde geçen yer adlarına bakıldığında, milli kimliğin ön plana çıktığı görülür. Çünkü adlandırmanın toplum için milli bir hafıza anlamına geldiğini her aydın gibi Aytmatov'da iyi bilmektedir. Bu tutumu, eserlerinin tümünde kullandığı kelimelerden anlaşılabilir. Bu bağlamda yer adları bir toplumun milli kimliğini doğrudan yansıması bakımından son derece önemlidir. Söz konusu ele aldığımız eserlerden de yola çıkarak Kırgız milli kimliği hakkında önemli bilgilere ulaştığımızı söyleyebiliriz. Bütün bu gerçeklerle olaya baktığımızda, Ruslar bütün yer adlarını Ruslaştırarak yeniden isimlendirdikleri halde, Aytmatov, eserlerinde yer verdiği isimlerin Kırgız Türkçesindeki karşılıklarını özenle kullanmıştır.

Türkler, yerleşik yaşama çağdaşlarına göre oldukça geç başlamışlardır. Bu nedenle Türklerin en eski yerleşim yerlerinin neresi olduğu sorusunun cevabını, bizler Çin kaynaklarından öğrenebilmekteyiz. Yer adlarının tespiti, bir milletin milli kültürünün de tespiti anlamına geleceği için, yer adları toplum hafızası için son derece önemlidir. Aytmatov'un eserlerinde geçen yer adları incelendiğinde, birçoğunun kırsal kesime ait dağ, ova, vadi, bozkır vs.dan oluştuğu görülür. Çünkü toprak, dağ ve bozkır hayatı, Kırgız toplumu için vazgeçilmezdir.

Kırgız yaşamında toprak, büyük bir öneme sahiptir. O dönemde insanların büyük birçoğu kırsal kesimde yaşamakta, bu da toprağın değerini biraz daha artırmaktadır. Aytmatov da, toprağa sıkı sıkıya bağlı kalmış bu konuya eserlerinde sıkça yer vermiştir. Biz, toprağa en güzel iade-i itibarı, Toprak Ana başlığı adı altında yazılmış roman ile görmekteyiz. Bu eserinde Aytmatov, toprağı canlandırmış ve toprak(yer), insanların dertlerini dinleyen, kendisine sıkıntısını anlatan Tolganay'a adeta bir sırdaş ve akıl veren konumuna gelmiştir. Bu durum bize Aytmatov'da toprağın vatanın, yerin ne kadar ehemmiyetli olduğunu gözler önüne sermiştir.

“Merhaba, ey toprak.

Merhaba Tolgunay, merhaba. Elen sen miydin? Nasıl da kocamışsın. Saçların ağarmış, elinde değnek...”

Kocadım. Evet kocadım ey toprak. Bir yıl daha kocadım. Sen de bir hasat daha geçirdin. Bugün seni hatırladım. Geldim işte.

Bekiyordum seni Tolgunay. Yine yalnızsın!

Yalnızım evet gördüğün gibi.

Ona anlatmadın daha, değil mi?

Hayır, göze alamadım...” (Aytmatov, 2016a: 6)

Yine Kırgız'ların bir efsanesine göre Türklerin ilk anası ve babası da topraktan şöyle türemiştir:

Karadağ isimli bir bölgedeki bir mağaraya, seller toprak yığımıştır. Sellerin yığılmış olduğu bu toprak birikintisine güneş tanrı önce sıcaklık sonra da can vermiştir. Böylece Türklerin ilk babası olan (Ulu Ayata) böyle meydana gelmiştir. Bu olayın ardından kırk yıl sonra bu kez yine sel suları, mağaraya toprak yığımıştır. Güneş de yine aynı şekilde toprağa ısı ve can vermiştir. Bu sefer de Türklerin anası Ulu Ayana meydana gelmiştir. Bu ikisi yüz yirmişer yıl hayatta kalmışlar. Onlardan türeyenler, ataları öldükten sonra mağaraya bir altın taht ve onların altın heykelini koymuşlardır. Ardından da atalarının ruhu için kurban kesmişler, tören yapmışlardır. Ölülerini yakanlar, kurtlara kuşlara yem olması için bırakanlar ya da suya atanlar olduğu gibi, kendisinin topraktan geldiğini bildiği için ölülerini toprağa gömenlerde çok olmuştur. Toprağın üstü besleyici özelliğe sahipken, altı da insanlar için ayrı bir dünya olmakla birlikte özellikle cehennemler ülkesini içinde barındırdığı düşünülmektedir. Bütün canlılar, toprağın gerek üzerinden gerekse içinden beslendiği gibi, sular ve diğer bazı canlılar onun üzerindedir. Hatta en büyük kuşlar bile uçsalar bile elbet toprağa konmaktadır.

Türkistan'dan gelerek kuzey Chi'lerin arasında yerleşen bir efsaneye göre; koyunlar dahi otlar gibi topraktan biter. Toprağa koyun kemiği ekilecek olursa, oradan kuzular çıkar. Ama bu kuzuların göbeği toprağa bağlıdır. Oradan koparak serbest kalabilmeleri için ürkütülmesi lâzımdır. O zaman bağları kopar, serbest kalırlar. Gök tanrılarının döktürdüğü bereketli yağmurlar, güneş tanrının verdiği sıcaklık, ışık ile her şeyi toprak yetiştirmektedir. Bitkileri, yaratıkları yaşatma şartlarını o taşımaktadır. Toprak altı âlemi hakkındaki çeşitli inanışlardır ki ölenlerle beraber, ya kurban olarak yahut ölene arkadaşlık ve hizmet etmek üzere insanlar ve hayvanlar da canlı olarak gömülmüştür. Ateş, deniz, su ve ağaç gibi kutsal unsurların tanrıları olmakla beraber, bu unsurları toprak ya içinde barındırmakta yahut yetiştirmekte ve üzerinde taşımaktadır. Derler ki toprak hem bitirir, hem yitirir: Toprak her şeyi hem yetiştirir, var eder, hem de yok eder. Bütün yaratıklar toprağın üzerinde ve içinde beslendiği gibi, sular ve içindeki hayvanlar da yine toprağın üzerindedirler. En kahraman kuşlar ne kadar yükseklerde uçsalar dahi nihayet toprağa iner, dinlenir, beslenirler. Bunun içindir ki Türkler; Göge “Ata”, Toprağa da “Ana”, demişlerdir.(<https://cesmecistan.wordpress.com/2016/05/01/turk-mitolojisinde-toprak/>)(08.07.2017-02:25)

Sözkonusu efsanelerde de görüldüğü gibi, toprağa “ana” denmesi ve Aytmatov'un eserine isim olması tesadüf eseri değildir. Aytmatov, yer ve vatan olarak toprağı görmüş, onda nelerin olduğunu idrak etmiş ve eserine kahraman olarak almıştır.

Yazarın kaleme almış olduğu ikinci eseri Elveda Gülsarı'da yine olaylar kırsal kesimde geçmektedir. Bununla birlikte eserde, o dönemde Türk kültürü ve yaşantısında son derece önemli bir yer tutan “At”ı olayların merkezinde görmekteyiz. At, en kuvvetli kültü olan, destanlarda çok yer tutan bir hayvandır. Şamanlığı kabul eden Türklerle Moğolların inanişına göre at gökten inmiştir. Yakut'lara göre de at gökten inmiştir. Bazı Türk boylarına göre de atların bir tanrısı vardır. Ve atlar coğrafyanın fethinde, elde tutulmasında önemli bir etkidir. Bu yüzden birçok yere de isim olmuştur. Bu yüzden bu coğrafyada şekil veya farklı hususiyetler göz önüne alınarak Kazak ve Kırgız coğrafyasında Atbaşı, Kırat, Bozat, Atçıl, Atbasar, Atbulak, Atıgay vb(Januzak, 2009: 88) gibi isimler yer adı olarak kullanımıştır.

Yazarımızın en dikkat çeken eserlerinden birisi de Beyaz Gemi adlı romanıdır. Bu eserde çocuk hayalinin nelere ulaşabileceğini ve çocuk gözünden dünyayı görmekteyiz. Bu eserde, olayların geçtiği coğrafya Kırgızistan'ın dağlık bölgesidir. Bu bölge Issık Göl civarındadır. Eserde ayrıca geyik mitolojisi üzerinde durulmuştur. Geyik, Türk mitolojisinde Göktürklere kadar ebedi hayatın, ölümsüzlüğün sembolü olarak kullanılmıştır. İslamiyet'ten sonra ise geyik, mutluluk ve ferahı sembolize eder.

Aytmatov, sadece gördüğü ile yetinen bir isim değildir. O, insanlık adına en iyinin, en doğru olanın yanında yer almıştır. Geleneksel olan kültür ile modern dünyanın bir arada yaşanması gerektiğini savunmuştur. Onun eserlerinde, göçebe yaşamın en önemli unsuru olan at ve kıl çadırının özenli şekilde anlatıldığını görürken, modern dünyanın en önemli çalışmalarından olan genetik bilimi ve uzay araştırmaları da yine eserlerinde büyük yer tutmuştur. Aytmatov, İkinci dünya savaşının insanlık üzerinde yaratmış olduğu tahribatı görmüş, savaşı bir dünya düzeninin yanında tavr almıştır. Bu hayalini eserlerinde de yansıtmış, gerçekte olmayan bir gezegen üzerinden, hayalindeki dünya düzenini insanlığa anlatmıştır. Aytmatov, kendi içine kapalı kalmayıp, bazı eserlerinde(Gün Olur Asra Bedel, Cassandra Damgası), hayal gücünün sınırlarını da zorlamıştır. Bahse konu ettiğimiz eserlerden Gün Olur Asra Bedel isimli romanında Aytmatov, Orman Göğsü gezegeni gibi gerçekte olmayan bir gezegen inşa etmiş ve aslında hayalini kurduğu dünya düzenini bu gezegende oluşturmuştur. Yine Cassandra Damgası adlı eseri onun bilim kurgu tarzına en yakın romanıdır. Bu eserde uzay araştırmalarına vurgu yapmış, bilim vasıtası ile daha güzel bir dünya düzeninin oluşabileceğini anlatmıştır.

Aytmatov'un eserlerine damgasını vuran olay, şüphesiz 2.Dünya Savaşı'dır. Onun bazı eserlerinde savaşın yaşandığı yerlere dair bilgiler mevcuttur. Toprak Ana, Cemile gibi eserlerde cephede bulunan kişilerden mektup gelirken, Cengiz Han'a Küsen Bulut isimli romanın kahramanı savaşta bulunduğu yerlere dair bilgiler aktarmıştır.

Tüm bu bilgiler ışığında incelemeye ait yer adlarını ve bu yer adlarının geçtiği eserleri şu başlıklar altında toplamamız mümkündür.

6.3.1.1. Coğrafya Adları

Bu bölümde, incelediğimiz eserlerde geçen dağ, ova, vadi, nehir gibi yer adlarına yer verilmiştir.

6.3.1.1.1. Dağ Adları	Eserin Adı	Sayfa No
Karavul Dağı	Beyaz Gemi	28, 30
Himalaya	Cengiz Han'a Küsen Bulut	38
		9, 274, 287, 325,
Ala Mengü Dağı	Dişi Kurdun Rüyalari	332(2), 334, 346,
		348, 350, 359, 378
Himalaya	Dişi Kurdun Rüyalari	31
Tanrı Dağları	Ebedi Gelin	7, 8, 30, 100
Üzengili Dağları	Ebedi Gelin	30, 34, 38, 81, 212
Tuyuk Car Dağları	Ebedi Gelin	79, 87, 109, 114
Saratov	Ebedi Gelin	199
Ala Dağ	Gün Olur Asra Bedel	367
İkiz Tepe	Gün Olur Asra Bedel	142
Ala Too	Toprak Ana	78
Saratov	Cemile	21
Uludağ	Cemile	31
Altaylar	Cemile	69
Talas Dağları	Sultanmurat	12
Manas Dağları	Sultanmurat	120

Türk mitolojisinde, kültüründe ve dilinde önemli yer tutan dağ kültü, Aytmatov'un eserlerinde de kendisine yer bulmuştur. Altaylara göre, dünyanın yaratılışından sonra ilk insan, ağızındaki toprağı tükürünce bundan dağlar meydana gelmiştir. Şaman dualarında dağ adları çok geçmektedir. Dağlara yalvarır, medet umulurdu. Eserlerde de adı geçen Altay dağları şamanlarca çokça övülmüş ve üç boynuzlu kara kaya Altay tabirini kullanmışlardır.

Büyük dağlar, Türk mitolojisinin de en önemli motifleridirler. Her Türk efsanesinde bu kutsal dağlar, açık veya kapalı bir şekilde karşımıza çıkmışlardır. Göktürk yazıtlarında bu mit, gök, yer ve insanlığın, yani üç büyük varlığın Tanrı tarafından yaratılmış olduğu şeklinde karşımıza çıkar (Ögel, 1995: 425). Dağlara dair pek çok efsane vardır. Göktürklerin menşe efsanesinde ise, "Dişi kurt, çocuğu alarak Turfan'ın kuzey batısındaki bir dağa gitmiş ve oradaki bir mağaradan içeriye girmişti. Bu mağara da, yer altı dünyasına giden bir yoldu. Bu yollar, umumiyetle yine böyle kutsal dağlar içinde bulunurdu. Büyük Ortaasya İmparatorluklarının başkentlerinin kurulduğu "Ötügen Dağları" da, böyle kutsal dağlardan başka bir şey değildi (Arda, 2014, 27).

Dağlar, eski Türlerde kutsal merkez anlayışını oluşturmakta ve devletin merkezi görevini üstlenmektedir. Nitekim Göktürk ve Uygurlar döneminde, dağlık ve ormanlık olan Ötüken, devletin merkezi konumunda bulunmuştur. Merkez her zaman kutsal bir görev üstlendiği için, merkezde olan her şey de kutsal kabul edilmiştir (Bayat, 2006: 2)

Bütün bunların bilincinde olan Aytmatov, dağı koruyucu ve yaşam kaynağı olarak görmüştür. Kadim Türk coğrafyasındaki, dağ adlarını eserlerinde özenle kullanmıştır. Yazarın birçok eserinde olaylar da dağda geçmektedir. Beyaz Gemi romanında kullanmış olduğu dağ motifi, eser kahramanı çocuğun mutlu olduğu, kendini güvende hissettiği bir yerdir. Çocuk orada kendi başınadır. Rejimin etkilerinin, kendisine kötü davranan kişilerin ona ulaşamayacağını bildiği için, kendi dünyasında mutludur:

Karavul Dağının tepesinden, dört yönde tâ ufuklara kadar uzanan engin bir manzara görünüyordu. Yüzükoyun yere yatan çocuk, dürbünü gözlerine ayarlamaya başladı. Her yeri, her şeyi görüyordu buradan. Üzerlerine ancak göğün çıkabildiği yüksek dağlarınkarlı dorukları bile görünüyordu. Bunlar, dünyayı kaplayan yüksek dağların ardında ve onlardan daha yüksekteydiler. Onlardan daha alçak olan dağların tepeleri çam ormanlarıyla kaplıydı.

...

Çocuk, bölgenin tek yerleşim yerindeki evlere, kulübelere ve ahırlara alaylı alaylı baktı. Yukarıdan bakınca ne kadar küçük, ne kadar daeflen püften görünüyorlardı! Çayın daha aşağı kıyısında dost kayalarını gördü: Deve'yi, Kurt'u, Eyer'i, Tank'ı... hepsini. Onları ilk defa buradan, Karavul dağının başından, dürbünle seyretmiş ve bu adları da o zaman vermişti (Aytmatov, 2016b: 30)

Dil ve kültür, bir toplumun ayakta kalmasını sağlayan yegâne öğelerdendir. Dilini ve kültürünü unutan toplumların tarih sahnesinde kendilerine yer bulmaları

mümkün değildir. Çünkü geçmişini bilmeyen geleceğe kalamaz. Geçmiş de ancak bize bırakılan kültürel miras neticesinde öğrenilebilir. Aytmatov'un eserlerindeki coğrafi yapı olarak dağ da, kendisine has bir kültür yaratmış olarak karşımıza çıkar. Çünkü dağda yaşam zordur, güç ve dayanıklılık gerektirir. Tıpkı özünü kaybetmek istemeyen insanların verdiği mücadelede olduğu gibi, orada da yaşam büyük bir mücadele gerektirir.

“- Bay Samançin, siz, kendi fikirlerinin ayrıcalıklı olduğuna katıyetle inanan bizim üniversite asıllılara benziyorsunuz. Siz de fikirlerinizi kıskançlıkla savunuyor, hiç bırakmadan avuçlarınızda tutuyorsunuz.

- Teşekkür ederim bunları duymak çok güzel, saklamayacağım. Ama ben daha ziyade, ‘dağ asıllıyım’dağlarda büyüdüm. Dağlarda her zaman tetikte olmalı ve takılarak uçuruma yuvarlanmamak için etrafı iyi gözlemelisin.
- Demek ki dağlar sizin üniversiteniz. Sizin buralarda her tarafta dağların olduğunun farkına vardım. İşte orada, şu görünen sıradağlar.
- Tabi, ülkemiz dağlık. Ama benim doğduğum dağlar eb yüksek ve en uzakta olanı, zaten bu yüzden de adı Üzengili. Yani bu zirveler gökyüzünün üzengilileridir.
- Ne kadar güzel! Bu imge hoşuma gitti. İngilizcesi ‘stirrup’ olacak. O zaman sizin dağlara ‘Stirrup Dağları’ diyebiliriz.
- Güzel! Kırgızcası da Stirrup-too! Üzengili Dağları(Aytmatov, 2016f: 38)”

Aytmatov'un eserlerindeki dağların yüksekliği aslında onun ideallerini simgelemektedir. Dağların yüksekliğinden, ululuğundan bahsederken aynı zamanda kendi dil ve kültürünün büyüklüğünü de anlatmıştır. İnsanoğlu ideallerine ulaşmak uğruna bazen hayatını da tehlikeye atar. Bazen kendisi için hazırlanmış tuzaklar, hiç beklemediği anda ayağının altından kayıp giden toprak gibi onun sendelemesine de yol açabilir. Tıpkı, Kırgız Türklerinin zorlu tarihinde olduğu gibi. Aynı şekilde Aytmatov'da hayatındaki zorluklara karşın, tüm engellemelere ve baskılara rağmen dili ve kültüründen uzaklaşmadan geleceğe kalmayı başarabilmiştir. Onun eserlerindeki dağ motifi, hayatın zorlu yanını ortaya koyar.

Dağların isimleri de dikkat çekicidir. Aladağ ve Sarıdağ renk isimlerinden adını almış dağlardır. Aralarında binlerce kilometre fark olsa da yaşadığımız şehir Karabük'te aynı isimle bir tepe vardır. Yine Uludağ, ülkemizin en önemli dağlarından birisidir. Coğrafi yapıları aynı isimlerin verilmiş olması, iki ülke arasındaki kültürel birlikteliğimizi göstermesi açısından önemlidir.

6.3.1.1.2. Ova/Vadi/Bozkır/Yayla Adları		Eserin Adı	Sayfa No
San-Taş Vadisi	Beyaz Gemi	7, 8, 42, 47, 75, 83, 111,119	
Arça Vadisi	Beyaz Gemi	112	
Sarı Özek Ovası	Cengiz Han'a Küsen Bulut	7(2), 10, 26, 27(2), 46, 56	
		17, 18, 19, 20, 21(3), 25,	
		26, 29, 31, 33, 34(2), 35,	
		36(2), 38, 39(2), 42, 45,	
		48, 52, 91, 115, 137, 150,	
Mujunkum Bozkır	Dişi Kurdun Rüyalari	242,248, 254, 257, 264	
Çuisk Bozkır	Dişi Kurdun Rüyalari	52, 163	
Mujunkum Vadisi	Dişi Kurdun Rüyalari	113	
Kırgız Bozkır	Dişi Kurdun Rüyalari	246	
Kurday Yaylası	Dişi Kurdun Rüyalari	265	
Kiçibel Yaylası	Dişi Kurdun Rüyalari	325(2), 326, 329	
Beş Ağaç Vadisi	Elveda Gülsarı	134, 217	
Sarıgov Vadisi	Elveda Gülsarı	215	
Sarı Özek Bozkır	Gün Olur Asra Bedel	10, 13, 16, 17	
Yediçay Ovası	Gün Olur Asra Bedel	379	
Malakumdıçap Vadisi	Gün Olur Asra Bedel	382, 392, 393, 397, 400	

Cengiz Aytmator'un eserlerine hâkim olan yapı, uçsuz bucaksız Kırgız bozkırıdır. Bozkır, birçok eserde sadece coğrafi yapı olarak değil aynı zamanda insanların bir yaşam tarzı olarak karşımıza çıkar. Eserlerde ise kırıcılığı, zorluğu itibari ile karşımıza çıkmaktadır.

Türklerin yaşamlarının ilk safhası, Asya ve Avrupa bozkırlarında geçmiştir. Bunun en önemli nedeni, Türklerin bu yaşam tarzını seviyor olmalarıdır. Bozkırlar, kuru tarıma elverişli, besiciliğe uygun olup "çoban" kültürünü yaratmıştır. Bozkır kültüründe yetişmiş insanlar, sert mizaçlı, dayanıklı bir yapıda karşımıza çıkar. Ancak bir de ovalar vardır ki, ondan beslenen sadece hayvanlar değil insanın zihnidir de aynı zamanda. Boylu boyunca yeşilliklerle kaplı ovalar, Aytmator'un memleketine bakışının, memleketinin güzelliğinin yansımasıdır aynı zamanda:

Bir gün Ernazar'ın aklına koyunları tâ Ala-Mengü dağının ötelerinde otlatmak fikri geldi: Bütün yaz, her tutam ot için komşularıyla çekişerek yakın yaylalarda kalmaktansa, sürüyü Kiçibel(Küçük bel) yaylasında otlatamazlar mıydı? İhtiyarların anlattıklarına göre, eskiden çobanlar yilkılarını, koyun sürülerini hep oralara götürürlermiş. Hatta o yaylalarla ilgili bir halk şarkısı da varmış. Yayla pek büyük olmasa bile otları o kadar besleyici imiş ki, orada otlayan bir hayvan beş gün içinde, başka yerde bir ayda alacağı kiloyu almış(Aytmatov, 2016d: 325).

Aytmatov'un eserlerinde, doğal yaşam da önemli yer tutar. Bu yaşamı bozan fakat en sonunda zararlı çıkacak olan yine insanın kendisidir. Yılkıcılık ve yilkı çobanlığı yüksek vadilerde yapılırken, saygaların yaşadığı geniş bozkırlara da eserlerde sıkça rastlamaktayız. Elveda Gülsarı ve Dişi Kurdun Rüyaları bu eserlerin başında gelmektedir.

Elveda Gülsarı'da Kırgız kültüründe önemli yer tutan çobanlık ve yilkıcılık hakkında önemli bilgilere ulaşmaktayız. Bununla birlikte, diğer eserde rejim tutturamadığı hedefleri nedeniyle yaban hayatını hiçe sayarak saygaları katletmiş ve bu dehşet anları son derece gerçekçi şekilde eserlerde kaleme alınmıştır. İçten içe bu katliamı yapanlara öfkelenirken, bunun karşısında duran roman kahramanları ile birlikte atar kalbimiz.

Geniş bir coğrafyaya yayılan Türkler için, ova, vadi, bozkır, yaylalar yaşamsal bir öneme sahiptir. Bu yüzden sözlü ve yazılı kültür unsurları içinde her zaman kendilerine yer bulan önemli motiflerdir.

Cengiz Aytmatov'un eserlerinde de geçen, uçsuz bucaksız bozkır, hayat kaynağı yaylalar, canlılara beşiklik eden vadiler O'nun gönlünün genişliğini, ufkunun derinliğini, kendisinin dışında kalan her canlıya insanca yaklaşımını sergilerken kendi öz kültüründen örneklerle verdiği coğrafyada geçmişten geleceğe Türklerin hayata bakış açısını, felsefesinin inancını da yansıtan önemli birer kültürel unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

6.3.1.1.3. Göl / Deniz/ Okyanus Adları Eserin Adı

Sayfa Numarası

Issık Göl	Beyaz Gemi	8(2),40(2),42, 47, 62, 63(5), 64(3), 67(2),93,102,147,162
Aral Gölü	Cengiz Han'a Küsen Bulut	95
Issık Göl	Dişi Kurdun Rüyaları	9, 274, 300, 329, 341, 345
Aral Gölü	Ebedi Gelin	202
Baltık Denizi	Ebedi Gelin	245
Aral Gölü	Gün Olur Asra Bedel	52,53, 72(2),73,291,304,310
Büyük Okyanus	Gün Olur Asra Bedel	54, 139, 233, 237
Pasifik Okyanusu	Gün Olur Asra Bedel	29
Atlas Okyanusu	Kassandra Damgası	15, 56, 141, 174, 194
İssikkul Gölü	Toprak Ana	21

Orta Asya, son derece önemli göllere sahip bir coğrafyadır. Aytmatov'un eserlerinde doğrudan bir göl kenarı eserlerin merkezindeki mekân olarak yer alması da, birçok yerde ismi geçmektedir. Issık göl, Isı Göl ya da İssukkul Gölü, en çok adı geçen göl ismi olarak karşımıza çıkmaktadır. Göl, karla kaplı dağlarla çevrilmiş olmasına karşın, sularının hiçbir zaman donmaması nedeniyle Kırgız Türkçesinde "ısı veya sıcak, ılık göl" anlamına gelen "Isık Köl" olarak adlandırılmıştır. Kırgız Türkleri bu göl için "*Kırgızistan'ın bermeti (incisi)*" ifadesini kullanmışlardır. Bu göl ile ilgili bir de efsane mevcuttur. O efsane şu şekildedir:

Bir zamanlar Isık Göl adlı bir kız varmış. Bu kız, çok güzel olduğu kadar çok da akıllıymış. Onun bu özelliklerini işitenler, dört bir yandan dünürcü geliyormuş. Günlerden bir gün, bu kıza iki dünür gelir. Biri doğudan, biri batıdan... Bu gelenler, iki yiğittir. Bunlar, güzellikleriyle, yiğitlikleriyle, akıllılıklarıyla birbirinden üstündür. Görenler ve bilenler, içlerinden birini seçemezmiş.

Isık Göl, iki genci de sevmiş, birini öbüründen üstün görememiş. Yiğitlerden birini seçememesi, onu üzüyormuş. Zavallı Isık Göl, bu durumda ağlayıp duruyormuş. Gözlerinden akan yaşlar birike birike bir göl oluşturmuş. Bugün çalkalanıp duran Isık Göl, bu güzel kızın gözyaşlarının eseriymiş.

Ya iki genç? Onlar da Isık Göl'ü çok sevmişler; ama ne var ki ikisi de genç kıza kavuşamamış. Birbirlerine kızan bu iki genç, memleketlerine dönmüşler; ancak sıkıntıları yakalarını bırakmamış. Biri, doğudan geleni Ulan Rüzgârı olup esmeye başlamış; batıdan geleni ise San-Taş Rüzgârı olup esmeye başlamış. İki genç de birer rüzgâr olarak öfkelerini, kızgınlıklarını

etrafa duyurmaya başlamışlar. Bu iki rüzgâr, günümüzde de birbirlerine kızıp kahırlanır ve kavga ederler. Ne zaman Isık Göl'ün çalkalandığını görseler güzel kız Isık Göl'ü hatırlar ve yanıp tutuşurlar; tabii sonra da kavgaya başlarlar. Unutmadan söyleyelim; doğudan gelen yiğidin adı Ulan, batıdan gelenin adı ise San-Taş imiş. (<http://gizliilimler.tr.gg/>)

Cengiz Aytmatov'un Yıldırım Sesli Manasçı adlı hikâyesindeki bir bölümde de, Isık Göl'ün Tanrı'nın yeryüzündeki gözü olduğu belirtilmekte ve kahramanın yaptığı duanın göl tarafından Tanrı'ya ulaştırılacağına inanılmaktadır. Bu dua şu şekildedir:

Kertolgo-Zayıp diz çöktü, Eleman da aynı şeyi yaptı. Sonra, ne yüksek ne de alçak bir sesle yakarmaya başladı:
Ey Isık Göl, yeryüzünün gökyüzüne bakan gözü! Sana sesleniyorum, ey suları buz tutmayan göl! Ey kutsal ebedî varlık! Kadere hükmeden Kök Tengri (Gök Tanrı) gözünü köpüklerine çevirdiği zaman, ona ulaştırasın diye, sana sesleniyorum!"
Ey Tengri, şu korkulu felâket günlerinde, düşmanımız Oyratlar'a karşı dayanma gücü ver bize. Bu atalar yurdunu, dağlarında verdikleriyle yaşayan, hayvanlarını orada otlatıp besleyen Kırgızları koru! Oyrat atları toprağımızı çiğnemesin, ocağımızı söndürmesin!" (Aytmatov, 1995: 7)

Türkler, doğadaki pek çok şeye bir kutsiyet yüklemiş ve bu geleneklerini uzun süre devam ettirmişlerdir. Öyle ki Issık Göl de uzun süre kutsal kabul edildiği için, kimse girmemiş ancak son yüzyılda bu inanış kırılmıştır.

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı gibi, başta olduğu gibi Issık Göl olmak üzere, su ile ilgili kullanılan isimlerin Türk dili ve kültürü açısından taşıdıkları milli ve manevi değerlerinin bilincinde olan Aytmatov, dil ve kültür üyesi olarak Türkçe karşılıklarını kullanarak Türk diline ve kültürüne önemli katkılarda bulunarak aydın görevini yerine getirmek suretiyle, nesillere kendi milli kültürlerini ve dil unsurlarını aktarma görevini yerine getirmiştir.

6.3.1.1.4. Nehir/İrmak/Dere Adları	Eserin Adı	Sayfa Numarası
Yenisey Irmağı	Beyaz Gemi	53(2), 54, 56(3), 59(2)
İdil(Volga) Irmağı	Cengiz Han'a Küsen Bulut	27, 28, 43, 53, 59, 85
Cayık/Yayıp(Ural)Nehri	Cengiz Han'a Küsen Bulut	53(2), 54, 59
Sir Derya Nehri	Cengiz Han'a Küsen Bulut	95
Salkın Göl Irmağı	Dişi Kurdun Rüyaları	65(2)
Brahmaputra Nehri	Dişi Kurdun Rüyaları	31
İndus Nehri	Dişi Kurdun Rüyaları	31
Aksay Nehri	Ebedi Gelin	127

Volga(İdil) Irmağı	Ebedi Gelin	199, 246
Kısıkçay Deresi	Gün Olur Asra Bedel	30
Volga Irmağı	Gün Olur Asra Bedel	141
Ural Irmağı	Gün Olur Asra Bedel	31,301
Ren Nehri	Kassandra Damgası	18
Kurkurcu Deresi	Cemile	26, 27, 31, 40, 63
Volga Irmağı	Cemile	123

Türk mitolojisinde kutsal olarak kabul edilen pekçok nehir vardır. Bu ırmaklar, Türk mitolojisinde çok önemli bir yer tutmuşlardır. Türk kitleleri, büyük devletler kurduktan ve yüksek bir toplum hayatına geçtikten sonra bile, eski kutsal ırmakları unutmamışlardır. Meselâ Uygurlar, Orhun ile Selenga nehirlerinin birleştikleri yere, büyük bir önem vermişlerdir. Çünkü onların ataları, bu iki nehrin kavşağında bulunan bir adacıkta, gökten inen bir nurla doğduğuna ve bundan türediklerine inanmışlardır. Diğer yandan, yine Orhun nehrinin kaynaklarını aldığı dağlar ve ormanlar, çok daha önemli sayılmış ve burası yüzyıllarca, birçok imparatorluklara başkentlik etmiştir. “Ötügen, Ordu Balı, Kara-Korum” gibi ünlü başkentlerin hepsi de bu bölgededir. Bütün bu bilgileri bir araya toplayınca, Orhun nehrinin yalnızca kaynağının veya birleştiği; döküldüğü yerin değil; tümü ile birlikte, bütün ırmağın kutsal olduğunu kolaylıkla anlayabiliriz.

Cengiz-Han’ın, Kereyit Hükûmdarı Ong-Han’a mağlûp olmasından sonra, “Balcuna” adlı nehre nasıl sığındığı ve bu nehirden su içerek, arkadaşları ile birlikte ne şekilde yemin ettikleri, tarihin meşhur olaylarından biridir. Bu sebepten dolayı “Balcuna” nehri, şimdi bile mukaddes sayılan ve üzerinde mabetler yapılan bir yerdir.

Yenisey, Enesay ya da Ana Su, Türkler arasında büyük öneme sahip diğer bir nehirdir. Yakut’lar ve diğer Türkler, ” Bu ırmakların kaynağını, dünyanın başlangıcı ve denize döküldükleri yerleri de, sonu olarak kabul ederlerdi. Sibiryaya efsanelerine göre, bu nehirlerin kaynağı, cennette idi. Yani onlara göre, bunlar, kaynaklarını cennetten alan, gökten inen ve bir süre yeryüzünde aktıktan sonra, denize dökülerek, yer altı dünyasında kaybolan kutsal sulardı.” Bu inanış, Orta Asya mitolojilerine hâkim olan, yaygın bir görüştür.

Su ve ırmak Tanrılarını Altay mitolojisinde de görebilmekteyiz. Altay Şamanizminde, Talay ve Yayık-Han adlı iki Tanrı vardı ki, bu her ikisi de sularla ilgili Tanrılardır. Tabii olarak bu küçük Tanrılar, Büyük Tanrı Bay Ülgen'in maiyetinde bulunur ve ona yardım ederlerdi: Talay-Han, bir deniz veya okyanus Hanı idi. Bu Tanrı, kudretli yer Tanruları arasında dördüncü sırayı alırdı. Yayık-Han ise, taşan ve kabaran suların Tanrısı idi. Onun evi. 17 denizin birleştiği bir yerde bulunurdu. Yer yüzündeki bütün suların hakimi Yayık-Han idi. Bilindiği üzere Türkler Ural ırmağına da, Yayık derlerdi. Öyle anlaşılıyor ki Talay-Han, Altay Tanrılar panteonuna dışarıdan gelmiş, yabancı bir Tanrı idi. Türklerin gerçek ve en eski "Irmak Tınrısı"nın, Yayık olması çok daha muhtemeldi. Türk mitolojisinde, "Irmak kenarındaki dağlar da kutsal idiler". Uygurların menşe efsanesindeki kutsal ışık, iki nehrin birleştiği yerdeki bir dağ üzerine düşmüştü. Altay Türklerinin inanışlarında da, bunu görüyoruz. Meselâ Es ırmağının kenarındaki Sakçak dağı ile, Miras suyu kıyısındaki kara-dağ'lar, böyle kutsal dağlar arasında önemli bir yer tutarlardı. Gelinler, bu dağlara "Kayın babamız" derlerdi(<http://www.felsefe.net/turk-mitolojisi/74707-turk-mitolojisinde-kutsal-nehirler>) (08.07.2017: 12.38)

Tüm bu bilgiler, Türk kültüründe doğaya verilen önemi gözler önüne sermektedir. Aytmatov'un doğanın tahrip edilmesine bu denli karşı duruşu belki de benliğindeki doğaya bakışın bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü Türkler, doğadaki pek çok tabii varlığa ayrı bir kutsiyet yüklemiş ve bunları korumuştur.

6.3.1.1.5. Kanyon/Boğaz/Geçit Adları	Eserin Adı	Sayfa Numarası
Uzun Çatı Kanyonu	Dişi Kurdun Rüyaları	9
Ala Mengü Boğazı	Dişi Kurdun Rüyaları	334, 346, 348
Ak-Tuz Geçidi	Dişi Kurdun Rüyaları	265
Acı-Taş Boğazı	Dişi Kurdun Rüyaları	270, 271
Başat Geçidi	Dişi Kurdun Rüyaları	274

Eserlerde geçen kanyon, boğaz ve geçit adları, bizlere Kırgız coğrafyasının sert yapısı hakkında bilgiler vermektedir. Bununla birlikte, bu coğrafi yapıların sadece yer adı olarak geçmediğini, aynı zamanda insanlar için bazı üzücü hadiselerle sebep olduklarını da görmekteyiz. Örneğin Dişi Kurdun Rüyaları isimli romanda, geçitlerde tipiye yakalanarak hayatını kaybeden çobanın hikâyesi de ele alınmıştır.

Boston, ata binmeden önce son bir defa daha baktı çevreye. Yamaçları, kayaları gözden geçirdi. İki çoban, vahşi tabiatın ortasında küçük görünüyorlardı, ama kararlıydılar. Yüksek geçit korkutmaz bizi, diye düşündü Boston, hayat memet meselesi bu, iş bu kadar ciddi olunca insanoğlu hiçbir şeyden korkmaz, hiçbir engel durduramaz onu. Denizleri dağları aşar, yarıları uçurumları geçer. Biz de geçeceğiz.

Vaktiyle ataları tarafından açılan eski yolu buldular ve gördüler ki bu yol, bu patika, iki tepenin arasında karlı, hafif bir çöküntüden geçmekte, dosdoğru uzanmaktadır. Besbelli o yükseltiden sonra, Kiçibel'e doğru inişe geçeceklerdi. Eskilerin dediğine göre, Kiçibel'de bir kayın ormanı, bir de dağlardan inen bir dere varmış. Bazen tabiat en güzel, en zengin

köşelerine, aşılmaz görünen işte bu tür engellerin arasına gizler. Ama, ekmeğini kazanmak zorunda olan insan, her engeli göğüslemeye hazırdır, ona hiçbir engel dayanamaz, bu denli güçlüdür yaşama arzusu.

Yamaç gittikçe dikleşti, kar kalınlaştı. Atlar kalın kar tabakasında çok zor ilerliyorlardı. Güneş yükselince rüzgar dinmişti. Şimdi o sessizlikte yalnız atların ve kendilerinin solumalarını duyuyorlardı.

- Ne dersin Ernazar, diye sordu Boston, karınlarına kadar kara batacak koyunların buradan geçmeleri epeyce güç olmaz mı?
 - Kesinlikle öyle olur Boske, zorlu bir sefer olacak bu! İşin en önemli yanı bu yolu en kısa zamanda, olabildiği kadar çabuk aşmak olacak sanırım. Hem bir geçit açabiliriz, hiç olmazsa karları bastırırız.
 - Evet, ben de düşündüm bunu. Kürekleri unutmamalıyız.
- ...

Çevrelerinde kar tabakası dümdüz uzanıyordu, ama yer yer, rüzgarın savurmasıyla ve yığılmasıyla oluşan, yine dümdüz, ıslık ıslık setler görünüyordu. Bu kar ovasının sınırsız, sonsuz olmadığını biliyorlardı. Yokuşu biraz daha indikleri zaman, aşağıda başka bir dünya ile karşılaşacaklardı ve bu yolculuğun hedefi, amacı olan o dünyaya bir an önce ulaşmak için sabırsızdılar şimdi. Bir devenin çift hörgücünü andıran iki tepenin arasından neşe ile, coşku ile ilerliyorlardı.

İşte tam bu sırada, Boston, adımını hızlandırdığı bir anda, ayaklarının dibinde yerin oynadığını hissetti ve ardında bir çılgılık duydu. Dönüp ardına bakınca dehşetten donakaldı. Ernazar ve atı yoktu! Onların olması gereken yerde, hemen ardında, ince bir kar savruntusu vardı.

- Ernazaaaar! diye bağırdı korkunç bir sesle. Dağların ölüm sessizliğinde yankılanan sesi korkusunu daha da arttırmıştı(Aytmatov,2016d:342)

Aytmatov'un dünyaya geldiği dönemde Kırgız coğrafyası, oldukça çalkantılı bir dönemden geçmekteydi. İnsanlar çeşitli zorlama ve zulüm altında hem rejim için çalışmak zorunda bırakılıyor hem de kendi milli kimliklerini unutmaları için canları ile tehdit ediliyordu. Tüm baskı ve zorlamaların, yıpranan ve yıpratılan Kırgız insanının kötü kaderini, biz Cengiz Aytmatov'un eserlerinde görmekteyiz. Aytmatov'un soydaşları, rejimin Ruslaştırma çabalarının karşısında durmuş, kendi dil ve kültürlerinin gelecek kuşaklara aktarılması için mücadele etmişlerdir.

Aytmatov'un eserlerinde, kahramanların mücadelesine şahitlik ederiz. Çünkü o dönemin milli kültürü ağır şartlar altında da olsa mücadele etmeyi gerektirmektedir. Ancak eserde, çalışmadan para kazanmak ve zengin olmak hayalleri kuran kişilere de rastlamaktayız. Yukarıda bahsettiğimiz çoban hikâyesinde olduğu gibi, kendi özüne sahip çıkan kahramanların bunu canları ile ödediklerini gördüğümüz halde hayata karşı gözlerini yumarken gururlu olduklarını ancak, rejim yanlısı kişilerin neye sahip olursa olsun mutsuz olup kendilerini sorguladıklarına şahitlik ederiz.

6.3.1.1.6. Çeşitli Doğa Unsurlarıyla İlgili Yer İsimleri Eserin Adı Sayfa Numarası

Ala Mengü Buzulu	Dişi Kurdun Rüyaları	11
Taman Yarımadası	Dişi Kurdun Rüyaları	269
Molotaş Mağarası	Ebedi Gelin	162, 205
Aleut Adaları	Ebedi Gelin	213
Ural Bölgesi	Gün Olur Asra Bedel	31,301
Seylan Adası	Sultanmurat	9(3), 10(4),37,42

Cengiz Aytmatov, son derece gerçekçi bir yazardır. Eserlerindeki olayların yanı sıra, olayların geçtiği yerler, bugün gidilip görülebilecek coğrafyalardır. Onun eserleri vasıtası ile dünyanın dört bir yanındaki insanlar Kırgız coğrafyasını tanımış, bilgi sahibi olmuştur. Ancak Aytmatov bazı eserlerinde kendi oluşturduğu hayali yerlere de değinmiştir. Çünkü Aytmatov, kavramlar dünyasına inanan ve bunu eserlerinde kullanan bir isimdir. Aytmatov'un kavramları bu denli başarılı kullanıyor olması, yaşadığı dönemdeki baskılardanır. O, hayalini kurduğu dünyayı eserlerinde inşa etmeye çalışmış, bunu yaparken de masal adalarından ya da gerçekte olmayan gezegenlerden bahsetmiştir. Çünkü hayallerin sınırı yoktur. İnsanlar hayal ettiği sürece gelişir. Son derece başarılı kullandığı yer adlarına, Aytmatov'un sıcak ve gerçekçi üslubu eklenince, gerçekte var olmayan gezegenlerin bile var olduğu şüphesine düşmekteyiz.

Aytmatov'un eserlerinde güzel olan, gidilmek isteneni kullanmasının sebebi, insanların içinde bulunduğu zor durumdan hayali de olsa onları bir nebze kurtarmak, zihinlerinde yaşamak istedikleri dünyayı onlara yaşatmak arzusudur. Bunun en güzel örneklerinden birini Sultanmurat isimli eserin henüz ilk sayfasında görmekteyiz.

“Öğretmen İnkamay-Apay(İnkamal Abla), kaba örülmüş yün şalına sımsıkı sarılı olduğu halde, soğuktan titreye titreye coğrafya dersi veriyordu. Okyanus'ta, Hint kıyıları yakınındaki o masal adası Seylan'ı anlatıyordu sınıfta. Seylan Adası haritada, meme gibi sarkmış anakaradan düşen bir damla gibi görünüyordu. Öğretmenin anlattığına göre “yok” yoktu orada. Maymunlar, filler, muzlar(nefis meyvalarmış), dünyanın en iyi çayı, bilmediğimiz, görmediğimiz daha nice nefis meyvalar, bitkiler... Ama, bizi en çok imrendiren adanın sıcak oluşu, hep sıcak kalışı idi. O kadar sıcaktı ki, yıl boyunca giyim derdiniz olmazdı: Ne çizme, ne şapka, ne çorap, ne palto. Ateş yakmaya da gerek yoktu. Böyle olunca, çalı çırpı toplamak için kırlara gitmenize, iki büklüm olarak kuru odun taşımaya hiç gerek kalmazdı. Tam yaşanacak yerd orası! Canınızın istediği yere gidersiniz. Dilerseniz güneşlenir, dilerseniz bir gölgeye uzanıp keyif çatarsınız. Gece gündüz sıcaktı, yazdan sonra yine yaz geliyordu. Cennet gibiydi. Sabahdan akşama kadar canınızın istediği yerde gezin, dolaşın. Canınız

sıkılırsa, gidin tüye kuşu avlayın. Orada çok var. Orada yaşamayıp da nerede yaşayacaktı bu iri aptal kuşlar? Akıllı kuşlar, papağanlar da vardı Seylan adasında(Aytmatov, 2016h: 9).”

Türkerin ana vatanı Orta Asya, sert iklimi ve zorlu şartları ile bilinmektedir. Tarih içindeki Türk boylarının göç etme sebeplerinden birisi de, yaşadıkları coğrafyanın zorlu şartlarıdır. Türk boyları, göç ederken de kendileri için en uygun iklime ve coğrafyaya sahip bölgeleri seçme yoluna gitmişlerdir. Eserlerinde Türk boylarına da yer veren Aytmatov, boylar hakkındaki bigileri efsaneler vasıtası ile vermeyi tercih etmiştir.

Aydınların en büyük özelliği, geleceği görebilme kapasitesidir. İnsanlara, bu özellikleri sayesinde örneklik ederler. Aytmatov’un eserlerine bakıldığında bazı çatışmalar vasıtası ile O’nun insanlara yanlış yolda olduklarını göstermeye çalıştığını görmekteyiz. Doğaya ya da yaşadığı coğrafyaya en büyük zararı insanoğlu kendisi verirken aynı zamanda bundan en büyük zararı da kendisi görecektir mesajını iletmeye çalışmıştır.

6.3.2. Yerleşim Yeri Adları

Kırgız edebiyatının yetiştirdiği en büyük isim olan Cengiz Aytmatov, ilgi çekici konularını çok değişik coğrafyalara yer vererek dile getirmiştir. Son derece geniş bir dünya görüşüne sahip olan yazar, eserlerinde değinmiş olduğu yer adları vasıtası ile çok farklı konuları başarılı şekilde anlatmıştır.

Aytmatov’un eserlerinde her ne kadar değişik ülkelere yer verilse de, çoğu eserinde olayların geçtiği ülke kendi vatanı Kırgızistan’dır. Yazarın adını dünya edebiyatında duyurması ile bitlikte Kırgızistan’dan çıkarak mekânsal anlamda dünyaya açılması, O’nun ülkesinden hiçbir şekilde kopmasına neden olmamıştır.

Cengiz Aytmatov, eserlerinde Kırgız milli kimliğini yansıtmak istemiş bu nedenle yerleşim yeri olarak daha çok Kırgız coğrafyasından yerler seçmeyi tercih etmiştir. İncelediğimiz eserlerde, olayların geçtiği yerleşim yerleri çeşitlilik göstermektedir. O, sadece kendi milli kimliği ve coğrafyası içinde sıkışmış bir yazar değildir. Hayalleri dünya sınırlarını aşarken, hayali olanla, özlemini duyduğu dünyayı anlatmak istemiştir. Bu tarz eserlerinde uzay araştırmalarının yapıldığı uzay üslerinden, yapılan çalışmalar sonucu ulaşılan yeni gezegenler, yaşamak istediği dünyayı yaratması için kullanmış olduğu mekânlardır.

İncelediğimiz eserlerin vazgeçilmez ortak noktası bozkırlar ve tren istasyonlarıdır. Genelde küçük ve kırıcı olması ile ele alınan bu bölgelerin dışında yerleşim yeri olarak birçok farklı ülkeden şehirlerden ve küçük yerleşim yerlerinden bahsedildiğini görmekteyiz. Bu yerleşim yerleri kimi zaman Amerika'dan San Francisco olurken kimi zaman Rusya'nın başkenti Moskova'dır. Yazar farklı ülkelerden farklı coğrafyalara yer verse de asıl mutluluğun bulunduğu yerler kendi milli coğrafyasıdır. Özellikle rejimin hüküm sürdüğü yerlerde yaşayan insanlardan, huzurlu ve mutlu şekilde bahsedilmez. Bu yerler de haliyle insanlara çok da hoş görünmez. Aytmatov, eserlerinde rejimin ve onun dayattıklarının karşısında oluşunu açıkça göstermiş, kimi zaman kişiler kimi zaman insanlar vasıtasıyla bunu eserlerinde işlemeyi başarmıştır.

6.3.2.1. Ülke Adları	Eserin Adı	Sayfa Numarası
Kazakistan	Beyaz Gemi	79
Mançurya	Beyaz Gemi	115
Kazakistan	Cengiz Han'a Küsen Bulut	86
Yugoslavya	Cengiz Han'a Küsen Bulut	86, 102
Gürcistan	Dişi Kurdun Rüyaları	78, 81
Türkiye	Dişi Kurdun Rüyaları	79, 81, 127
İran	Dişi Kurdun Rüyaları	81
Rusya	Dişi Kurdun Rüyaları	109, 146
Hindistan	Dişi Kurdun Rüyaları	127
Afganistan	Dişi Kurdun Rüyaları	127
Suriye	Dişi Kurdun Rüyaları	181
Mısır	Dişi Kurdun Rüyaları	188
Çin	Ebedi Gelin	47, 59, 91
Tibet	Ebedi Gelin	69
Almanya	Ebedi Gelin	76
Arap Emirlikleri	Ebedi Gelin	87
Afganistan	Ebedi Gelin	115, 116, 134, 152
Kazakistan	Ebedi Gelin	202
Japonya	Elveda Gülsarı	89
Kazakistan	Gün Olur Asra Bedel	128

Yugoslavya	Gün Olur Asra Bedel	199
Türkistan	Gün Olur Asra Bedel	378
Amerika	Kassandra Damgası	15, 58, 87, 106
Rusya	Kassandra Damgası	68, 87
Çin	Kassandra Damgası	68,127
Hindistan	Kassandra Damgası	68, 127
Japonya	Kassandra Damgası	68, 98
İsveç	Kassandra Damgası	99
İran	Kassandra Damgası	127
Pakistan	Kassandra Damgası	127
Kuzey Kore	Kassandra Damgası	127
Kazakistan	Toprak Ana	99
Kazakistan	Cemile	69
Hindistan	Sultanmurat	118
Avustralya	Sultanmurat	16, 42

Aytmatov'un hayatına damga vuran hadiselerden birisi de İkinci Dünya Savaşı'dır. Savaş, O'nun hayatını doğrudan etkilemiş ve çeşitli olaylarla eserlerine konu olmuştur.

Kırgız yazarın eserlerine bakıldığında, savaşa eşini ya da çocuklarını göndermiş anneyi, savaştan yaralı olarak dönmüş askerleri ya da savaş nedeniyle çocuk yaşta büyük sorumluluklar üstlenmiş çocukları görürüz.

Savaş, insanlığın tümünü etkileyen kötü bir şeydir. Biz bunu tüm gerçekliği ile yazarın eserlerinde görmekteyiz. O'nun eserleri vasıtası ile İkinci Dünya Savaşı'nın geçtiği yerler hakkında bilgi olmaktadır. Ayrıca insanların kendi savaşı olmayan bir mücadelenin içine nasıl çekildiklerini, savaşın soğuk yüzünü, insanların üzerindeki fiziki ve psikolojik etkilerini apaçık gözler önüne serer Aytmatov.

Aytmatov'un eserlerinde geçen ülke adları oldukça çeşitlidir. Bu da bize yazarın evrenselliğini göstermektedir. O eserlerinde mensubu olduğu Kırgızistan başta olmak üzere, Türkiye, Amerika, Tibet, Hindistan, Çin vb. pekçok ülkeye yer vermiştir. Bununla birlikte rejimin merkezi Rusya da eserlerde oldukça fazla kullanılmıştır. Bu durum Rusya'ya karşı olan bir sevgiden ziyade, günün şartlarında birlikte yaşama

mecburiyetlerinden ileri gelmektedir. Ancak, Türk coğrafyasının dışındaki yerlerden bahsederken, bazen rejimin merkezi, bazen sadece bir coğrafya, bazen de hayallerini yaşamak istediği bir yer olarak tasvir eden Aytmatov, buna mukabil Türk coğrafyasından herhangi bir yerden bahsederken kendisini yaşatan kültürün beşiği, vatanı, yaşam kaynağı olarak görmektedir.

Türkiye'ye karşı ilgisini hiçbir zaman gizlemeyen ve ülkemize de pekçok kez gelen Kırgız yazarın eserinde, Türkiye kelimesi şu şekilde eserinde yer bulmuştur:

“Dağdaki geçitleri çok iyi bilen Guram, bozgun akşamı, Türkiye sınırı yakınında, girilmesi ve çıkılması zor bir ormanda mola verdi. Atlarından iner inmez bitkinlikten yere yıkıldılar. Beş kişi hemen yatı ve taş gibi uyudu. Ama ikisi uyanıktı. Çekist Sandro işini bitirmek için uyumamıştı. Guram Çohadzade ise çetesinin bozulmasıyla sonuçlanan o korkunç faciadan sonra yatıp uyuyamıyor, adamlarını kaybettiği ve kendi sonununda yaklaştığını düşündüğü için uyuyamıyordu. Devrimin birbirine düşma yaptığı bu iki insanın kafasından daha nelerin geçtiğini yalnız Allah bilir(Aytmatov,2016d: 79)”

Cengiz Aytmatov, eserlerindeki bazı olayların merkezine Amerika'yı koymuştur. Soğuk savaş başlamadan önceki olaylarda, bu iki ülke sürekli kıyaslanır mahiyette eserlerde karşımıza çıkarken, eserlerde ortak uzay programı yapacak kadar da yakın iki ülke olarak ele alınması dikkate değer bir ayrıntıdır. Aytmatov, hiçbir zaman ayrıştırıcı bir dil kullanmamış iyi ve doğru olanın yanında yer almıştır.

Türk edebiyatı tarihinin en önemli eserlerinden birisi olarak kabul edilen, Yusuf Has Hacip tarafından kaleme alınmış olan Kutadgu Bilig'de de, Aytmatov'un eserlerinde görmüş olduğumuz bazı yer adlarına rastlamaktayız. Türklerin Orta Asya'da iken devamlı mücadele ettiği bir topluluk olan Çin, eserde şöyle geçmektedir:

Yağız yer, yüzüne ipek bağladı
Hitay kervanı da bunun üstüne Çin kumaşı yaydı (Arat, 2008:103)

Yine söz konusu eserde Hindistandan bahsederken eserde bu bölüm şu şekildedir:

Esirdin keliglikalık kuşları
Kayu ray-ı hindu kayu kaysarı
Yani:
Esirden gelen gök kuşları
Kimi rây-i hindî, kimi kayserî(Arat, 2008: 106,107)

Görüldüğü gibi yer adları, kendisini oluşturan milletlerin tarihiyle eşdeğerdir. Hatta bazı yer adları, kendisini oluşturan ancak zaman içinde tarih sahnesinden yok olan milletlerden bile uzun yaşamaktadır.

6.3.2.2. Şehir Adları	Eserin Adı	Sayfa Numarası
Magnitogorsk	Beyaz Gemi	115
Alma Ata	Cengiz Han'a Küsen Bulut	8, 14(2) , 89, 90
Orenburg	Dişi Kurdun Rüyaları	105, 109, 111
Alma Ata	Dişi Kurdun Rüyaları	58, 249
Kazan	Dişi Kurdun Rüyaları	61, 62
Moskova	Dişi Kurdun Rüyaları	62,163, 219, 226, 249
Sofya	Dişi Kurdun Rüyaları	70
İstanbul	Dişi Kurdun Rüyaları	81, 127
Murmansk	Dişi Kurdun Rüyaları	89, 108
Leningrad	Dişi Kurdun Rüyaları	92
Odesa	Dişi Kurdun Rüyaları	108
Ceypur	Dişi Kurdun Rüyaları	127
Kudüs	Dişi Kurdun Rüyaları	172, 173, 180, 183,210
Cambul	Dişi Kurdun Rüyaları	246(2), 247, 251
Taşkent	Dişi Kurdun Rüyaları	246
Londra	Ebedi Gelin	18
Moskova	Ebedi Gelin	19, 47, 115, 202
Heidelberg	Ebedi Gelin	48, 44
Leningrad	Ebedi Gelin	115, 202
Hollywood	Ebedi Gelin	75
Nevada	Gün Olur Asra Bedel	29
San Francisco	Gün Olur Asra Bedel	29, 54, 55, 139, 23, 237
Smerkant	Gün Olur Asra Bedel	85
Vladivostok	Gün Olur Asra Bedel	29, 54, 55, 233
Alma Ata	Gün Olur Asra Bedel	130,193,326,364,367,370
Taşkent	Gün Olur Asra Bedel	214
Karaganda	Gün Olur Asra Bedel	326
Roma	Kassandra Damgası	21
Moskova	Kassandra Damgası	58,79,87,174,189,229,233
Chicago	Kassandra Damgası	85, 179

Venedik	Kassandra Damgası	85
Leningrad	Kassandra Damgası	87
Kiev	Kassandra Damgası	87
San Francisco	Kassandra Damgası	161
Dublin	Kassandra Damgası	178
Yukarı Fomas	Toprak Ana	9
Novosibirsk	Toprak Ana	39
Razan	Toprak Ana	49
Moskova	Toprak Ana	59
Kursk	Cemile	8
Orel	Cemile	8
Taşkent	Cemile	24
Angrens	Cemile	24
Tuyuk Car	Sultanmurat	91, 93
Cava	Sultanmurat	16, 42
Moskova	Sultanmurat	46, 56
Talçuy	Sultanmurat	68
Çimkent	Sultanmurat	120
Taşkent	Sultanmurat	120, 142(3), 143

Cengiz Aytmatov, yazmış olduğu eserleri vasıtası ile Kırgızistan'ı, Kırgızistan coğrafyasını ele alırken aynı zamanda ülkesinin adeta gönüllü elçiliğini yapmıştır. Çünkü eserlerinde Kırgız ülkesinin yapısını, kendi dil ve kültürünün özelliklerini eserlerinde aktarmıştır. Bunu yaparken efsanelere, halk hikâyelerine başvurmuştur. O'nun eserlerinde Kırgız yerleşim yerlerini yakın şekilde tanımaktayız.

Türkler, uzun yıllar göçebe yaşam sürmüş, yerleşik hayata çağdaşlarına göre daha sonraki zamanda geçmiştir. Bu da eski Türk topluluklarında yerleşik yaşam ve şehirleşme kültürünün uzun süre hayata geçirilememesine sebep olmuştur.

Eserlerde geçen şehir isimlerinin daha çok günümüzde Rusya sınırları içerisinde yer alan şehirler olduğunu görmekteyiz. Bu şehirler rejim kaynaklı şehirler olmakla birlikte, dünyanın çeşitli ülkelerinden şehirlere de yer verilmiştir. Kassandra Damgası isimli eserde dünyanın çeşitli şehirlerine ait bölüm şu şekildedir:

Sahnenin ortasındaki büyük ekranda insan selinin kaynadığı Tyananmen Meydanı görüldü. Meydanın tam karşısına taş gibi ifadesiz yüzlü, boz asker ceketi giymiş Mao Zedun'un portresi asılmıştı. Meydanda, Mao'nun sert bakışları altındaki korkunç kalabalık bir insan okyanusunu hatırlatıyordu. Çinliler yangındaymış gibi çılglık atıyor ve bağırıyorlardı. Muhabirin söylediğine göre, bu meydanda böyle bir izdiham ancak 1989 yılında, öğrenci isyanının bastırıldığı zaman yaşanmıştı. Muhabir: "Tyananmen'den yükselen seslere kulak verin. Filofey'e ölüm! Sosyalizm düşmanını roketle düşürmeli!" diye Pekin'den bildiriyordu.

Salondaki'ler Filofey'e, onun ekranda bile fark edilen bembeyaz ağarmış soluk yüzüne, mikrofonun nünde taş kesilmiş Anthony Younger'e ve komuta vrmeye devam eden Walter Schermet'e bakıyordu.:

-Şimdi de Moskova'yı, Kızıl meydan'ı bağlayın!Dikkat!

Kızıl Meydan'da da aynı olaylar oluyordu. Tan yeri yenice ağarıyordu. Her tarafta ateşler yanıyor ve kalabalık bağırıyordu: "Yalancı Filofey'e ölüm!"

...

Tempoyu düşürmeyen Walter Schermet dünyanın çeşitli noktalarının canlı bağlantıyla ekrana yansması için yeni yeni komutlar veriyordu: Berlin, Varşova. Montreal, Rio de Janeiro... ve her tarafta aynı manzara, aynı çılgınlıklar ve bağırtilar hüküm sürüyor, aynı karar çıkartılıyordu: "Filofey'e ölüm! Alçağı roketle düşürmeli!"(Aytmatov, 2009:190)

Yer adları, bir milletin kültürünün gelecek kuşaklara kalmasında büyük önem taşır. Aralarında binlerce yıl olmasına rağmen, Türk Dilinin en büyük isimlerinden Kaşgarlı Mahmut gibi Aytmatov da, yaşadığı çevredeki önemli Türk yerleşimlerine eserlerinde yer vermiştir. Bu da bizlere, Türklerin mesken tuttuğu yerleri sahiplenme ve onları gelecek kuşaklara aktarmanın önemini hangi dönemde yaşarlarsa yaşasınlar aynı şekilde önemsediklerini göstermektedir.

Bugün Kırgızistan sınırları içerisinde yer alan ve oldukça eski bir yerleşim yeri olan Balasagun ve şu an doğu Türkistan'da bulunan Kaşgar şehirleri Dîvânu Lugâti't -Türk'te şu şekilde geçmektedir:

Balasagunlular Sogdca ve Türkçe dilini konuşurlar. Tıraz'lılar ve Beyza şehri halkı da aynı şekilde Türkçe konuşmaktadırlar. İslıcab'dan Balasagun'a kadar uzanan bütün Argu ülkelerindeki insanların dilinde bazı bozukluklar vardır. Kaşgar'ın Kençekçe konuşan köyleri vardır, şehrin içi ise Hakaniye Türkçesini kullanmaktadırlar.

Rum yakınından Maçın'e kadar bütün Türk ülkeleri beş bin fersah uzunluğunda ve üç bin fersah enindedir; toplam olarak sekiz bin fersaktır. Bunların hepsini, bilinsin diye, yerin şekli olan dairede beyan ettim.

...

Hükümdar(Şu) Çin'e geçti. Zülkarneyn'de ardından onu taip etti. Uygur yakınlarında ona yaklaşınca hükümdar ona bir öncü birlik gönderdi. Zülkarneyn de aynı şekilde ona öncü bir birlikle karşılık verdi. Gece savaştılar. Zülkarneyn'in öncüleri bu savaşı kaybetti. Savaş Altun Kan' da olmuştu. Bu, o bölgede bulunan bir dağın adıdır. Altun Xan diye adlandırılır. Daha sonra Zülkarneyn onunla barıştı ve

Uygur şehirlerini kurdu. Bir süre orada kaldı. Hükümdar Şu'da daha sonra dönüp Balasagun'a ulaştı ve hükümdarın adıyla "Şu" olarak adlandırılan bu şehri kurdu; bir tılsım yaptırdı: Bugün leylekler bu şehrin karşısına gelirler; fakat asla üzerinden geçmezler(Erculasun ve Akkayunlu, 2014:11).

Kadim zamanlardan beri varlığını sürdüren ve zamanında önemli bir kültür merkezi olan bazı şehirlerin isimleri, Aytmатов'un eserlerinde de geçmektedir. Bugün Özbekistan sınırları içerisinde bulunan Semerkant, Türk tarihi açısından oldukça önemli bir yerleşim yeridir. Bu şehir Gün Olur Asra Bedel isimli eserde şu şekilde geçmektedir.

"Kazankap bu utanç verici duruma düşmemek için başını alıp uzak diyarlara gitmiş. Tam altı yıl, Semerkant yakınlarındaki Betpak-Dala'da(Açlık bozkırında) çalışmış. O vakitler oralarda, yüzyıllardan beri el değmemiş toprakları pamuk ekimine açıyorlarmış bu yüzden işçiye çok ihtiyaç varmış. Orada, barakalarda kalıyor ve kanal kazıyormuş(Aytmatov, 2016c: 85)"

Semerkant'ın geçmişi oldukça eskilere dayanmaktadır. Bu şehir Aytmатов'dan çok daha öncelerde yaşamış Kaşgarlı Mahmut ve Yusuf Has Hacip'in meşhur eserlerinde kendisine yer bulmuştur. A.Bican Erculasun ve Ziyat Akkoyunlu'nun hazırlamış olduğu Dîvânu Lugâti't-Türk'te, Semerkant iki yerde geçmektedir: (Semiz kend) bunun yazılışı aynı zamanda Semizkend' dir. Anlamı ise "semiz şehir" demektir. Bu şehre böyle denmesinin sebebi büyüklüğünden kaynaklanmaktadır. Bu şehre Farsçada "Semerkand" denmektedir(Erculasun ve Akkayunlu, 2014: 149)

Aynı eserin başka bir bölümünde ise, Semerkant ile Taşkent şehirlerinin geçtiğini görmekteyiz. Ki Taşkent Aytmатов'un eserlerinde yer edinmiş bir şehirdir: Yenkend'den doğuya doğru bütün Maveraünnehir'in Türk diyarı olduğunun ispatı; Semerkand'ın Semizkend, Şaş'ın ise Taşkend olarak adlandırılması ve Özkend, Tunkend ve bu gibi şehir isimlerinin hepsinin Türkçe isimle adlandırılmasıdır. Kend kelimesi Türkçede "şehir" anlamına gelmektedir. Türkler, bütün bu şehirleri kurarken onlara Türkçe isimler vermişlerdir. Bu adlar yüzlerce yıl olduğu gibi aynı kalmıştır. Ancak bu bölgelere Farslar gelip yerleşince sanki buralar Acem şehri gibi oldular. Bugün ise Türk yurdunun sınırları Özcend'den Çin'e ve Rum'dan Çin'e kadar kabul edilir ve kıyıları Bahr-i Âbesgûn(Hazar) denilen denize kadar ulaşırken, uzunluğu ise beş bin fersah, eni ise üç bin fersaktır; tamamı sekiz bin fersaha ulaşmaktadır (Erculasun ve Akkayunlu, 2014: 409).

Bazı yer adlarının oluşumunda yer alan sözcükler, o yerde hangi milletin bulunduğu dair bizlere bilgiler vermektedir. İstanbul'daki semtlerden birisi olan Polonezköy, ismini Osmanlı döneminde burada yaşayan Polonyalılardan almıştır.

Aynı manevi duygulara sahip insanlar, her nerede ve hangi zaman diliminde yaşıyor olursa olsun, aynı şekilde düşünüp, davranır. Kırgız edebiyatının yetiştirmiş olduğu en büyük yazar olan Cengiz Aytmatov, dönemin baskıcı tutumuna, her türlü zorlamaya rağmen eserlerinde kendi ülkesindeki yer adlarını yerli isimleri ile kullanmaya özen göstermiş bu konuda taviz vermemiştir. O'nun bu tutumu rejim tarafından hoş karşılanmayıp bazı eserleri içeriği itibari ile sansürlense de, bildiğinden şaşmayan Aytmatov, gelecek kuşaklara sade roman ve hikâye değil, aynı zamanda kültürel bir hazine bırakmıştır. Onun eserleri dil ve kültür açısından, bir külliyat değeri taşımaktadır. İlk yazılı eserimiz olan Göktürk Yazıtlarında olsun ya da binlerce yıl önce kaleme alınan Kutadgu Bilig ve Dîvânu Lugâti't-Türk, hâlâ günümüzde varlığını koruyan yer adlarını görmekteyiz. Bu da aradaki uzun yılların, Türk tarihi açısından aslında önemli olmadığını, hala devamlılığını koruyan bu milletin dil ve kültürüne sahip çıktığı oranda gelecek kuşaklara kalacağını göstermesi açısından önemlidir. Kaşgarlı Mahmut'un, eserindeki Semerkant ve Özkent şehirlerinin Türk yurdu olduğunu ispat için kullandığı kelimenin Türkçe olduğunun bilindiğini söylemesi, yer ve boy adlarının dil ve kültür açısından önemini ortaya koymaktadır.

6.3.2.3. Köy/Kasaba Adları	Eserin Adı	Sayfa Numarası
Boranlı	Cengiz Han'a Küsen Bulut	7,19(2), 95, 97,98(2), 99(2), 100, 104, 106
Kızılorda	Cengiz Han'a Küsen Bulut	94,95
Kumbel	Cengiz Han'a Küsen Bulut	97(2),98
Calpak Saz	Dişi Kurdun Rüyaları	49(2), 113(2), 114 115, 116, 119,137 148, 162, 163, 221 223, 224, 225, 226

		246,247,248,249
Çeşma	Dişi Kurdun Rüyalari	63
Tümen Köyü	Ebedi Gelin	157
		110, 152
Evliya Ata	Ebedi Gelin	
		13,18,22,24,26,30(3),31, 32,36,83,84,87(2),88103, 104,105,106124, 132,133, 177,178,181(3)198,247,287, 299302,316(2),319(4)361,364,
Boranlı	Gün Olur Asra Bedel	
		15,25(3),31(4)32,71,82,87(2) 90,91,178,19,93(2),247,251 300,360,364
Kumbel	Gün Olur Asra Bedel	
Cangeldi	Gün Olur Asra Bedel	75,76,78,84
Beşagaç	Gün Olur Asra Bedel	84
		295,296(3),297 299(2),302,315
Ak Moynak	Gün Olur Asra Bedel	
Zariçe	Toprak Ana	13, 16, 29
Kaindi	Toprak Ana	16
Orehofka	Toprak Ana	59
Bakayır	Cemile	14
Çakmak	Cemile	24

Türk toplumunun edebi geleneği, öncelikle sözlü kültürde başlamıştır. Sözlü kültür geleneği içinde meydana gelen ürünler, toplumların bağrından koptuğu için

onların acılarını, sevinçlerini, hüznlerini, aşkını, özlemini dile getirirler. Aytmatov'un birçok eserinde de sözlü kültüre ait örnekleri görebilmekteyiz. O'nun eserlerinde sözlü kültürün etkilerinin bu denli fazla olmasında, kendisini yetiştirip büyüten babaannesinin etkisi büyüktür. Çünkü Aytmatov, babaanesi Ayımkan'ın anlatmış olduğu masalları, halk hikayeleri ve efsaneleri dinleyerek büyümüştür.

Halk edebiyatına dair örnekler, toplumların geçmişini yansıtır. Bu örnekler vasıtası ile geçmişimizi tanıırken geleceğe de izimizi bırakırız. Bu nedenle edebi kültürün temelini oluşturan bu örnekler dil ve kültür açısından oldukça önemlidir. Bunun farkında olan Aytmatov, eserlerini sözlü kültür öğelerinin örnekleriyle renklendirmiştir.

Türk kültüründe masallar, ninniler, türküler ve halk hikâyeleri büyük yer tutar. Sözlü olarak ortaya çıktığı için, kulaktan kulağa anlatılarak günümüze kadar gelmeyi başaran halk edebiyatı örneklerinden birisi Aytmatov'un bir eserinde şu şekilde kendisine yer bulmuştur:

Kırgız dağlarında bir avcı varmış. Bu avcı gözüpek birisi olduğu kadar avcılık konusunda oldukça yetenekliymiş. Bütün Kırgızlar onu çok sever ve ileride kendilerine liderlik edecek kişi olarak görürlermiş.

Bir defasında bu genç ve akrabaları komşu vadiye şölene gider, orda çok güzel bir kızla karşılaşır. Avcı ile kız birbirlerine âşık olurlar. Sonunda avcı akrabalarını yanına alarak kızını istemeye gider. Kızın ailesi tarafından olumlu karşılanan avcı ve akrabaları, kızın tarafına çeşitli hediyeler sunarlar. Coşkun topluluk, büyük bir heyecan içerisinde nehrin kıyısına gelir ve yeni çiftin nişanı yapılır. Düğünü ise yedi gün sonra, avcının dağların ardında bulunan köyünde yapmaya karar verirler.

Her şey yolunda gibidir. Bütün hazırlıklar gelenek ve göreneklere göre yapılmıştır. Sonunda düğün arifesi gelip çatar ve misafirler gelmeğe başlar. Sabah avcı ve iki kardeşi misafirler için ava çıkarlar. Fakat haset içindeki kişiler, avcı ve kız için korkunç planlar yaparlar. Kızını zorla kaçırmaya güya onun eski sevgilisiyle kaçtığını söylerler. Bu durum genç avcının çok ağırına gider ve kızını lanetler. Artık yeryüzünde bir insan yüzü bile görmeyeceğim ve beni hiçbir insan görmeyecek diyen genç avcı, dağa çıkar, izini kaybettirir. Kendisine kurulan tuzaktan ırmağa atlayarak kurtulan nişanlı kız, sevgilisinin dağlarda kaybolduğunu öğrenince bir kuş gibi uçuşa yeteneğine kavuşur ve gözden kaybolur.

Yukarıda ele aldığımız Kırgız Türklerine ait halk hikâyesinin benzerlerini biz kendi Anadolu coğrafyasında da görebilmekteyiz. Kerem ile Aslı hikâyesi bunlardan birisidir. Bu hikâyede de sevenlerin birbirlerine kavuşamadıklarına şahit oluruz.

Cengiz Aytmatov'un eserlerindeki köy ve kasabalar, içinde taşımış oldukları yüzlerce öykünün dışında, eserlerde zorlu hayat şartları ile karşımıza çıkmaktadır. Genellikle bir tren istasyonu ya da kolhoz için üretim yapan yerleşim yerleri olarak çıkan bu yerleşim yerlerinde insanlar zor şartlar altında yaşamaktadır. Ancak insanların zorlu yaşamı ya savaş nedeniyle ya da rejimin ellerinde ne varsa alması ve kendilerine dair bir üretim yapamayışlarıdır. Bunun en çarpıcı örneklerinden birisini Sultanmurat isimli eserde görmekteyiz. Bu eserde, babası askere gitmeden önce on kadar koyuna sahip olan Sultanmurat'ın ailesi, babasının asker gitmesiyle yoksullaşmış ve artık ellerinde sadece bir koyunları kalmıştır. Bu duruma Sultanmurat içten içe çok üzülür. Ancak onun da yapabileceği pek fazla şey yoktur. Hatta durumları o kadar kötüdür ki ellerindeki tek koyunu besleyecek yeterli besin bile yoktur(Aytmatov, 2016f: 67)

Aytmatov, eserlerinde insanların psikolojik tahlillerini son derece gerçekçi şekilde yaparken, onların içinde buldukları durumu da eserlerine yansıtmıştır. Savaşın, Kırgız Türkleri üzerinde yapmış olduğu tahribatı eserlerinde dile getiren Aytmatov, insanların nasıl kendilerinin olmayan bir savaşa çekildiğini de yine yapıtlarında kaleme almıştır. Toprak Ana isimli eser de, savaşın insanlar üzerindeki olumsuz etkilerini dile getirdiği eserlerinden birisidir. Bu eserde, ellerindeki zor gün buğdayı dedikleri buğdayları, tarlaya ekmekten başka şansı kalmayan insanların içinde bulunduğu durumu Aytmatov şu şekilde dile getirmiştir:

Her geçen gün savaş şartları onları iyiden iyiye zorlamaya başlar. Kıtık baş gösterir, neredeyse ekim yapacak tohumluk bulamayacak hale gelmişlerdir. Herkes evinde en zor gün için, çuvallarla buğday saklar; fakat köyün kocasından sonra ekip başı görevini üstlenen Tolgonay, herkesten son bir ümitte ve ölmek için birlik olmak çağrısında bulunarak, bu zor gün buğdaylarını toplar. Kolhozun en kuvvetli iki öküzü ile komşusu Ayşe'nin oğlu Bektaş ve bir diğer genci tarlalara yollar. Akşam eve dönünce içi çok sıkılır ve onları kontrol etmek için tarlalara geri döner. Etrafta kimse yoktur. Çocukların köyün son buğdayını, son ümidini çaldığını düşünerek sinirlenir ve onları etrafta aramaya başlar. Onları bulur ki elleri kolları bağlı ve kan

içindedir. Atları haftalar önce çalanlar, köyün son buğdayını da çalmıştır(Aytmatov, 2008: 70)

Savaş kötüdür. Ancak daha kötüsü kendinin olmayan bir savaşta başkaları için cepheye gitmek zorunda olmaktır. Kırgız Türkleri, son yüzyıl içerisinde büyük sıkıntılı yaşamış, ülkeleri Sovyet rejimi altına girmiş, binlerce insanını rejimin baskısı nedeniyle kaybetmiş ve kendisinin olmayan bir savaşta rejim için cepheye gitmek zorunda kalmıştır. Çanakkale Savaşı'nda da, aynı inanişe sahip olduğumuz insanlar, kandırılarak bize karşı savaştırılmıştır. Bu da bizlere gösteriyor ki, düşman yapacağını her zaman yapmaktadır. Bizlerin yapması gerekense milli kimliğimizi unutmadan kendi dil ve kültürümüze sahip çıkmak, dünyanın neresinde bulunursa bulunsun soydaşlarımız ile omuz omuza olmaktır.

Cengiz Aytmatov, dönemin baskısı nedeniyle kavramlar ve sembolleri başarılı şekilde kullanırken, bazen de rejime olan tepkisini eserlerindeki kahramanları vasıtası ile açıkça dile getirmiştir:

“Artık gün boyu bunu düşünüyordum. Geceleri ise gözüme uyku girmiyordu bir türlü. Düşüne taşına şöyle bir yol buldum: Köyün dışında nadasa bırakılmış topraklar vardı, onları sürüp ekebilirdik. Ürünü de aramızda paylaşırdık. Başkalarına da açtım düşüncemi. Bölge merkezine kadar gitti sonunda. Planda öngörülen ürünü zaten elde ettiğimizi, bu plan dışında, kendi gücümüzle başaracağımızı, kolhoz halkının aç kalmasının ancak bu yolla önlenebileceğini uzun uzun anlattım. Biri karşı çıktı bana:

-“ Sen, Stalin'in kolhoz planını çığnıyorsun.” Dedi

Tutamadım kendimi:

“Yerin dibine batsın plan!” diye bağırdım. “ Açlıktan kırılırsak kim gerçekleştirecek planı?”(Aytmatov: 2008:69)

Kırgız coğrafyası, uçsuz bucaksız bozkırları ile meşhurdur. Bu bozkırların ayrılmaz parçası ise trenlerdir. Bozkır yaşamı oldukça zordur. Bunu Gün Olur Asra Bedel isimli eserinde Aytmatov, şu şekilde dile getirmiştir:

Sarı-Özek bozkırının bu küçük istasyonunda yaşayan insan da, kendini işine vermezse, bozkıra kök salıp tutunmazsa durduğu yerde erir tükenirdi. Tren yolculuğu esnasında, pencereden bakan bazı yolcular ise, başlarını ellerinin arasına alıp, insanların nasıl olurda burada yaşadıklarını sorgulardı. Yedigey, Kazangap ve diğerleri Boranlı İstasyonu'nun çevresinde sıralanmış kulübelere yaşamaktadır. Burası Sarı-Özek uzay alanına çok yakın bir yerleşim yeridir; fakat bu ıpıssız bozkırda Boranlı adındaki bu yerde yaşamak gerçekten çok güçtür. Hatta birçok insan burada değil yaşamak, bir dakika durmak dahi istemez. Kazangap ise buraya tam 44 yılını vermiş birisidir. Yedigey haricindeki insanlar ise bu bozkırda en fazla

4-5 yıl kaldıktan sonra kaçırmaktadırlar. Bu bakımdan iki karakter bozkıra hâkim olan insanlardır. Besledikleri hayvanlar bile bozkır hayatına alışkındır.“Tren geçerken pencereden bakan yolcular başlarını ellerini arasına alır,‘Aman Tanrım, insan burada nasıl yaşar, nereye baksan bozkır, develerden başka canlı yok!’ derlerdi.” (Aytmatov, 2016c : 17)

Aytmatov, Kırgız Türkleri açısından bozkırın, bozkır yaşamının önemini iyi bilmekte ve buna eserlerinde gereken önemi vermektedir. O, eserleri ile adeta halkının sesi olmuş ve onların dile getiremediklerini eserlerinde büyük yüreklilikle kaleme almıştır. Bunu da kendi milletinin dil ve kültürünü korumak amacıyla yapmıştır.

6.3.2.4. Bölge /Kıta Adı	Eserin Adı	Sayfa Numarası
Sibirya	Cengiz Han’a Küsen Bulut	18
Asya	Cengiz Han’a Küsen Bulut	18, 27
Avrupa	Cengiz Han’a Küsen Bulut	35
Ötüken	Cengiz Han’a Küsen Bulut	37
Bavyera	Cengiz Han’a Küsen Bulut	99, 102
Asya	Dişi Kurdun Rüyaları	92, 127
Golgotha	Dişi Kurdun Rüyaları	94,192,203,204,206(2),208
Afrika	Dişi Kurdun Rüyaları	119
Avrupa	Dişi Kurdun Rüyaları	127
Orta Asya	Dişi Kurdun Rüyaları	92, 127
Avrupa	Dişi Kurdun Rüyaları	127
Aleksandrovka	Elveda Gülsarı	121, 153, 220, 223
Aktaş Kolhozu	Elveda Gülsarı	206
Kızıl Orda	Gün Olur Asra Bedel	25
Ana Beyit	Gün Olur Asra Bedel	30,31,33,38,39,53,69,97
Orman Göğsü	Gün Olur Asra Bedel	64,66,67,68,117,118,120
Şincan	Gün Olur Asra Bedel	86
Avrupa	Gün Olur Asra Bedel	128
Avrupa	Kassandra Damgası	16,17,60,
Kızıl Meydan	Kassandra Damgası	127,129,133,134,135,189

Büyük Boğaz	Toprak Ana	34
Arlaskaya	Cemile	9
Sumatra	Sultanmurat	42
Aral	Sultanmurat	43
Cambul	Sultanmurat	10,12,13,30,38,41,68,69

Cengiz Aytmatov, eserlerinde farklı şehirlere olduğu kadar farklı bölge ve kıtalara da yer vermiştir. Bu durum, O'nun evrenselliğini ortaya koymaktadır. Eserlerinde geçen bölge ve kıtalar aslında sadece yer adı olarak karşımıza çıkmaz. O'nun Dünya'ya bakışının genişliğini ifade eder.

Aytmatov, sadece Dünya gezegeni ile sınırlı kalmamış, hayalleri yaşadığımız gezegenin sınırlarını da aşmıştır. Gün Olur Asra Bedel isimli eserde, 'Orman Göğsü' gezegeninde, yaşama hayalini kurduğu dünya düzenini inşa etmiştir: Orman Göğsü gezegeninde yaşayan canlılar bizim gibi, yani görünüşleri insana benzemektedir. Buradaki insanlar esmer tenli, mavi saçlı, mor-yeşil renk göze sahipler. Kirpikleri ise ince ince, beyaz ve yumuşacık. Bizi almaya gelenler dördü erkek birisi de kadın olmak üzere beş kişiydiler. Kadınlar ve erkeklerin boyu iki metreye yakındı. Bu insanların ten rengi Kuzey Afrika Arapları'nın rengini andırıyordu. Orman Göğsü gezegeni, uzaktan aynı bizim gezegenimize benzemektedir. Gezegenlerini bize panoramik olarak izlettiler. Manzara çok, çok güzel, olağanüstüydü. Sıralanmış dağları ve büyük dağların doruklarını izledik. Dağlar, tepeler koyu eşil ormanla kaplıydı. Denizler, göller ve nehirlerin sayısı da çoktu. Bizi en çok şaşırtan şey ise şehirleri ve kasabaları oldu. Geegenin doğal görüntüsü içinde yükselen bu yapılar, orada şehircilik ve yapılaşmanın ne denli ileride olduğunu gözler önüne serdi. Mavi saçlı uzaylıların inşa ettikleri yanında Manhattan bile sönük kalmakta. Gezegende silah yok. Çünkü buna ihtiyaçları yok. Aralarında hiçbir şekilde savaş çıkması mümkün değil. Burada hepsi aynı ırktan...(Aytmatov, 2016c: 113,114)

Aytmatov, farklı bir gezegen ile yaşama hayalini kurduğu dünya düzenini gözler önüne sererken, en eski Türk devletlerinden olan Göktürklerin de yaşadığı bölge olan Ötüken'den eserlerinde bahsetmiştir. Bu durum, Aytmatov'un dünyaya bakışının genişliğini ifade etmektedir. Ötüken, Türk tarihi açısından son derece önemli bir merkezdir. Aytmatov'un Cengiz Han'a Küsen Bulut isimli eserinde bu bölge şu

şekilde geçmiştir... Bekleyecekleri yere yaklaşırken, tanımaya başladığı bulutu üçüncü kez görmüş, iyice heyecanlanmıştı. Bu durum onu çok etkilemiş, atının üzerinde sendelemesine sebep olmuştu. O güne kadar böyle bir şey gelmemişti başına. Ötüken’de, Gök-Tanrı’nın insanlara oturmaları, imparatorluklarına merkez yapmaları için verdikleri, dünyanın sarsılmaz temelini oluşturan bu topraklarda, şimdiye kadar onu böylesine şaşırtan bir şey olmamıştı...(Aytmatov, 2016e: 37)

Türk tarihi açısından son derece önemli olan bu bölgenin adı eski Türk yazıtlarında da geçmektedir. Göktürk Yazıtlarında da geçen bu bölgeyi Erhan Aydın eserinde ; “ Moğolistan’ın Zayhan Aymak sınırları içerisinde bulunan ve Hangay Dağları’nın en yüksek bölümünü oluşturan Otgon Tenger Dağı civarında bir yer(Aydın, 2016: 117)” olarak açıkladıktan sonra Orhon Yazıtları isimli eserinde “*türük kağan ötüken yışolorsar elte bun yok*” yani “Türk kağanı Ötüken dağları’nda oturursa ülkede sıkıntı olmaz” şeklinde açıklamıştır(Aydın, 2014:51,52).

Ötüken, Reşit Rahmeti Arat’ın hazırlamış olduğu, Kutadgu Bilig’de de kendisine yer bulmuş bir bölgedir. Bu eserde:

idi yakısı aymış ötüken begi
tilin tutzu birmiş sanga söz yigi

Yani;

Ötüken beyi çok iyi söylemiş
Sözlerin iyisini sana diliyle ulaştırmış, olarak karşımıza çıkmaktadır
(Arat: 2008, 505)

Ahmet Bican Erculasun ev Ziyat Akkoyunlu’nun hazırladığı Dîvânu Lugâti’t - Türk’te; “Ötüken, Uygur civarında Tatar bozkırlarındaki bir yerin adı.” olarak geçmektedir(Erculasun ve Akkayunlu, 2014: 70)

Tüm bu eserler ve eserlerde geçen yer adları bize gösteriyor ki, toponimler milletlerin tarihine, dil ve kültürüne ışık tutmaktadır. Göktürk Devletinin yıkılmasının üzerinden binlerce yıl geçmesine rağmen, bu devletin merkezindeki Ötüken, Aytmatov’un eserlerinde hala kendisine yer bulmaktadır. Bu da yer adlarının tarih bilimi içinde önemini ortaya koyarken milletlerin kültürünün devamının sağlanmasında, yer adlarının payını göstermektedir.

6.4. ESERLERDEKİ BOY ADLARININ DİL VE KÜLTÜR AÇISINDAN ÖNEMİ

Türkler, bilinen en eski zamanlarından beri tarih sahnesindedir. Çok farklı kıtalara dağılmış da olsalar Türk boylarının büyük çoğunluğu milli kimliklerini asla kaybetmeden günümüze kadar gelmeyi başarmıştır. Türklerin yer değiştirmelerine karşın büyük çoğunluğunun asimile olmadan günümüze kadar gelebilmelerini sağlayan şey, kültürlerini muhafaza etmeleri ve milli hassasiyetleridir. Eserlerde geçen Türk boyları şunlardır:

6.4.1. Boy Adları	Eserin Adı	Sayfa Numarası
Buğular	Beyaz Gemi	16,74
Kırgızlar	Beyaz Gemi	53(2),54(3),55,56(5) 59,63,115,116(2),125
Juan-Juanlar	Cengiz Han'a Küsen Bulut	25
Kazaklar	Cengiz Han'a Küsen Bulut	14, 16(2)
Nayman	Cengiz Han'a Küsen Bulut	25
Uygur	Cengiz Han'a Küsen Bulut	32
Merkitler	Cengiz Han'a Küsen Bulut	33,63
Tatar	Cengiz Han'a Küsen Bulut	102
Bulgar	Dişi Kurdun Rüyaları	86, 108
Özbek	Ebedi Gelin	50
Kırgız	Ebedi Gelin	59, 106, 115
Kazak	Ebedi Gelin	106
Çin Kırgızları	Ebedi Gelin	59
Sarıgov Aşireti	Elveda Gülsarı	42
Kazak	Elveda Gülsarı	59(2),61(9),62(4) 63,64,65(2) 59,61,62,63,64
Kırgız	Elveda Gülsarı	86,106,153,211

Nayman	Gün Olur Asra Bedel	30, 69, 147, 224
Kazak	Gün Olur Asra Bedel	83,86,142
Karakalpak	Gün Olur Asra Bedel	85
Kırgız	Gün Olur Asra Bedel	86
		141(4),143(4),144
Juan-Juanlar	Gün Olur Asra Bedel	145,146(2),147(2)
		149(2),156,161
		162(2),164,165(5)
Kıpçak	Gün Olur Asra Bedel	154
Türkmen	Gün Olur Asra Bedel	329
Macar	Kassandra Damgası	73
Azeri	Kassandra Damgası	148
Kırgız	Toprak Ana	34
Kazak	Cemile	19, 45, 62, 67
Kırgız	Cemile	45,62

İncelemeye esas oluşturan eserlerdeki Türk boyları hakkında bilgi vermeden önce Türk kelimesinin anlamı ve eski eserlerdeki kullanımları hakkında bilgi vermek doğru olacaktır. Bu konuda başvurulması gereken ilk kaynak, elbetteki ilk yazılı eserimiz ve Türk adının yazılı belgelerde ilk kez geçtiği Göktürk Yazıtları olmalıdır. Bu yazıtlarda Türk adı birçok yerde geçmektedir: “ Türk begler budun bunu eşiding. Türk budun(ti)rip il tutsıkingın bunda urtum. *Yani*; Türk beyleri, milleti, bunu işiti! Türk milletini toplayıp il tutacağıını burda vurdum” (Ergin, 2006: 6,7). Türk kelimesi, Göktürk Yazıtlarının ardından birçok önemli eserde kendisine yer bulmuştur. Bu eserlerden birisi de elbetteki Araplara Türkçe’yi öğretmek için Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılmış olan *Dîvânu Lugâti’t-Türk*’tür. Bu eserde Türk başlığı altında şu bilgilere yer verilmiştir:

Türk, Nuh’un(a.s) oğlunun adı. Nuh’un oğlu Türk’ün oğullarına yüce Allah tarafından verilmiş bir isimdir. Hel etâ ‘ale’l-insâni hi:nun mine’d dehri(İnsan üzerinden-insan olarak anılacak bir varlık oluncaya kadar- uzun bir zaman geçmemiş midir?-76-1) ayetinde Adem aleyhisselam’ın adının ‘insan’ olması gibi. Burada insan kelimesi bir kişi için kullanılmıştır. Bir başka ayette şöyle denir: le-qad xalagnel insâne fi ahseni tagvîm. Sümme radednâhu esfele sâfilîn. İllellezîne âmenû ve amilus sâlihâti(biz insanı en güzel kıvam üzre yaratlık. Sonra onu aşağıların en aşağısına attık. Ancak inananlar ve iyi işler yapanlar-45/4-6) . Burada (insan) topluluk ismidir, çünkü hiç kimse bu teklığın dışında kalamaz. Aynı şekilde burada da

Türk, Nuh'un oğlunun adıdır; burada tekliktir. Oğulları söz konusu olduğu zaman topluluk ismidir; beşer kelimesi gibi hem teklik, hem topluluk için kullanılır. Bunun gibi "Rum" da, İshak'ın(s.a) oğlu İyşu'nun oğlu Rûm'un adıdır. Oğulları da o isimle adlandırılmıştır. Ne var ki biz daha önce Türk'ün Allah tarafından verilmiş bir isim olduğunu söylemiştik...Peygamber dedi ki: Allah(c.c) diyor ki 'benim bir ordum vardır, onları Türk diye adlandırdım ve doğuya yerleştirdim. Bir kavme kızdığım zaman onları(Türkleri) onlara musallat ederim'. Bu, diğer bütün insanlara karşı, onlar için bir üstünlüktür. Çünkü onların adını bizzat o (c.a) vermiş; onları en yüce ve yeryüzünde havası en güzel yere yerleştirmiş; onları kendi ordusu olarak adlandırmıştır. Bunun yanında onlar; güzellik, tatlılık, aydın yüzünlük, edep, yaşlılara hürmet ve riayet, ahde vefa, alçak gönüllülük, yiğitlik ve daha sayılamayacak birçok meziyeti hak etmişlerdir. Şiir:

Kaçan körse anı Türk
Bodun ayga anın aydaçı
Munar tegir ulugluk
Munda naru keslinür

Bir adamı överek diyor ki: Türk taifeleri onu görünce der ki: " Büyüklük ve yücelik buna yakışır, bundan sonra(yücelik)kesilir" (Erculasun ve Akkayunlu, 2014: 151)

Dîvânu Lugâti't-Türk'te görüldüğü üzere Türk kelimesi, bizlere Allah tarafından verilmiştir. Kaşgarlı Mahmut'da eserinde buna vurgu yaparak, soyunu yüceltmıştır. Yine aynı şekilde Türk kelimesinden övgü dolu ifadelerle bahseden bir diğer eser de Kutadgu Bilig'tir. Bu eserde Türklerden şu şekilde bahsedilmiştir:

köri barsa emdi bu Türk begleri
ajun beglerinde bular yigleri

bu Türk beglerinde atı belgülüg
tonga alp er erdi kutı belgülüg

Yani:

Eğer dikkat edersen görürsün ki,
Dünya beylerinin en iyileri Türk beyleridir.

Bu Türk beyleri arasında adı meşhur ve
İkbali ayan beyan olanı Tonga Alp-Er idi(Arat: 2008, 277)

Görüldüğü gibi Türk kelimesi en eski kaynaklarda kendisine yer bulmuştur. Ayrıca bahsedilen eserlerde bazı Türk boylarına da yer verilmiştir. Dîvânu Lugâti't-Türk'te 'Türklerin Tabakaları ve Boyları Hakkında' şöyle denilmektedir: Türkler aslında yirmi bir boydan(kabileden) oluşmaktadır. Türk boyları, Hz. Nuh(a.s)'ın oğlu Yafes'in oğlu Türk'e dayanmaktadır. Bunlar aslında, İbrahim peygamberin oğlu İshak oğlu, İysu oğlu Rum oğullarına benzerler. Türk boylarından ayrılmış ayrıca pekçok dallar vardır ki, bunların gerçek sayısını Allah'tan başkası bilmemektedir. Ben ana kabileleri saydım, diğer dalları dâhil etmedim. Ancak Oğuz Türkmenlerinin oymaklarını ve hayvanlarına vurdukları damgaları herkesin bilmesi gerektiğini

düşündüğüm için, bilgi verdim. Doğu taraflarındaki Müslüman olan veya olmayan her kabilenin coğrafi bilgilerini, Rum yakınlarından doğuya doğru sırasıyla açıkladım. Rum'a yakın boylardan ilk Beçenek'tir. Sonra sırasıyla Kıfça.k, Oğuz, Yeme.k, Başgirt, Basmıl, Ka.y, Yaba.ku, Tata.r, Kırgız- buÇin'e yakındır-. Bu boyların tamamı Rum ülkesinin doğusunda kalmaktadır. Daha sora ise Çigil, Toxsı, Yagma, Ugrak, Çaruk, Çomul, uygur, tanut, Xıta.y-bu Çin'dir-, daha sonra ise Tawga.ç-bu da Maçin'dir- Bu boylar da güneyle kuzey ortasındadırlar. Ben tüm bu boyların hepsini daire(harita) içinde gösterdim(Erculasun ve Akkayunlu, 2014: 10)

En eski türk boylarından olan, Cengiz Aytmatov'un da mensubu olduğu Kırgızlar, yazarın birçok eserinde geçmektedir: “Hey Kırgız, atına bin! Düşman geliyor”(Aytmatov, 2016f: 45). Başka bir eserinde, savaşa giden askerlerden bahsederken onların şarkılar, türküler söylediğinden bahsedip ‘ Kırgız türkülerini, Rus türkülerini izliyor, özellikle “katuşa” herkesin katılımı ile söyleniyordu(Aytmatov, 2008: 34). Kırgız adının en çok geçtiği eserlerinden birisi olan ‘Elveda Gülsarı’ isimli eserde ise ‘Kırgız ve Kazak’ Türkleri arasında yapılan bir yarışmaya değinilirken, ‘ Kırgız ve Kazak atlılar oyun meydanını akın akın doldurmaktaydı. Bunlar, oyun alanına bırakılan bir kökparı eyerden eğilip kapmak için at koşturuyor, alan kişinin de elinden tekrar kapmaya çalışıyorlardı(Aytmatov, 2016a: 59) şeklinde geçmektedir.

Kaşgarlı Mahmut'un eserinde Kırgızlar şu şekilde geçmektedir: Türk boylarından olan Kırgız, Kıfça.k, Oğuz, Toxsı, Yagma, Çigil, Uğra.k ve Çaruk'lar ortak ve saf bir Türkçe kullanmaktadır.Yine aynı eserin başka bir yerinde Kırgız Türkleri için ‘Türklerden bir boy.’ ifadesi geçmektedir (Erculasun ve Akkayunlu, 2014: 11, 200).

Cengiz Han'a Küsen Bulut isimli eserde geçen ve yerleşik yaşamı başlatan bir Türk boyu olan Uygurlar, O'nun eserinde şöyle geçmektedir: Cengiz Han teşkilatlanmaya, büyük önem vermiştir. Adımlarını atarken son derece dikkatli davranmıştır. Ordusunu sefere çıkarmadan önce, düşmanları hakkındaki bilgileri, casuslardan, kaçaklardan, döneklere, kervan getirip götürenlerden ve Uygur, Çinli, Arap ve Acem tüccarlarından almıştır(Aytmatov, 2016e: 32)

Dîvânu Lugâti't -Türk'te Uygurlar hakkında bahsedilirken;

Ordulanıp yüksek tağıg oglı.k çata.r
Uygur tatın yuwga alıp yomgın sata.r

Bu beyitin açıklaması olarak aynı eserde şunlar söylenmektedir: “ Dağın tepesinde pusuya yatan bir adamı niteleyerek diyor ki: O, dağın tepesinde yerleşti. Hala kuzuyu oğlak vb. şeylere katmaktadır; yani çobandır. Buna rağmen Uygurlara saldırarak onlardan sürü alır ve onları satar (Erculasun ve Akkayunlu, 2014: 324).

Tarihte, türlü baskı ve zorluklarla mücadele etmesine karşın, Rusların slavlaştırma politikasının bir sonucu olarak milli benliklerini kaybetmeleri sonucunda kendi soydaşlarına yapan Bulgar Türkleri, üzerinde dikkatle durulması gereken bir Türk boyudur. Bu boy, rejimin Kırgızlara yapmaya çalıştığı gibi baskılar sonucu özlerini kaybetmiştir. Bulgar kelimesi Aytmatov’un eserinde, “ Eski mezamirleri söyleyen Bulgar korocularını dinlerken hatırlamıştım o hikayeyi”(Aytmatov, 2016d: 86), şeklinde geçerken aynı boy hakkında Kaşgarlı Mahmut, Bulgar’ların, konuştuğu dilin Rum’a yakın, kelimelerin uçlarının aynı tarzda düşürülmüş bir Türkçe olduğunu söylemiştir(Erculasun ve Akkayunlu, 2014: 11).

Türk boylarından birisi olan Kıpçak Türkleri, Dîvânu Lugâti’t -Türk’te Kıpçak olarak geçmekle birlikte, bu eserde ‘Türklerden bir boy’ olarak bahsedilmektedir. Aynı Türk boyu ise Aytmatov’da;

Nayman Ana’ya ev işlerinde yardım eden eltisinden başka, avılda onun yola çıktığını gören, bilen olmadı. Nayman Ana, esneye esneye kalkan eltisine bir gün önce torkunlarına (kendi akrabalarına), oaradan da, kendisiyle birlikte gelmek isteyen olursa, Kıpçak ülkesindeki evliya Yesevi dedenin türbesini ziyarete gideceğini söylemişti(Aytmatov, 2016c : 154)

Aytmatov’un eserlerinde Merkitler, Naymanlar ve Juan Juanlar gibi topluluklara da yer verilmiştir. Merkitler Moğol kabilelerinden birisidir. Ebulgazi Bahadır Han’ın eserinde ‘Kongratlar, Moğol(Merkit, Ankarat, Allaknut, Karanut, Kurlas, İlgiçin, Ummaut, Kunnahmar, arlat, Kalkit ve Kışlık) boylarından birisi olarak kabul edilmektedir(Kalkan, 2006: 206). Cengiz Han için büyük bir ızdırap yaşayacağı olaya sebebiyet verdikleri için, onun hakanlığı sırasında ortadan kaldırılmışlardır. Bu olay, Cengiz Aytmatov’un eserine şu şekilde yansımıştır:

Cengiz Han’ın henüz gençliğinde yani Temuçin olarak anıldığı dönemlerde, komşu aşiretler ile amansız savaşlar yapılmış genç Temuçin’de bunun acısını kötü bir şekilde çekmişti: Bir baskın düzenleyen Merkitler, karısı Börte’yi kaçırmışlardı. Bundan dolayı Temuçin, Han olur olmaz, ilk iş olarak kardeş kavgalarına son vermiştir(Aytmatov, 2016e: 33)

Aytmatov'un eserlerinde Nayman Ana efsanesi ile adını çokça duyduğumuz Naymanlar için Abdülkadir İnan, ' Nayman Boyunun Soyu Meselesi' isimli makalesinde şunları aktarmıştır: 12 ve 13. yüzyıllardan beri bugün Moğolistan olan ülkenin hakimiyeti için Kereyit, Nayman, Merkir, Tatar, Oyrat ve başka pekçok boy ve uluslarının soyları meselesi uzun süredir tartışılmaktadır. Bunlardan Naymanlar ve Kereyitlerin Türk soyundan oldukları ve 13. yüzyılda konuştukları tarihci Hovvorth tarafından tespit edilmiştir(İnan, 1998: 59)

Aytmatov'un eserinde bu boy, Nayman Ana efsanesi ile karşımıza çıkmaktadır. Gün Olur Asra Bedel isimli romanın ana konusunu oluşturan Kazankap'ın Ana-Beyit mezarlığına gömülebilmesi çabası, bu mezarlığın Naymanların ata mezarlığı olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü bu mezarlıkta efsanedeki Nayman Ana'nın mezarı bulunmaktadır(Aytmatov, 2016c : 69)

Bir diğerkabile Juan-Juanlar ise eserde acımasız kimlikleri ile çıkmaktadır. Naymanlarla sürekli mücadele içinde olan bu kabile ile ilgili eserde yer alan efsane şu şekildedir:

Sarı Özek bozkırının eski devirlerinde, Juan Juanlar esir aldıkları düşmanlarının kafasını kazdıktan sonra, yeni yüzülmüş deve derisini esirin kafasına geçirip, ellerini kollarını bağlayarak kızgın güneşte bekletirlermiş. Bu deri, esirin kafatasını sımsıkı kavrar, büyümeye başlayan saçlar deriden geri dönerek birer iğne gibi kafaya saplanırmiş. Bu kurbanların çoğu bu acıya dayanamayarak ölür, sağ kalanları ise hafızalarını yitirerek, geçmişlerini, kim olduklarını hatırlamayan birer Mankurt'a dönüşürlermiş. Bir mankurt efendisinden aldığı bir emri sorgulamadan yerine getirirmiş. Hafızasını da kaybettiği için bir mankurtun ailesini, yakınlarından birisini tanıması mümkün olmazmış. İşte Sarı Özek'te yaşayan Nayman Ana'nın oğlu da bir savaşta Juan Juanlara esir düşer. Nayman Ana'ya oğlunun ölüm haberi gelir. Bu habere inanmayan Nayman Ana, oğlunu aramaya çıkar. Uzun aramalardan sonra oğlunu çobanlık yaparken bulur. Hafızasını kaybeden oğul, annesini tanımaz. Zira Nayman Ana'nın oğlu artık düşünce gücünü kaybetmiş, efendisinden aldığı emirleri yerine getirmeye hazır bir mankurt olmuştur. Nayman Ana oğluna, kendisini anlatmaya çalışır. Ancak mankurt, efendisinden aldığı emir üzerine annesini okla öldürür. Nayman Ana ölürken ak yazmasından beyaz bir kuş uçarak bağırmaya

başlar:“ Sen kimsin? Adın ne? Adını hatırla! Senin baban Dönenbay’dır. Dönenbay, Dönenbay, Dönenbay, Dönenbay...”(Aytmatov, 2016c : 412)

Oldukça köklü bir tarihe sahip olan Türk toplumu ana vatan kabul edilen Orta Asya’dan çeşitli bölgelere göç etmiş ve buralara yerleşmiştir. Bu boyların çoğu kendi dil ve kültürünü korumayı başarmış ve asimile olmadan varlıklarını günümüze kadar sürdürmüşlerdir. Türklerin kökenini işaret eden boy adları da toplumsal bir hafıza olarak insanların belleğinde varlığını koruyarak yaşamışlardır.

Boy adları, toplumların geçmişine ışık tutarken aynı zamanda geleceklerine de kaynaklık eder. Araştırmacılara, bu konuda yardımcı olan en büyük kaynaklardan birisi olan Dîvânu Lugâti’t-Türk’te, Türklerin yirmi bir boydan oluştuğu ve soyunun da Nuh peygamberin torunu Türk’e dayandığı ifade edilmiştir. Yine aynı şekilde mutluluğun bilgisini insanlara aktarmak amacıyla yazılmış olan Kutadgu Bilig’de bazı boylar hakkında bilgi verilmekle birlikte Türklerden övgü ile söz edilmiştir.

Toplumları var eden ve onların geleceğe kalmasını sağlayan en önemli unsur, toplumların dili ve kültürüdür. Aralarında binlerce yıl olmasına karşın Kırgız Türkü Cengiz Aytmatov da, gerek Kaşgarlı Mahmut gerekse Yusuf Has Hacip gibi, kendi milli unsurları olan yer ve boy adlarına son derece önem vermiş ve eserlerinde kullanmıştır. Kendisinden binlerce yıl önce yaşamasına rağmen onlarla aynı duyguyla hareket eden Aytmatov, her türlü baskıya rağmen eserlerinde kendi dil ve kültür öğelerini çekinmeden kullanmıştır.

Yer adlarında olduğu gibi boylara verilen adlar da, o toplumların soyuna işaret etmektedir. İlk yazılı eserimiz Göktürk yazıtlarından başlamak üzere Türk insanının hafızasında yer etmek, geçmişin dil ve kültürel özelliklerini geleceğe taşımak arzusuyla topluma önderlik eden isimler, eserlerinde yer ve boy adlarına değinmiş ve geçmişimizi bizlere hatırlatırken gelecek adına da güçlükler karşısında bizlere yol göstermiştir. Burada yapılması gereken, Türk toplumunu güçsüzleştirme adına uyulanan her türlü entrika ve asimilasyon çalışmalarına karşı geçmişten güç almak ve soyumuza tutunarak gerekli mücadeleyi sergilemektir.

SONUÇ

Kırgız coğrafyasının hızlı bir değişim geçirdiği dönemde eser vermeye başlayan Aytmatov, Sovyet Rusya'nın baskılarının artmasına, çocukluk yıllarında babasını rejime kurban vermesine ve çeşitli tehditlere rağmen yılmamış, Kırgız Türk kültürünü eserlerinde, tüm yönüyle dile getirmiştir. Aytmatov, Kırgız coğrafyasındaki hızlı değişimin farkına varmış, bu değişimin kendi milli benliği üzerinde yaratabileceği olumsuz etkileri görmüş ve yapıtlarıyla bunun karşısında durmuştur. Bunu yaparken de, halkının binlerce yıl süresince oluşturmuş olduğu sözlü kültüre ait değerleri, kendi coğrafyasındaki yer ve boy adlarını kullanmıştır.

Toplumların gelenekleri ile yaşamaları ve geleceğe emin adımlarla yürümeleri için milli benliklerini korumaları gerekmektedir. Bu noktada toplulukların millet olma bilincini ortaya koyan ve devam ettiren çeşitli unsurlar vardır. Bunların en başında dil ve dile bağlı ögeler ile coğrafya, maddi kültür unsurları, yaşam biçimleri, emekleri, giyim kuşamları, algıları ve benzeri sayacağımız yüzlerce etken gelmektedir. Özellikle de dil ve kültürün önemli bir taşıyıcısı konumunda olan yer adları ile boy adları toplumsal bir hafıza olarak insanların belleğinde varlığını koruyarak yaşamışlardır. Aytmatov, rejimin baskısı altında olmasına rağmen, O'na ilham kaynağı olan şey kendi milli coğrafyası olmuştur. Eserlerinde kendi coğrafyasından bahsederken bu konuya diğer milli kültür ögeleri gibi önemle yaklaşmış ve bundan ilham almıştır.

Aytmatov'un eserlerinin merkezinde insan vardır. O, insanın tüm meselelerini, acılarını, hüznünü, aşkını kısaca insanı anlatmıştır. Eserleriyle geçmişten geleceğe uzanmıştır. Onun çocukken dinlemiş olduğu masallar, ozanların yakmış olduğu ezgiler, gençliğinde söylemiş olduğu hasret kokan türküler, eserlerinin temelini oluşturmuştur. Aytmatov'un eserlerinde atasözlerine, masallara, halk hikâyelerine, efsanelere, mitolojik ögelere sıkça rastlanır. Eserlerindeki olayların geçtiği mekânların merkezi Türk coğrafyasıdır.

Son derece hareketli bir yaşam süren Aytmatov'un bu özelliğini eserlerinde de görürüz. Eserlerindeki kahramanları daha çok ruh halleriyle veren Aytmatov, oldukça gerçekçi betimlemeler sunar. Onun eserlerindeki kahramanlar vasıtasıyla, kimi zaman adsız bir çocuk ile bir dağın tepesine çıkıp elimizde dürbünle etrafı izler, kimi zaman engin bir deniz gibi ucu bucağı olmayan Sarı Özek bozkırında trenle

yolculuk yapar, kimi zaman düşmanları tarafından asimile edilmiş, benliğini unutmuş mankurtların çobanlık yaptığı ovada biz de onun acısını paylaşır; kendisini bulmaya gelen annesini tanınması için heyecanla bekler, askere gidenle savaşa katılır ya da dağlarda sevgilisini arayan kişiye eşlik ederiz.

Rejimin baskısından dolayı açık açık dile getiremediği kavramları çeşitli mesaj ve sembollerle ifade eden Aytmatov'un eserlerinin hiçbirinde, rejim yanlısı kişiler örnek bir karakter olarak ele alınmamıştır. Onun eserlerinde rejim yanlıları; ya kendi değerlerinden uzaklaşmış, asimile olmuş, çağın getirdiği düzen içindeki modern bir mankurt olarak ele alınmış ya da eser boyunca mutlu olamayan ve eser sonunda da pişmanlık içerisinde hayatın sonuna geldiğini fark eden kişiler olarak karşımıza çıkmıştır. Aytmatov, rejim yanlısı kişilerin eserlerin sonunda istediklerine ulaşamamasını, rejimin de bir gün istediklerine ulaşmadan yok olup gideceği mesajını vermek için roman içerisine yerleştirmiştir. Çocuk, soyun devamıdır. Geleceği temsil eder. Onun eserlerinde, rejim yanlısı kişilerin çocuğu yoktur. Bu da bizlere rejimin geleceğinin olmadığını ve bir gün son bulacağı mesajını vermiştir.

Kendi kültürel mirasının geleceğe taşınmasının, gelecek kuşakların kurtarılması adına hayati bir mesele olduğunun farkına varan Aytmatov, eserlerinde Rusçayı kullanmasına rağmen, eserlerindeki olayların geçtiği mekânlar olarak daha çok kendi coğrafyasına ait yerli isimleri seçmiştir. Bu seçim bilinçli bir tercihtir. Oldukça geniş bir coğrafyaya yayılan Türk toplumu, aradaki binlerce kilometre mesafeye rağmen manevi olarak mesafeleri görmemiş aynı duyguları paylaşmaya devam etmiştir. Onun eserlerindeki yer adlarının aynılarını ülke sınırlarımız içerisinde de görürüz. Halkın dilinde öz kültür ve dilimizin en güzel ortak örneklerinden biri olarak Karabük şehri sınırları içerisinde bulunan Aladağlar, Niğde-Adana arasında yer alan Aladağlar, Ağrı-Van arasında yer alan Aladağlar Aytmatov'un eserlerinde de kendisine yer bulan coğrafi oluşumlardan birisidir. Yine ülkemizin önemli turizm merkezi kabul edilen Uludağ isminde bir dağı, Aytmatov'un eserlerinde de görürüz. Bu durumu, eserlerinde geçen diğer boy ve yer adlarında da örneklendirmek mümkündür.

Aytmatov, konu itibariyle çok çeşitli mekân ve coğrafyada geçen eserlerinde kullanmış olduğu yer adlarıyla dünyanın dört bir yanına yayılmış Türk coğrafyasını

ele almış, eserlerinde verdiği boyalar itibariyle Türk toplumunun geçmişten bugüne tarihi ve kültürel derinliğini göstermiştir.

Yer adları, geçmişten geleceğe kültürel mirasın taşınması adına önemli roller üstlenir. Onun eserlerinde geçen yer adlarına bakıldığında, milli kimliğin ön plana çıktığı görülür. Çünkü adlandırmanın toplum için milli bir hafıza anlamına geldiğini her aydın gibi Aytmatov'da çok iyi bilmektedir. Yer ve boy adlarının en önemli görevi geçmiş ile gelecek arasında bağ kurmasıdır. Bu tutum, eserlerinin tümünde kullandığı kelimelerden anlaşılabilir. Bu bağlamda yer ve boy adları bir toplumun milli kimliğini doğrudan yansıtmaları bakımından son derece önemlidir. Söz konusu ele aldığımız eserlerden de yola çıkarak Kırgız milli kimliği hakkında önemli bilgilere ulaştığımızı söyleyebiliriz. Bütün bu gerçeklerle olaya baktığımızda, Ruslar bütün yer adlarını Ruslaştırarak yeniden isimlendirdikleri halde, Aytmatov, eserlerinde yer verdiği isimlerin Kırgız Türkçesindeki karşılıklarını özenle kullanmıştır.

Türkler, yaşadıkları coğrafyayı adlandırırken rastgele bir yöntem izlememiş adeta bir coğrafyacı hassasiyetiyle olaya yaklaşmıştır. İlk yazılı eserlerimiz Göktürk yazıtlarından başlamak üzere, yaşadığı yerin isimlerini gelecek kuşaklara bırakma adına hassas davranan atalarımızın izinden giden Aytmatov, yer ve boy adları vasıtası ile kendi insanını ve kültürel mirasını ön plana çıkarmış bu yönüyle diğer yazarlara ilham kaynağı olurken gelecek kuşaklara da örnek olmuştur.

KAYNAKÇA

- Akmataliyev, A. (1998) *Cengiz Aytmatov'un Dünyası*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Aksan, D. (1974) "Anadolu Yer Adları Üzerine En Yeni Araştırmalar," *TDAY Belleten*, 185-193.
- Aksan, D. (1982) *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileri İle Dilbilim*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksan, D. (2003) *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileri İle Dilbilim*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Alagöz, C.A. (1984) "Türkiye Yer Adları Üzerine Bazı Düşünceler," *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Yayın No: 60/17: 11-23.
- Alizade, R. (2013) "Türk Mitolojisi ve Eğitim", *International Journal of Social Science*, 6(2), 31-45.
- Arat, R. R.(2008) *Kutadgu Bilig*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Arda, Z.(2014) "Türk Mitolojisinde Dağlar ve Çağdaş Türk Resmine Yansımaları," *Akdeniz Sanat Dergisi*, 7(13), 26-47.
- Atalay, B.(1985) *Dîvânü Lügati't-Türk Tercümesi, C.1*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aydın, S. (2016) "Cengiz Aytmatov'un Romanlarında Şahıslar Kadrosu", Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

- Aydın, E. (2016) *Eski Türk Yer Adları*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Aydın, E. (2014) *Orhon Yazıtları*, Konya: Kömen Yayınları.
- Aydoğdu, Ö. (2009) “Divanü Lügati’t Türk’te Geçen Türk Boyları ve Boylara Ait Dil Özellikleri,” *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 1(1), 55-81.
- Ayık, B. (2015) “Cengiz Dağcı ve Cengiz Aytmatov’un Bazı Romanlarında Ruslaştırma Ve Sömürü Politikası Olarak Kolhoz,” *Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Aytmatov, C. (2002) *Çocukluğum*, Çev.: M. Mertek. İstanbul: DA Yayıncılık.
- Aytmatov, C. (1994) “Hakkımda Notlar,” Çev.: O. Söylemez. *Kardaş Edebiyatlar Dergisi*, 28(9), 41-48.
- Aytmatov, C. (2008) *Toprak Ana*, Çev.: R. Özdek. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Aytmatov, C. (2009) *Kassandra Damgası*, Çev.: A. Pirverdioğlu. Ankara: Elips Kitap.
- Aytmatov, C. (2016a) *Elveda Gülsarı*, Çev.: R. Özdek. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Aytmatov, C. (2016b) *Beyaz Gemi*, Çev.: R. Özdek. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Aytmatov, C. (2016c) *Gün Olur Asra Bedel*, Çev.: R. Özdek. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Aytmatov, C. (2016d) *Dişi Kurdun Rüyalari*, Çev.: R. Özdek. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Aytmatov, C. (2016e) *Cengiz Han’a Küsen Bulut*, Çev.: R. Özdek. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Aytmatov, C. (2016 f) *Dağlar Yıkıldığı Zaman/Ebedi Gelin*, Çev.: A. Pirverdioğlu. Ankara: Elips Kitap.

- Aytmatov, C. (2016g) *Cemile*, Çev.: S. Gökmen. Ankara: Elips Kitap.
- Aytmatov, C. (2016h) *Sultanmurat*, Çev.: R. Özdek. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Başkan, Ö. (1989), “Türkiye Köy Adları Üzerine Bir Deneme”, TDAY-Belleten 1970, 237-251.
- Banguoğlu, T. (2007) *Türkçenin Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bars, M. E. (2014), “Türk Kültüründe Ağaç Kültü ve Şor Kahramanlık Destanlarına Yansımaları”, *International Journal of Social Science*, 27(4), 379-398.
- Barthold, V.(2004) *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Notlar*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bayat, F. (2006) “Türk Mitolojisinde Dağ Kültü,” *Folklor Edebiyat Dergisi*, 12(46) 47-60.
- Boztemur, F. İ.(2013) “Dişi Kurdun Rüyaları’ndan Dağlar Yıkıldığı Zaman-Ebedi Gelin Romanına Cengiz Aytmatov: Konu, Bakış Açısı Toplum Ve Birey”, Yüksek Lisans Tezi, *Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Buran, A. ve Alkaya, E.(1999) *Çağdaş Türk Lehçeleri*, Elazığ: Çağ Ofset.
- Buran, A (2008) “Kırgızistan’da Sovyet Rus katliamı ve Cengiz Aytmatov,” *Türk Edebiyatı Dergisi*, 418, 76-81.
- Cigitov, S.(2006) “Çağdaş Kırgız Edebiyatına Dair,” *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 7-20.
- Çelebi, Ü. (2007) “Sakarya İli Yerleşim Yerleri Adları”, Yüksek Lisans Tezi, *Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

- Demir, N ve Yılmaz E. (2005) *Türk Dili El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Dıykanbayeva, M. (2015) “Hatıralar Işığında Cengiz Aytmatov Ve Eserleri,”
Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 4(1), 169-188.
- Doğanay, H. (1994) *Türkiye Beşeri Coğrafyası*, Ankara: Gazi Kitapevi.
- Erbay, N. K(2002), *Aytmatov’un Eserlerinde Tabiat*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Erculasun, A. B ve Akkayonlu, Z.(2014) *Dîvânu Lugâti’t-Türk*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Ergin, M. (2005) *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, M.(2006) *Orhun Abideleri*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Eker, S. (2006) *Çağdaş Türk Dili*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Eren, H. (1989) “Yer Adlarımızın Dili”, *TDAY-Belleten*(1965), 155-165.
- Eren, H. (2001) Türklerin Ana Yurdu Sorunu, *Türk Dili*, 2001(600), 665-687.
- Eren, H. (2010) *Yer Adlarımızın Dili*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eröz, M. (1984), “Sosyolojik Yönden Türk Yer Adları, *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, Yayın No: 60/17: 43-53.
- Gariper, C. (2007) “Cengiz Aytmatov'un Cemile Adlı Hikâyesinde İnsanın Kendisi Olması Problemi ve Aşk,” *İlmi Araştırmalar*, 23, 59-72.
- Gariper C. ve Küçükcoşkun Y. (2013)“Cengiz Aytmatov’un Kassandra Damgası Romanı Ve Mitik Evreni,” *Doğumunun 85. Yılında Uluslar Arası Cengiz Aytmatov Bilgi Şöleni*.
- Gömeç, S. Y. (2015) *Türk Cumhuriyetleri Toplulukları Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları.

- Gülensoy, T. (1984) “Elazığ, Bingöl ve Tunceli İlleri Yer Adlarına Bir Bakış,” *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri*, Yayın No: 60/17: 149-156.
- Gülensoy, T. (2005) *Türkçe El Kitabı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- İnan, A. (1998) *Nayman Boyu'nun Soyu Meselesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Januzak, T. (2009), *Yer Su Adlarının Anıktamaları*, Almatı: Oris Yayınevi.
- Kadmon, N. (2000), *Toponymy*, New York.
- Kalkan, M. (2006), *Kırgızlar ve Kazaklar*, İstanbul: Selenge Yayınları.
- Kapağan, E. (2015), *Kırgız Şiirinde Ekim Devrimi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karaboran, H. (1984), “Türkiye’de Mevkii Adları Üzerine Bir Araştırma”, *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, Yayın No: 60/17: 97-148.
- Karaçetin, H. (1984), “Antik Çağda Anadolu’da Tarihi Yer Adları,” *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, Yayın No: 60/17: 219-223.
- Karpuz, Ö. Ve Kurgun, L. (2000), “Organ Adlarından Oluşan Yer Adları,” *Ana Dili*, 19, 17-26.
- Kızılkaya, B. (2011) “Cengiz Aytmatov’un Romanlarında Kadın”, *Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*
- Koç, A. (2016) “Tunceli İli Yer Adları,” Yüksek Lisans Tezi, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Koç, S. (2009) “Sovyet Döneminden Önce Kırgız Edebiyatı”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 22-36.
- Kolcu, A.İ. (1997) *Milli Romantizm Açısından Aytmatov*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kolcu, A.İ. (2008) *Cengiz Aytmatov Üzerine Yazılar*, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.

- Kolcu, A.İ. (2008) *Bozkırdaki Bilge Cengiz Aytmator*, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Korkmaz, Z.(2003) *Türkiye Türkçesi Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, R. (2009) *Cengiz Aytmator*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Korkmaz, R. (2007) *Romanda Mekânın Poetiği*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kurgun, L. (2002) “Denizli İli Yer Adları,” Doktora Tezi, *Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Kurt, Y. (1993) “Sivas Sancağında Kişi Adları,” *OTAM*, 4, 223-290.
- Louis, R.(1980) “Eskiçağ Anadolu’sunda Yer Adları,” Çev: Ünal, H. R, Ege Üniv. Sosyal Bilimler Fakültesi, 1(1),1-12.
- Omorov, T.(2008) “Kırgız Şecerelerine Göre Türk Boyları,” *Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Ögel, B. (1995) *Türk Mitolojisi 2. Cilt*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Öz, S.(2007) Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre Anadolu’da Yer Adları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Özgen, N. (2014) *Yirminci Yüzyılın İlk Yarısında Kırgız Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özkan, S. H. (2012), “XVI. Yüzyıl Kayıtlarına Göre Alâiye (Alanya) Sancağında Yer Adları Üzerine Bir inceleme,” *International Journal of Social Science*, 5(3), 169-182.
- Özkan, I. (2012) “Nahçıvan Yer Adlarıyla Türkiye’deki Yer Adlarının Dil Özellikleri Açısından Karşılaştırılması,” Yüksek Lisans Tezi, *Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Platon, (1998) *Dialoglar (I.Cilt)*, Çev. Aktürel, T: İstanbul: Remzi Kitapevi.

- Porzig, W. (1985) *Dil Denen Mucize*, Çev.Ülkü, V, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Rasonyi, L. (1971) *Tarihte Türklük*, Ankara: Türk Kültür Araştırmaları Enstitüsü Yayınları
- Sakaoğlu, S.(1984), İnsan Adlarından Kaynaklanan Yer Adlarımız, *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, Yayın No: 60/17: 259-264
- Sakaoğlu, S.(2000), Türk Ad Bilimi, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (2001) *Türk Ad Bilimi I Giriş*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Stewart, G. R. (1975) *Names On The Globe*, New York: Oxford.
- Şahin, İ. (2015) *Adbilim*, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Şenel, M.(2013), *Elazığ Yer Adları Üzerine Bir İnceleme*, Elazığ: Manas Yayıncılık.
- Taşagül, A. (2013), *Çin Kaynaklarına Göre Eski Türk Boyları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Taşagül, A. (2003) “ Gök-Türklerde İdari ve Sosyal Yapı”, *Bilim ve Ütopya Dergisi*,104, 20-25.
- Togan, Z. V.(1941) *Moğollar, Çingiz ve Türklük*, İstanbul: Arkadaş Matbaası.
- Togan, Z.V. (1981) *Türkili(Türkistan) ve Yakın Tarih*, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Togan, Z.V. (1981) *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul: Enderun Kitabevi
- Togan, Z.V.(1941) *Başkurtların Tarihi*, Ankara: Türksoy yayınları
- Tüzer, İ.(2009) *Kassandra Damgası'nın Eksiltelen Mesajı: Tevârih Eden Kötülük ve Yeniden Doğan İnsan: 'Uzay Rahibi Filofey'*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Yamada, N. (1996), *Türklerin Asıl Yurdu*. Çev.: Özbilen Eşref. B. Ankara: TDA.

Yamak, Y.(2012) “Cengiz Aytmatov’un Romanlarında Kurt Motifi,” *Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.*

Yavuz, S. ve Şenel, M.(2013) “ Yer Adları(Toponim) Terimleri Sözlüğü,” *Turkish Studies,8/8, 2239-2254.*

Yediyıldız, B. (1984). “Türkiye’de Yer Adları Verme Usulleri”. *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri, Ankara: Yayın No: 60/17: 25-41*

Yıldırım, D.(1984), Coğrafyadan Vatana Geçiş ve Vatan İle Göç Ediş Problemi, *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri, Ankara: Yayın No: 60/17: 157-168*

Yıldırım, M. (2006), “Uşak İli ve İlçeleri Yerleşim Yerleri Adlarının Yapı ve Köken Bakımından İncelenmesi,” Yüksek Lisans Tezi, Afyonkocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yılmaz, A. (2011) *Hüzne Sarılmış Öyküler, İstanbul: Ötügen*

Yinanç, R. (1984) “XVI. Yüzyılda Doğu Anadolu Şehirlerinin Mahalle Adları,” *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri, Ankara Yayın No: 60/17: 225-232.*

İnternet Kaynakları

“*Toponimi nedir?*”:

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Toponimi> (Erişim Tarihi:22.02.2017-
Saat:15:30)

“*Türk boyları hakkında*”

(<https://turkcebilgi.com/boylar>) (Erişim Tarihi: 05.04. 2017 Saat:14.43).

“Türk göçleri ve sonuçları”

(<https://www.selosepet.com./turk-gocleri-ve-sonuclari-nelerdir/>) (Erişim Tarihi: 09.04. 2017 Saat:12.28).

“Türk Mitolojisinde Toprağın Önemi”:

<https://cesmecistan.wordpress.com/2016/05/01/turk-mitolojisinde-toprak/>(Erişim Tarihi: 08.07.2017-02:25)

“Türk Mitolojisinde Kutsal Nehirler”:

<http://www.felsefe.net/turk-mitolojisi/74707-turk-mitolojisinde-kutsal-nehirler.html> (Erişim Tarihi:08.07.2017: 12.38)

ÖZET

Cengiz Aytmatov; hayatın en acımasız yaşandığı, siyasi çalkantıların zirve yaptığı Kırgızistan'ın Sovyet boyunduruğu altında yaşamaya mahkûm edildiği bir dönemde dünyaya gelir. En yakınlarından başlamak üzere ciddi siyasi, sosyal ve psikolojik baskılara maruz kalır. Babası dâhil birçok yakınını bu sorunlar neticesinde kaybeder. İnsan hayatının bu kadar ucuz hale getirildiği Rus esareti altında yaşadığından dolayı özgürlük, vatan, millet, milli kültür ve dil kavramlarının ne olduğunu çok iyi bilir. Eserlerini de kaleme alırken rejimin baskısından dolayı doğrudan dile getiremediği konular çeşitli semboller, olaylar, hikâyeler, efsaneler veya kilit sözcükler etrafında şekillendirir. Bu yolla hem yaşananları bir tarihçi mizacı ile nesillere aktarır hem de haksızlıklar karşısında kendi üslubunca haykırır. Bu yolda başvurduğu temel unsurlardan biri de eserlerinde kullandığı boy ve yer adlarıdır. Eserlerini Rusça kaleme alsa da milli olandan vazgeçmeyerek dil ve kültürün en önemli malzemelerinden birini teşkil eden adlar üzerinde önemle durur ve bunları milli kullanımından vazgeçmez. Çünkü Aytmatov, tüm baskı ve zorlamalara karşı kendi milli kültüründen uzaklaşmamış, canı pahasına, vatan düşmanı damgası yeme pahasına da olsa eserlerinde Kırgız Türk gelenek ve göreneğini barındıran unsurları yoğun bir biçimde kullanmıştır.

Kırgız yazar, konusu çok çeşitli mekân ve coğrafyada geçen eserlerinde kullanmış olduğu yer adlarıyla geniş Türk coğrafyasının resmini çizerken, eserlerinde verdiği boylar itibariyle Türk toplumunun geçmişten bugüne tarihi derinliğini, her ne kadar boylara ayrılmış olsa da bir bütün olarak ortaya koymuştur.

Yer adları, kendini meydana getiren toplumların tarihini yansıtır. Hatta pek çok değişikliğe uğramalarına rağmen, bazen kendisini oluşturan toplumlardan bile daha uzun yaşar. Bir politika aracı olarak Ruslar, bütün yer adlarını Ruslaştırarak yeniden isimlendirdikleri halde Aytmatov, eserlerinde kullandığı yer adlarının Kırgız Türkçesindeki karşılıklarını, özenle kullanmıştır. Bunu yapmasındaki temel amaç,

gelecek kuşakların kendi dil ve kültürünü tanımaları ve kendi milli benliklerinden uzaklaşmalarını engellemek istemesidir.

ARSİV Kayıt Bilgileri:

Tezin Adı : Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde Geçen Boy Ve Yer Adlarının Dil Ve Kültür Açısından İncelenmesi

Tezin Yazarı : Bünyamin ŞAKAR

Tezin Danışmanı : Yrd. Doç.Dr. Enver KAPAĞAN

Tezin Konumu : Yüksek Lisans

Tezin Tarihi : Ağustos 2017

Tezin Alanı : Yeni Türk Dili

Tezin Yeri : KBÜSBE-KARABÜK

Anahtar Sözcükler : Cengiz Aytmatov, yer adları, boy adları, Kırgız Türkleri, Kırgız Edebiyatı

ABSTRACT

Cengiz Aytmatov was born in a period when Kyrgyzstan was obliged to remain under the domination of Soviet Union; when political disturbances increasingly continued alongside harsh living conditions. He undergoes political, social and psychological pressure during his life mostly by his acquaintances. He loses many relatives including his father as a result of those problems. Since he lived in captivity in the social order of Russia in which human life was not valued, he has a strong opinion on the concepts of freedom, homeland, national culture and language. In his works, he uses various covert symbols, plots, stories, myths and key words to express his ideas under constant pressure of the regime. In this way, he both transfers his experiences to future generations like an historian and challenges to the injustices in his own literary style. One of the most significant elements of such a style is his use of tribe names and place names. Even though he writes his works in Russian, he does not abandon the sense of nation and underscores the tribe names which constitute the most important part of national language and culture. Aytmatov, at the cost of his own life, rejects leaving his national culture and uses motives and themes covering Kyrgyz Turkish traditions intensively.

Aytmatov depicts Turkish geography with tribe and place names in his works which deal with many different places and geographies. also reflects the unity and historical depth of Turkish society from past to present by giving place to tribes in his works.

Name of places represents the history of societies who form the places. Names even last longer than the societies who discovered those names although the names may change in time. Aytmatov uses Kyrgyz equivalents of place names in his works with great attention despite the Russian policy of Russianizing the names of the

places. The main reason for his act is to familiarize future generations with their own language and culture and to create the consciousness for a national self.

ARCHIVAL RECORD DETAILS:

- Thesis Title** : Examining In terms Of Language and Culture Mentioned The Names Of the tribe and Place In the Works of Cengiz Aytmatov
- Thesis Author** : Bünyamin Şakar
- Thesis Supervisor** : Assist. Prof. Dr. Enver Kapağan
- Thesis Status** : Master's Thesis
- Thesis Date** : August, 2017
- Thesis Field** : New Turkish Language
- Institution** : KBÜSBE – KARABÜK
- Keywords** : Cengiz Aytmatov, the names of the place, the names of the tribe Kırghız Turks, Kırghız Literatüre

ÖZGEÇMİŞ

1987 yılında Karabükte doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Karabük'te tamamladıktan sonra, 2005 yılında Uludağ Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde lisans eğitimine başladı. 2009 yılında lisans eğitiminden mezun oldu. 2010 yılında yine Uludağ Üniversitesi Tezsiz Yüksek Lisans programına başladı. 2011 yılında programdan başarıyla mezun oldu. Aynı yıl Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak Karabük'ün Yenice ilçesine atandı. 2017 yılı Mayıs ayında Atatürk Üniversitesi Sürekli Eğitim Merkezi tarafından düzenlenen Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Bilgi Şöleni'ne "Etimolojide Ünsüz Değişmeleri ve 'Çam' Kelimesinin Etimolojisi" isimli bildiriye sunarak katıldı. Hâlihazırda Milli Eğitimdeki görevine devam etmekle birlikte Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimi almaktadır. Orta derecede İngilizce bilmektedir. Kitap okumak, Türkçe üzerine araştırmalar yapmak, müzik dinlemek, seyahat etmek ve kültürel geziler başlıca hobilerini oluşturmaktadır.